

Iz zlate kletke

Zbornik projekta

»Vključujemo

in aktiviramo!«

Drugi del

2018

Avtorji spremnih besed:

Zarika Snoj Verbovšek, Žiga Valetič, Arjan Pregl, Alja Adam,
Ciril Horjak, Esad Babačić, David Krančan, Neli Filipič, Ana Zavadlav,
Kristina Kočan, Andreja Peklar, Stanka Hrastelj, Zoran Smiljanič,
Nataša Konc Lorenzutti, Tanja Komadina, Igor Šinkovec,
Cvetka Bevc, Iztok Sitar, Orlando Uršič, Jakob Klemenčič

Uredila in jezikovno pregledala: Zarika Snoj Verbovšek

Oblikovanje in prelom: Tomato Košir

Tiskarna: Gorenjski tisk

Založila in izdala:

Javna agencija za knjigo Republike Slovenije

Metelkova 2b, 1000 Ljubljana

Zanjo: Renata Zamida, direktorica

Naklada: 300 izvodov | Darilna izdaja

Ljubljana, 2018

Projekt »Vključujemo in aktiviramo!« sofinancirata
Republika Slovenija in Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada (ESS).

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-1

821.163.6-32

37.015.31:7

ZBORNİK projekta Vključujemo in aktiviramo!. Del 2, Iz zlate kletke /

[avtorji spremnih besed Zarika Snoj Verbovšek ... [et al.] ;

uredila Zarika Snoj Verbovšek]. - Darilna izd. - Ljubljana :

Javna agencija za knjigo Republike Slovenije, 2018

ISBN 978-961-94441-2-2

1. Snoj Verbovšek, Zarika

297462528

Kazalo

9 HAIKUJI

DRUGE PESMI

- 15 Naša pot
- 15 Včasih
- 15 Dragi Denis
- 16 PD Radeče
- 16 Igra barv, igra besed
 - Sivo
 - Rumeno
 - Modro
 - Zeleno
 - Rdeče
 - Črno
- 18 Potovanje v zaporu
- 18 Dobrota
- 18 Veselje
- 19 Čakanje v zaporu
- 19 Prišla si, da ...
- 19 Srce
- 20 Neki za tebe
- 20 Brez naslova
- 20 Solza
- 21 Ni hotela
- 21 Včasih, sredi noči
- 21 Jaz in ti
- 22 Simpatija
- 22 Roža cvetoča
- 22 Oči
- 23 Rjave oči
- 23 Včasih
- 23 Upanje
- 24 Zakaj
- 24 Pomlad
- 24 Brez naslova
- 25 Brez naslova
- 25 Hrepenenje po domu
- 25 Lepe stvari
- 26 Narava
- 26 Potovanje
- 26 Morje
- 27 Levinja
- 27 Ta pesem je ...
 - Reka
 - Mesto
 - Nedelja
- 28 Prebliski
- 29 Brez naslova
- 29 Moja usoda
- 29 Moja pot
- 30 Realnost
- 30 ViA – modra vaja
- 30 Brez naslova
- 31 Ropot
- 31 Sedim v sobi
- 31 Ne jemlji si k srcu
- 32 Konj
- 32 Smrt
- 32 Taka dekleta
- 33 Klinika za paniko
- 33 Brez naslova
- 33 Turoben dan
- 34 Grom
- 34 Smrt
- 34 Vojska
- 35 Jan Plestenjak je žalosten
 - in zamišljen
- 36 Bogataš
- 36 Življenjska pot
- 37 Čokolada
- 37 Katalog
- 37 Pomladni veter

LIKOVNA POEZIJA

- 41 Čas je
- 41 Trpljenje
- 42 Soča
- 42 Kaos
- 43 Spremembe
- 43 Delovno dekle
- 44 Svet
- 44 Navdih
- 45 Kompleks
- 45 Bio

SPOMINI

- 49 Dedek
- 49 Pogled skozi okno
- 50 Novo leto
- 50 Moje ime je Dominiq
- 51 Otroška leta
- 52 Trajna žalost
- 53 Črtica iz mladosti
- 53 Poletje v mreži
- 54 Zgodba iz otroštva

- 54 Kako sem izgubil klarinet?
- 55 Moj spomin
- 55 Princ za en večer
- 56 Pot do ljube destinacije
- 56 Maturantski izlet
- 57 Štiri golobice
- 57 Velika smrt
- 58 Kje sem
- 58 Po očetovi smrti (Moja prva prisilna hospitalizacija)
- 59 Le še spomin
- 59 Zgodba o kužku
- 60 Štetje dežnih kapljic
- 60 Kamerado Tuftuf
- 61 Laž
- 62 Nekoč davno
- 63 Trenutek v mojem življenju
- 63 Prvič tata

ZAPISI

- 67 V življenje
- 67 Osebna shizofrenija
- 68 Motnja
- 69 Iskanje dobrega življenja
- 70 Različnost nas bogati,
a je tudi velik izziv
- 71 Misli
- 71 Zaprta vrata
- 72 Na stolu
- 72 Bolečina
- 73 Moja zgodba
- 73 Refleksija po branju
zgodbe o vojni

- 74 Nenadzorovan tok misli
Ples misli
Misli neurejene
- 75 Zakaj pišem?
- 75 Pravljica dežela Dob
- 75 Selitev
- 76 Delo na Dobu
- 76 Prvi izhod
- 77 Večer zunaj

UTRINKI

- 81 Nevarna pot
- 81 Pot po Dobu
- 82 Betonski dvoriščni kvadrati
- 82 Bila je temna in viharna noč
- 83 Različna razpoloženja
Travnik
Kopalnica
Soba
- 84 Zavese
- 85 Bazen
- 85 Dom
- 86 On
- 86 Pomlad
- 87 Pogled skozi okno
- 87 Strahovi
- 88 Sprehod
- 88 Soča
- 89 Jaz, krmar
- 89 Školjka
- 90 Zmaj
- 90 Bil bi mucek
- 91 Literarna razglednica

ZGODBE

- 95 Jaz sem ti in ti si jaz
- 96 Slečen dan
- 97 Mama
- 98 Moj Sergej
- 99 Zaupanje
- 100 Jutranja zarja
- 100 Made in US and A
- 101 V mrtvečevih čevljih
- 101 Obzidje Cordobe
- 102 Kdaj bo prišel k meni?
- 102 Takoj ko je vstopila,
sem vedel, da nekaj ni v redu ...
Pot na lepše
Zbogom
Moja Maja
Rupertovi spomini
- 104 Kuharski mojster, kao
- 104 Naš junak v trgovini
- 105 Brez naslova
- 105 Jaz sem Ana
- 106 Zmagovalec

ZGODBE

BREZ BESED

- 111 Oblike svobode
- 112 Dirka
- 113 Rojstvo metulja
- 114 Rdeča kapica

STRIPI

- 119 Dureks
- 119 Seven Heaven
- 120 Gangster
- 120 Brez naslova
- 121 PGD
- 121 Rad imam
- 122 Marika Rosa
- 122 Konec večerje
- 123 Jedi govna
- 123 To je Maribor
- 124 Moja bejba
- 125 Kontrola
- 125 Pipa
- 126 Fantazija
- 126 Zeko Peko
- 127 Štirje letni časi
- 127 Rudi
- 128 Nekoč, ko luna bo imela moč
- 129 Most
- 129 Gospod Poldi Ride Car
- 130 Sneg v temi
- 130 Rendez-Vous
- 131 Večnost
- 132 Ptič na žici
- 132 Jan je žalosten in sam
- 133 Najpomembnejše opravilo
- 133 Rojstni dan
- 134 Ošpice
- 134 Jakna
- 135 Rožice

KOLAŽA

- 139 Zdaj poslušaj
- 139 Malenkost je bila

PISMI

- 143 Dragi ati
- 143 Draga moja prijateljica

DIALOGA

- 147 Zaplet
- 147 Prijatelj

IGRA

- 151 Čevljar

163 INTERVJU**SPREMNE
BESEDE**

- 167 *Zarika Snoj Verbovšek:*
Tretje leto projekta
»Vključujemo in aktiviramo!«
- 168 *Žiga Valetič:*
Individualne zgodbe
- 170 *Arjan Pregl:*
O lepih voščilih in aktiviranju
- 173 *Alja Adam:*
Zemlja med prsti
- 175 *Ciril Horjak:*
Zlato se useda
- 178 *Esad Babačić:*
Moja banda

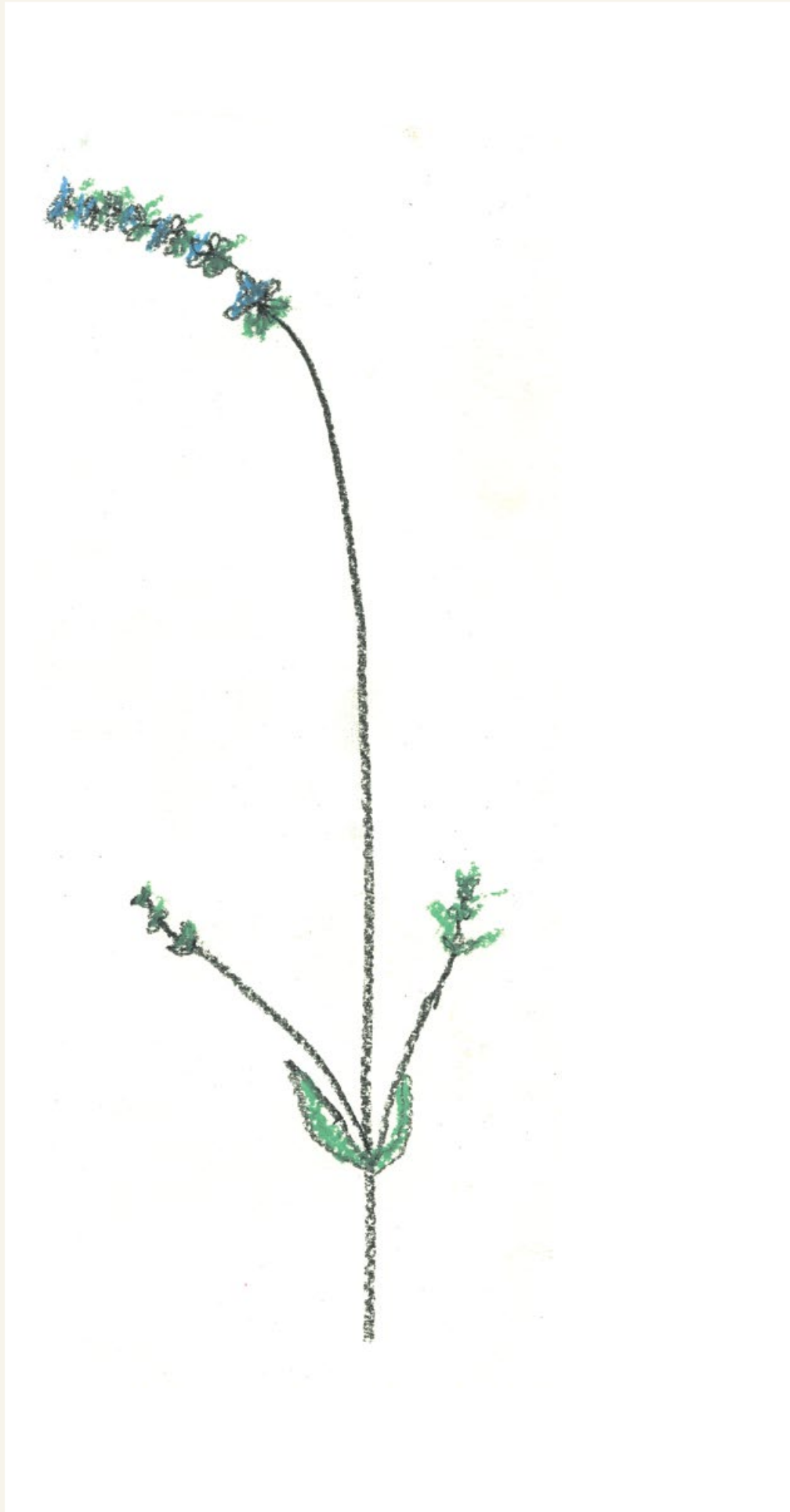
- 179 *David Krančan:*
O delavnicah stripa
v Prezvgojnem domu Radeče
- 181 *Neli Filipič:*
Ustvarjalnost ima moč
prebujanja
- 182 *Ana Zavadlav:*
Risbe našega življenja
- 184 *Kristina Kočan:*
Pisanje za pogum
- 185 *Andreja Peklar:*
Radoživa ustvarjalnost
- 186 *Stanka Hrastelj:*
Literarni junak vs. luknje v asfaltu
- 188 *Zoran Smiljanič:*
Poročilo o stripovskih
delavnicah v ZPKZ Dob
(z osebnoizpovedno noto)
- 192 *Nataša Konc Lorenzutti:*
Začarano kolo, ki melje vodo
- 194 *Tanja Komadina in Igor Šinkovec:*
ViA vaja ven
- 199 *Cvetka Bevc:*
Od igre do utrinkov
- 200 *Iztok Sitar:*
Strah pred praznim papirjem
- 204 *Orlando Uršič:*
Zunaj
- 206 *Jakob Klemenčič:*
Sličice med gitrami

Haikuji

Tina Dolenc (SVZ Dutovlje)

R

ožice cvetijo.

Korenine voham.

Bil sem. Obstajam.

Bojan Žalik

(ZPKZ Dob)

P

oletje minilo je.

Polenta diši.

Pogojni izpust.

Edvard Progar

(ZPKZ Dob)

S

once luna.

Luna sonce zvezde.

Dan in noč ona.

Edvard Progar

(ZPKZ Dob)

S

koraj bo jesen.

Spet bo sonce zlatilo

prihajajoče.

Jožef Janežič

(ZPKZ Dob)

S

once vzhaja.

Zadnji dan odhaja.

Dežela vzhajajočega sonca.

Kamikaze.

Valentin B.

(ZPKZ Dob)

S

nežna obala.

Sladoled kaplja.

Noge smrdijo.

Baranja

(ZPKZ Dob)

L

judje živali.

Vesolje človečnosti.

Črviček suma.

Jožef Janežič

(ZPKZ Dob)

S

once sonce

sonce sonce sonce

dež

Baranja

(ZPKZ Dob)

S

nežna poljana

srna išče hrano

lovec je blizu

Henrik Tumo

(SVZ Hrastovec)

K

urba. Peder.

Prasec.

Tourettov sindrom.

Vito Groznik*(ZPKZ Dob)*

M

eč in krizantema.

Vojna in mir.

Hirošima.

Blaž Kujundžič*(ZPKZ Dob)*

V

zorec blata.

Videz, vonj in okus v redu.

Kaj ni v redu?

Blaž Kujundžič*(ZPKZ Dob)*

Mirko Kmetec (SVZ Hrastovec)

g

rozd godrnja
listje odpada
jaz pa še nisem utrgan

Ervin Gomilšek*(SVZ Hrastovec)*

Hodim po cesti.

Moški leti čez avto.

Župan v zaporu.

Vito Groznik

(ZPKZ Dob)

Cesta široka.

Pogled ustavi se tam.

Potok deroči.

Mateja

(ZPKZ Ig)

Park razprostrani.

Mimoidoči ljudje.

Nemo hitijo.

Suzana

(ZPKZ Ig)

Hiška tam stoji.

Je lučka prižgana.

V gozdu sama.

Suzana

(ZPKZ Ig)

Pretoklosti ni,
sedanjost prekruta,
prihodnost beži.

Maja

(ZPKZ Ig)

Evridika spi,
Orfej zanjo se bori
in jo izgubi.

Maja

(ZPKZ Ig)

Srečati tebe.

Nebeške sanje moje.

Nepozaben si.

Mateja

(ZPKZ Ig)

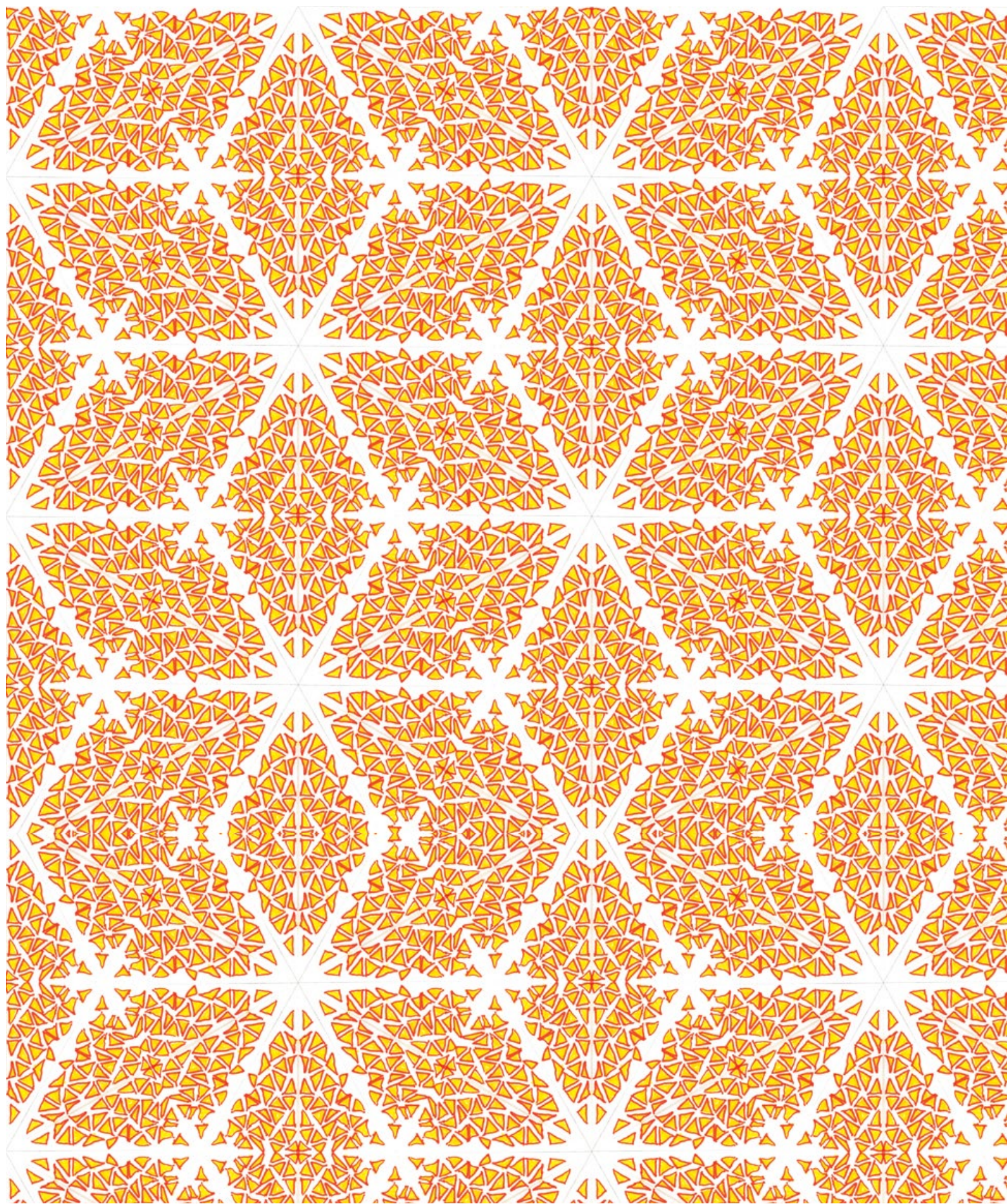
beli pokrov

toplina snega

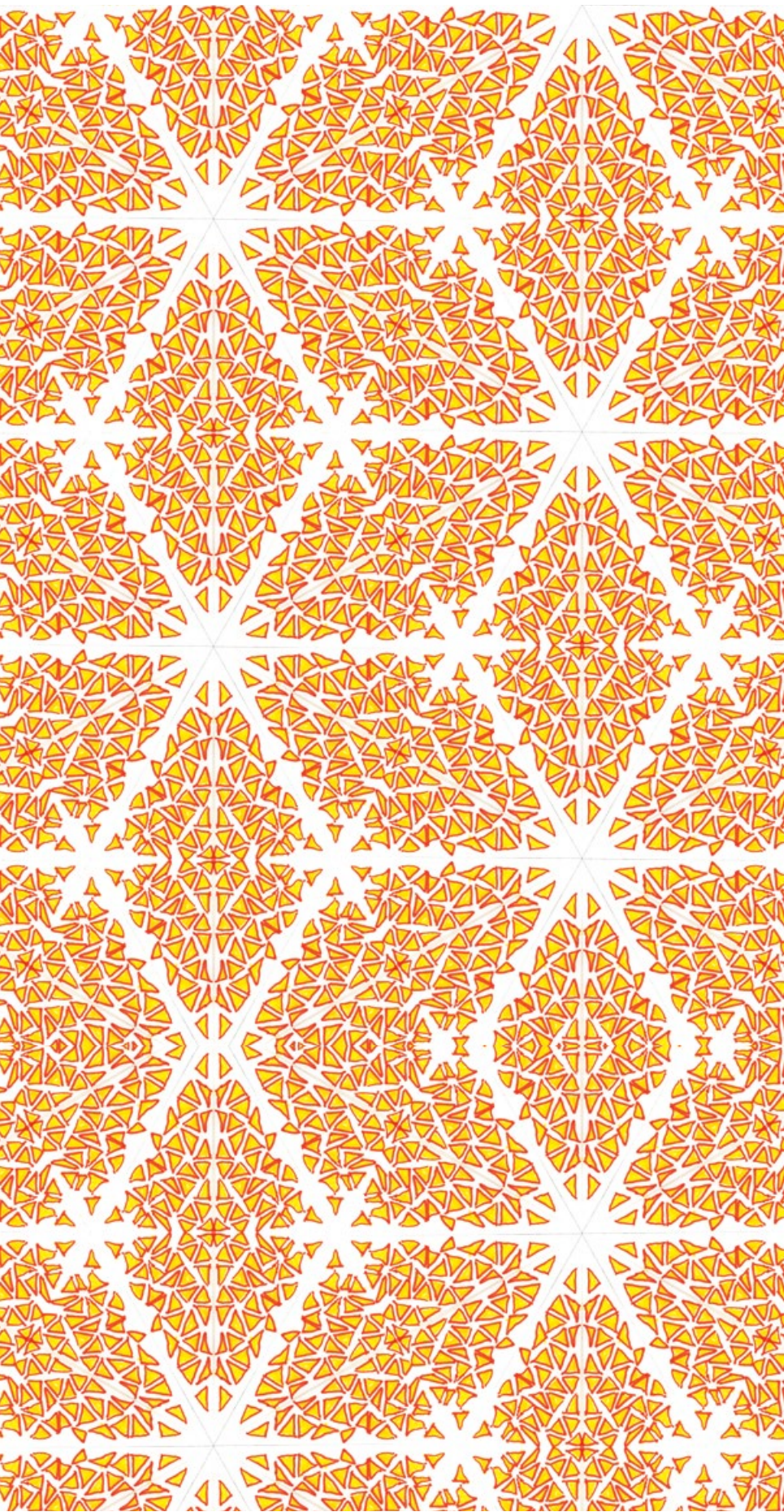
mir

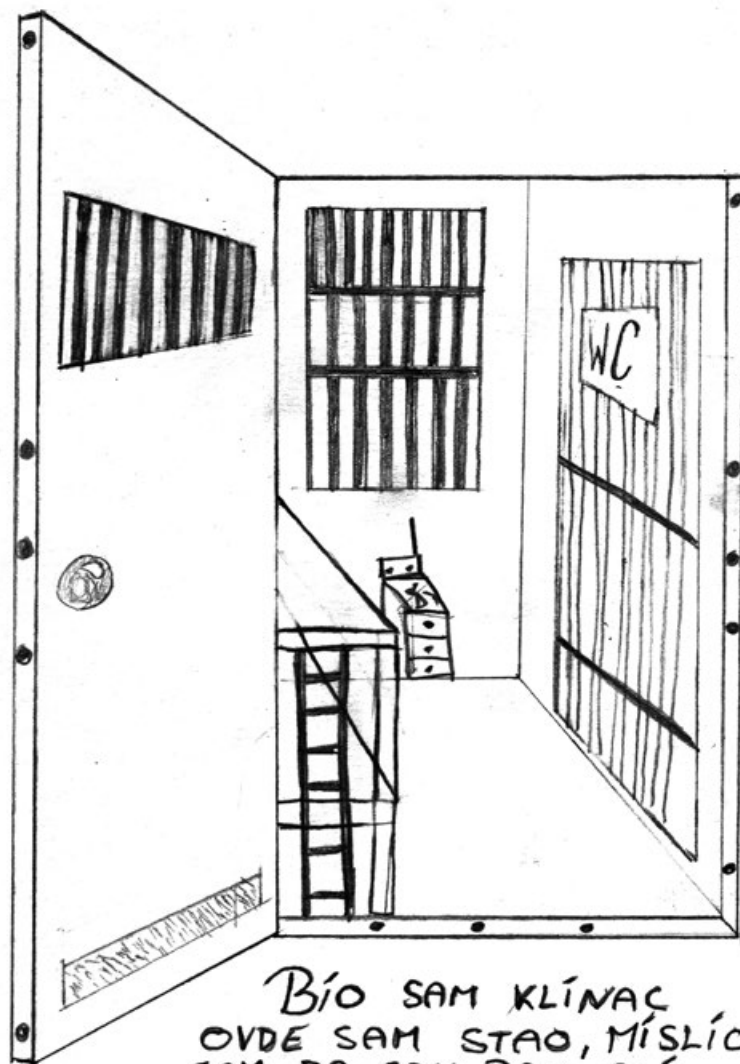
Jana

(SVZ Hrastovec)

Druge pesmi

BIO SAM KLINAC
OVDE SAM STAO, MISLIO
SAM DA SAM PAO ALI
BOG MI NOVU ŠANSU DAO!

Ludo¹⁸

NAŠA POT

Lahko pelje domov,
v službo, v naravo,
v trgovino ...

Naša pot pelje do srca.

Z rožicami posuta je utopija,
ki ne obstaja.

Ker – življenje je
kot vijugasta pot.
Dolga in strma.
Polna preprek.

Taka, kot si jo začrtaš v mladosti.
Na poti do uspeha lahko ugasne luč
in pristaneš v zaporu.
Pravijo – denar je sveta vladar,
a do njega je trnova pot ...

Ne! Pot do svobode je trnova pot!
Svoboda je vrh življenja.
Neprecenljiva je.
Spoznaš to šele takrat,
ko prideš v zapor.

A pot me kliče.
Moram iti ...

Kam naj zavijem?
Levo ali desno?

Udeleženci
v ZPKZ Ljubljana

VČASIH

Včasih pogrešaš svobodo,
čeprav veš, da si jo sam zapravlil.

Včasih si želiš slišati laž,
čeprav veš, da je resnica.

Včasih pogrešaš tisto,
česar si ne bi nikoli želel.

Včasih brčneš žogo,
čeprav veš, da ne boš dal gola.

Včasih greš krast,
ker misliš, da te ne bodo dobili.

Udeleženci
v PD Radeče

DRAGI DENIS,

26.6.16

so me zaprli.
Prosim, ne se živcirat,
biznis bo še naprej potekal.
Tukaj je zelo lepo,
imamo štiri obroke na dan,
plačan sem 33 centov na uro
in noben me ne more okrast.
Lep pozdrav!

Tvoj David

David
(PD Radeče)

15

Bendi (PD Radeče)

PD RADEČE

Nikoli ne bom

popravljen.

Nikoli.

Tu vem.

Tu vem.

Da ne smem.

Nič.

Zunaj je vse.

In nič.

Ne bom se

popravljal,

ker nisem

pokvarjen.

Max

(PD Radeče)

IGRA BARV, IGRA BESED

1. SIVO

Smrt v bližini

priključuje žalost.

Pijem žalost.

Moja verižica

postane veriga,

v katero sem vklejen.

Tine

(ZPKZ Ljubljana)

2. RUMENO

Sonce je veselje.

Poboža me.

V zaporu.

Tudi tam.

DX

(ZPKZ Ljubljana)

3. MODRO

Slišim morje,

gledam v nebo.

Zraven mene policaja,

čutim, da me gledata v oči.

V žepu imam kukije.

Ali naj jih pojem

ali zmečem v morje ...

Ne, ne, si rečem.

Sedem v avto in zbežim.

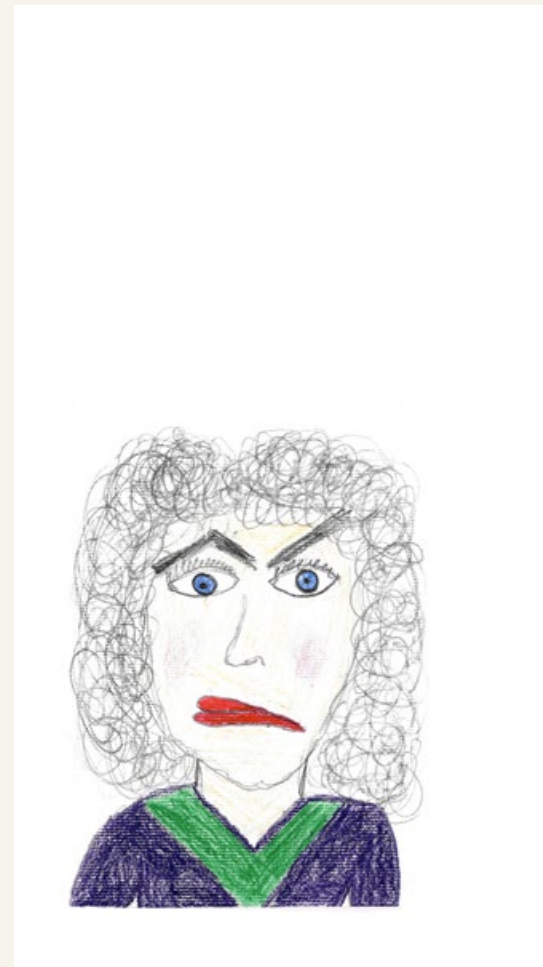
Kaj zdaj, fantek?

Ali jih boš poklal

ali ne?

L. S. Čevljar

(ZPKZ Ljubljana)

4. ZELENO

Ležala je v travi poleg mene.

Bilo je prepozno,
da bi ji, svoji dragi, kupil rožo.
V raztrganem žepu sem imel
marihuano.
V glavo mi je priletela steklenica.

Zbudil sem se.

D. Š.
(ZPKZ Ljubljana)

Patricija (ZPKZ Ig)

5. RDEČE

Rdeča luč je gorela na semaforju,

ko sem se ji zastrmel v vratno žilo.
Njena majica je bila barve krvi.
Bila je prava vrtnica.
Imela je trne.

Tine 2
(ZPKZ Ljubljana)

1006 (ZPKZ Ljubljana)

6. ČRNO

Oblaki so črni.

Vem, da prihaja smrt.
Nenadoma zaslišim avto.
Na pokopališče pelje krsto.
Pes zalaja na ves glas.
V zraku je vonj po tobaku.
Cigan poboža svoje lase.

DR
(ZPKZ Ljubljana)

(Društvo Altra Ljubljana)

POTOVANJE V ZAPORU

Sedimo in poslušamo,
čeprav nič ne slišimo.
V glavi odmeva iz daljave dogodek ...
Lep. Svetel.
Ki me odpelje ...
Na kolodvor.

JEF
(ZPKZ Ljubljana)

DOBROTA

Dobrota je sirota.
Siromak sem,
nimam denarja.
Nimam svobode.
A še vedno imam
dobro srce.

S. S.
(ZPKZ Ljubljana)

VESELJE

Živeti v miru.
Biti z družino.
Imeti ljubezen.
Biti svoboden ...

ML
(ZPKZ Ljubljana)

ČAKANJE V ZAPORU

Čakam na tvoj varni objem.
Čakam na tvoj iskreni pogled.
Čakam ...
Poln sem hudih napak,
a zdaj vem, da nočem več biti tak.
Hočem se vrniti v tvoj svet.

Tine 2
(ZPKZ Ljubljana)

PRIŠLA SI, DA ...

Prišla si iz velike države,
iz velikega mesta
v mojo malo državo,
moje malo mesto.
Prišla si ...
Da me najdeš.
Da me vzameš.
Da me iz okovja potegneš
na svoje telo.
Da iz teme stopim v svetlobo.
Da moja mala država postane velika.
Da moje malo mesto postane tvoje.

A. M.
(ZPKZ Ljubljana)

SRCE

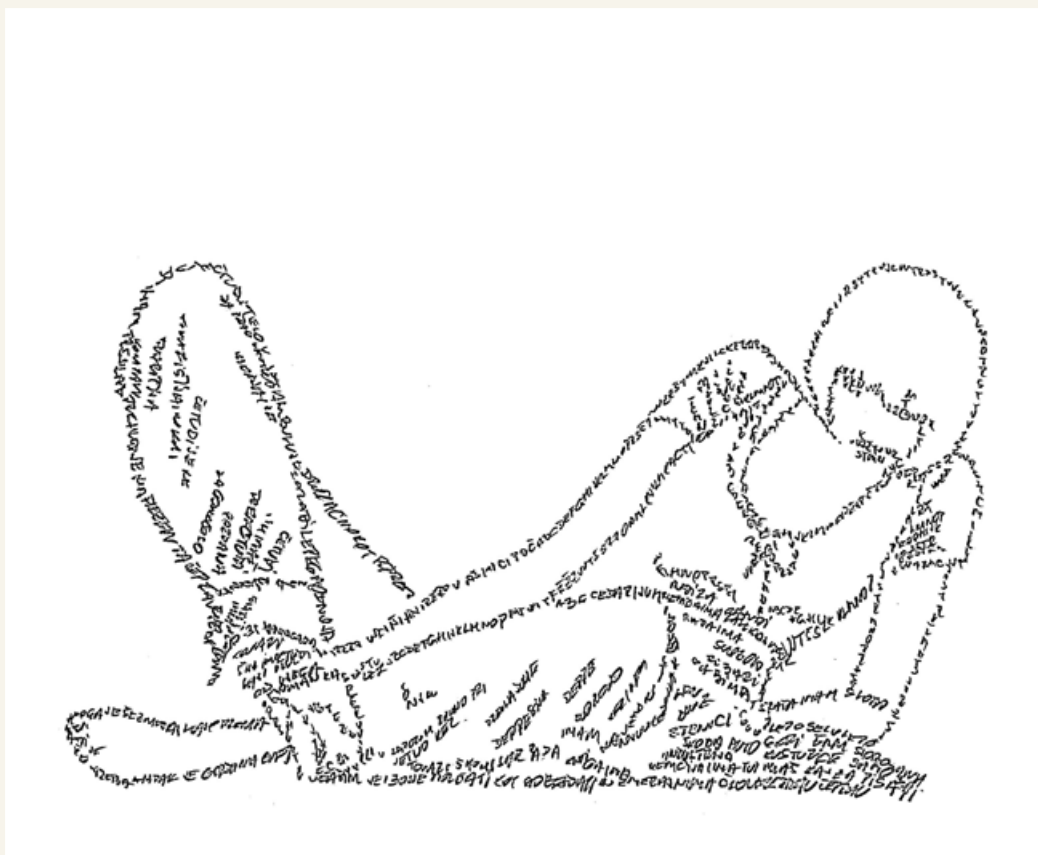
V njem je bilo
krdelo gusarjev,
ki so kradli samim sebi.
Samo tebi ne.

Tine 2
(ZPKZ Ljubljana)

19

Boris Fortuna (ZPKZ Ljubljana)

Alen Kraljevič (ZPKZ Ljubljana)

NEKI ZA TEBE

Svoje srce sem skrbno varovala,
samo zato, ker sem ga zdej tebi dala,
sem zaljubljena v tebe, odkar sem te
spoznala,
nobenega pred tabo ljubiti nisem znala.
Nisem te izbrala, a sm noro se zaljubla,
umrla bi brez tebe, če bi te izgubla.
Hočem, da za vedno traja to, kar mava,
zdej končno vem, kaj je ljubav prava.
Nikoli se ne bom naveličala js tebe,
ker vsak dan bolj navežeš me na sebe.
Sploh ne morem več brez tebe
funkcionirat.
Tega, kar srce čuti, ne moreš sam
izbrat.
Ne poslušaj folka, ki je nama slabo
hotu,
vsakemu dokazala bom, da o meni se
je zmotu.
Zate skinla bi vse zvezdice na nebu,
kolk te mam rada, FAK, če bi ti to vedu.

Nanni
(PD Radeče)

BREZ NASLOVA

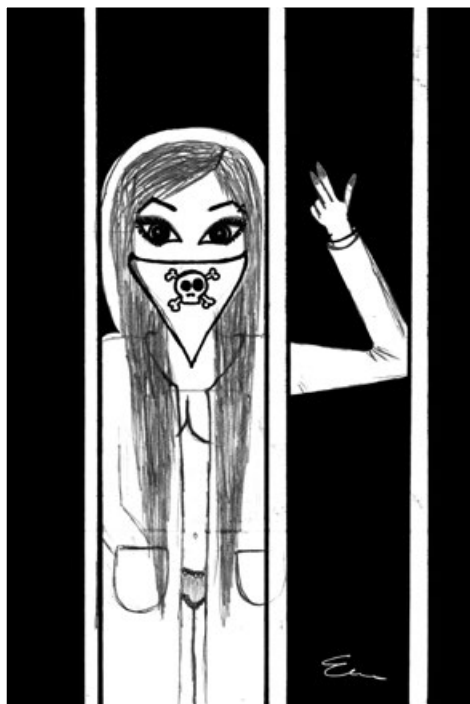
N e joči zaradi tipa, noben ni tega
vreden,
samo, pizda, Smiley, on je zame ful
poseben.
Pusti besede, sej ni mislu resno,
veš, kje začeli smo, poglej nas zdej, kje
smo.
Veš, da včasih ljubezen ni poštena,
in ti se ne sekiri zarad enega kretena.
Veš, kolk je tipov, ki čakajo na tebe.
Ma, Ana, kaj naj js nardim, za druge se
mi jebe.
Dokaži, da ga ljubiš, se potruži malo
bolj.
Đabe js se trudim, njemu vse je alkohol.
Včasih me prime, da bi rajši hodla z
beko,
ma veš, kolk punc je meni to že reklo.
Niso vsi enaki, eni so v redu,
pa če so geji al pa grdi po izgledu.
Hkrati ga sovražim in pomeni mi vse,
ma pusti kretena, ki ti zlomu je srce.

Eva
(PD Radeče)

SOLZA

V idim jo na nebu,
ima obliko zvezde,
ki sveti mi kot sonce
in boči se nad tvojim popkom
v obliki tvojega obraza.
Pada ti v odprto dlan
kakor veselje otroka,
iskrena in čista.
Sveti se v morju črnem
obsijana s polno luno,
ki polzi po nebu sivem.
Vidim jo v tleh,
preži za njenim hrbtom,
obrača se od smrti,
življenju se nastavlja.
Sonči v tvojem se telesu
ta solza biserna,
ki nabrala sem jo
v globini morja
tvojega srca.

Lucija
(ZPKZ Ig)

NI HOTELA

Ni hotela, da jo življenje posrka
v svoj vrtinec.

Hotela je sama stopiti na pot cvetočo,
hoditi po svoji poti skozi svod nebesni,
da na svojo dlan nariše zemljevid,
ki vodi jo v svet neznan.
Kot otrok, ki prvič shodi,
ni hotela, da jo kdo vodi.
Vzela je svoj kompas, ki jo je pripeljal
do njegovega železnega srca.
Zdaj nosi ga v krvavi roki.
Vzame pero, da iz svojega srca nariše
pot.

Lucija
(ZPKZ Ig)

VČASIH, SREDI NOČI*

Nedolžne sanje, ali ste resnične ...

Te srečam v njih, moj ljubi,
ko te ni ob meni.
Vsrkam vase te,
v vse pore svojega telesa.
Želim si te objeti, da postaneva celota.
Ne želim se prebuditi, saj spet izgineš
daleč stran od mene.
In se najdem
z obrazom spet na dnu.
Tu. Sama. Izgubljena.
Da, včasih sredi noči,
si ti, moj ljubi, z mano ...
Si moj topli pesek vrnitve.
Si moj beli galeb.
S svojim vzklikom,
s svojim krikom
me rešil boš obveze.
Dvignil s tal me boš,
kot svilnat veter moje odrešitve.
Odšla v en dih s teboj,
ne gledala, le zapustila bova
»to«, skupaj, v en hip.
Se z golimi rokami uprla v steno,
potisnila kamnite stiske stran.
In skupaj bova poljubila blatno
ogledalo s tal,
z usti, s čelom, z licem in z najinimi
toplimi dlanmi.
Ne bova več čakala,
ne bova več dopustila,
da se dotaknem dna.
Kot v sanjah sem ...
verjamem vetru,
ki prinese mi to v dar.

Suzana
(ZPKZ Ig)

JAZ IN TI

Jaz in ti,
ti in jaz,
črni oder,
pleševa.
Ti bel dres,
jaz črnega.
Hitro se
premikava.
Luč gori
za naju dva.
Lepa sva
in pleševa,
tja v neznano,
sem in tja.

Dušanka
(ZPKZ Ig)

* Refleksija na
pesem Miljane
Cunta.

21

SIMPATIJA

Ko ti nekdo podari ljubezen,
ti srce zaigra,
začutiš jo, energijo,
moraš ji posvetiti pozornost,
si vesel, hvaležen.

Vsi hrepenimo po tem,
ne moreš ostati hladen,
želiš jo dati, deliti.

Daš.
Vrne se ti.

Miha Bartolič
(Društvo Altra Ljubljana)

ROŽA CVETOČA

Ljubezen je kot roža, ki zacveti.
Ljubezen je kot sonce, ki žari.
Ljubezen je kot potok, ki žubori.
Zakaj je tako lepa in pravljicična in
resnična?
Ker jo tako čutiš.

Barbara Zavrašek
(Društvo Altra Ljubljana)

OČI

Meni dosti povedo oči,
zato nekaj o njih povedal bi!

Nataša ima oči rjave,
in mislim, da so prave.

Andreja ima temne oči,
iz njih iskrenost žari.

Tudi Aleksandra ima temne oči,
iz njih se osebnost njena iskri.

Zlatka ima plave oči,
iz njih dobrotta govori.

Vida in Branka imata oči podobne
in lahko, da duši sta sorodni.

Za konec pa še to:
kadar oči se iskrijo, nam o sreči
govorijo!

Samo Dornik
(Društvo Altra Prevalje)

RJAVE OČI

Gledam rjave oči
in vidim sebe v njih.

Rjave oči lahko
marsikaj povedo.

Rada gledam rjave oči,
všeč so mi, najraje jih imam.
Rjave oči so morda prave,
včasih nagajive.

Vlasta
(ZPKZ Ig)

VČASIH

Včasih se zamislim,
včasih se obrnem,
si rečem ne.
Zakaj ničesar ne razumemo?
Ali pa razumemo vse?
Včasih bi najraje umrli,
ker ni tako, kot pričakujemo;
drugič ležerno vse prebolimo.
Včasih si želim biti spet mlada,
drugič pa – stara.

Emma Ferenc
(SVZ Dutovlje)

UPANJE

Otroka učim brati
in pisati.

Upam, da mi napiše
pismo,
ko bom star.
In mi v njem pove,
da me pogreša.
In me ima rad ...

KA
(ZPKZ Ljubljana)

23

Udeleženci v Društvu Altra Ljubljana

ZAKAJ

Na svetu sem, da gledam sonce.
Na svetu sem, da grem za soncem.
Na svetu sem, da sem sonce.
In odženem sence.

JEF
(ZPKZ Ljubljana)

POMLAD

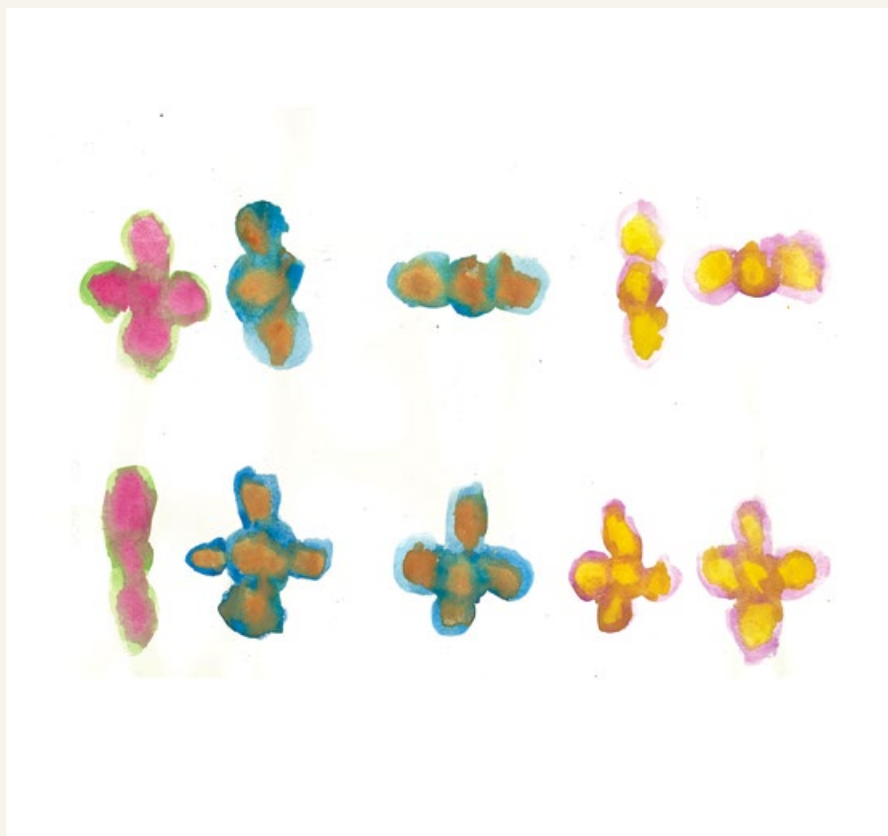
Lepo je biti
na svetu mlad,
ko v duši nosiš pomlad.

Branko Planinšek
(Društvo Altra Prevalje)

BREZ NASLOVA

Cvetovi so sendviči za metulje.
Vsaka hiša ima svoje grablje.
Travnik je knjiga bilk.

Vida
(ZPKZ Ig)

BREZ NASLOVA

Slika me spominja na pikapolonico.
Rdeča je in ima črne pike.

Branko Rebolj
(Društvo Altra Prevalje)

HREPENENJE PO DOMU

Pomladni je čas,
dan je še jutro,
jutro ob sedmih.
Biseri rose na travi,
škrjanček v zraku
in polžek na grmu.
Bog v nebesih,
lepo je na svetu.

Marija
(ZPKZ Ig)

LEPE STVARI

Svet je lep.
Neskončno.
Kako veliko podob je, ki nas celo
zmedejo.
Saj ni res, pa je.
Celotna slika je magična.
In nas drži.
Pripravljene na marsikaj.

Iztok Šefran
(SVZ Dutovlje)

Iztok Šefran (SVZ Dutovlje)

NARAVA

Sonce sije,
toplo mi je,
zunaj rastejo lepe rože,
živim.

V hiši pišem pesem,
zunaj je jesen,
poletje se poslavlja.

Matic Jurak
(Društvo Altra Prevalje)

POTOVANJE

Potujem z vlakom.
Narava leti mimo.
Jem sendvič.
Malo spim.
Prišli smo do morja.

Branko Planinšek
(Društvo Altra Prevalje)

MORJE

Poglej, poglej,
kako se morje sveti v soncu.
Meni je lepo.
Valovi se igrajo v vetru,
res mi je lepo.

Branko Planinšek
(Društvo Altra Prevalje)

26

Matic Jurak (Društvo Altra Prevalje)*

* Slika z naslovom
»Počutim se
sončno, počutim se
volčje (ali nasršeno
mačje)« je nastala
ob prebiranju knjige
Virginia Volk.

Branko Planinšek (Društvo Altra Prevalje)

LEVINJA

M

očna, velika, strašljiva.

Lačne oči sredi trav zagledajo plen.

Opreza počasi in previdno,

da trave ne zašelestijo.

Antilopa ne ve, da ji pretijo

zobje mogočne levinje,

se pase in pase.

Počasi in tiho se približuje plenu,

ne sme narediti niti ene napake.

Njeno telo se premika kakor vetrič

sredi pisanega cvetja.

Takrat antilopa obnemi, sedaj ve,

da ji nekaj preti.

Levinja ve, da mladiči ta večer

ne bodo lačni.

Medtem ko njen lev sedi ob drevesu

sproščeno, levinja vzame življenje

krotki antilopi.

Zadovoljna pokliče svoje mladiče.

Lakota pojenja. Dovolj bo.

Dovolj za nekaj časa.

Dokler pridna levinja

ne gre zopet na lov.

Njen lev pa le sedi in čaka

na kakšen zajeten kos mesa.

Stanka Ačko (SVZ Hrastovec)

Anže M. (ZPKZ Ljubljana)

1. REKA

T

a pesem je moja reka,

ko pride noč in pride jutro,

doživiš nov dan.

Moja reka je Krka,

kjer je lepo,

kjer valovi šumijo.

Vrtinec v reki je nevaren,

ker te lahko umori.

Reka, moje življenje je kot reka.

Mnogo rek teče po vsem svetu,

valijo se po strugah moči.

Udeleženci

v SVZ Hrastovec

2. MESTO

T

a pesem je moje mesto,

moje mesto je mesto ljubezni.

V tem mestu iščem novo ljubezen,

da bi se moje srce potolažilo.

Ta pesem je moja ljubezen,

viharna ljubezen, neskončna.

Svet v mojem mestu postane

čaroben in lep –

kot sonce po dežju.

Udeleženci

v SVZ Hrastovec

27

Udeleženci v Društvu Altra Ljubljana

PREBLISKI

1. **M**iza, stol,
in to je to.

Bojan Knap
(Društvo Altra Prevalje)

2. **T**emno zelen računalnik
odseva harmonijo.

Matic Jurak
(Društvo Altra Prevalje)

28

3. NEDELJA

Ta pesem je moja nedelja,
ko poslušam cimbale,
mi srce zaigra.
Ta pesem je kot glasba,
kot harmonija mojega počutja.
Glasba, ki me v dobro voljo spravi,
glasba, ki ljubezen obuja.
Tudi plesa se ne boj, pleši, pleši
in zraven zapoj, da bo lažje.
Ta pesem je moja nedelja,
dan, poln glasbe.
A veselo stopi tudi v druge dneve.
Čeprav se z nedeljo vse začne in z njo
konča.

Udeleženci
v SVZ Hrastovec

3. **D**iha me pametni telefon,
akvarij z ribicami,
ki so čisto tiho,
samo filter ropota.

Ivo Roter
(Društvo Altra Prevalje)

(Društvo Altra Ljubljana)

BREZ NASLOVA

Dobro sem.

Kako?

Zdrav.

Vidim, da je dobro.

Premišljudem o variantah.

Razumem.

Branko Planinšek

(Društvo Altra Prevalje)

MOJA USODA

Moja usoda sta rast in padanje.

Moje življenje je osvobajanje.

Moja rast je padanje.

Moje upadanje je rast.

Moje življenje je Piramida.

Benjamin Šmid

(ZPKZ Maribor)

4 .
S poštujem samega sebe,
ker sem še kar zdrav,
in se počutim dobro,
ker skrbim za osebno higieno.
Razmišljudam o času
za šahovnico kot stenska ura.

Branko Planinšek

(Društvo Altra Prevalje)

5 .
Vidim samega sebe
na šahovnici
kot trdnjavo.

Ivo Roter

(Društvo Altra Prevalje)

MOJA POT

Sem na pol poti
iz preteklosti v prihodnost,
iz sedanosti v minljivost,
sem na pol poti v večnost,
sem na poti,
naj me nihče ne moti.

Benjamin Šmid

(ZPKZ Maribor)

REALNOST

* Pesem je nastala
ob obisku pesnice
Jane Kolarič.

Ni sem ustvarjen za pisanje
uvertur –
za to potrebno je več ur!

A včasih napišem samo kak stavek –
in, ko ga pretehtam, vidim,
da še tu potreben je popravek!

Samo Dornik
(*Društvo Altra Prevalje*)

VIA - MODRA VAJA *

Nebo prosojno vabi me v spomine,
je voda sončna, bistra kot obzorje,
oblaki so enaki kakor morje,
ki v sebi ima veliko te modrine.

O, modra, ki si temna, ki si svetla
in barva bivše jugo si zastave,
v njej pametne izgublajo se glave,
vemô, da z depresijo boš pometla!

Zazrti v sinjost, vzklikamo ti: »Lepa!«
in karte vlečemo iz svoj'ga žepa.
Oseba s tajno mimo nas pripleše,

že iskrice ljubezenske ukreše ...
Vsak terek ustvarjalna nas obleka
vključuje, aktivira v nas človeka!

Črtomir Clonsky,
Iztok Šefran, Jože Hozjan,
Tamara Radovanovič,
Ema Ferenc
(*SVZ Dutovlje*)

BREZ NASLOVA

Ni sem obrit.
V pralnem stroju je perilo.
Sem pod gladino.
Zaslišim zvok trobente.
Bolj ko trobenta lepo poje,
bolj sem žalosten.
Nihče ne razume moje pesmi,
raje kot aplavz,
bi imel objem ljubljenega dekleta.

Samo Dornik
(*Društvo Altra Prevalje*)

ROPOT

R

opot, ki para strop nad nami.

Da pada name kot slap spominov

na hrup mesta.

Spominov, ki bledijo

v dolgih urah čakanja.

Na zvoke, ki so zunaj drugačni.

Bolj svetli.

Pa vseeno ropotajo.

XYZ

(ZPKZ Ljubljana)

SEDIM V SOBI

P

etrolejka pred menoj gori,

mirno pada odsev plamena mi na

obraz,

povsod tišina – glasu nobenega nikjer.

Le na steni ura enoglasno niha,

od strahu lastnega ne slišim diha.

Le ura, petrolejka, jaz in strašen mir.

S trenutkom vsakim v meni večji

smrtni je nemir.

Antonija

(ZPKZ Ig)

NE JEMLJI SI K SRCU

N

e jemlji si k srcu,

če joče dojenček

ali če misliš na samomor.

Ne jemlji si k srcu,

ko je slabo vreme

in je morje umazano.

Ne jemlji si k srcu,

če si jezna na osebo,

ki ti želi slabo.

Ne jemlji si k srcu,

če te kdo z besedo

udari v srce.

Darja Zdolšek

(SVZ Dutovlje)

KONJ

K

o človek umre,
žival to začuti.

V hlevu takrat ne je in ne pije.

Največjo ljubezen začuti
ob koščku suhega kruha.

Postane zelo dober.

Z nogo piše po tleh,

gre na pašo,

se razveseli narave.

Plava, se obnaša kot kuža,

na hrbtu s tacami navzgor.

Samo da je nekdo z njim.

Kadar spet je čisto sam

in pride tista ura,

gre nazaj v hlev.

Rjavo črn kakor noč,

ki je včasih predolga,

včasih prekratka,

pogreša svojega gospodarja.

Dragica Rankovec

(SVZ Hrastovec)

SMRT

K

o pride smrt,
sovrastvo izgine v beli prt,
noč tišine vse pokrije,
praznina zalije vse veličine.
In vse mine.

Benjamin Šmid

(ZPKZ Maribor)

TAKA DEKLETA

D

ekleta s postaje kolodvorske
so depresivna.

Depresijo zdravijo s telesom.

Telo prodajo za en šut.

L. S. Čevljar

(ZPKZ Ljubljana)

KLINIKA ZA PANIKO

Tam v šumju, v trdi temi,
kjer je konec mesta,
kjer se prepletata duh in prah,
je klinika za paniko.

Ljudem tam vcepljajo panični strah.
Ne živeti, ne živeti, le trpeti!
Praški, tablete, ampule ...
Oh, le živeti si želijo.

Toda to je klinika za paniko!
Po dekretu skačejo trpeči,
po prahu prah, po duhu prah,
na duhu prah, na strahu strah –

in panika.

Črtomir Clonsky
(SVZ Dutovlje)

BREZ NASLOVA

Sredi črnih gozdov
se sveti
zlata krsta.
V mrzlo trpljenje je odeta –
vzvihari
našo boleost.

Tamara Radovanovič
(SVZ Dutovlje)

TUROBEN DAN

Dež je ...
Turoben dan.
Vsaka káplja
kapljá na mojo dlan.

Nuška Pitterle
(SVZ Dutovlje)

GROM

V

noči črni,
črni kot oglje,
grom preseka mi telo,
preseka nebo.
Pero v roki nad telesom obvisi,
nanj si grom narisati želi.

Lucija
(ZPKZ Ig)

SMRT

D

okler naju smrt ne loči
hodim ob tebi,
čutim te,
hlastam po tebi.
Ljubim te,
dekle, vrni se.
Pijem te.
P.I.J.E.M.
Pijem zaman.
Ne priključem te.
Spet si režem žile.

Črtomir Clonsky
(SVZ Dutovlje)

VOJSKA

n

ekaj resnega
nekaj turobnega
hiti na vrh
in se razkriva
zabavna notranjost

smešni srh

Iztok Šefran
(SVZ Dutovlje)

**JAN PLESTENJAK
JE ŽALOSTEN
IN ZAMIŠLJEN**

1.

a božič sam,
čisto sam,
v svoji vinski kleti čist prežgan.
Od dobrega vina
po bradi cedi se mu slina,
a v kleti je tišina.
Pripravlja se, da bo pritisnil petelina.
Na ogromno stvari uhajajo mu misli.
Metka! zakriči.
Žalosten sem! Pa potrtr!
Čisto brez zveze tako mlad bi šel v
smrt!
Še enega žlahtnega je zvrnil
in se k pisanju nove pesmi vrnil.

Vito Groznik
(ZPKZ Dob)

2.

akaj,
zakaj sem se lotil petja?
Lahko bi slikal
kot mati, brat,
bil bi bogat,
uspešen,
ne pa žalosten
in klevetan
kot pevci vsi,
od Prešerna dalje.
O, gorje, gorje!
Sorško polje,
Jadransko morje,
ni utehe za mene.

Blaž Kujundžič
(ZPKZ Dob)

3.

amišljen je njegov obraz,
čeprav ga mrzla burja brije.
O čem razmišlja, vprašanje je ta čas.

Vsakič, ko ga vprašam, le žalostno
odkima. Obraz trpeč odkriva
bolečino. Te kaj boli? Je prehrana
kriva?

A Jan Plestenjak molči.
Zavzdihne in pogled voden odpre.
Zasveti se le solza,
ko pade vznak in omedli.

Jan Plestenjak je žalosten, ker trpi ...

Baranja
(ZPKZ Dob)

BOGATAŠ

4.

alosten:
ker ga je doletela nepričakovana sreča.

Zamišljen:
brezupno tuhta, kako ga je lahko
doletela taka nesreča.

Oboje (v trenutku samokritičnosti):
kako da ljudje tratijo čas za tako zgubo,
kot je on.

Jožef Janežič
(ZPKZ Dob)

elji me domov,
pelji me domov.

Revež sem,
a za ženske
si vedno vzamem čas.

123
(ZPKZ Ljubljana)

ŽIVLJENJSKA POT

odim po življenjski poti,
ki sem jo začrtal sam.

Včasih me še kaj zmoti –
posebno, če sem bolan.

Pot je zame kar prijetna –
včasih pogleda ženska me priletna ...

A, naj bo, kot mora biti,
le s poti ne smem zaiti.

Samo Dornik
(Društvo Altra Prevalje)

ČOKOLADA

Raznolika si kot ljudje.

Sladka ali grenka,
v ustih živahna
ali počasi se topeča.
Si je že kdo
izmislil čokoladno pivo?

A. M.
(ZPKZ Ljubljana)

KATALOG

naočniki, ki se ti podajo,

čudovita majčka,
metulji na cvetovih,
čebele obirajo med,
vesel človek v avtu,
okusno vegi kosilo,
lepo pospravljena soba

Gregor Benedik
(SVZ Dutovlje)

POMLADNI VETER *

Čudna je res ta pomlad,
zvončki cvetijo, narcise dišijo,
pisane spodnjice na štriku visijo.

Meni je lepo,
čudno je to.

Bil sem še mlad,
mlad spodnjic tat.

Na štriku vsak dan nova
kolekcija cveti,
sosedu se jezi,
moja punca se daril veseli.

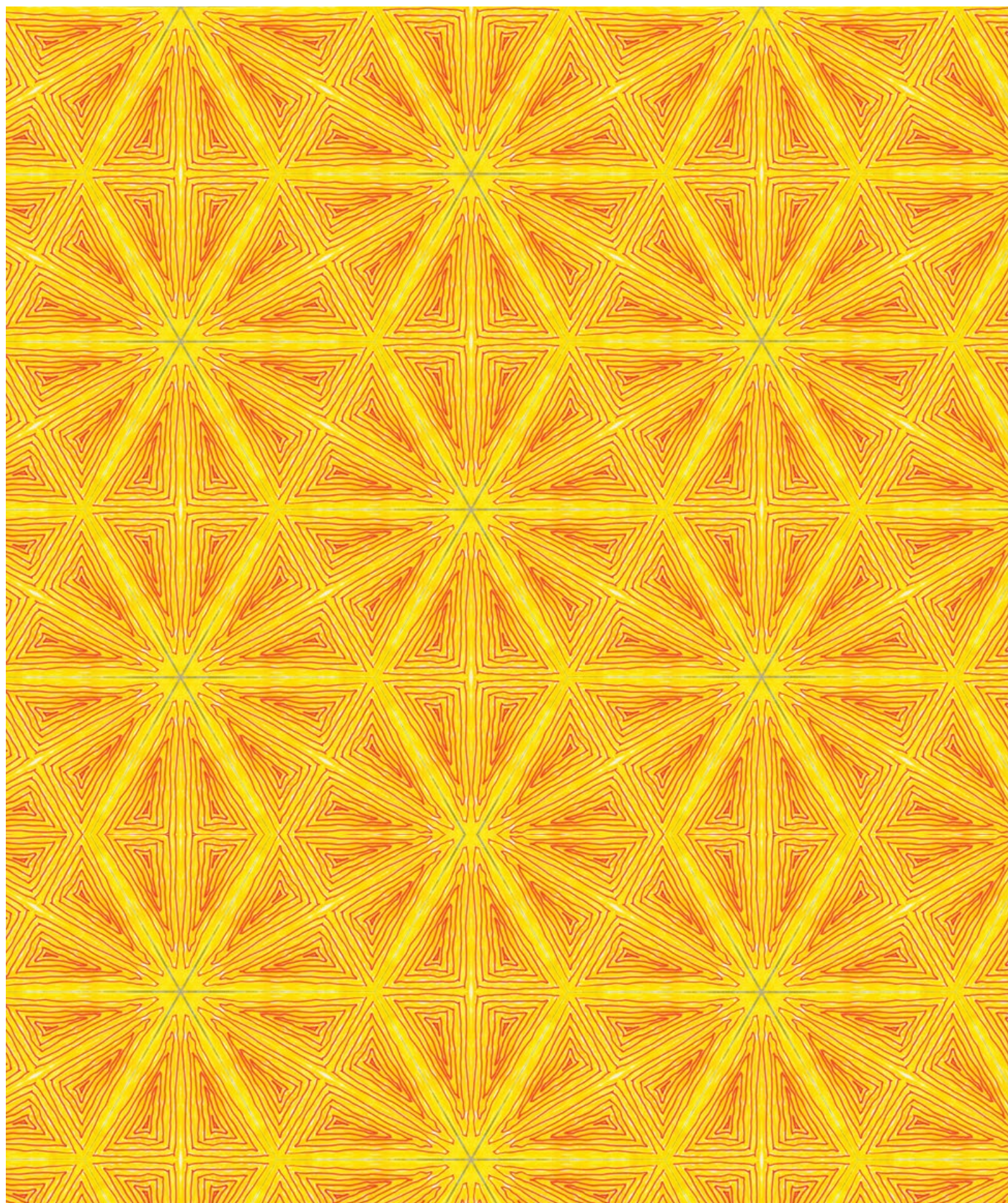
Meni se na zmenek mudi,
medtem veter spodnjice suši.

Branko Rebolj, Ivo Roter,
Bojan Knap, Branko Planinšek
(Društvo Altra Prevalje)

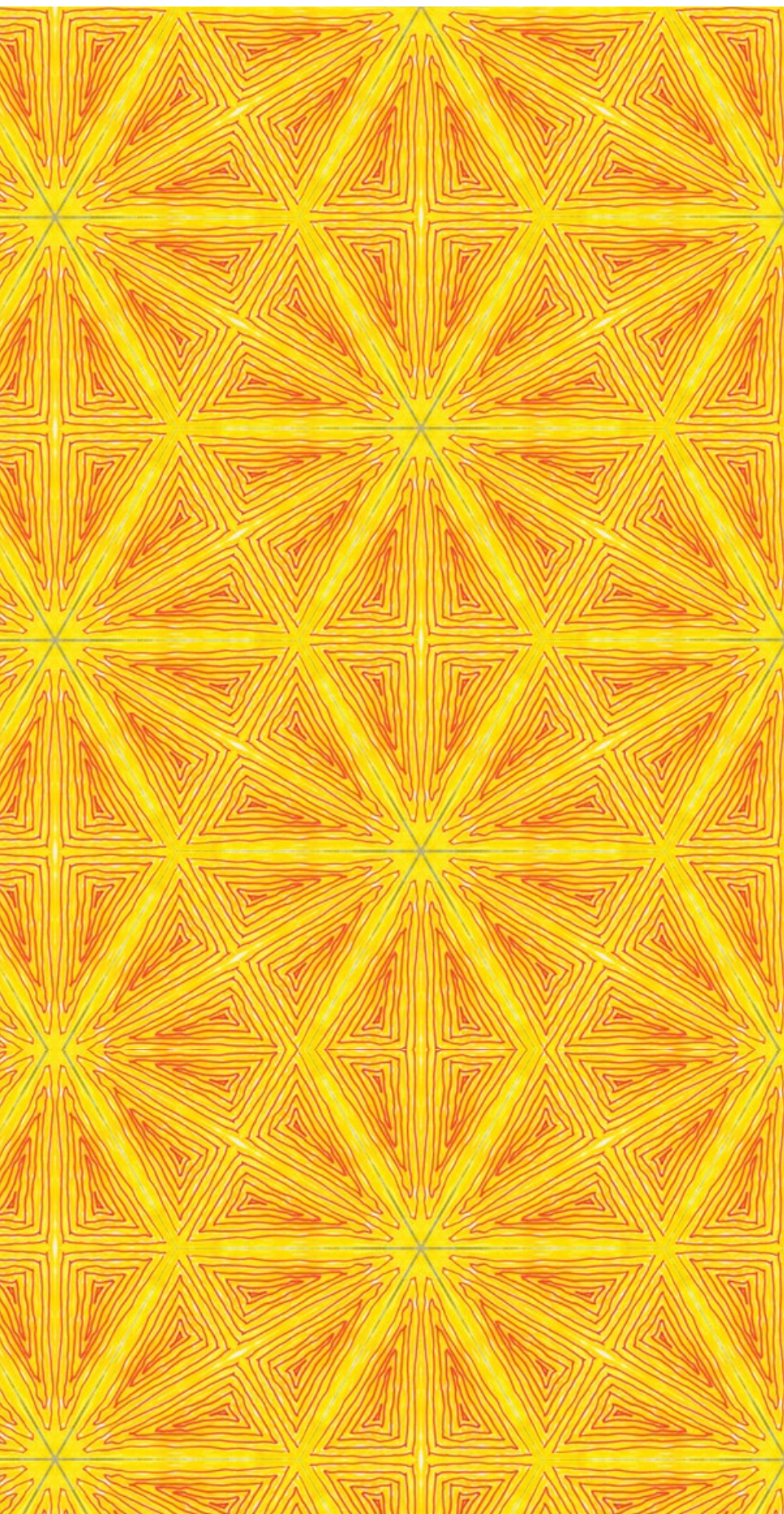
* Pesem je nastala
ob obisku
glasbenika
Petra Andreja.

37

Likovna poezija

ČAS JE*

Ema Ferenc

(SVZ Dutovlje)

TRPLJENJE

Gregor Benedik

(SVZ Dutovlje)

* Likovna poezija v SVZ Dutovlje je nastala po prebiranju pesmi Simona Gregorčiča Soči, ki jo je ilustriral Damijan Stepančič.

SOČA

Tamara Radovanovič

(SVZ Dutovlje)

KAOS

Borut Zupanec

(SVZ Hrastovec)

SPREMEMBE

Henrik Tumo

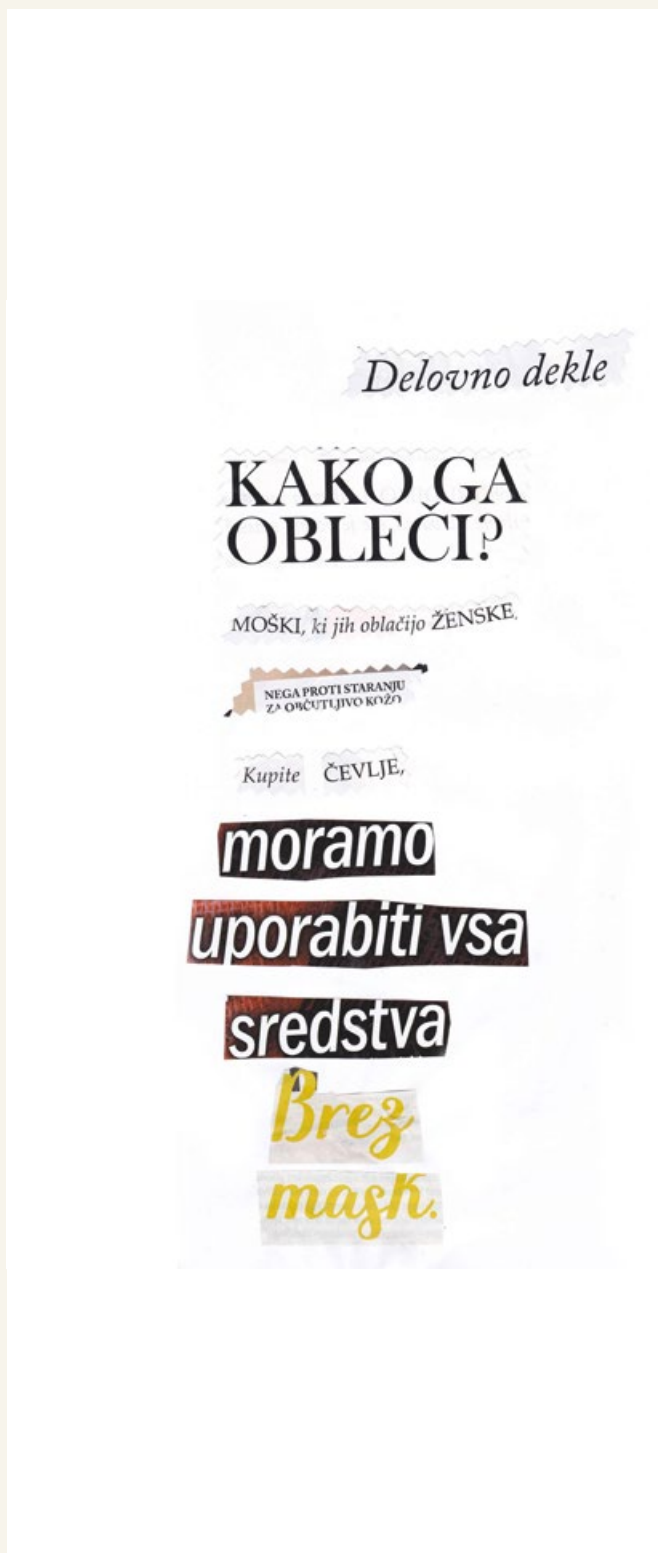
(SVZ Hrastovec)

DELOVNO DEKLE

Marjan Slivnik

(SVZ Hrastovec)

SVET

Mirko Kmetec
(SVZ Hrastovec)

SVET

MODRO

UGODNA

RAZVAJANJE

PONUDBA

Sladki
prazniki

LITERATURE

NAVTIČNE

Potrebno bonajbolj vroči sejem

Kavč za crkljanje in spanje

Modern Razvajanje v intimnem

Ko v spalnici velja pravilo:

ne zamudi akcije!

Pohodi plin

NAVDIH

Vasja
(SVZ Hrastovec)

Beda, doma pri
najbogatejših

Ni prostora
za divje živali

LOVEC

VELIK NAVDIH

KOMPLEKS

Stanka Ačko

(SVZ Hrastovec)

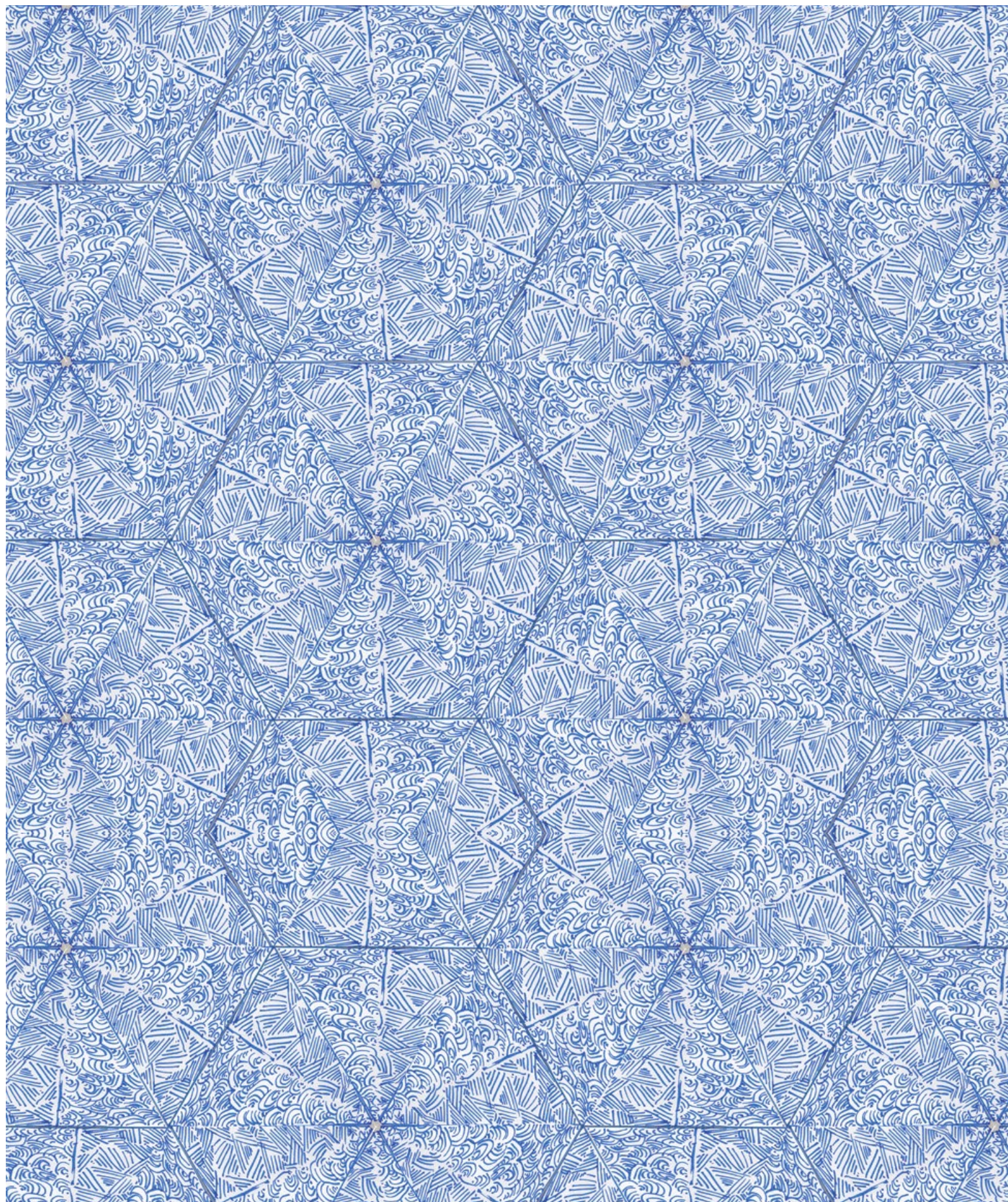

BIO

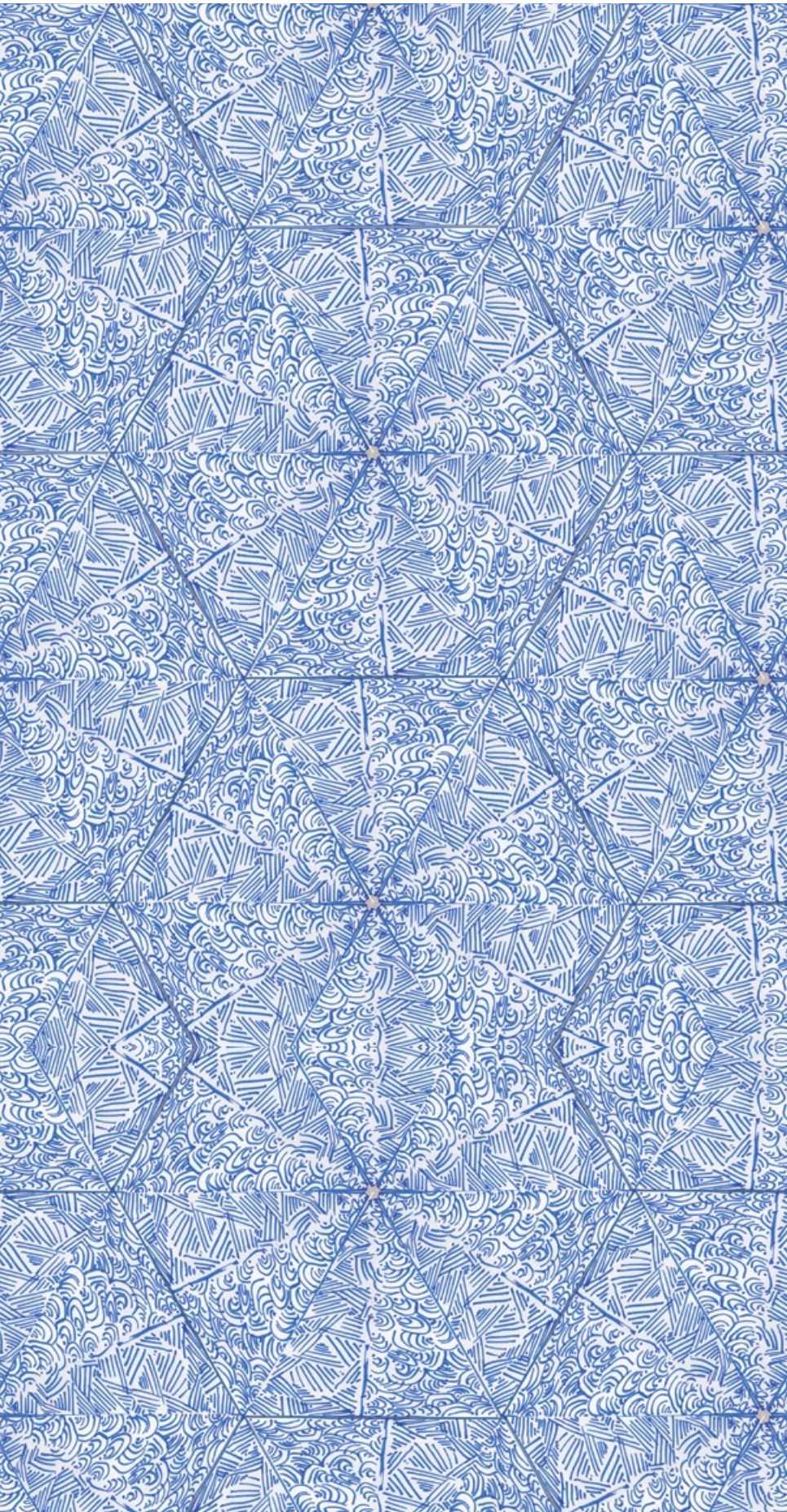
Jana

(SVZ Hrastovec)

Spomini

DEDEK

S pomnim se, kako sem kot otrok vznemirjeno pričakoval Božička. Ko je stopil skozi vrata, sem takoj ugotovil, da mi je njegov vonj zelo znan. Smrdel je po znoju in šnopsu. Tako kot moj dedek.

Bojan Knap

(Društvo Altra Prevalje)

POGLED SKOZI OKNO

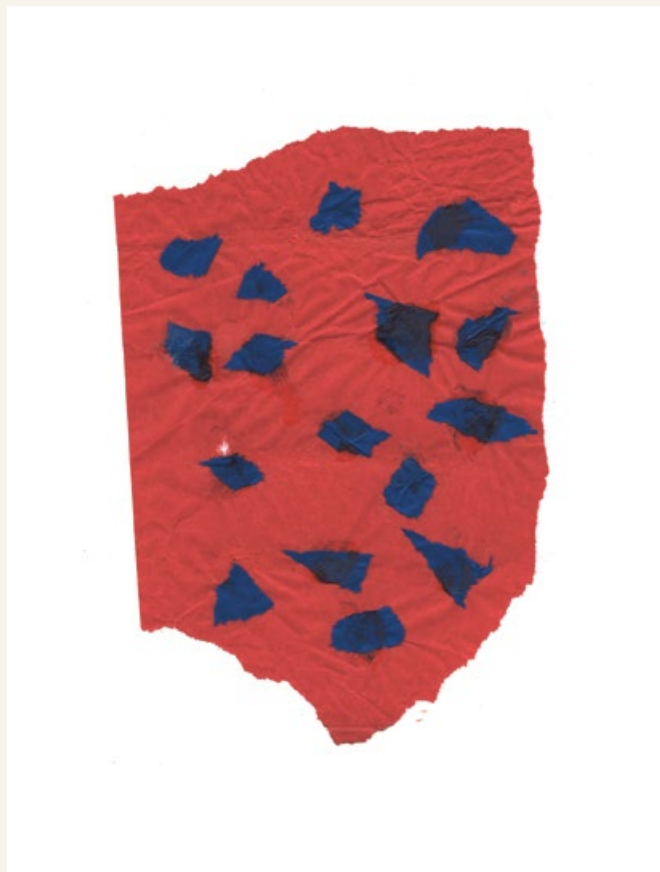
Z neba padajo kosmiči snega. Rumena svetloba ozarja zemljo. Stojim pred oknom, gledam otroke, ki gredo k polnočnici. Mraz na steklu riše ledene rože. Naj grem z njimi? Jočem. Starši mi ne pustijo, toda tudi sam nočem iti. Krokodilje solze mi tečejo po licih. Nočem z njimi, ker je oče član Zveze komunistov. Mati me žali. Pravi mi ti hovdre. Usedem se k očetu, ki posluša radio. Vrti se pesem »Oprosti mi pape«. Nato se igram z mlajšo sestrico. Sestavljava lego kocke. Zopet stopim do okna. Še vedno sneži. Sosed pluži sneg. Moja starša pa ... še na ta praznik se pripravata. Spet jočem. Uležem se na kavč in pogledujem skozi drugo okno, kjer se vse blešči. Božič je.

Črtomir Clonsky

(SVZ Dutovlje)

49

Miran Možina (SVZ Dutovlje)

NOVO LETO

Darila, zavita v bleščeč papir, čakajo pod novoletno jelko, da razveselijo ljudi. V enem od njih je skrita punčka, ki zapira oči. Zame. Stara sem pet let.

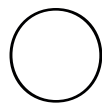
Darja Zdolšek
(SVZ Dutovlje)

MOJE IME JE DOMINIQ

Ko sem bil star šest, je foter šel na Dob, mama pa v bolnico. Zato sem živel pri babici. Ko je mama prišla iz bolnice in z rehabilitacije, sem živel z babico in mamo. Želel sem si imeti stvari, ampak ker smo imeli komaj za osnovne stvari, sem počasi začel z manjšimi tatvinami. Takrat sem bil star okoli štirinajst let. Kradel sem mopede, kolesa in podobno. Čez čas sem začel z vlomi v vozila. Šlo mi je dobro, spoznal sem svojo punco Sašo, pri petnajstih in z vedno jačimi kaznivimi dejanji. Sem si kupil avto, hodil s punco naokrog. Imel sem vse, kar sem potreboval.

OTROŠKA LETA

troštva se slabo spominjam, saj je bilo vse prej kot lepo. Ko sem bil star šest let, smo se iz Kočevja preselili v kraško vasico Kopriva. Nisem imel kaj dosti prijateljev, ker Kraševci neradi sprejemajo prišleke. Zato sem najraje s psičko zahajal v borov gozdiček za našo hišo. Nekega dne sem tam našel veverico, še čisto majhno, ki je najbrž padla iz gnezda. Nesel sem jo domov, kjer smo jo hranili z mlekom po cuclju. Zrasla je in se tako udomačila, da se je prosto sprehajala po hiši in dvorišču. Včasih je odšla v gozd, tudi po mesec ali dva je ni bilo, a se je vedno vrnila. Na dvorišču sem ji puščal orehe in lešnike.

Nekoč pa, ko je po kuhinji igrivo tekala sem ter tja, se je domov vrnil starejši brat – pijan. Nenamerno jo je pohodil. Takoj je bila mrtva.

Vsi smo bili žalostni, jaz še posebno. Minilo je že več kot petdeset let, pa se je še vedno spominjam. Živali so večinoma prijetne in znajo vračati ljubezen. Ljudje pogosto tega ne razumemo in smo do njih kruti.

Jožef Hozjan
(SVZ Dutovlje)

Kmalu sem med poletjem začel vlamljati v stanovanja. Šlo mi je dobro in kasneje sem spoznal starejše in vplivnejše ljudi, za katere sem nekaj časa delal, vlamljal z drugimi v trgovine in podobno. Počasi se je na sodišču veliko nabralo in eno jutro, ob šestih zjutraj, je prišlo veliko policajev. In sem šel v pripor na Povšetovo za tri mesece. Potem pa sem v Radeče. Ni mi žal za nič, razen za vsak dan, ko nisem z njo. Mama me noče več videt, z očetom stikov nimam. Ostala mi je samo ona.
P. S.: Še velik bi napisu, al me folk čudn gleda.

Dominiq
(PD Radeče)

TRAJNA ŽALOST

Moje življenje je bilo zelo pestro, ni pa manjkalo niti žalostnih trenutkov. Spomnim se, da je bilo moje otroštvo in tedanje vsakdanje življenje povezano predvsem s staršema. Tako je bilo, vse dokler sem bil z njima sam in še nisem imel sester. Starša sta me bila vesela in jaz sem bil prav tako vesel, da ju imam. Po petih letih sta prišli na svet še sestri. Starša sta morala pokazati, kaj čutita do nas. Imela sta delo in vsak dan smo imeli kaj za pod zob. Zaradi njunih služb je nas morala paziti stara mama.

52

Kadar smo se igrali, je bila stara mama vedno vznemirjena, saj jo je njena živčna bolezen zaznamovala. Do nas treh ni znala biti prijazna in vljudna, kot je bilo to za pričakovati. Z njo se nismo imeli lepo. Vseeno smo odraščali brez kakega hujšega zdravstvenega zapleta. Ona pa je imela ves čas psihične težave. Kako težko je za majhnega otroka, če ima tako vzgojiteljico. Starša sta se imela rada. Toda to stari mami ni pomagalo. Ni nas imela rada, saj je bila v živčni krizi. Veseljačenja in lepih trenutkov ni marala. Lahko bi rekel, da je bila zlobna, kar nas je na neki način zaznamovalo. Zdaj razumem, zakaj je pomanjkanje ljubezni lahko razlog za bolezen.

Vendar pa ni le to. Človek mora vedeti, kaj je v življenju vredno in kaj ne. Stara mama je vedno govorila, da bomo lažje šli skozi življenje, če bomo poslušni. Ona nas je učila poslušnosti, čeprav sama ni bila taka. Vseeno je bilo to tisto najboljšo, kar smo odnesli od njene vzgoje. Leta so minevala in živeli smo tako, kot je bilo primerno za naš družbeni sloj.

Ko sem bil star sedemnajst let, nas je oče zapustil. Od takrat naprej sem jaz prevzel njegovo mesto. Nekdo mora voditi družino. Zakaj je ne bi jaz? In sem jo. Hodil sem v srednjo šolo, izobraževanje je potekalo dobro in bilo mi je potrebno. No, potem pa se je izkazalo, iz kakega testa smo. Mati je takrat še hodila v službo in zato z denarjem nismo imeli kakih večjih težav. Jaz pa po končanem izobraževanju nisem dobil službe. Nekaj let sem preživel zgolj v iskanju stalne zaposlitve. Ker službe ni in ni bilo, sem se počutil vse slabše. Glede na svoje poslabšano stanje sem na predlog svojega osebnega zdravnika in matere odšel na zdravljenje. Šele danes mi je jasno, da je bolezen nekaj trajnega, kar sem prepozno spoznal.

Borut Zupanec
(SVZ Hrastovec)

Tamara Radovanovič (SVZ Dutovlje)

ČRTICA IZ MLADOSTI

Ko sem bil star enajst let, mi je umrla sestra, stara je bila trinajst let. Zelo lepa je bila. Umirala je trinajst mesecev zaradi raka na levem delu lica. Mama in ata sta umirala skupaj z njo. Sam sem se dogajanja zavedal, a sem ostajal zunaj vsega, potegnil sem se vase, v svoj svet, v svet glasbe, ki sem jo poslušal ves čas svoje mladosti. In tudi bral sem veliko, v knjižnici sem si najprej izposojal kar vse po vrsti, kasneje pa mi je svetovala knjižničarka. Iz Trsta je k nam prihajala teta. Oba, mene in sestro, je imela zelo rada, vedela je, da bežim v svet glasbe, saj sem ves čas poslušal Radio Luxemburg. Enkrat mi je iz Trsta prinesla stereo receiver Marantz z močjo 200 W, zvočnike Cerwin Vega, gramofon Lenco. Vse še vedno imam in vse odlično deluje, vendar sameva v shrambi. Za spomin. To so moji edini spomini na otroštvo: sestrina smrt, plošče, singli, knjige.

Ko smo svoja življenja nekako spet spravili na tire, sem obstajal le zunaj, doma ne, doma sem bil tih in neopazen. Danes, ko me v spomine na otroštvo popeljejo okoliščine, v katerih trenutno sem, slišim glasbo iz šestdesetih let. Rock, seveda.

Radovan Šetina
(ZPKZ Maribor)

POLETJE V MREŽI

Bilo je vroče poletje leta 2000. Stara sem bila enajst let. Rosnih enajst, ko bi morala s prijateljicami hoditi na bazen in se poditi po okoliških travnikih. Vendar se je v meni nekaj zgodilo. Odznotraj me je razžirala krivda. Mislila sem, da sem kriva za mamino smrt. Vendar kako? Kako bi lahko bila kriva deklica? Vse skupaj je šlo tako daleč, da nisem več mogla spati niti jesti. Nazadnje mi še solze niso več polzele po licih. Doma mi niso znali pomagati, zato so me odpeljali k zdravniku, ki me je napotil na pedopsihiatrijo. Tako sem se tam znašla sama, brez moči in z velikim domotožjem.

Pedopsihiatrija je bila majhen oddelek z nekaj sobami, kjer so se znašli najstniki, otroci in mlada dekleta, ki so želela biti kot Viktorijini angelčki v spodnjem perilu. Tavalala sem po oddelku kot ptiček, ki je padel iz domačega gnezda. Nekaj časa sploh nisem vedela, kje sem. Hotela sem uiti. Bila sem že v dvigalu, kjer me je ustavila medicinska sestra.

Hitro sem uvidela, kaj pomeni odvzem svobode. Pripeljali so neko reč, ki je bila videti kot mreža s posteljo. Namestili so jo v mojo sobo. Takrat se še nisem zavedala, da bom v njej ležala jaz. Z vso silo so me spravili v tisto mrežo. Konce so zavezali z bombažnimi pleniacami. V sebi sem nekako zbrala toliko moči, da sem odvezala tiste zanikrne plenice in si odprla pot ven. Sestre so debelo pogledale in presenečeno vprašale, kako mi je to uspelo. Meni ni bilo do razlage. Hotela sem domov.

Pa mi ni uspelo. Zopet so me zaprli. Tokrat s pomočjo nekkih magnetkov. Sem poskusila ven. Pa ni šlo. Tokrat sem bila zaprta več dni. Odprli so mi le, ko sem morala na stranišče ali pa pod tuš. Dajali so mi tudi majhne tabletko. Sedaj jih poznam. Bili so Apaurini. Vse skupaj je trajalo zelo dolgo. Dokler ni prišla na obisk tetina psihiatrinja. Seveda je bila tudi ona mnenja, da je to okolje zame pogubno.

Odločila se je, da mi pomaga iz mreže in pošlje v Ljubljano. Srce mi je zaigralo, ko sem izvedela za to novico. Končno sem začutila veselje. Veselje, ki sem ga tako pogrešala.

Stanka Ačko
(SVZ Hrastovec)

ZGODBA IZ OTROŠTVA

54 e kot otrok sem bila radovedna, vedoželjna. Nепrestano sem spraševala ljudi okrog sebe: kaj, zakaj, kje, kako. Eden izmed dogodkov, ki se mi je najbolj vtisnil v spomin, pa je naslednji. Dedek naju je z bratom vsako soboto peljal v naravo, v Ložnico. Imeli smo čisto svoj kotichek, izven mesta, ob reki, v gozdu, na travnikih. V miru, kjer ni nobenih umetnih zvokov, le šum vetra, ptičje petje ter tu in tam kakšno lomastenje gozdnih živali. Dedek naju je naučil marsičesa: izdelovali smo mlinčke iz vej, delali zalive ob reki, nabirali gobe, kostanj, gozdne sadeže. Spomnim se, da je bila takrat zima, mrzlo je bilo in reka je zmrznila. Starejši brat se je pogumno zagnal na led in se začel drsati po strugi. Vabil me je:

»Pridi, led je dovolj debel, ne boj se.«

Sprva sem ga samo gledala z obrežja, ampak ker je bil to moj veliki brat in sem vedno želela biti kot on, sem tudi jaz stopila na led. Spominjam se samo mraza, strahu in grozne bolečine ob tem, ko se je led udril. Brat je stal kot vkopan, od šoka ni mogel niti zakričati. Oba sva bila samo otroka. K sreči je bila voda tam, kjer se mi je udrlo, nizka, tako da sem stala do vratu v njej. Hvala bogu, lahko bi utonila. Spomnim se, da sem zagledala dedkovo palico in zaslišala njegov glas, ki mi je prigovarjal, naj jo zgrabim, da me izvleče.

Naslednja slika v mojem spominu je tale: jaz v avtu, odeta v vse, kar je dedek našel, gretje do konca in moj brat, ki mu tečejo debele solze.

»Nisem hotel, res ne.«

Od takrat ne maram mrzle vode. Nihče me ne spravi pod leden tuš.

Daša

(ZPKZ Ig)

KAKO SEM IZGUBIL KLARINET?

osnovni šoli sem obiskoval glasbeno šolo za klarinet. Star sem bil devet let. Kmalu sem se lahko pridružil orkestru oziroma pihalni godbi. Tako sem igral vrsto let, vse do svojega petindvajsetega leta, ko se mi je zgodilo nekaj nenavadnega. Bil je pustni čas. Z orkestrom smo šli igrat na povorko, ki je potekala na Bledu. Igrali smo celo popoldne. Ob šestih popoldne smo bili prosti. Nekaj smo pojedli in popili, nakar so nas prosili, da bi igrali še na plesu. To igranje se je zavleklo vse do polnoči. Vmes smo tudi pili. Tako da sem bil že kar malo omotičen. Ker nisem imel avtomobila, sem se domov odpravil peš. Ni bilo bližu, hodil sem štiri kilometre.

Ko sem se zjutraj zbudil, se nisem spominjal, kako sem sploh prišel do doma. Ugotovil sem, da sem izgubil klarinet. Bil sem zelo žalosten. Šel sem po isti poti nazaj do Bleda, toda klarineta nisem našel. Ker je bil klarinet last orkestra, sem se bal, kaj mi bodo rekli. Na naslednji vaji sem jim povedal, kaj se mi je zgodilo, in dobil sem drug klarinet.

Vsi smo iskali moj izgubljeni klarinet in povpraševali naokoli, ali ga je kdo našel. Toda o klarinetu ni bilo prav nobenih novic. Čez štirinajst dni je predsednika orkestra poklical ravnatelj bližnje osnovne šole in mu povedal, da so v smeteh našli klarinet. Izkazalo se je, da je bil moj, in bil sem zares vesel, da so ga našli, saj bi sicer moral za izgubljeno glasbilo plačati. Nihče ni nikoli izvedel, kako je klarinet pristal v smeteh. Jaz pa sem se takrat odločil, da ne bom več pil in da bom bolj pazil na svoj inštrument.

Marjan Slivnik

(SVZ Hrastovec)

MOJ SPOMIN

za je bila moja velika ljubezen. Skupaj sva bila dve leti. Začelo se je na hitro in končalo se je na hitro. Vmes pa se je zgodilo veliko. Tudi šolski ples in ekskurzija, ki sta se mi najbolj vtisnila v spomin. O naju so govorili vsi na šoli. Bila sva na vrhu lestvice ... A bila sva premlada in premalo izkušena, da bi zaobšla vse prepreke, ki jih postavlja ljubezen. Toda ostalo je prijateljstvo. Vse do danes.

M. Č.
(ZPKZ Ljubljana)

PRINC ZA EN VEČER

Bili smo na morju – naš razred. Maturantski izlet pač mora biti nekaj posebnega. Jezilo me je, ker so nekatere sošolke kar naprej prepevale pesmi v istrskem narečju. Kar naprej ene in iste pesmi. V razredu smo bila sama dekleta. Takrat sem še veliko sanjerala. Najbrž o princu na belem konju. Nekega večera smo se punce odpravile v diskoteko. Vse se mi je zdelo magično. Bila sem kot v oblakih. Oblečeno sem imela obleko, ki sem jo vzela mami. Tisti večer sem srečala Antuna. Plesala sva in se pogovarjala. Bilo je nekaj posebnega. Ampak minilo je in Antuna nisem nikoli več videla.

Tamara Radovanovič
(SVZ Dutovlje)

Tamara Radovanovič (SVZ Dutovlje)

POT DO LJUBE DESTINACIJE

Bilo je leto 1971. Šli smo na maturantski izlet. Bil sem predsednik razredne skupnosti in moja naloga je bila, da organiziram izlet. Odpravil sem se na »ferijalni savez« v Mariboru in izbral sem Zadar. Vsi sošolci so se z izbiro strinjali. Iz Maribora smo se odpeljali z vlakom do Knina. V Kninu smo prestopili na avtobus proti Zadru. V Zadru so nas pričakale lepo urejene barake. V vsaki sobi sta bila dva pograda po dve postelji. Vse je bilo zelo čisto in posteljnina je bila sveža. Jedli smo v čisti jedilnici in hrana je bila zelo okusna. Istočasno z nami je dopustovalo še za en avtobus maturantk iz Sremske Mitrovice. Zgodila se mi je ljubezenska zgodba.

Njeno ime sem že pozabil. Kopala sva se na plaži Borik. Bila je dolga peščena plaža z dolgo plitvino. Bilo je res vroče in deževalo je. Bil je čudovit teden. Nato še zadnji skupni zajtrk in šli smo vsak na svojo stran. Domov. Spet smo se odpeljali z avtobusom do Knina. Vožnja je bila zelo prijetna in udobna. V Kninu smo prestopili na vlak, ki je vozil proti Mariboru. Tudi z vlakom smo prijetno potovali, čeprav smo morali vmes dvakrat prestopiti, najprej v Zagrebu in nato še v Zidanem mostu. Tako smo prispeli domov in v mojem srcu je ostal spomin za vedno.

Henrik Tumo
(SVZ Hrastovec)

MATURANTSKI IZLET

Bila je jesen leta 1981. Pripravljali smo se na maturantski izlet. Star sem bil osemnajst let. Odločili smo se za destinacijo Split–Kaštel Štafilić.

Potovanje se je začelo v Celju. Ob 14. uri je odpeljal vlak proti Zagrebu. Kot najstniki smo bili dobre volje. Pripeljali smo se do Zagreba in tam prestopili na vlak, ki je peljal skozi Karlovac. Na postaji v Karlovcu smo videli lepe dame, ki so se poslavljale od svojih fantov – vojakov. Potem se je zvečerilo in en sošolec je privlekel na plan domačo rakijo. Pogledali smo, kje je učitelj, in potem smo veselo cukali tisto rakijo. Imeli smo tudi dve sošolki, ki pa nista marali piti, vendar sta obljubili, da bosta tiho. Vlak je drdral po tračnicah in se ustavljal le na glavnih železniških postajah. Imeli smo veliko srečo, ker ni bilo nobenega drenja in gneče. Zjutraj smo prispeli na cilj, v Split. Ob pogledu na mesto sem dobil občutek olajšanja. In že prvi vtis je bil pravo doživetje.

Ervin Gomilšek
(SVZ Hrastovec)

ŠTIRI GOLOBICE

Slišala sem, da je plaža na Bolu na Braču zelo lepa. Tako smo se štiri prijateljice iz Splita s trajektom odpravile do Brača. Po naporni poti smo se ustavile v tamkajšnjem kampu in tam kar obsedele. Plaža je bila čudovita. Uživale smo. Bile smo mlade, polne življenja in nič nas ni motilo. Vreme je bilo prekrasno, sončno, pihljal je vetrček. Omamljal nas je vonj morja, črički so se oglašali, bori so dišali. Vse je bilo kot v pravljici. Neobremenjene s skrbmi zaradi izpitov in vsakodnevnih zadev smo uživale sto na uro. Morje je bilo kristalno čisto, toplo. Po sedmih dneh smo se po isti poti vrnile nazaj, vsaka na svoj dom.

Jana

(SVZ Hrastovec)

VELIKA SMRT

Zgodilo se je. V bistvu je bilo nekaj pričakovanega. Ampak me je res zadelo. Star sem bil komaj enaindvajset let. To je ostal najpomembnejši dan v mojem življenju. Težko se je bilo posloviti. Nastala je praznina. Toda preživel sem. In ostal ranljiv.

Iztok Šefran

(SVZ Dutovlje)

KJE SEM

V

edno mi pišejo za novo leto, za božič, celo za rojstni dan. Že dolgo ga nisem praznovala, ker mi je sedemnajstega junija, na moj rojstni dan, umrla mama. Napisala bom knjigo, ob kateri se bodo vsi smejali.

Ema Ferenc
(SVZ Dutovlje)

PO OČETOVIM SMRTI (MOJA PRVA PRISILNA HOSPITALIZACIJA)

P

isalo se je leto 2014. Oče je že nekaj časa bolehal, a jaz tega nisem vedel. Februarja istega leta je postal rumen v obraz in odšel v bolnico, kjer je tudi ostal. Čeprav so se zdravniki trudili, da bi ozdravel, se mu je stanje poslabšalo in je umrl.

Ostal sem čisto sam na svetu ... Kupil sem si majhno psičko, da bi mi malo olajšala samoto. A moja bolečina je bila tako neznošna, da nisem imel moči zanjo skrbeti, zato sem jo, čeprav sem jo imel rad, odpeljal nazaj v zavetišče. Prenehal sem jemati tablete in postajalo je vse huje ...

Spomnim se, kako sem z motorjem norel po cesti, enostavno nisem imel obstanka. Ustavili so me policaji, ki so bili do mene zelo grobi. Policaj, ki je med vožnjo do psihiatrije sedel z menoj, je lisice privijal do kraja. To je počel s silnim užitkom in brez milosti. Zapestnica lisice se je dobesedno zažrla v moje zapestje, od tedaj pa imam trajno poškodovano desno roko.

Čeprav bi se moja nora vožnja lahko končala s smrtjo oziroma bi lahko koga poškodoval, se mi vseeno zdi, da bi policaji lahko z menoj lepše ravnali, kot so.

Samo Dornik
(Društvo Altra Prevalje)

Kaj res to hočejo? Kakšna spletk. To vendar moram preprečiti, predsedniku strežejo po življenju. To vem že dva dneva. Kako so organizirani, to vem. Prepričan sem, zdaj je skrajni čas, da odidem od tod. Pograbim umivalnik in ga hočem izruvat iz zidu. A nekdo pokliče osebje. Še preden razbijem steklo, da bi se iz prvega nadstropja odpravil v noč, me zadržijo. No, tega se ne spominjam. Kasneje mi vse povedo. Zbudim se na drugem oddelku. Se mi je to le sanjalo? Ne vem. Doktor pa me grobo sprašuje, kaj mi je bilo. Ne znam mu razložiti. In zdaj sem znova na sprejemnem oddelku. Stanje se mi izboljšuje. Po desetih dnevih sem spet na odprtem. Ta zgodba pa je le še spomin.

Iztok Šefran
(SVZ Dutovlje)

Kupila sem kužka po imenu Andy. Bil je pasemski. Tak kužek je bil za nego zelo zahteven. Bilo ga je treba redno kopati in skrbeti za primerno obliko frizure, značilno za pudlje. Andy ni imel najlepše frizure, ker sem jo urejala kar sama. Sicer to delajo posebni frizerji, ki pa so bili zelo dragi in včasih tudi površni, če se jim je mudilo. Na srečo sem vendarle našla v Gradcu nekoga, pri komer sem lahko kupila posebne škarje z navodili za opravljanje tega dela. Tako je bil od takrat dalje moj Andy vedno urejen in so ga ljudje občudovali.

Vedno sem ga vozila s seboj v mesto po nakupih, ljudje pa so ga potem videvali tudi samega v mestu. Bil je zelo samostojen. Povedati moram, kar je zelo pomembno, da je bil z vso našo družino na Triglavu. Malo je šel po poti navzgor in spet nazaj proti nam. Samo enkrat sem ga morala dvigniti čez skalo. Prespal je z nami na Kredarici na skupnem ležišču. Upravnik koč na Kredarici nam je omogočil, da je naš Andy kljub veliki zasedenosti doma lahko prenočil poleg nas.

Na koncu je Andy oslepel na eno oko, a ni bilo možnosti, da bi ga operirali v tujini. Jaz sem odšla na zdravljenje na psihiatrijo, mož pa je Andyja odpeljal na veterinarsko postajo, kjer so ga uspavali.

Vilma Munda
(SVZ Hrastovec)

ŠTETJE DEŽNIH KAPLJIC

Hladno je bilo. Zunaj je deževalo. Nisem vedela, kaj bi počela. Odpravila sem se ven. Iznenada sem se ustavila, kam zdaj? Tam je bila klopca. Torej sem sedla in začela šteti dežne kaplje. Veliko jih je bilo. Nato sem zaslišala telefon. Vprašala sem se, kdo bi me prav zdaj potreboval. Pogledala sem na zaslon, klical me je moj fant. Oglasila sem se, mu povedala, kaj počnem. Ničesar ni rekel. Tiho sva bila. Nato me je vprašal, ali bi prišla k njemu, da bi šla na sprehod ob obali, kjer je vreme lepše. Nisem vedela, kaj naj mu odgovorim. Rekla sem, naj malo počaka. Odložila sem telefon in spet štela dežne kapljice. Vse manj jih je bilo. Skoraj je prenehalo deževati. Torej sem se odpravila k fantu. Ko sem prispela, je bilo nebo jasno. Prijela sem ga okrog pasu in odšla sva k morju. Otoplilo se je.

Tina Dolenc
(SVZ Dutovlje)

KAMERADO TUFTUF

Nekoga spomladanskega dneva – vem, da je bil vikend – sta prišla dva turista iz Italije v Hotel Grad Mokrice. Takrat je bil še v bližini hlev s konji. Vodja hleva me je prosil, naj peljem oba Italijana na dvournno ježo od Mokric do Term Čatež. To je bila v tisti okolici najlepša jahalna pot. Vodila je po nasipu. Na sredini poti pa se mi je odtrgalo sedlo, natančneje glavni vezni pas. Konj se je približal drevesu, jaz sem se preveč nagnil, pas se je utrgal in padel sem s konja. Gostoma sem rekel, naj pot nadaljujeta sama, kar sta tudi storila. Skušal sem pritrčiti sedlo in pasove. Ni šlo. Moj Rigo je tako sam odpeketal v domači hlev. Ni mi preostalo drugega, kot da vzamem sedlo, uzdo in odejo ter se odpravim peš. Na poti nazaj sta me že dohitela gosta in mi glasno zaklicala: »Kamerado Tuftuf!« Nasmehal sem se. Konj je v domači hlev prišel čil in zdrav. Z gostoma smo postali dobri prijatelji. Prostor, kjer so bili jahalnica in hlevi, so danes preuredili v golf igrišče, ki je eno bolj zahtevnih v Sloveniji.

Vasja
(SVZ Hrastovec)

LAŽ

Bilo je poletje, lepo, dolgo, vroče. Takrat je bil prijatelj ravno na psihiatriji, jaz pa vsak dan pri njem na obisku. Med pacienti je bila tudi ona. Rdeči lasje, šminka na ustnicah in popolno telo. Vsak dan smo sedeli v parku in se pogovarjali do večernih ur. Menda sem ji bil všeč, pa ni vedela, kako naj mi to pove. Nihče od naju ni naredil prvega koraka, zato je vmes posegla njena prijateljica.

Pokliče jo dol, češ, Matej je tu.

»No, ali greva nekam na samo? Te moram nekaj vprašat.«

»Kaj pa?«

»A bi bla z mano? Sem slišal, da sem ti všeč.«

Odvrne: »Ja.«

Sreča je, da med prvim poljubom sedim, noge imam namreč povsem mehke. Nežno pritisne svoje ustnice k mojim. In mi hoče poriniti jezik v usta.

»Sorry, a lahko brez jezika?«

»Ja, okej.«

Ima okus po jagodah. Potem pa vsi dotiki, poljubi, objemi.

Pride dan njenega odpusta. Uh, šit!

»Ne, lubi, ti ne greš od mene!«

»Saj bom še prišla v Ljubljano.«

»Ja. Kako? Štel bom sekunde.«

Res pride, peljem jo na grad. In potem besede »rad te mam«.

»Jaz tudi tebe,« reče.

LAŽ. Lahko bi vedel, da ne bo trajalo.

Z enim telefonskim klicem me pahne v puščavo.

Matej Skubic

(Društvo Altra Ljubljana)

Matej Skubic
(Društvo Altra Ljubljana)

S topim skozi vrata, vesela, da sem končno doma. Sonce sveti skozi okno, osvetljuje nežno vijolično barvo sten. Bliža se sončni zahod, nebo se barva: oranžno, modro in zlato rožnato. Takrat zazvoni telefon. Izvem, da sem po dolgem čakanju dobila službo. Počutim se svobodno, veselo, razigrano, kot da bi mi z ramen padla ogromna skalna gmota. Z novico seznanim partnerja, ki me povabi na večerjo. Oba sva srečna, da imava drug drugega. Ko sediva za mizo, imam občutek, da mi ves svet leži pod nogami; občutek, da bi v vojni, midva proti vsemu svetu, zagotovo zmagala. Gledam njegove lase, črne kot ebenovina, njegove prelepe temne oči v barvi divjega kostanja. Srečna sem. Zaradi njega vse diši.

»Hvala, dragi moj, da si me peljal ven.«

»Treba je proslaviti, da bova živela mirno in brez strahu.«

»No, povsem mirno in brez strahu ne bova mogla živeti.«

»Zakaj misliš, da ne?«

»Si pozabil na svoje dolgove iz preteklosti?«

»O čem govoriš?«

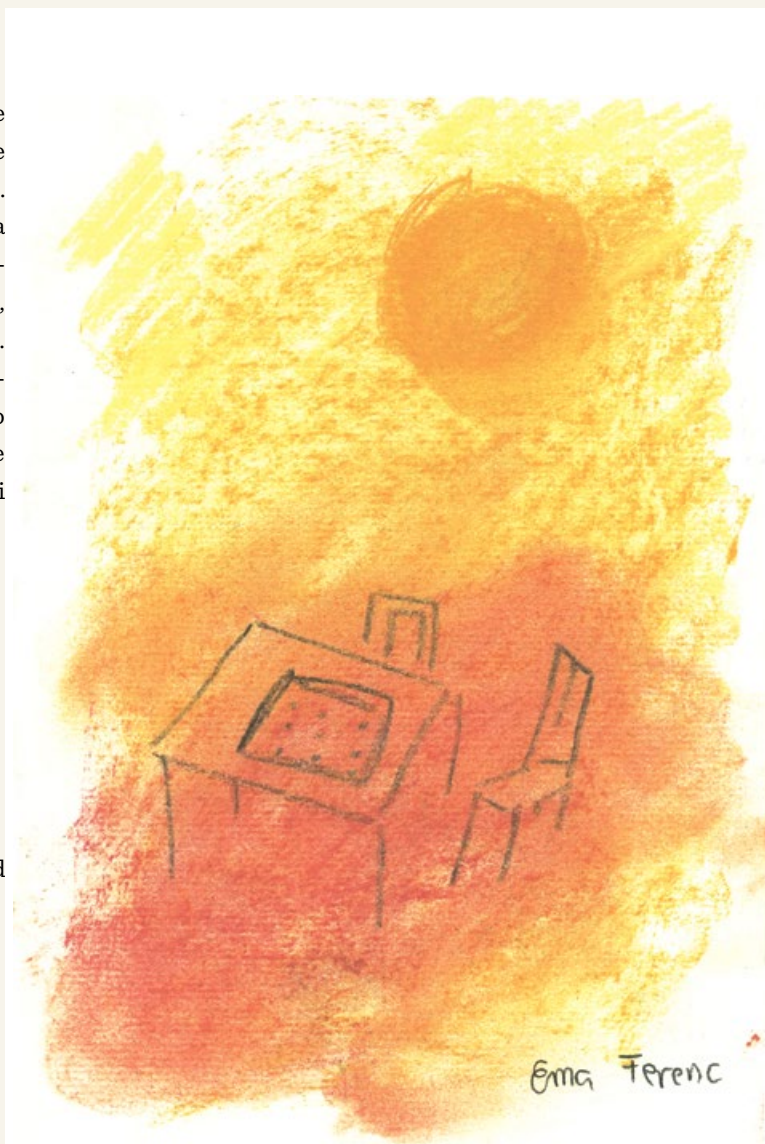
»Se sprenevedaš ali res ne veš?«

»Res ne vem.«

»Si pozabil na sodišče, ki te čaka zaradi prometne nesreče pred tremi leti?«

Ariana

(ZPKZ Ig)

TRENUTEK V MOJEM ŽIVLJENJU

Pisalo se je leto 2016, bil je lep sončen spomladanski dan, 23. marec. Po dveh mesecih bivanja na sprejemnem oddelku sem končno dobil odločbo o premestitvi na šesti oddelek. Po skoraj šestih mesecih zavora (sem štejem tudi zavor v Vietnamu in Nemčiji) ponovno na poti. No, saj prav dolga ne bo, šesti oddelek je le nekaj korakov stran.

Pa ni bilo tako, zdelo se mi je kot popotovanje od Litije do Čateža! Na dan so privreli spomini na svobodo, čeprav je vsenaokrog mene neskončno veliko žičnate ograje. Nenavadno je bilo to, da so me na poti na šesti oddelek spremljali začudeni pogledi številnih resnično lepo rejenih mačkonov.

Moja prisposoba za to popotovanje me je vrnila v čase rane mladosti, ko smo bili Titovi pionirji. Takrat smo prav tako začudeno gledali povorko, v kateri je bil naš prisiljeno priljubljeni diktator ...

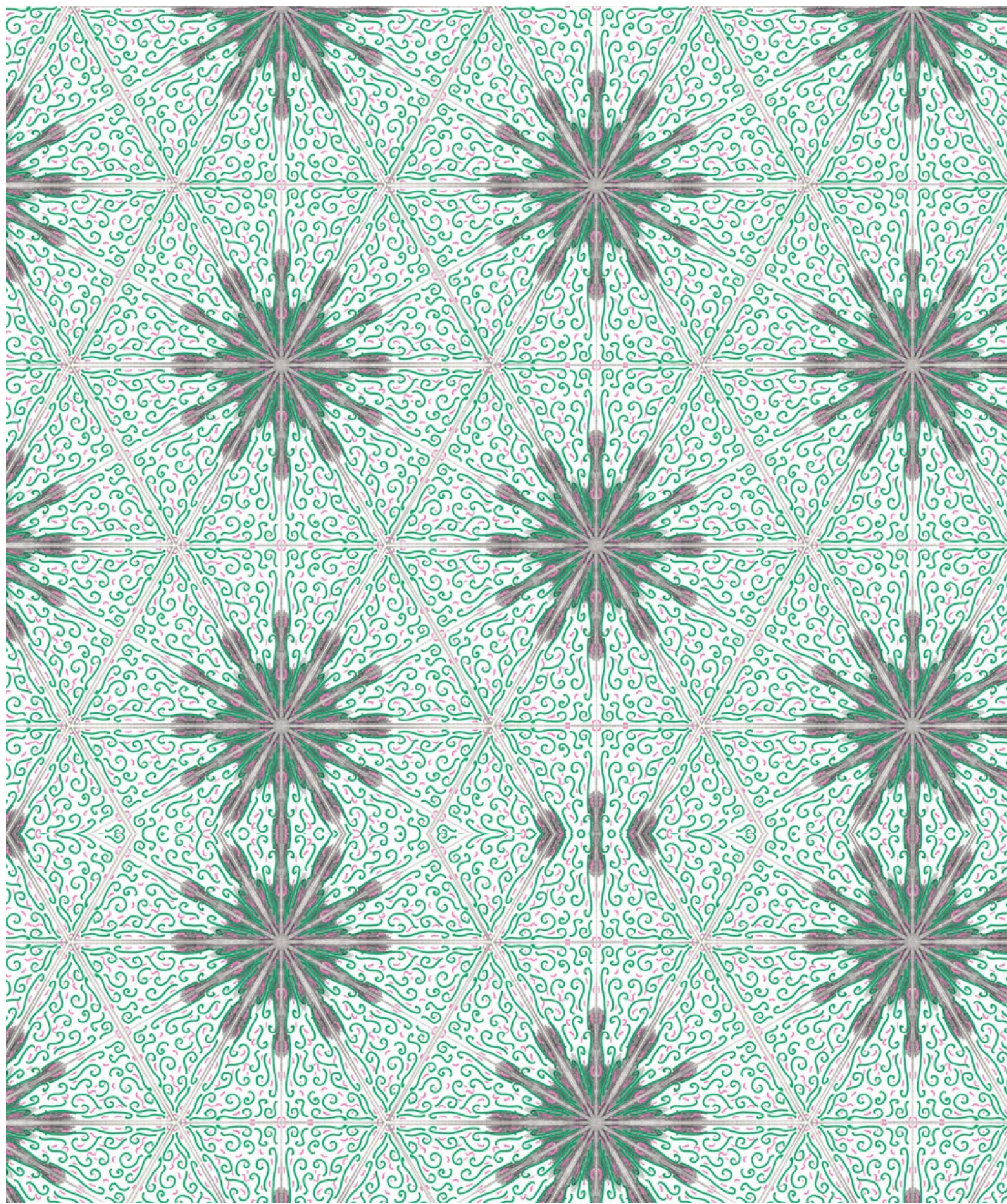
Jurij Trček
(ZPKZ Dob)

PRVIČ TATA

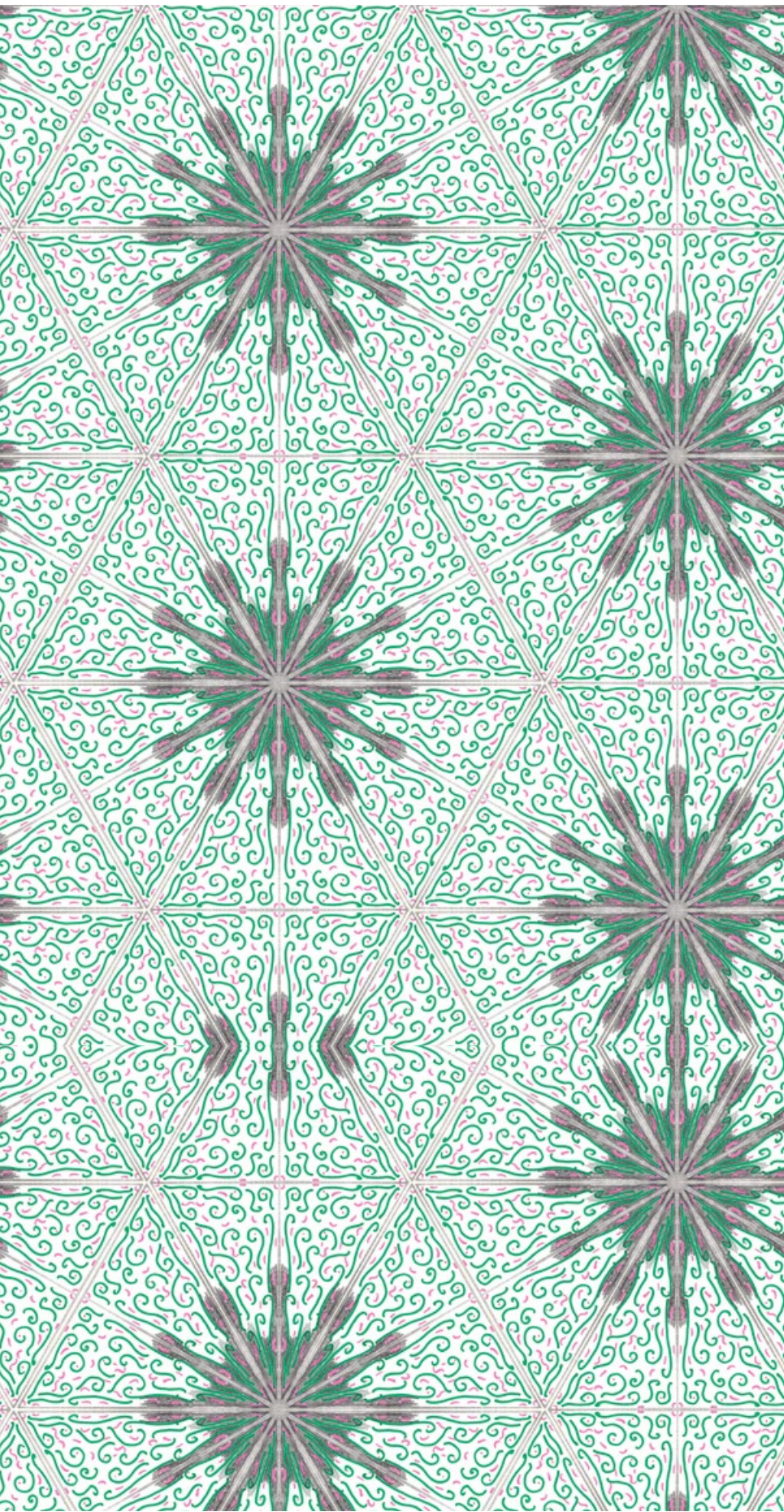
Moj najstarejši sin Klemen mi veliko pomeni. Na rami imam vtetovirano njegovo ime. Moj prvi otrok. Kako sem bil ponosen, ko se je rodil. In dobro se spomnim trenutka, ko me je prvič poklical po imenu.

S hojico se je podil po kuhinji, star kakšno leto. Naenkrat se je ustavil in me pogledal. »Tata,« je rekel. Ni mi bilo vseeno. To je bila prva liga. Veliko veselje. Ker sem tata!

DX
(ZPKZ Ljubljana)

Zapisi

V ŽIVLJENJE

Bojim se bolnice. Kljub temu prav te dni razmišljam, da bi šla ponovno »na grič«, od koder je lep razgled na vso Idrijo. Preprosto ne vem, kaj naj storim. Težko mi je tukaj, na svobodi, težko grem tja noter – na zaprtega. V bolnici nikoli ne želim dolgo ostati, čeprav sem takrat, ko sem bila pri štiriintridesetih letih prvič hospitalizirana, potrebovala celo leto, da sem ozdravela. Kot je tedaj rekla glavna sestra: »Gremo v lajf!« In res sem šla v življenje. Zadnje čase se trudim, a mi ne gre prav dobro. Najbrž res spet potrebujem bolnico. Toda ko premišljudem, koliko hudega se mi je tam na griču zgodilo ... Tudi zbežala sem že iz bolnice, in to celo z zaprtega oddelka. Pa me je policija pripeljala nazaj. Zato sem res v dvomih, kaj naj storim.

Tamara Radovanovič
(SVZ Dutovlje)

OSEBNA SHIZOFRENIJA

Zgodba, ki jo pišem, je še iz mladostniških let in je povezana s problemi, ki sem jih imel doma pri starših. Moja bolezen je bila shizofrenija, dolgotrajna, a ozdravljiva. V šoli sem bil uspešen, pri delu pa sem bil le s težavo uspešen, saj sem se prvič moral zdraviti že leta 1994 na Pohorskem dvoru. Po zdravljenju sem šel živet nazaj domov, kjer pa ni bilo vse v redu, saj so bili pritiski v hiši zaradi okolice in sosedov.

Zdaj ko sem v zavodu, se je okolica, kjer sem živel, umirila. Mislim, da so se sprijaznili z mano. Mislim, da bom lahko začel normalno živeti doma in se zaposlil. Moja bolezen je ozdravljiva in mislim, da bo vse v redu.

Mirko Kmetec
(SVZ Hrastovec)

Motnjo imam že toliko let, da se mi zdi, kot da je od nek-daj del mene. Da sem se z njo rodil. Pa se nisem. Na svet sem prišel kot svoboden človek, tabula rasa. Vsi simptomi, ki me mučijo vsakodnevno, pa so prišli pozneje.

Najstarejši spomin, kar jih imam, sega nekam proti koncu osnovne šole. Bil je v obdobju svetovnega ali evropskega nogometnega prvenstva. Bolj ko se je bližal mrak, bolj me je mučila tesnoba. Ne spomnim se, česa me je bilo strah. Čakal sem mamo, da pride iz službe. Ko je prišla, sem se pomiril.

V šoli nisem mogel pisati zapiskov, ker se mi je zdelo, da besede niso napisane pravilno. Besedilo sem zato neprestano črtal in ga znova zapisoval, dokler nisem postal tako živčen, da sem preprosto vse prečrtal in si po koncu pouka sposodil zapiske od sošolk. Na kakšen način so bile besede zapisane pravilno, sem vedel samo jaz. Šlo je za določen občutek, kdaj je beseda pravilno napisana.

V srednješolskem obdobju sem začel besede tudi ponavljati. Če se mi je zdelo, da med pogovorom določene besede nisem s pravilnim občutkom poudaril, sem jo moral na koncu ponoviti še enkrat ali večkrat. Ob tem mi je bilo zelo neprijetno in nerodno, vendar sem to moral storiti. Ostalim sošolcem se je ponavljanje besed zdelo nenavadno in nekateri so se mi med pogovorom smejali. Spomnim se tudi ponavljanja korakov pri fotelju v dnevni sobi. Če sem se z nogo dotaknil naslanjačevega ročaja, sem nujno moral to storiti še enkrat.

Nisem vedel, kaj se dogaja z mano. Enostavno so se mi vsiljevale nekatere misli, ki jih nisem maral in so mi bile mučne. Ne spomnim se več natančno njihove vsebine, vem samo, da so bile povezane z zdravjem ljudi, ki so mi bili blizu, ali pa z mojim zdravjem. Prepričan sem bil, da bi se lahko komu zgodilo kaj slabega, če določenega svojega dejanja ne bi ponovil.

Po koncu srednje šole sem zdravila nehal jemati. Simptomi so se znova vrnili, vendar sem jih nekako obvladoval. Uspelo mi je zaključiti štiri letnike fakultete, preden sem se prvič zlomil. Zapletel sem se v ritual, ki ga nisem uspel prekiniti. Opravljanje tega rituala me je fizično in psihično popolnoma izčrpalo. Obležal sem v postelji. Stiska je bila tako velika, da sem moral znova poiskati psihiatrično pomoč. Tokrat sem dobil uradno diagnozo: obsesivno-kompulzivna motnja. Začel sem se ambulantno

zdraviti v Kopru. Potreboval sem kakšne tri mesece, da sem malo prišel k sebi in da so se strahovi in kompulzije umirili. Veliko sem preležal. Ker sta starša delala, sem bil pogosto pri noni, saj si nisem upal biti sam doma.

Ko sem se počutil bolje, sem začel delati na radiu, kjer sem se uril že pred tem. To mi je koristilo, saj sem pozornost usmeril drugam. Poleg tega mi je delo pomagalo, da sem znova začel verjeti vase. Ponovno sem se zanimal za študij. Opraviti sem moral še nekaj izpitov. Stvari so se premikale na bolje, sčasoma sem okreval in začel prevzemati odgovornost za svoje življenje. Opravil sem preostale izpite in diplomiral.

Drugi zlom se je zgodil nekaj let zatem. S kolegi smo ustanovili organizacijo, v sklopu katere smo se ukvarjali z videoprodukcijo in z neformalnim izobraževanjem mladih. Kmalu smo od začetne skupine ustanoviteljev ostali le trije sodelavci. Želeli smo pridobiti dovolj finančnih sredstev, da bi se eden od nas lahko zaposlil. Bil je težko, vendar nam je počasi uspevalo, saj je organizacija rasla, tako da smo imeli vedno več posla. S sodelavcem sva snemala, sodelavka je spremljala različne razpise, montaža pa je bila zgolj moje delo. Vsi trije smo si prizadevali za uspeh, vzporedno pa smo opravljali še druga dela, saj denarja ni bilo nikoli dovolj. Delal sem tudi kot animator otrok za nekega zasebnika. Rad sem delal in vse skupaj me je tudi zanimalo. A postopoma sem bil bolj in bolj obremenjen. Večina dela je bila na meni, poleg tega pa sem postal še neke vrste mediator pri sporih med sodelavcema, ki sta bila pogosto v konfliktu. Tudi ko se je zapletlo s kakšnim naročnikom, sem spore reševal jaz. To je trajalo nekaj let, jaz pa si nisem vzel počitka. Delal sem več ur na dan, o poslu pa sem razmišljal tudi takrat, ko nisem delal. Vedno sem si govoril, kako je najbolj pomembno, da imamo delo, vse drugo bomo že kako rešili. Dejansko pa sem se spet približeval boleznim. Enostavno nisem upošteval znakov. Bolj kot običajno so se mi začele vsiljevati nenavadne misli, jaz pa se nisem in nisem ustavil. Ponovno sem se zapletel v nekakšen ritual, iz katerega se nisem uspel rešiti. Stiska se je stopnjevala, dokler se nisem ponovno zlomil. Bil je še huje kot prvič. Prišel sem do stopnje, ko sem se komaj lahko oblekel. Motili so me odsevi, začel sem se izogibati ogledalom, znova in znova sem ponavljal kompulzije. Neprestano me je bilo strah.

ISKANJE DOBREGA ŽIVLJENJA

Kolegi iz Društva za pomoč osebam z depresijo in anksioznimi motnjami (DAM) so mi predlagali hospitalizacijo v Idriji. Nikoli si nisem mislil, da bo kdaj tako hudo, da se bom moral zdraviti v psihiatrični bolnici.

Tam sem preživel pol leta. Ker sem imel na začetku hujšo krizo, sem nekaj dni preživel tudi na zaprtem moškem oddelku. V času zdravljenja mi ni bilo lahko. Imel sem veliko kompulzij in zato sprva nisem mogel slediti načrtovanemu programu. Imel sem tudi veliko strahov. Še naprej sem se skušal izogibati odsevom v steklu in ogledalom, ponavljal sem različna dejanja, motili so me prstani in različni obeski, se pa je stanje iz tedna v teden počasi izboljševalo. Začel sem komunicirati z ljudmi, počasi sem lahko sledil tudi programu oddelka in izpolnjeval naloge, ki so nam jih dodelili na terapevtskih skupinah. Ko se mi je stanje izboljšalo, sem se lahko pogovarjal z ljudmi in jim res prisluhnil. Spoznal sem tudi ljudi z zaprtega oddelka.

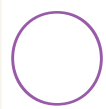
Zdravljenje sem zaključil po šestih mesecih. Bil sem v veliko boljšem stanju kot ob prihodu. Na eni od dejavnosti me je socialna delavka seznanila z možnostjo, da se vključim v stanovanjsko skupino. Želel sem si oditi v Ljubljano in se osamosvojiti, tako da sem resno razmislil o njenem predlogu in se nazadnje odločil, da želim v stanovanjsko skupino. Po srečnem naključju sem dobil prostor v stanovanju, ki je pod okriljem Altre. Zdaj obiskujem različne delavnice in aktivno iščem delo.

Andrej Božič
(Društvo Altra Ljubljana)

mojem življenju je veliko strahu in malo ljubezni. Ko sem odrasla, sem iskala življenje, ki včasih gre in potem spet ne gre. Življenje pogosto spoznaš, ko je že prepozno. Še vedno iščeš poti, pa jih ne najdeš. Vseeno je, če si otrok ali odrasel. Iščeš dobro življenje. Vedno. Pa je, pa ni, pa se ti zdi predolgo. Sploh če izgubiš starše, brate in sestre. Življenje mora nekako naprej. Četudi si odrasel, moraš vztrajati in naprej živeti. Četudi nosiš v prsih poln koš in si ne moreš nikoli oddahnuti. Rad bi komu kaj povedal, pa ti ne verjame ali pa te ne posluša. Zakaj sploh iščeš življenje? Kaj sploh iščeš? Da bi bil čim boljše volje, tudi ko si bolan. Iščeš mir, čustva. Življenje mora naprej in upaš, da bo mogoče vmes sreča. Sreča je doživeti polno vsega dobrega. Iščeš toplino. Toplina je kot tehtnica. Dovolj je že toplina med sestrami. Samo da ima človek, ki je ob tebi, veliko srce. Lahko je kužek. Če imaš kužka, hitro vidiš, da je žival najboljše zdravilo. Ko si potrta, moraš vedeti, da po vsakem dežju posije sonce. Glavno je, da imaš streho nad glavo, si rečeš. Prej še tega nisi imel.

Dragica Rankovec
(SVZ Hrastovec)

RAZLIČNOST NAS BOGATI, A JE TUDI VELIK IZZIV

70 b prihodu v zavod vsak najprej začuti, kako različni so si med seboj posamezniki, ki tam bivajo. Naleti na različne obraze, osebnosti, vedenjske vzorce, različne bolezni, ki jih pestijo, različne bolečine ter na različne starostne skupine. Tovrstna raznolikost na tako majhnem prostoru lahko posameznika najprej prizadene, preseneti, celo šokira. Nekateri se v zavodu prvič v življenju soočijo z agresijo drugih, nekateri prvič vidijo pretep, nekateri se srečajo z ljudmi in njihovimi boleznimi, ki si jih nikdar v življenju niso niti predstavljali.

V zavodu se znajdemo ljudje z najrazličnejšimi življenjskimi zgodbami, ki nas gotovo delajo edinstvene. Na začetku je morda celo najtežje najti se med tako drugačnimi in se istočasno spopasti tudi s svojo drugačnostjo. Komu boš pripadal, kje boš našel svoj prostor? Situacija je težka, postane te strah.

V svetu vlada stereotip, da je različnost prijetna in da nas bogati, vendar ni tako preprosto. Pogosto je različnost zelo neprijetna in zahteva od posameznika ogromno prilagajanja. Prilagajanja drugim stanovalcem in njihovim navadam, prilagajanja delavcem in njihovim zahtevam, prilagajanja samemu okolju. Ni torej vedno enostavno biti drugačen od drugih. To je nekaj, kar moraš sprejeti. Šele potem ti je lahko v veselje spoznavati druge.

Da sploh lahko sobivamo v taki skupnosti, se moramo držati trdno začrtanih pravil. Hkrati se učimo tudi boriti se za svoj prostor v polnem pomenu besede. Treba se je boriti za svoj mir, treba se je boriti zase, kar pa zahteva veliko moči. V tovrstne situacije nas sili in spodbuja različnost, kar nas krepi in prebujata v nas celo paleto čustev.

Izpostaviti moramo, da ima vsak človek pravico do svoje drugačnosti. To pomeni, da mora biti vsak v prvi vrsti človek in spoštovati drugačnost vsakega posameznika. Le kakšen bi bil ta svet, če bi bili vsi enaki? Človek naj spoštuje sebe in druge. Človek naj se uči strpnosti. Verjamemo, kako dobro je, da se človek družijo z drugačnimi od sebe, saj tako raste, se razvija in uči. Vsak lahko tako v skupnosti prispeva nekaj svojega, nekaj edinstvenega, se odpre drugemu ter z njim deli svoje zgodbe in izkušnje. Človek naj govori, posluša in sliši. Zbere naj toliko pozitivne energije, da lahko premaga ovire in se uspešno sooči z vsemi izzivi, ki jih terjata drugačnost in različnost. Šele takrat ga različnost lahko zares bogati, vendar je pot do tja dolga in niti približno ni lahka.

**Stanka Ačko, Ervin Gomilšek, Dimitrij Meško,
Vilma Munda, Marjan Slivnik, Jana, Henrik Tumo,
Borut Zupanec**
(SVZ Hrastovec)

MISLI

Bolje je, da te sovražijo zaradi tega, kar si, kot da te imajo radi zaradi tega, kar nisi.

Ko se vržeš v poslednje brezno in ostaneš živ, ko dosežeš dno, se je vredno vprašati, kaj počneš tam spodaj.

Ariana

(ZPKZ Ig)

ZAPRTA VRATA

Če bi se mi zaprla vrata doma, kjer živim, zaradi mojih napak, bi naredila vse, da bi svojim staršem dokazala, da sem se iz njih ful naučila, da sem jih popravila in po njihovi zaslugi naredila nekaj iz sebe in svojega življenja. Da mi je nazadnje le uspelo in da se nisem borila zaman. Bi pa bila vesela, če bi se mi zaprla vrata, zaradi katerih sem tukaj. Žal tega ne morem popraviti in prevrteti časa nazaj, a priznam, da je to vseeno bilo potrebno.

Maj

(PD Radeče)

71

Dimitrij Meško (SVZ Hrastovec)

NA STOLU

Sedim na stolu, se majem sem in tja ter poskušam presmeriti bolečino, a ne gre. Trdno stiskam ustnice, ker zob nimam več. Hudo boli, a kljub vsemu se sprašujem, zakaj je bolečina tako neopazna, da je ne opazijo niti, ko pred njimi kdo vpije. Vsi, ki pravijo, da razumejo, v bistvu ne vedo, da v tistem trenutku tudi njih nekaj boli, a v svojem prepričljivem stanju, da sem samo plagiat same sebe, se umaknem, ne težim več in takrat je to skoraj smešno.

Dušanka
(ZPKZ Ig)

BOLEČINA

Bolečina je že močna, ker zdravilo popušča, a ko pridem v sobo, je še huje. Saj je tudi drugim ženskam težko, jaz pa se borim še s svojo bolečino. Bijem se iz dneva v dan, do 21.15, ko je raport in vem, da se bo dan počasi končal. A bolečina ne traja en dan, ne bo minila. Ko malo zadremam, se mi sanja zelo živo, a ko se zbudim, se bolečina vrne.

Natalija
(ZPKZ Ig)

MOJA ZGODBA

Nikoli si nisem mislila, da bom morala pisati svojo zgodbo. Zrem skozi okno v naravo, razmišljam. Lahko bi bilo lepše, a me je usoda pripeljala sem, kjer zdaj čakam na boljši jutri, z ljubeznijo do svobode. Želim si uresničitve, globoko v sebi verjamem vanjo. Zaupati moram, se prepustiti. Ne obtožujem usode, ampak sebe. Moje dejanje ni bilo namerno, a ne smem pričakovati cvetic. Kar sem sejala, storila, to žanjem. Zavedam se, da manj stvari iščem zunaj sebe, bolj nadziram svoj jaz. Želim, da se dogajajo lepe stvari, ne smem si dovoliti, da bi se vame vtihotapile slabe misli. Imam občutek, da tisto, ker se dogaja, ne prihaja iz mene, ampak teče samo od sebe.

Sledila bom srcu, zaupala si bom, vse bo dobro. Moj um je organ zaščite, življenje šola, v kateri vsak trenutek rastem, širim zavest; ni kaznovanje za moje napake. Moja osebnost je le odsev, zrcaljenje občutkov, razmišljanja, reakcij, odnosa do življenja. Moje dejanje ni bilo odgovor na moje želje.

Nisem verjela besedam: »Nikoli se ne more zgoditi tisto, kar ne bi koristilo moji duši.«

Marija

(ZPKZ Ig)

REFLEKSIJA PO BRANJU ZGODBE O VOJNI

1. **V**ojna, posledice, žalost, ki ostane v ljudeh za vedno.

Tako kot bo za vedno ostalo v meni to, kar prestajam tukaj, v zaporu.

Kako se bojim, da bo tudi v meni tlelo ... iz dneva v dan, ko bom prišla domov.

Kako bom s težavo govorila o tem.

In kako se bom s težavo vključila v »normalen svet«.

Vojna – ostane za vedno.

Tesnoba – ostane za vedno.

Daj Bog, da bom zmogla pozabiti!

Vesna

(ZPKZ Ig)

2. **Š**e vedno sem v zaporu. Danes je bila komisija za pogojni odpust. Čeprav je moj odstotek odslužene kazni nizek, sem poskusila srečo. Nisem se mogla veseliti, to se me je globoko dotaknilo. Ampak zdaj sem v knjižnici, kjer smo v skupini prebrale dramo o vojni v Bosni. Ob branju sem pozabila na svojo nesrečo. V sebi sem gledala film in spremljala dogodke. Ne morem si predstavljati nesreče, ki te zadene v vojni. Kako bi to preživela? Da me posilijo, da mi porušijo dom! Groza. Bi obdržala otroka? Ni časa, da bi o tem kaj več pisala, imam pa kurjo kožo in sem srečna, da česa takega nisem doživela. Poistovetim se z dogodki in si postavljam večno vprašanje: kako?

Alenka

(ZPKZ Ig)

NENADZOROVAN TOK MISLI

1. PLES MISLI

Zanimivo je poslušati izgovore, zakaj ne bi pisali. Zakaj ne bi pisali? Saj to radi počnemo. No ja. Morda ne. Raje hodimo na srečanja z gosti in na pogovore z mentorico.

Pogovori z mentorico potekajo o marsičem. Resno, manj resno, pikantno. Pikantno! Mentorica zna vzdrževati sodelovanje v razpravah, ne da bi se na neki točki izključila. To je sicer značilno za ženske udeleženke v pikantnih moških razpravah.

Sestavljanje nove vlade. Končno! Onemoglih komentarjev o tem početju, ki so nadomeščali siceršnje poletne kisle kumariče, je že dovolj.

Aha, tole je tako imenovano projekcijsko pisanje. Kar ti pride na misel ... Kurac, jebemu mater, bi rekla Simona Semenič.

Zakaj Semenička take kvanta? Želi vzbuditi pozornost? Ah ne, saj je tovrstnega izrazja veliko. Tudi popolnoma drugače se nekaj zgolj sliši kot pa bere napisano. Jebemu mater na odru, nič takega.

Blaž Kujundžič

(ZPKZ Dob)

2. MISLI NEUREJENE

Tako malo je potrebno, da se lahko kar dobro počutim. Sedaj, ko so me spomnili, da drage miške, se mi zdi, da nisem naredil do konca. Stvari, ki sem jih imel. Toliko razmišljanja se vrti okrog. Brala mi je misli. Ne morem, obredno prižiganje lovorovih listov. Vsakokrat se spomni. Prezrt slabo počutje. Ne morem, vrtim se v krogu. Navihani otročički, njihova mama. Košenje trave se mi vedno, ta dim me spominja, tudi proti glavobolu lovorjev list se prižge. Prikupno zelo ju pogrešam, misli na. Ne morem tako hitro pisati. Nečitljivo. Kaj počnejo moji malčki. Dolgo me ni, sem pisal pismo. Rože se sušijo. Nisem bil letos na dopustu. Uživam ob. Glava mi bo. Peče me. Lovor zakuriti. Barve so mi vseč. Nečitljivo!

Baranja

(ZPKZ Dob)

ZAKAJ PIŠEM?

V osnovni šoli sem se rad igral z besedami, premetaval sem jih sem in tja po papirju, sestavljal razne misli, izreke in včasih zapisal kakšen pravi pregovor. Po srednji šoli mi moj nemirni svobodni duh ni dal miru, težko sem vzdržal na enem mestu, veliko sem potoval, v Italiji bival leto dni pri sorodnikih in se tam naučil italijansko, saj imam rad jezike. Potem se potoval po Evropi iz drugih razlogov, veliko sem se družil z domačini in se skozi pogovore učil njihovih jezikov. Poleg maternega makedonskega pa še slovenskega in srbskega tekoče govorim še italijansko in nemško. In tudi marsikaj napišem v teh jezikih. A poezijo, besedila za balade in rap poezijo sem začel pisati že v zgodnji mladosti. S pesmimi se izražam, upesnjujem zgolj svoje lastne izkušnje. In več ko pišem, večji je moj besedni zaklad, vedno boljše pišem, začel pa sem doživljati tudi katarzičen učinek pesmi. Nameravam izdati zbirko pesmi.

Pesnik

(ZPKZ Ljubljana)

PRAVLJIČNA DEŽELA DOB

Ko sem prestopil prag zapora, sem v skladu s svojo predstavo in prejšnjimi tovrstnimi izkušnjami pričakoval pričakovano. Tokrat sem se krepko zmotil pri presoji situacije. Nič ni bilo po zdravi kmečki logiki in nič ni pomagalo predznanje o zaporniškem sistemu. Vse je bilo novo, nekako pravljico. Svojo celovitost, predvsem duševnost, sem zato prilagodil novo nastalim razmeram. Predstavljati sem si začel življenje kot pravljico. Zakaj? Da preživim. Tu nič ni tako, kot izgleda, in vse je bolj resnično, kot bi smelo biti. Tako živim v pravljici s pravljичnimi bitji. Saj, kaj je sploh realnost in kaj je pravljica? Vsak nosi odgovor v sebi in odgovarja sebi.

Bojan Žalik

(ZPKZ Dob)

SELITEV

V trenutku izveš, da se seliš. Veseliš se tega, zelo se veseliš. Ko pa pride čas selitve, postaneš žalosten, saj si se komaj navadil okolja, ki ga moraš tako nenadoma zapustiti. Prideš v novo okolje, v nov svet. Nikogar ne poznaš. Prostor ni tak, kakršnega si pričakoval. Navaditi se je treba vsega novega, vendar za to potrebuješ čas, ki ga nimaš na pretek. Nato si misliš: saj bo bolje, saj bo boljše. In nekega dne je tudi res bolje.

Ida

(ZPKZ Ig)

DELO NA DOBU

V

hod, ki pelje v proizvodnjo JMW Fire na Dobu, sem prvič prestopil, ko sem začel delati v livarni. Pogrešal sem zgolj napis »Arbeit macht frei«.

Kot velikokrat prej sem tudi na tej poti srečal mačke, ki jih je na Dobu solidno število.

Prijazne živali, vajene, da jih obsojenci hranijo s hrano, ki jo prinesejo s sabo z zajtrka ali malice, ko se vračajo na delo.

Pogrešam pa štorke, ki so naredile gnezdo na eni od streh podjetja JMW Fire – Livarna proizvodnja. Odletele so na jug, v toplejše kraje. Fascinantno, kako spretno izdelujejo gnezda in kako spomladi nezmotljivo natančno najdejo pot domov, v zapor! Ampak one imajo vsaj izhode ...

Valentin B.

(ZPKZ Dob)

PRVI IZHOD

D

anes sem se peljala na prvi izhod. Po šestih tednih sem lahko šla v kraj, v katerem sem bila pol kilometra od svoje hiše. Zavest, da ne smem tja in da imam dom tako blizu, da sem z eno nogo skoraj tam ... Poleg mene je bila hčerka, rekla mi je: »Mami, dom ni najina hiša, dom je tam, kjer sva skupaj.«

Še vedno premišljujem o njenih besedah, počutim se dobro, čeprav sem tu, za zidovi. Vem, da bo vse v redu. Vem, da je vse prav.

Vida

(ZPKZ Ig)

76

Končno je prišel ta večer. Destinacija znana – Murska Sobotica. Kakšen dogodek? Koncert? Predstava? S kombijem drvimo v prezgodnji aprilski vročini in se sprašujemo. OK, pustimo se presenetiti! Itak smo veseli, da smo končno razbili te monotone zaporniške zidove. Med vožnjo opazujem prečudovito naravo, brstenje, vse to zelenje, zorane njive. Vsak detajl, ki sem ga nekoč na isti poti prezrl, me navduši. »Kje je ta knjižnica?« nas vodja Suad varno parkira z novim, še dišečim Traficom. Naša gospa Barbara pa z marelo, češ, saj bo dež, je napoved taka.

Še lep sprehod po Murski Soboti, pijača na vrtu in pri vходу zagledamo svojega Orlanda in Zorana! Zoran Predin: »Čuj, kaj pa te ti tu delaš?!« Nič nam ni jasno. Že se najdemo v veliki dvorani knjižnice, ki z obloženimi mizami čaka ljudi. Hm, zakaj nas vsi tako gledajo? A mi piše na čelu, da sem direkt iz čuze? Ajde, sprosti se, butelj, gledajo nas, ker smo vstopili hkrati z Zoranom: pet bodyguardov, gospa Barbara menedžerka in vodja obveščevalne gospod Suad sta tudi med nami. Prične se predstavitev z gostitelji, direktorico knjižnice in našim Orlandom. Že s pozdravom nas Zoran Predin nagovori, tako da v dvorani nastane tišina, nato pa neprestan smeh in smeh. Orlando mu servira zanimiva vprašanja o njegovem zasebnem življenju, medijih, košarki in se dotakne tudi našega znanega politika.

Zraven se še pošali na račun sebe in svoje družine, nato pa presumeri pogovor k izidu Zoranove nove knjige. Knjiga je prava komedija; Zoran nam prebere odlomek, v katerem hudomušno opisuje slovenski način življenja. Dotakne se vsakdanjega življenja, alkoholizma, ljubezni, partnerstva in seveda ne more mimo politike, kar je v našem prostoru itak že vsakdanje.

Že mine dobra ura in, priznam, nasmejati sem se do solz z ostalimi udeleženci vred. Zoran, velik umetnik, glasbenik, medijska osebnost, je ustvaril izjemno knjigo, ob kateri je hladen kot špricer, mi pa navdušeni ob njeni vsebini.

Joža se je takoj zagledal v prekmursko lepoto nežnejšega spola in hitro vzpostavil kontakt. Milanu je padel sladkor, zato je oprezal, kako bi prišel do novega polnega krožnika sladkih dobrot. Rado na polno debatira z Zoranom Predinom, s katerim se poznata že iz mladosti. Franc pa že spoznava domačine iz Prekmurja, saj ima to v krvi. Gospa Barbara pa škljoca s fotoaparatom sem ter tja. Najbolj jo muči zoomiranje – saj bo, glavno, da fotografije so. Gospod Suad pa je malo tu in malo tam, vse je pod kontrolo, zaporniki se lepo obnašamo, brez skrbi.

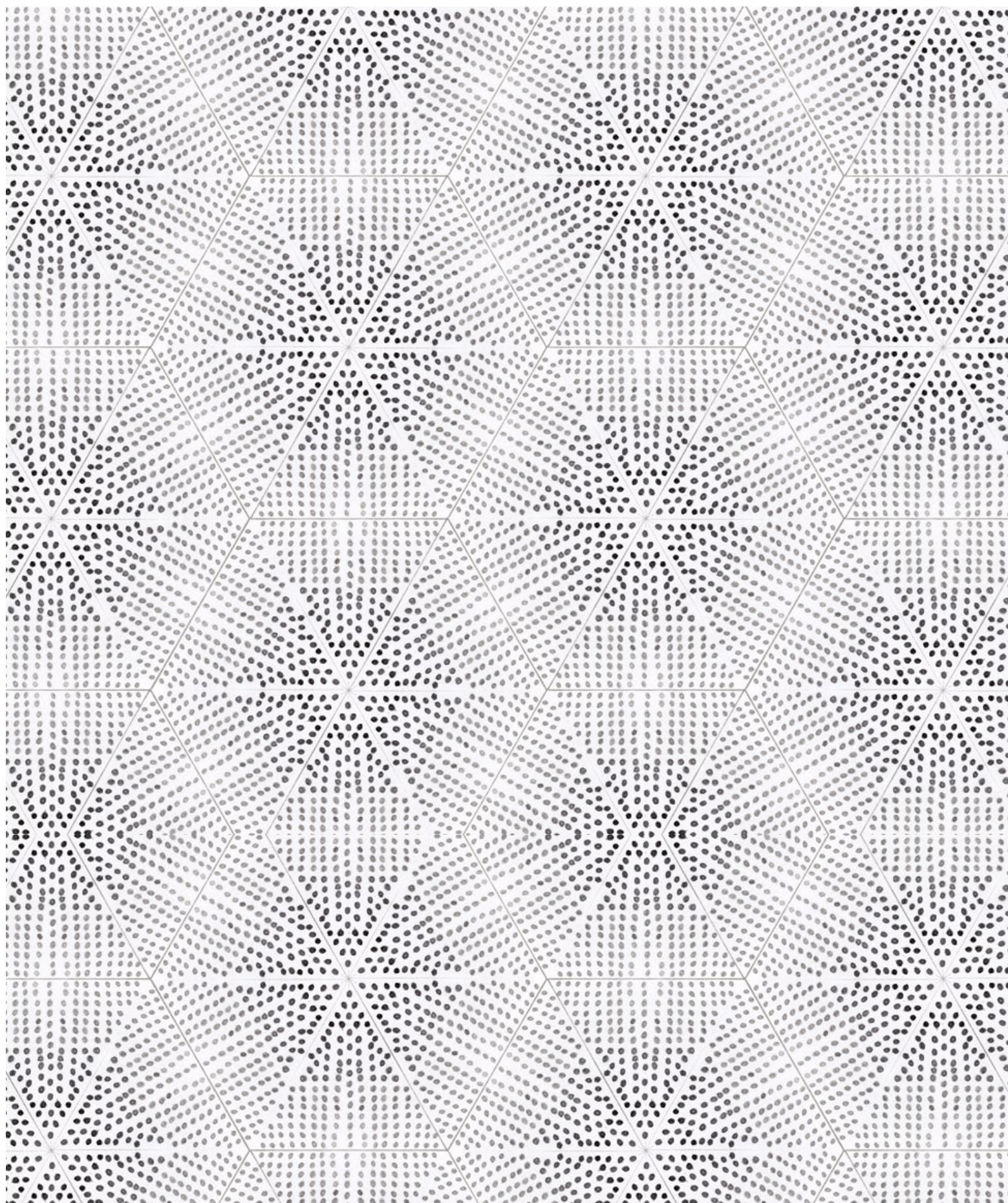
Hvala, projekt ViA, da si nam omogočil ta čustveno nabiti večer z obilico pozitivne energije in mislijo, da nisem samo arestant, ampak tudi človek. Sem pa prepričan, da se tega dogodka ne bi udeležil, če bi bil zunaj na svobodi. Knjiga je tukaj med nami edina prijateljica, ljubimka, terapevtka, učiteljica, upanje in svoboda. Prepustimo se ji!

Jože
(ZPKZ Maribor)

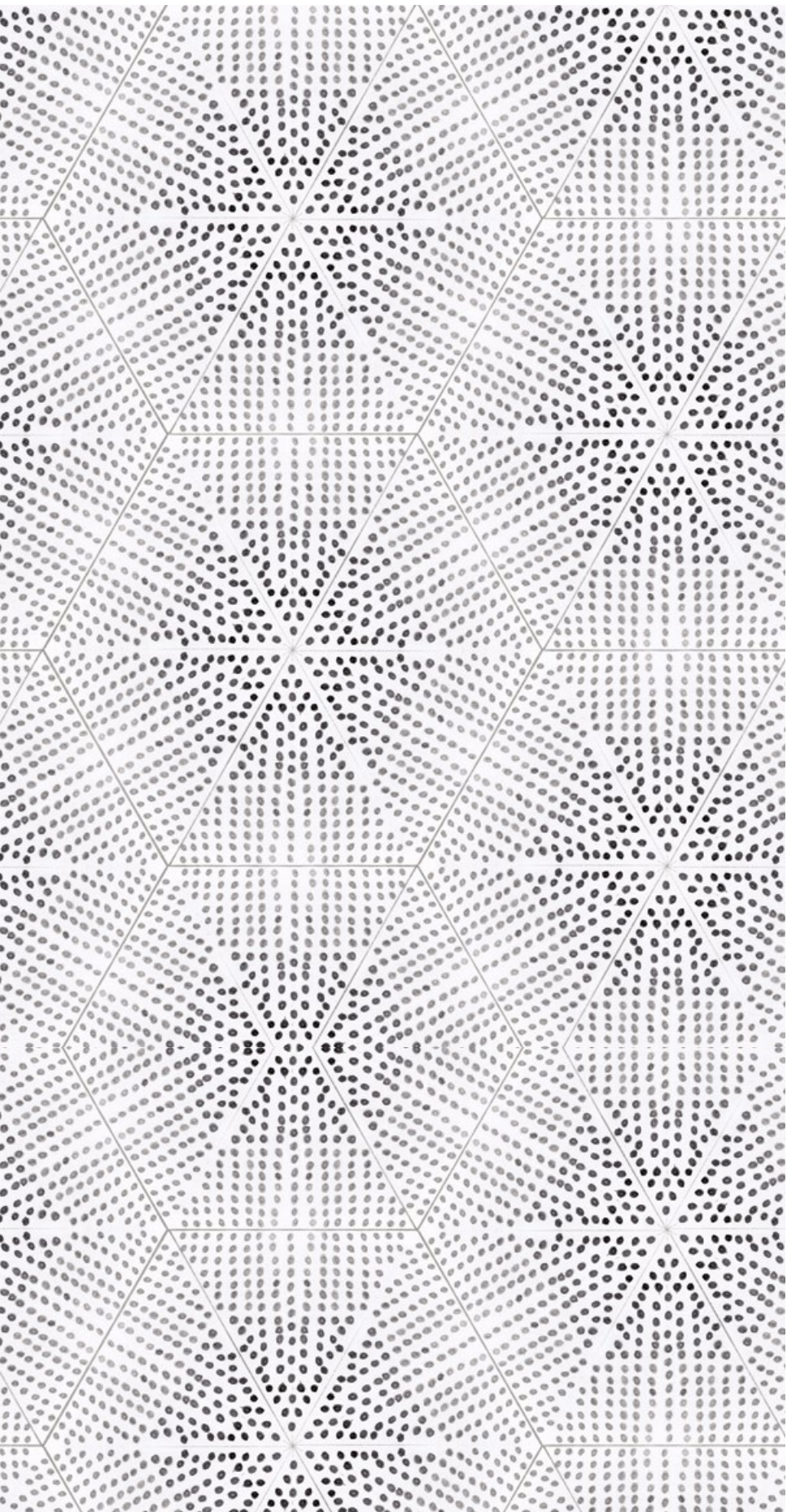
* Obsojenčevo doživljanje dogodka v Murski Soboti v okviru projekta »Vključujemo in aktiviramo!«.

Vilma Munda (SVZ Hrastovec)

Utrinki

DARIKO ŠAJNOVIČ

NEVARNA POT

Štirideset ljudi stoji. Eni neučakani, drugi sproščeni, spet tretji, kot da se jih to ne tiče, in četrti v pogovoru. Vsi imajo isto destinacijo in se bodo v kratkem odpravili na dvominutno pot do jedilnice. Še oblečeni so vsi enako. V rjavo, najbolj osovraženo barvo v zaporu.

Da. Ljudje, ki stojijo in čakajo, so zaporniki. Zaporniki na Dobu. So na poti na kosilo. Rad bi vam dejal, da je pot do tja nevarna, a ni. Je samo pot. Asfaltna, dolgočasna, neštetokrat prehojena pot, na kateri je kup grafitnih delcev iz tovarne, kjer nekateri zaporniki delajo. In najhujše, kar te na tej poti lahko doleti, so umazana obušala.

»Gremo!« vzklikne dežurni in skupina se poda na to dolgo, nevarnosti polno pot do jedilnice.

Vito Groznik

(ZPKZ Dob)

POT PO DOBU

Kujundžič, k Barbari!« Stekel sem proti pazniku, in ko sem bil prepričan, da sem prav slišal, sem se obrnil, da se grem napravit. Barbara, referentka za izobraževanje, ima namreč pisarno v drugem bloku.

»Kujundžič, zavodska obleka!« Hotel sem reči: »Hudiča, zakaj se moramo vedno preoblačiti?« A sem bil tiho. Preoblekel sem se in hkrati sklenil, da se taka situacija ne bo več ponovila. Ves dan bom namesto civilne obleke nosil zavodsko, pa bo mir. Tako sem zdaj ves čas tak, kot me vidite.

Z Barbaro sva se vse, kar se je bilo treba dogovoriti, hitro dogovorila in odšel sem proti svojemu bloku. Naravnost in hitro, da dežurnemu pazniku v svojem bloku dokažem, da z menoj ni potrate časa. Če je že bila pri odhodu iz bloka, je vsaj pri povratku ne bo.

En teden kasneje.

»Kujundžič!«

»Ja, prosim?«

»A vi ne veste, da se je treba, ko odhajate iz referata za izobraževanje, javiti dežurnemu pazniku v referatu?! Vedeti mora, da ste odšli! Iskali smo vas povsod, vi pa v svojem matičnem bloku ...«

Blaž Kujundžič

(ZPKZ Dob)

BETONSKI DVORIŠČNI KVADRATI

Pozdravljene, moje plošče. Spet sem tu, spet se bomo družile, pa čeprav dežuje.

Ni odziva, ni pozdrava.

Čeprav me ne pozdravite, čeprav me nikoli nič ne vprašate, ste edine, s katerimi premišljujem, se pogovarjam, samo vam zapupam. Ste moja edina družba in vem, da me ne boste nikoli izdale. Ni odgovora.

Ko bi le znale govoriti! Vem, da me slišite. Že to je dovolj. Sama sem, z vami, tudi danes je tako.

Ni odgovora.

Spet bomo skupaj jokale, ne? Ve ste objokane od dežja, jaz od solza in spet se sprašujem, zakaj mora biti tako. Kakor je počeno moje srce, tako ste popokane ve. Vidim zareze v vas. Imate razpoke zato, ker ste plošče, ali jih je naredil čas? Ko bi mi le mogle odgovoriti! Ali je tudi vam hudo?

Ni odgovora.

Tako zelo ste stare, sive. Je to morda od gorja, je to morda zato, ker veste, ker slišite, kaj vse se tu dogaja? Le ve nas poznate, le ve veste, kako zelo nam je težko, iz dneva v dan, vse bolj in bolj. Želele bi govoriti, pa ne morejo.

Suzana

(ZPKZ Ig)

BILA JE TEMNA IN VIHARNA NOČ

Bila je temna in viharna noč. Zame. Zunaj še vedno topla sapa poletnega dne, ki se je sprevrgel v najviharnejšo noč. Preživela sem jo v temnem, tesno zaprtem prostoru, ki me je odpegljal v temo. Proč. Ni dneva, ko mojih misli ne bi prešinil spomin nanjo. Ni trenutka. Ni gnusa. Ni krivde, ki je ne bi zvalila nase. Ker sem zaspala, ker sem verjela, bila naivna. Nikoli več ne želim slišati, zaupati, verjeti. Bila je tema. Bila je res viharna noč. Zasidrana vame za vedno.

Mateja

(ZPKZ Ig)

RAZLIČNA RAZPOLOŽENJA

1. TRAVNIK

Le zakaj travnik ni pokošen, ko pa na njem rastejo same grde rože. Na njih se nabira le mrčes, prav nič drugega. Tamle je umazana voda, iz katere gledajo grde zelene žabe, ki se po nepotrebnem derejo in mi parajo živce.

Poglej, poglej, kako lep travnik! Na njem rastejo prečudovite rožice, na katerih se pasejo čebele. O, poglej, tamle je voda. V njej plavajo žabice, ki se veselo pogovarjajo med seboj.

Ida
(ZPKZ Ig)

2. KOPALNICA

Stopim v kopalnico in si začnem umivati zobe. Naenkrat počim ogledalo. Šok! Tisoč koščkov ogledala. Bojim se, da se porožem. Strah!

Počasi odprem vrata kopalnice in zagledam sonce, ki sveti skozi okno in odseva v ogledalu. Zagledam se v sijaju. Dobro se počutim. Mislim, da bo dober dan.

Vesna
(ZPKZ Ig)

83

Henrik Tumo (SVZ Hrastovec)

3 . S O B A

Moja soba je najboljša soba na svetu. V njej preživim večino dneva. Če bi me bilo treba kaznovati, pa me ni treba nikoli, bi najraje videla, da bi morala za kazen ves dan ostati v sobi. Svetla je, ima velika okna, v njej imam svoje najljubše stvari. Moja dvoletna mucka prav tako spi v njej. Posteljo imam pod stropom, na katerem imam sliko neba, zato se počutim, kot da spim pod milim nebom.

Moja soba je najmanjša na svetu. Vedno se butam, ker imam posteljo pod stropom, mizo pa pod posteljo. V sobi imam preveč stvari, zato ni prostora za vse. Komaj čakam, da se preselim.

Vida

(ZPKZ Ig)

Ko vstopim v svoj frizerski salon, se umirim. Počutim se varno. Pričakujem stranko, ki vedno želi ondulacijo, z njo se pogovarjam o tem, deliva zamisli, kako naj jo uredim, ob delu dobim nove zamisli, ustvarjam. Vsaka stranka želi nekaj drugega, vsaka ima svoje ideje. To me zelo sprosti. Uživam.

V salon vstopi gospod. Napotim ga na stol. Skozi okno sije sonce. Gospod me prosi, naj zagrnem zaveso. »Joj, kako je ta zamorjen,« si mislim. Bolj prijetno bi bilo, če bi skozi okno prihajala svetloba, toplina sonca. Nekaj časa se pretvarjam, da ga ne slišim, potem nezadovoljno zagrnem zaveso in ga povabim pred ogledalo.

Simona

(ZPKZ Ig)

BAZEN

Zunaj je mrzel sončen dan. Iz bazena se malo kadi, nastajajo čudovite meglice, ki se v mavričnih barvah podijo nad vodo. Plavam in z rokami skušam ujeti mavrico, ta pa beži pred menoj. Zagledam čudovitega moškega s temnimi lasmi. Začnem plavati hitreje in ga prehitim. Ko se ozrem, zagledam temne oči, ki mi radostno vrnejo pogled. Neznanec me ogovori z lepim, globokim glasom:

»Ali ni krasno vreme?«

»Da, lepo je in voda je topla,« mu odgovorim.

»Ali boste dolgo tukaj?« ga vprašam.

»Okoli štirinajst dni, ne vem še točno. Pa vi?«

»Jaz prav tako. Ali ste sami tukaj?«

»Ja. Pa vi?«

»Jaz prav tako.«

Obmolkneva.

Nato neznanec spet spregovori:

»Imate popoldne čas za kavo?«

Ida

(ZPKZ Ig)

DOM

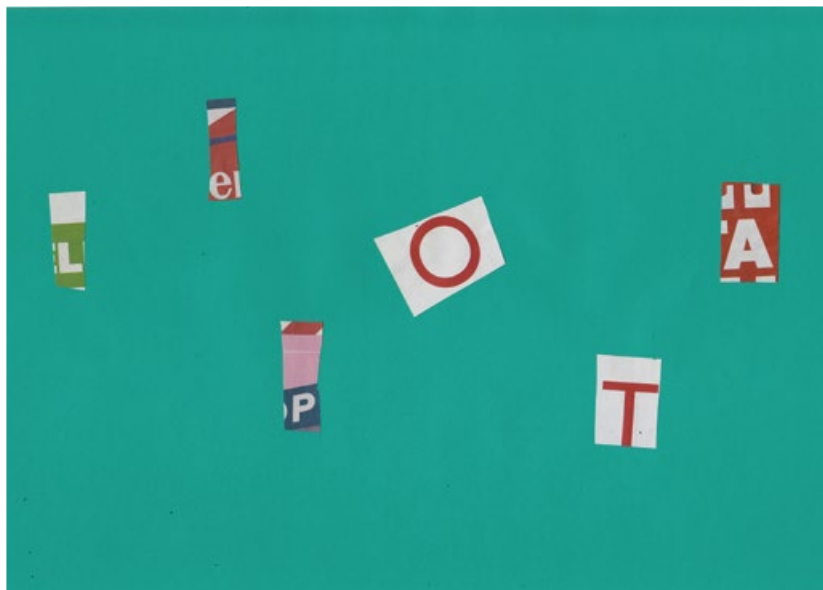
Odrinem težka bela vrata in pomislim, da so to najlažja vrata na svetu, saj vodijo v moje svetišče. V moj dom. Sezujem se in stopim v dnevno sobo, utrujena se pogreznem v najin mehki stol, ki sva ga skrbno skupaj izbrala. Stol me objame s svojo čutnostjo in vse okrog mene zažari. Zaprem oči in samo diham. Vsrkavam lepoto in srečo tega sveta. Končno sem mirna, sproščena. Nasmehnem se in si rečem: »To je najino zatočišče, skrivališče; najin mali, topli dom.«

Čutim ga, kako vstopi, saj se vse obarva z ljubeznijo. Čutim ga v vseh barvah tega sveta. Njegov vonj me spominja na vonj pomladnega cvetja, ki dehti rdeče. Skozi moje žile steče mavrica. Lepo mi je. Njegovi dotiki so v barvah poletja, oči pa modre kot nebo po nevihti. Njegova koža se sveti v vseh odtenkih zlata. Objame me kot val, ki hiti proti obali. Počutim se popolna, kakor je popolno sonce na vroč poletni dan. Mavrica po dežju, cvetovi češenj v naju.

Daša

(ZPKZ Ig)

85

ON

Ko vstopa, s seboj prinese milino, nežnost, strpnost, ki številnim ni dana. Ljubi me, a vem, da to skriva, skuša pobegniti, ker je včasih ljubezni preveč. Nemo jo čutiva, skrivava. Poljubi me. Odideva skozi velika vrata, ki se odpirajo navzven. Ne ozirava se nazaj, samo stopava po težki poti, takšni poti, ki lovi ... težki za oba.

Dušanka
(ZPKZ Ig)

86

POMLAD

Spominjam se te. Le kako bi te mogla pozabiti? Spominjam se tišine, ki si jo nenadoma zmotil. Zdelo se mi je, da prihajaš od nikoder, in namesto da bi umaknila pogled, sem se zastrmela vate. Videti si bil presenečen. Velik in močan si stal pred menoj. Si čutil mojo nemoč, ko sem se pričela divje smejati? Si zaznal mojo kožo, ki se je neusmiljeno upogibala pod grobo tkanino v ritmu mojega dihanja? Si se me hotel dotakniti ali si samo čakal, da bom stegnila roko proti tebi? Najine oči so se srečale, trenutek je minil. Bilo je prepozno, nisem se mogla več umakniti. Vse se je zdelo verjetno. Ali se je takrat začela pomlad, v tistem poznem oktobru?

Marjana
(ZPKZ Ig)

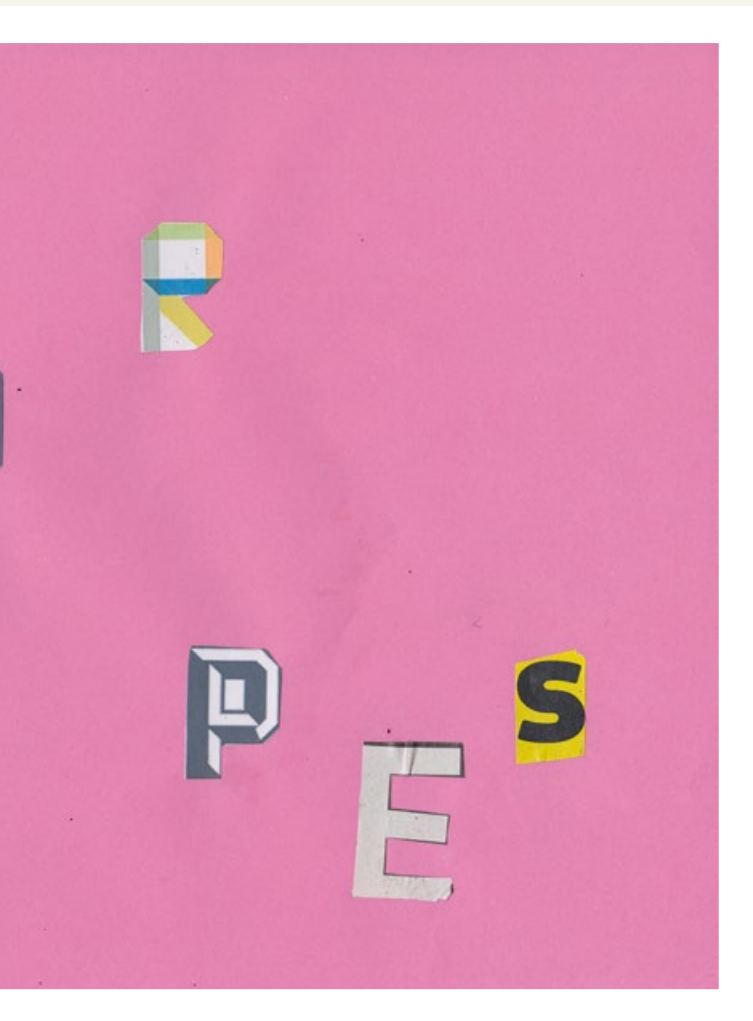
Udeleženci v Društvu Altra Ljubljana

POGLED SKOZI OKNO

Skozi okno vidim gozd, nad gozdom oblake in modro nebo. V gozdu človeka, ki sprehajata psa. Mimo švrkne veverica, izza drevesa pokuka lovec s puško v roki in jo ustrelji. Ob puku puške pes trikrat zalaja in ugrizne gospodarja v nogo. Ta udari psa s povodcem. Pes zacvili, zarenči in ugrizne še drugega človeka. Moška pobegneta in psa pustita v gozdu.

Aljaž List
(SVZ Dutovlje)

STRAHOVI

Nekoč je živila deklica, ki je imela sestrico. Živeli sta v lepi vili. Bili sta zelo srečni, četudi sta imeli le majhen vrt. Zraven vile je bil velik gozd, v katerem je vedno prihajalo do raznih velikih strašnih presenečenj. Deklici sta za to vedeli in nista več upali niti blizu gozda. Igrali sta se le na svojem vrtičku in bili užaloščeni.

Ko je to izvedel njun stric, je nemudoma prišel in naredil tem strahovom konec. Videti je bilo, da se je vse srečno končalo. Deklici se nista več bali gozda. Njuna babica ju je zato lepo pohvalila in obdarila.

Vendar pa vsega še ni bilo konec. Ko je stric odšel, se je vse zopet ponovilo. Iz gozda so spet prihajali strahovi in deklici je bilo zelo strah sprehajati se ob gozdu.

Maksimiljan Peserl
(SVZ Hrastovec)

Erna Ferenc (SVZ Dutovlje)

SPREHOD

Ponedeljek, sončen dan je. S prostovoljcem greva na sprehod po Dutovljah, kjer sem trenutno nastanjena. V bližini je sosedo tako zatopljen v svoje delo, da naju niti ne opazi. Prečkava železniške tire. Skoraj me kap od strahu, ko ugotovim, da bi naju lahko povozil vlak.

Nuška Pitterle
(SVZ Dutovlje)

SOČA

Glej ga, tega tipa, ki si ne upa v vodo. Saj je vendar Solkanec, ni govora, da se ne bo spustil po brzicah. Dajmo, Borut, vrzi se v vodo! Ne bomo čakali ves dan, da zbereš pogum. Daj, da te vidimo!

Končno! Pljus! Evo, v Soči je! Pa kaj mu je?! Saj je čisto neumen! Naravnost proti vrtincu plava. Borut! Borut!

Kam je izginil? Nikjer ga ni ...

Čez dobrih dvajset minut se je prikazal na obrežju in se nam približal. Krst v Soči je opravil. A nekaj bo moral spremeniti.

D. R.
(ZPKZ Ljubljana)

JAZ, KRMAR

Kapitan sem in peljem ladjo čez ocean. Viharno morje se je umirilo, z ladjo zavijem k otoku. Tam bom užival vse svoje dni. Delfini bodo moji prijatelji. Angeli užitka mi bodo delali družbo. Sorodna duša se ob meni radosti – ker ustvarjava, kar nama srce poželi.

Gregor Benedik

(SVZ Dutovlje)

ŠKOLJKA

Na samotnem otoku na produ lebdim, moledujem v obliki zaprte bele školjke. Sončni žarki vtihotapijo vame energijo, pričnem se odpirati, zaslišim valovanje morja, letenje galebov, premikanje mogočnih palm.

Priplava svetlolas deček, gleda me z modrimi očmi in reče: »Kako lepa si, bela školjka, ne bom te motil. Ne bom te motil.«

Marija

(ZPKZ Ig)

89

Franc Horvat (SVZ Hrastovec)

ZMAJ

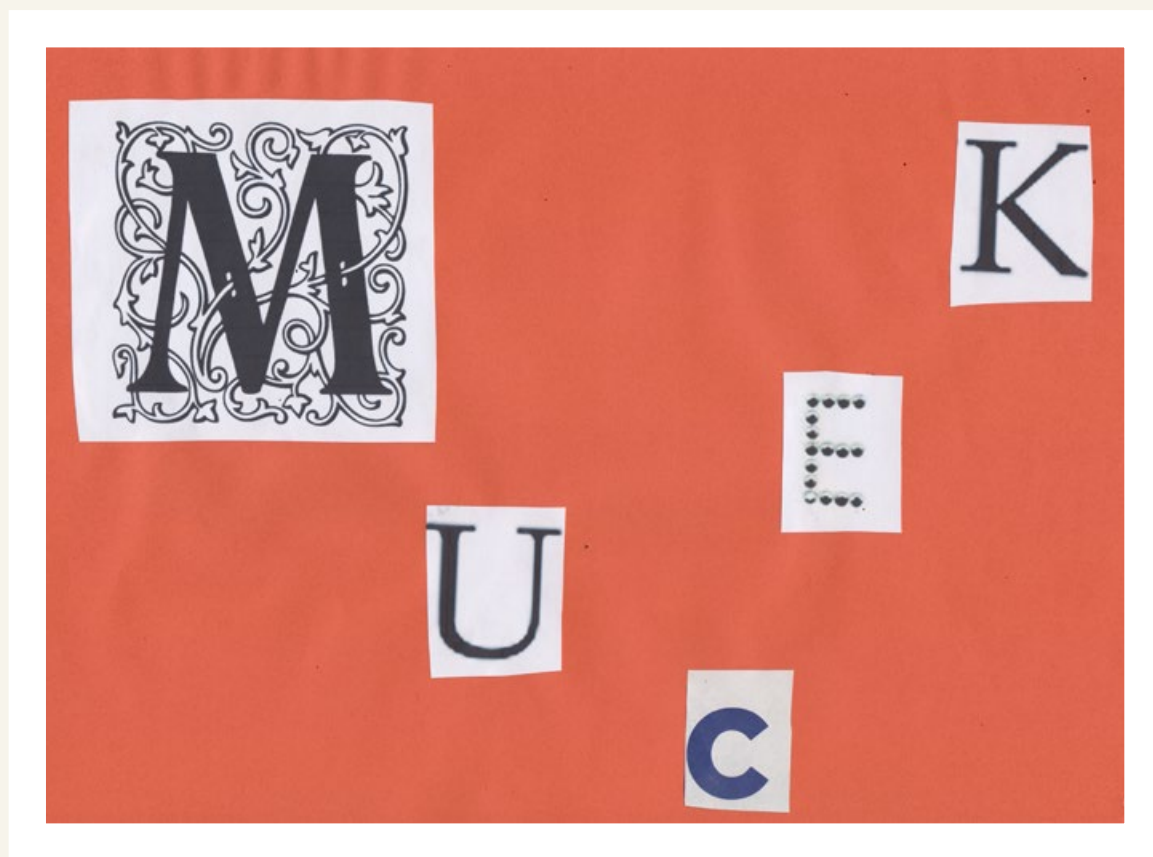
Zmaj sem. Sem zelo velik. Imam črno debelo napeto kožo in velike črne oči kot oglje. Imam velik gobec in ostre zobe. Imam rep, s katerim lahko močno udarim. Po potrebi lahko bruham ogenj ali vodo. Moja najljubša hrana so krave. Sem zelo plemenit in sem zavetnik vitezov. Borim se proti tistim, ki delajo zlo. Imam mogočna krila, na katerih lahko varno in daleč letim. Vitez me lahko zajezdi in lahko ga prenesem tja, kjer ga najbolj potrebujejo. Z vitezi dajem prisego, da bom vedno ščitil slabotne, šibke, nebogljene, uboge, ranjene, bolne in izkoriščane. Ko sem sam, se umaknem v svojo votlino, preko vhoda katere teče mogočen slap vode, ki skriva moj dom.

Henrik Tumo
(SVZ Hrastovec)

BIL BI MUCEK

Nekoč se mi je sanjalo, da sem mucek. Črn mucek z belimi tačkami, belim smrčkom in belim repom. Živel sem razkošno življenje, saj sem stanoval pri bogati družini. Družina je imela dva otroka, ki sta bila bratec in sestra. Razvajala sta me. Nikoli nisem bil lačen in vedno sem dobil mleko. Veliko sem počival na mehki blazini. Dela, kot je lovljenje miši, nisem poznal. Pri sosedu pa so imeli muco. Pogosto sem jo videval. Bila je bele barve. Ko sem se ji skušal približati, je zarenčal sosedov pes in zbežal sem na drevo. Še dolgo je lajal name. A glej ga zlomka, prebudil sem se in se zavedel, da se mi je sanjalo. Bile so lepe sanje.

Ervin Gomilšek
(SVZ Hrastovec)

LITERARNA RAZGLEDNICA

1.

koli mene se ovija morska trava, ki je številni ne marajo. Jaz pa nanjo gledam, kot da je zelišče. Ljubim morje in upam, da tudi morje ljubi mene.

Nuška Pitterle
(SVZ Dutovlje)

2.

odiva pod krošnjami lip. Dan je sončen, jesen zlato rumena. Občudujem drevored. Drživa se za roke, nič si ne rečeva, samo čutiva, da je lepo.

Tamara Radovanovič
(SVZ Dutovlje)

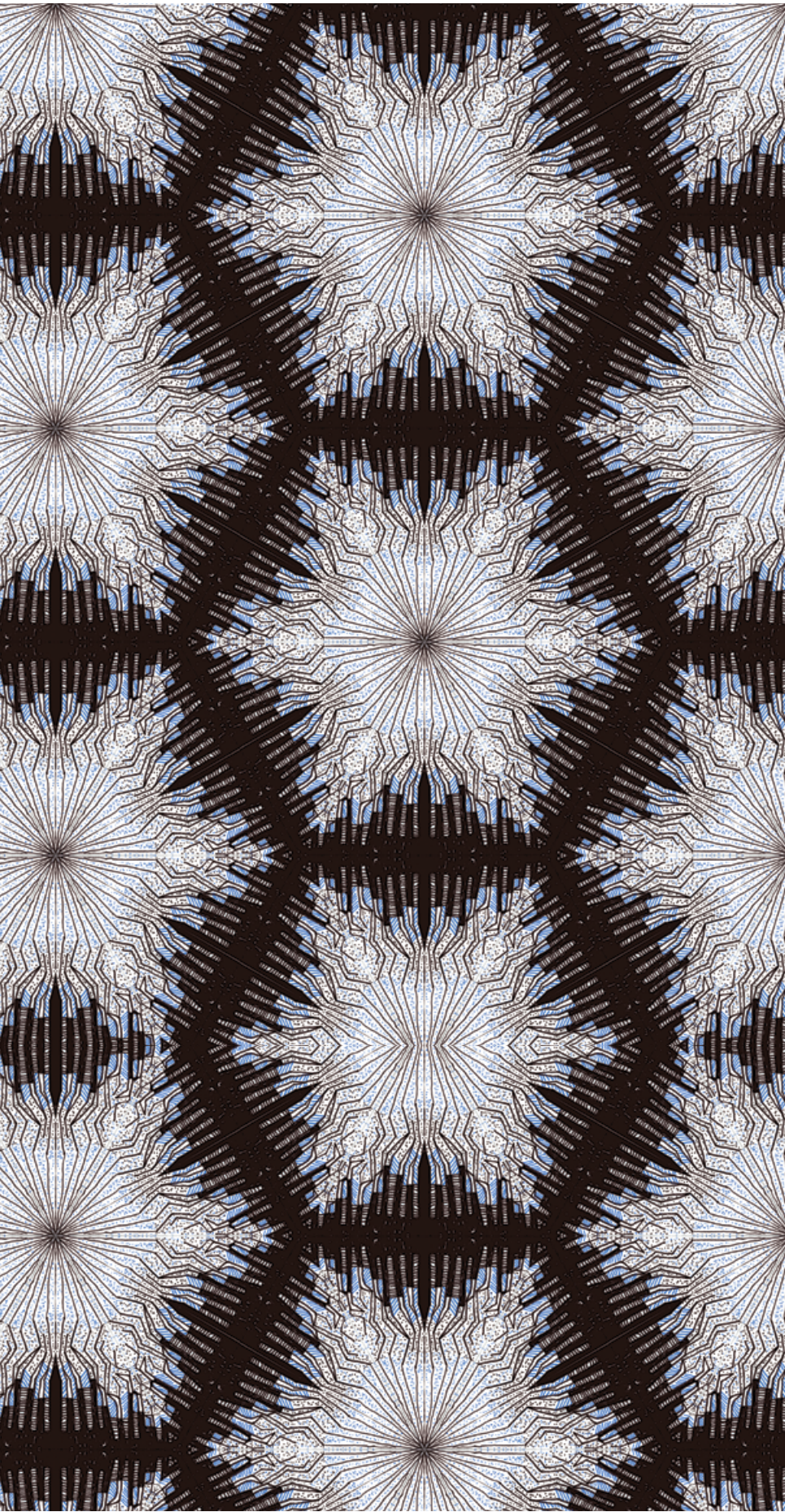
Tamara Radovanovič (SVZ Dutovlje)

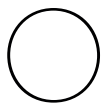
91

Zgodbe

pazujem svet, ki mu že toliko dolgujem, z očmi, ki niso moje. Opazujem lepo izrezljano omaro, polno okostnjakov. To so moji okostnjaki, njena omara. Zmrznem. Ni gibov, le slike, ki stiskajo moje telo, ubijajo duha. Vidim jo v kotu. Kadi. Vidim dekličino bol. Lebdim nad njo. Gleda prelepo izrezljane krivulje, grčaste, rdeče, prepredene s pajčevinami, ki nosijo moje in njene skrivnosti.

Naredi požirek že mrzle kave. Reže, lomi, žge to rumeno prekletstvo. Misli, da je njeno, jaz vem, da ni. Otrok prelepih barv je, ki odsevajo na njej. Oči, ki so videle preveč; telo, ki je oskrunjeno in polno brazgotin. Njej je vseeno, meni ni. Nohti, ki se krušijo, drobtinice njene duše. Začarano kolo, ki melje vodo, ki teče po duši, polni grdih, lepih, norih, edinstvenih spominov. Vrta se in vrta, hitreje, močnejše. Potem se ustavi. Prvi rez.

Čutim, kako mi kri zalije roke. Boli mene, nje ne. Vidim obleček, ki visi nad njo, nad njenimi divjimi očmi. Uživa. Z norostjo v kosteh. Ne odneha, divje reže, cufa. Njena biserna duša išče zadoščenje. Iz mene pa se biseri oddrobijo, koščki spominov se sestavljajo. Maščuje se telesu. Kako rada bi jo objela in ji rekla: »Vse bo še dobro.« Pokrila bi jo s svojimi toplimi krili. Toda roke se mi tresejo. Boli, peče. Ona pa v norem smehu vpije: »Kako zna biti lepa, ta krvavo rdeča!« Odhajam, k njej grem. Jok mi stresa telo. Hočem živeti, hočem, da me sliši, da me občuti. Kapljice krvi padajo na tla in rišejo slike, ustvarjajo spomine, boleče in lepe.

Narišejo hčerkino rojstvo, ko sem jo prvič vzela v roke, njen lepi jok, popolnost veselja, mojo in njeno popolnost, prve korake, spanje, besedo mama, ki je taka čista sreča kakor slap; ko je življenje drugačnih barv in oblik. Rišejo prvi razred, trinajsti rojstni dan prelepega angela. Ljubim jo. Vem za njeno skrivnost, tudi ona ljubi svojega otroka. Vidim, prešine jo kot puščica. Gleda umetnine krvi, ki se mešajo z mnogo globljimi rezi, z globljo žalostjo; tisto, zaradi katere je pripravljena oditi od sebe, od mene. Kri kaplja, ne neha, rišejo se nove slike.

Božič je. Mama v porodnišnici rojeva mojega brata, tako se ga veselim, on bo moje božično darilo. Spet smo sami: brat, jaz in oče. Spet je pijan. Ukaže mi, naj pomijem ploščice.

Pripravlja si hrano, brat mu reče, da je lačen, da bi rad tudi on jedel. Vidim očeta, pogled je podivjan, znori in zbesni.

Brata pretepe s še polno ponvijo hrane, po glavi, po hrbtu, brat zbeži. Nato se oče obrne k meni in me polije z ostankom vina, ki je še bilo v steklenici: »To je tvoja hrana, žri, pankrt, in da znova vse pospraviš!«

Nehaj, prosim, nehaj teči, kri. Ona pa se s prsti igra in se samo smeji, čaka svoj konec. Jaz je ne dam, ne pustim ji umreti, zanašča ji ne pustim. Naj živi s svojimi strahovi, s svojimi vojnami. Ne dam je! Na steno, s prsti, še kar ustvarja, ni ji dovolj!

Nariše tebe, vidim tvoj lep obraz, tvoje modre oči. Ljubezen moja. Leživa na plaži, drživa se za roke, gledava nočno nebo in zvezde. Svoj obraz približaš mojemu in mi rečeš: »Eno zvezdo sem kupil za naju.« Poljubiš me, morje buči, midva pa se ljubiva. Dvigneš me, golo, me neseš v vodo in mi rečeš: »Midva sva večnost.«

To jo ustavi, primrzne, zdaj me vidi.

»Kdo si?«

»Jaz sem ti in ti si jaz,« rečem.

Lucija

(ZPKZ Ig)

Z

godnje svetlo jutro v podnajemniški sobici. Karmen je odprla oči in se zazrla v strop. Najhujši trenutek dneva, ko se je vedno znova, dan za dnem, zavedela svoje ogroženosti. Na vseh možnih nivojih bivanja.

Niti svetloba, ki se je bohotno valila po sobi in po kuhinji, ni pregnala okusa po zlu. Stene, polepljene z imitacijami Klimta in z njenimi lastnimi deli, so se posmehljivo krivile. V garderobni omari je samevalo nekaj kosov oblačil, medtem ko so bile kuhinjske omarice povečini polne starih in novih učbenikov, zvezkov in knjig o umetnosti. Slednje je kričalo nanjo, da je treba vse to še predelati, za nazaj in za naprej. Toda ona je tonila na dno. V nič.

S težavo se je izklopala iz postelje, se v naglici oblekla ter iz predala vzela britvico in jo spravila v denarnico. Tudi šolsko torbo je vzela s sabo. Tako, za vsak slučaj. Bilo je še dovolj zgodaj, da bi k pouku prišla pravočasno, toda neznanška, temna sila jo je odvela drugam. V park Tivoli.

Medtem se je jutranja svetloba zameglila. V zraku je visela neznanška vlaga. Vonj trohnečega jesenskega listja si je utiral pot v njene tesnobne prsi, ko je z negotovimi koraki stopala po potki, ki se je vila med drevesi. Kmalu je našla skrit kotiček, obdan z drevjem. Sedla je na preperelo, zanemarjeno klopco. Izvlekla je britvico. V čelnem režnju jo je kljuvalo, dihala je plitvo. Zazrla se je v svoje blede, z modrimi žilami prepredeno zapestje. Stisnila je zobe in zarežala. Malo, malo, mimo žile. Kapljica krvi je stekla. Postalo ji je slabo. Spoznala je, da ne bo zmogla storiti več kot to. V glavi ji je pribilo, da ne bo smrti, ne da bi zares tekla kri. Kruto dejstvo.

Počutila se je poraženo, osramočeno. Pobralla se je v šolo. Na oblikovno. Na dvorišče je stopila ravno v času glavnega odmora. Tam se je gnetlo dijakov. Večina jih je kadila in se glasno pomenkovala.

Vzpela se je po stopnicah do učilnice, kjer je bila na vrsti ura matematike. Sedla je v zadnjo klop in sošolki na uho zaupala, da je bila pravkar v Tivoliju in da se je tam spogledovala z britvico. Pokazala ji je drobno rano. Sošolka je zavila z očmi in se obrnila stran.

Profesorica je zavzeto razlagala snov in pisala enačbe na tablo. Karmen je bila prepočasna že v prepisovanju s table, kaj šele da bi

vsaj trohico zapisanega razumela. Na trenutke, na ure jo je namreč koncentracija povsem zapustila, čutila je le še neznanško bolečino v predelu čela, med očmi. Obenem pa je bila v kakem drugem trenutku in prostoru sposobna izjemnih stvari. Toda kaj, ko je potrebno pregurati ostale štiri petine lajfa, si je rekla. Angleščina. Tam je bilo šele zabavno! Med poukom so ji iz nezavednega v zavest pronicali glasovi, ki so med seboj tekmovali, kdo ji bo boljje prišepetoval odgovore na učiteljčina vprašanja. Iz grla ni spravila ničesar, le nekaj jecljajočih zvokov. Spet je bila videti bolj zabita od zabitih. Glasne misli. Saj jih imajo vsi, si je mislila in nemo sprejela še en šut.

Šele pri uri modnega oblikovanja se je zavedla, kako strah jo je v resnici. Zafrustrirano je listala revije, polne visoke mode. Kako naj uspe, je razmišljala, ko pa imam tako malo dobrih ustvarjalnih trenutkov. Še huje, bala se je, da slednjih sploh ne bo nikoli več. Mukoma je čakala na konec pouka.

V sobici, kjer je živela, se je občasno predajala sanjarjenju, kaj vse se bo še naučila in dosegla v življenju, čeprav je nekje globoko v sebi čutila, da jo bo jutro spet treščilo ob tla.

Poskušala se je zbrati, se učiti in risati. Vendar so včasih minile ure, preden ji je uspelo premagati bolečino. Fizično in psihično. Tako je nastalo samo malo likovnih del. Nekatera izmed njih pa so bila kljub temu odlična. Rodila jih je bolečina.

Brigita Krek

(Društvo Altra Ljubljana)

Brigita Krek (Društvo Altra Ljubljana)

MAMA

akam, da bo ura pol dveh. Nestrpna sem. V sebi čutim nemir, žalost, grozno nemoč. Skrbi me. Včeraj nisem uspela govoriti z njo, ker je bila pri zdravniku. Potem je bilo že prepozno, da bi izvedela, kaj se je dogajalo. Končno se vrata odklenejo, hitim proti telefonski govornici. Podzavestno odtipkam znano številko. Ko zaslišim njen glas, se zavem, da je doma in da ni ostala v bolnišnici. Oddahnem si.

»Halo!«

»Mama, jaz sem.«

»A, ti si, Živika.«

»Ja. Kako si? Kaj so ti včeraj povedali?«

»Ah, nič novega. Saj veš. Želodec.«

»In? Povej mi kaj več.« Njen glas je čuden, zmeden.

»Nič. Zdravnik mi je rekel, da imam rano na želodcu. No, to sem že vedela. Bila sem tam, kjer je zdaj vse novo, v novem delu bolnice.«

»In kako si danes? Ti je končno uspelo kaj pojesti?«

»Ne morem jesti. Rada bi poklicala Vilija, pa je nekaj narobe s telefonom.« Njen glas je čuden, z odtenkom obupa, z vsakim stavkom bolj zmeden.

»Kako to misliš, narobe s telefonom?«

»Ne vem, kako naj ga odprem.«

»Mama, pritisneš gumb pri strani in se ti bo odprl.«

»Dobro. In zdaj?«

»Pritisni gumb na sredini.«

»Kateri gumb?« Njen glas je čuden, tresoč, obupan. »Sploh te ne razumem, kaj moram narediti.«

»Pritisni veliki gumb, da se ti pokaže meni.«

»Ne vem, ne razumem.«

»Kako to misliš? Me ne slišiš?«

»Gledam telefon in ne vem, kaj naj naredim.«

Po licu mi polzijo solze nemoči. Globoko vdahnem, da se pomirim, in ji še enkrat počasi razložim, kaj naj stori.

»Hmm, pojma nimam.«

Slišim njene neslišne solze, boli me zven obupa v njenem glasu, v njenem dihanju.

»Slišim te, kaj mi govoriš, ampak ne spomnim se, kako se to naredi.« Jočeva obe. »Ne vem, ne vem. Kar ne gre mi v glavo, nikakor ne dojamem, kaj moram.«

Srce se mi trga. Jezna sem nase, da me ni ob njej, ko me potrebuje.

»Živika, ne vem, ne vem.«

Glas se ji trese, jočeva obe, samo nobena tega noče priznati. Prekleta jaz! Preklet zapor!

Živana

(ZPKZ Ig)

Ko sem prestal zaporno kazen in končno zaživel na prostosti, sem želel malo uživati življenje. Odločil sem se, da se predam radostim potovanja in odpotujem v Moskvo. Že od nekdaj sem si želel ogledati njene znamenitosti.

Na letalu me je doletelo presenečenje. Stevardesa Alina je bila lepotica, o kakršni sem od nekdaj sanjal. In najbrž sem tudi jaz prevzel njo, saj drugače se ne bi oba znašla na sedežu številka 39. Ne levo ne desno nobenega potnika, samo midva. Kakšno doživetje po vseh mesecih v zaporu! Ob pristanku sva si izmenjala elektronska naslova, priznam, bolj tako za štos. Kajti želel sem spoznati še več deklet. Tako sem raziskoval znamenitosti Moskve in dekleta.

Ko sem se vrnil v Ljubljano, sem imel srečo, da sem kmalu dobil zaposlitev. Pozabljena je bila Alina, pozabljena ruska dekleta, pozabljen čas v zaporu. Želel sem si ustvariti družino, sanjal sem o otroku. A kar nisem našel pravega dekleta.

Čas je hitro tekel in leto je bilo kmalu naokoli.

Nekega jutra me je med elektronsko pošto presenetilo Alino pismo. Še bolj me je presenetilo, kar je napisala. Na sedežu številka 39 sva spočela otroka, ki je pred nekaj meseci prijokal na svet. Ime mu je dala Sergej. In seveda je želela, da ga vidim. Nisem se ukvarjal s tem, zakaj mi toliko časa ni povedala resnice, ni me zanimalo, da sva se poznala samo tri ure, kolikor pač traja let do Moskve, figo mi je bilo mar, da živi v Rusiji.

Jaz imam otroka! Nemudoma sem rezerviral karto in prosil Alino, naj me z otrokom pričaka na letališču.

»Ali si prepričan?« me je vprašala v pismu.

Kako naj ne bi bil prepričan?! Nobene stvari si nisem bolj želel, kot da primem otroka v naročje, se mu zazrem v obraz in na njem prepoznam svoje poteze.

Alina je držala besedo. No, mogoče tudi zato, ker sem ji pisno obljubil finančno podporo za otroka. Jasno, da sem. Saj sem vendar postal oče!

Že od daleč sem zagledal svetlolasko, ki je v naročju držala dojenčka. Ko sem prišel bliže, sem videl, da ženska joče. Pa saj sem od ganotja tudi sam imel solze v očeh. Stopil sem korak naprej, vzel Sergeja v naročje in odgrnil pleničko, ki mu je zakrivala obraz.

Ne! Tale spaček ne more biti moj otrok!

Sergej je samo eden izmed otrok, ki so žrtve černobilske nesreče. Njegova mama Alina, ki prihaja iz Černobila, je bila tedaj stara osem let in jo je odnesla na videz brez posledic. Te so se razkrile šele pri njenem otroku.

Tine 2, Jani P.
(ZPKZ Ljubljana)

Bili so zadnji dnevi počitnic. Bodoči tretješolec Matjaž se je s svojimi prijatelji potepal po ulici. Tedaj ga je nekaj zbudlo v podplat. Zastokal je in se zastrmel v svoje bose noge. Doma niso imeli denarja, da bi mu kupili nove čevlje, stare pa je prerasel.

»Pohiti! Gremo se skrivat!« ga je priganjal prijatelj Mirko. Matjaž pa je samo zamahnil z roko. Za ta dan je imel igre dovolj. In še noga ga je začela boleti. Odšepal je proti domu.

To dogajanje ni ušlo njegovi učiteljici Alenki, ki je stala pred trgovino in opazovala otroke. Deček se ji je zamislil. Odločila se je, da bo Matjažu na prvi šolski dan podarila obutev. In res.

»Po pouku še malo počakaj, Matjaž. Tvoje risbice morava poiskati,« mu je naročila, ko se je zadnja šolska ura bližala h koncu. Ni želela, da bi drugi otroci vedeli, kako bo Matjaža obdarovala.

»Izvoli. To so tvoji čevlji. Mojemu sinu so premajhni,« mu je rekla. Matjaž kar ni mogel verjeti. Tako lepih čevljev še nikoli ni imel. Bili so modre barve, pa še usnjeni. Čevlji so mu bili čisto prav. Zahvalil se je učiteljici in stekel domov. Komaj je čakal, da novo pridobitev pokaže staršem. Doma je bil samo oče. Začuden se je zastrmel v čevlje.

»Kje pa si dobil tole? A ti jih je mama kupila?« ga je vprašal.

»Ne. Podarila mi jih je učiteljica Alenka!«

»Pa še kaj. Komu drugemu to govori. Gotovo si jih ukradel!«

»Ne, pa jih nisem!«

»Lažeš, smrkavec!« je zavpil oče.

Ukazal je Matjažu, da si sezuje čevlje. Potem ga je zgrabil za ušesa in ga odvlekel za sabo na cesto.

»Šla bova k učiteljici. Pa bova videla, kaj je res.«

Matjažu je šlo na jok. Ni ga toliko bolelo uho kot očetovo nezaupanje. On vendar ne krade. Tolažila ga je misel, da bo učiteljica povedala, kaj je res. Toda učiteljice ni bilo doma. Kdo ve, zakaj je to očeta še bolj razjezilo.

»Potem pa greva naravnost na policijo!«

Matjaža je zgrabila groza. Iztrgal se je očetu in zbežal. Tekel je, kolikor so ga nesle noge. Ustavil se je šele, ko je prišel do mostu. Zastrmel se je v valove. Ali se mu je zavrtelo zaradi vročine ali zaradi višine, še sam ni vedel. Nagnil se je čez ograjo in zgrmel v vodo ...

Njegov oče je nekaj časa tekel za njim, a je kmalu prenehal. Komaj je lovil sapo.

»Kam pa vi tako zadihani?« se je oglasil nekdo za njegovim hrbtom.

Bila je učiteljica Alenka. Očetu je postalo nerodno. Kako naj jo vpraša o čevljih, če Matjaža ni. A za otroka ga je vendarle skrbelo. »Matjaža iščem ... zbežal mi je ...« je nazadnje rekel in priznal, česa ga je obtožil.

»Čevlje sem mu res podarila jaz. Fanta morate poiskati. Jaz lahko pogledam v smeri proti šoli, vi poglejte pri mostu. Kolikor vem, se Matjaž s svojimi prijatelji tja rad hodi igrat, čeprav sem jim velikokrat zabičala, da ne smejo ...«

Očeta je stisnilo pri srcu. Kaj, če se je sinu kaj zgodilo? Zda ni več mislil na to, da mu zmanjkuje sape in da težko premika noge. Stekel je k reki. Prišel je ravno v trenutku, ko je Matjaž priplaval do obale. Pomagal mu je, da se je skobacal na breg.

»Oprosti,« je rekel in ga stisnil v naročje.

Tine, Marko, DX

(ZPKZ Ljubljana)

Sonce se je počasi prebujalo. Rdečkasto oranžno nebo je spreminjalo barvo v sinje moder odtenek. Otroci so se igrali ob morju in nabirali školjke. Starša sta ostala sama v počitniškem apartmaju. Otroci so lepa stvar, a malo samote za intimnost je tudi v redu. Vsak starš si prej ali slej izposluje oddih od svojega potomstva, tako da svojce zaposli z varstvom.

Pizda, spet sem varuška. To, da nimam punce, še ne pomeni, da bom varuška vsak vikend. Prekleta golazen majhna, namesto da bi igral igrice in popival, moram biti babysitter.

Vendar ne, morali so najti tistega mrtvaka ob vodi. Luknja v glavi ni bila edina. Druga je bila na mestu, kjer naj bi bilo srce, seveda, če bi ga pustili v prsih. Zaprl sem oči in odšel skozi vrata. Zaletel sem se vanje, jeb...#%<&*< Frajer pa tak!

Blaž Kujundžič, Valentin B., Vito Groznik, Baranja
(ZPKZ Dob)

100

S trese me, močno počí. Sledi tema, za njo svetloba. Letim! Na levi drevesa, na desni drevesa, nekje v daljavi, daleč, daleč stran, cca osemsto metrov, pa se nekaj sveti. Letim čez zvok. Režem ga, vrtinčim in se sumljivo hitro bližam temu svetlečemu se, od sonca segretemu predmetu. Spodrivam zvok, režem ga. Tako hiter sem, da vsa okolica kar drvi okrog mene.

Izviram iz ZDA. Natančneje, narejen sem bil v neki zakotni tovarni v Kentuckyju. Skrbno izdelan, položen v škatlo, škatla pa v zaboj, in poslan z ladjo v Evropo, končni cilj Slovenija. A kaj za vrağa delam na tej jasi pri Ljubljani? Mislim, da sem v Tivoliju. Oh, kako lepa drevesa. Ups! Ni več časa za razmišljanje. Tu sem. Na cilju. Še 1 ... 2 ... 3, aha, že čutim, da sem zadel v to svetlikajočo se zadevo. Udarec!! Tema! Lepljiva kaša! Konec. Moje poslanstvo, moj namen je dosežen. Adijo, zbogom, kruto, kratko življenje.

Frenk je v zatilju za delček sekunde začutil udarec. Zgrudil se je. Brezglavo telo je obležalo na travniku.

Kriminalisti in forenziki so zasedli kraj dogodka. Obdali so ga s trakom STOP POLICIJA. Telo pokrili z belo rjuho. Kriminalist je iz drevesnega lubja s pinceto potegnil kroglo. Tisto kroglo, ki je bila izstreljena osemsto metrov od tarče in jo je ubila.

Vito Groznik
(ZPKZ Dob)

V MRTVEČEVIH ČEVLJIH

Vsako jutro se sprehodi mimo mene, ne da bi me opazil. Gledam ga že nekaj dni. Včasih se zazre vame, vendar hitro ugotovim, da me sploh ne vidi. Sicer pa postajam ravno prav sentimentalen, da bi ga lahko naučil kozjih molitvic. Kot običajno bom tudi tokrat tiho. Ampak res bi moral nekaj povedati. To lepo trato je skoraj uničil. Ne moreš verjeti, kaj lahko naredi tak pozer. Bojim se, da se bo zopet znesel nad mano. Zadnjič me je skoraj povozil. Dvomim, da nehote ... Še opravičil se ni, samo zamomljal je nekaj v brado. Razumel sem samo: »Uh, tebe je pa nekaj zdelalo, palček, moral te bom pobarvati ...«

Baranja

(ZPKZ Dob)

OBZIDJE CORDOBE

Bila je noč. Na nebu je svetil zlovešče rdeč mesec. Na obzidje mesta je padal kot svinec težak mrak. Smrt je bila povsod. Ali bom še kdaj videl Cordobo? Pišemo leto 1937 – španska državljanska vojna. Frankovi nacionalisti so ob podpori nemških in italijanskih prostovoljcev zavzemali – osvajali mesto za mestom. Na vrsti je bila Cordoba ... Piše se leto 2000. Mater, je dober tale Seat. Cordoba, ali kaj je že. 180 kilometrov na uro z zavezanimi očmi. Ne morem verjet, kaj je španec sposoben naredit. Mater, kak hud avto! Ma ne moreš verjet, s stotko sem se pripeljal v ovinek in potegnili ročno. Kar zasukalo me je na nasprotni vozni pas. Ustavil sem Cordobo in jo pobožal. Krasna si, punca. Zopet si mi rešila življenje. Ko si blizu smrti, ti življenje največ pomeni.

Blaž Kujundžič, Valentin B., Vito Groznik, Baranja

(ZPKZ Dob)

KDAJ BO PRIŠEL K MENI?

Nazadnje sem ga videla, ko se je vračal s pokopališča. Bil je na ženinem pogrebu. Dobro je videti. Je sicer zamišljen, a zdi se, kot bi mu obisk tega kraja dal neko energijo. Tako poskočno hodi okoli groba, ureja drobnarije in gleda naokrog iščoč sogovornike in sogovornice.

Ali kaj razmišlja, kako bo urejen njegov grob? Ali kaj razmišlja, če se bo v njem dobro počutil? Se bo krsta morda zataknila, ko jo bodo spuščali v jamo? Ko sem prišla po njegovo ženo, ni šlo vse gladko, če se prav spominjam.

Kdaj bo prišel k meni?

Blaž Kujundžič
(ZPKZ Dob)

TAKOJ KO JE VSTOPILA, SEM VEDEL, DA NEKAJ NI V REDU ...

1. POT NA LEPŠE

Takoj ko je vstopila, sem vedel, da nekaj ni v redu. Namesto pričakovanega nasmeha se je le blede nasmehnila, malo posiljeno.

»Namesto na Alfo Centauri bomo leteli na Proximo Manipulis. Vse informacije dobite pri vodji potovanja.«

Kaj to pomeni, ali ne bo obljubljene zvezde in doma upokojenec? Vsi smo se vprašujoče spogledali. Na obrazu nekaterih se je zrcalila skrb, na številnih drugih žalost, razočaranje.

»Rada bi izstopila,« je rekla privlačna blondinka.

»Spet so nas nategnili!« je kričal plešasti brko.

»Lahko nekaj vprašam?« sem slišal svoj glas.

»Ja, izvolite, če bom vedela, bom odgovorila.«

»Kaj je razlog za spremembo leta? Nam lahko pojasnite? Plačali smo pot na Alfo Centauri, na zvezdo upokojenec, sedaj pa letimo na neznano zvezdo?«

»Povem vam lahko, da je vzrok utemeljen. Na Alfa Centauri je izbruhnil upor nezadovoljnih.«

»In kam letimo sedaj?«

»Proxima Manipulis – že samo ime pove vse!!« je zakričal plešasti brko. »Osleparili nas bodo in bomo končali v kaki baraki na koncu vesolja.«

»Ne, ni tako, lahko vam zagotovim, da je Proxima Manipulis zvezda, kamor si jih mnogo želi. Tam vam bodo zagotovili vse užitke, ki jih sploh ne poznate. Peljemo vas v svet fantazije, ki vam bo omogočila popolnoma drugačen pogled na vse. Na kratko: sprejeli vas bodo v sanatorij, vam resortirali možgane in začeli boste znova – kot mladi osebk. Kot nepopisani listi papirja. Ne boste imeli le nove telesne oblike, dobili boste tudi novo osebnost. Vsak od vas bo zgolj izbral, katero pot bo ubral. Lahko boste začeli kot otrok bogatih staršev, kot nadobuden nogometaš Ronaldo, lahko boste znani masterchef. Skratka, vse možnosti imate, samo sami se boste morali odločiti.«

»A to pomeni, da bom izgubila spomin na svojo hčerko, vnučke?« je vprašala resna dolgolasa gospa.

»Ja, na žalost bo resetiranje prineslo pozabo vsega dosedanjega.«

»Jaz ne grem,« je zakričal plešasti brko.

Zamislil sem se. To pomeni, da bom izgubil vse spomine, vsa čustva do otrok. Ne bom več čutil ljubezni do vnučkov ...

»Kako se boste odločili, je vaša zadeva. Obrniti se ne moremo.

Razmislite, kako boste začeli novo življenje.«
Pot me je oblil, žalost in hkrati radovednost ...
Kaj si najbolj želim?
Kako se bodo ostali odločili?

Edvard Progar
(ZPKZ Dob)

2. ZBOGOM

Takoj ko je vstopila, sem vedel, da nekaj ni v redu. Bila je preprosto preveč prijazna. Prijaznost zna biti hudičevo nevarno orožje.

»Nekaj sem pozabil v avtu. Takoj se vrnem.«

Odhitel sem iz stanovanja in zdirjal po stopnicah. Na dvigalo sem kar pozabil. Še nikoli prej nisem tako na daleč odklenil avta. Odpeljal sem brez vsakega cilja. Pravzaprav sem imel samo en cilj: čim dlje stran.

Zazvonil je telefon.

»Dragi, si že v avtu?«

»Da.«

»No, potem pa zbogom.«

BUUUM!

Jožef Janežič
(ZPKZ Dob)

3. MOJA MAJA

Takoj ko je vstopila, sem vedel, da nekaj ni v redu. Videla me je, videla, kako sem spet delal tisto. Tisto, za kar sem obljubil, da ne bom nikoli več. Ko je šla mimo bazena, je hodila tako počasi in tiho, da je senzor ni zaznal in se luč ni prižgala. Ta luč pa je bila edino opozorilo, da jo opazim, ko pride domov, in da me ne zasači pri mojem početju. Pri tistem, za kar sem obljubil, da ne

bom počel nikoli več. A spet delam ravno to in pri tem me je ujela. Z noža in sekire je kapljala kri. Sveža. Rdeča. Imela je vonj po zarjavelem železu. Čreva so bila že zunaj, pa ledvice, srce. Glava odrezana, v lavorju na tleh. Koža je še napol visela s trupla. K vragu vse! Pa še predpasnik imam ves krvav. Pa nož v roki. Prisolila mi je eno okrog ušes.

»Pa si rekel, da tega ne boš nikoli več storil! Kaj pa tvoj visoki pritisk? Tvoje šibko srce? A se ti res ne da dopovedati, da tega ne smeš početi? Pa pil si zopet. Smrdiš po alkoholu.«

V meni je vrelo, še malo, pa bom začel kričati. Še malo! Ne morem več! Tu je! Vrgel sem okrvavljeni nož po tleh in začel vpiti: »Ti hodiš po nakupih, cele dneve sem sam, dolgčas mi je! Pa sem šel na jago, enega spil s prjatli in hotu nardit klobase. Poglej, kak lepega jelena sem ujugou.«

Po vsem tem ni bila več jezna. Zavezala si je predpasnik in mi pomagala delati klobase. Ja, visok pritisk je res kurba.

Vito Groznik
(ZPKZ Dob)

4. RUPERTOVI SPOMINI

Takoj ko je vstopila, sem vedel, da nekaj ni v redu. Rahla rdečica na njenem obrazu mi je prikimala že od daleč. Stopil sem do nje in jo prijel za roko. Zdrznila se je in me brez besed pogledala v oči. Ogenj v njenih očeh je prerasel v požar. Sramotno sem umaknil pogled. V zadnjem trenutku sem opazil njene rdeče ustnice, ki niso bile rdeče od šminke. Kri, ki je kapljala z njih, ji je risala črte po bradi, vse do zlate ogrlice na vratu. Učinkovala je kot jez, ki zadržuje naraslo reko. Zaprl sem oči in jo objel. Vedel sem ... Začutil sem mrzlo kovino na vratu. Poljubil sem jo in prikimal. Nisem vedel, da bo tako boleče. Vedno sem si smrt zamišljal kot nekaj veličastnega.

Baranja
(ZPKZ Dob)

Trgovina je bila odlično založena. Vse potrebno za kuharje vseh starosti in sposobnosti. Zagledal se je v škatlo z jajci. Pet? Deset? Dvajset? Koliko jih bo potrebnih za eno veliko torto? Segel je z roko v škatlo in pričakoval, da bo zatipal jajca. Otipal je nekaj mrzlega, čisto nič podobnega temu, kar je pričakoval. Stisnilo ga je v grlu ...

Ali so se iz jajc izlegli piščanci in poginili in sem jih sedaj zatipal mrtve?

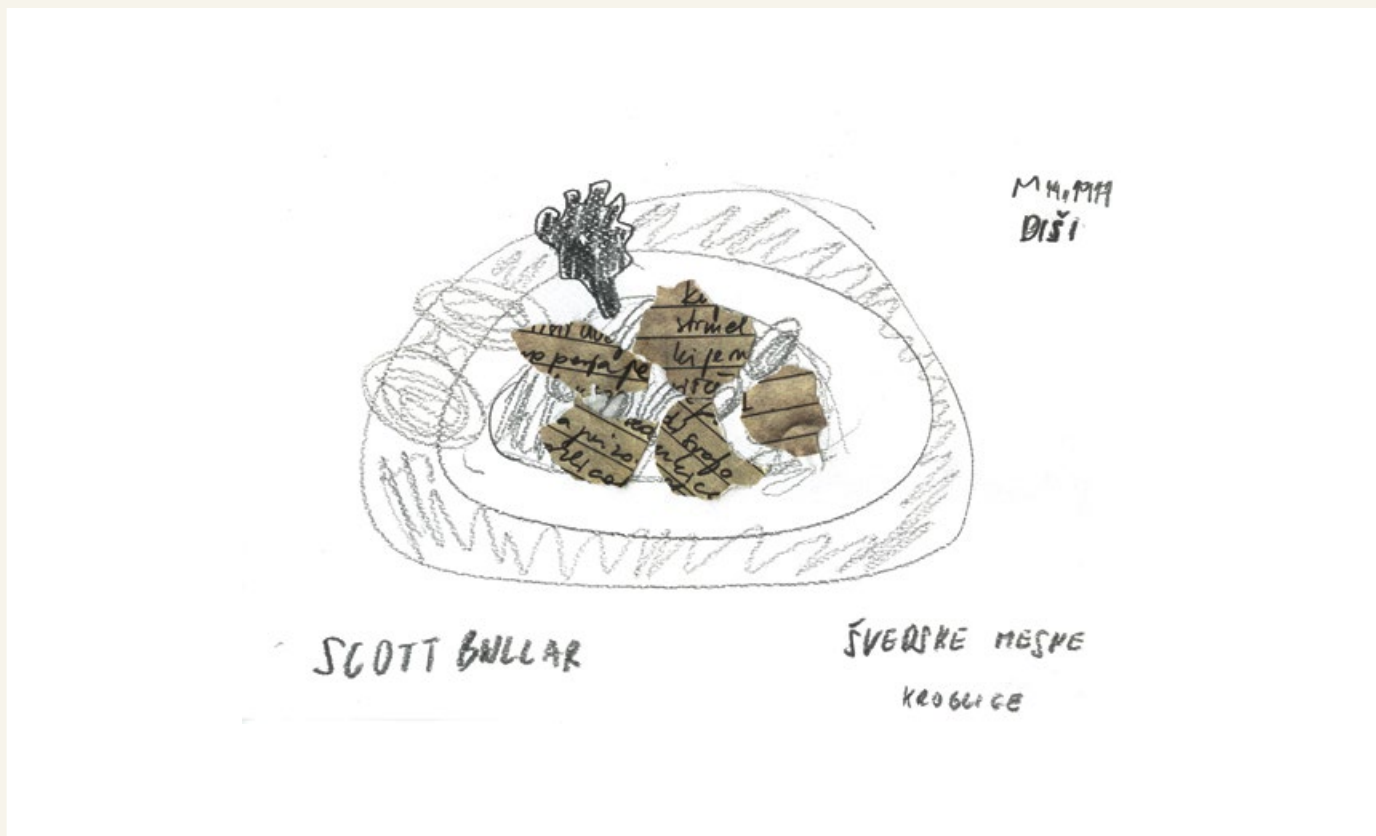
Kje pa, ni dobro videl! Bila je francoska restavracija in otipal je spolzke polže za kuho ...

Nočem več kuhati. Ne zanima me več. To je zelo naporno in stresno. Že sam nakup je stresen, kaj šele kuha.

Blaž Kujundžič, Valentin B., Vito Groznik, Baranja
(ZPKZ Dob)

Zadnjič sem v trgovini z avtodeli opazil mladeniča sredi dvajsetih let, ki je imel težave pri izbiri avtomobilskega akumulatorja za svoj avto. Med razstavljenimi modeli so bile medium in premium znamke različnih proizvajalcev. Verjetno je želel čim boljšo znamko po najnižji ceni, sklepam, ker bi jaz verjetno enako ravnal. Čeprav cenejša izbira verjetno ni slaba ali nerenabilna? Na koncu se je odločil za dražji model, kar me je veselilo, sam bi verjetno enako ravnal. Kakovost ima pač svojo ceno.

Valentin B.
(ZPKZ Dob)

Dež pada. Majhna trgovina v kotu stare hiše je stisnjena. V nji je prostora za največ tri kupce in prijazno prodajalko. Mlekarna, piše z obledelimi črkami. Na pultu stojijo trije veliki kozarci, v katerih so slaščice oziroma bomboni. V prvem kozarcu so bombončki rumene barve, ki spominjajo na limonice. V drugem kozarcu so črni bomboni, taki dvobarvni. V tretjem kozarcu so pisani bomboni vseh vrst.

Vrata se počasi odpro in vstopi šestletni kratkohlachnik, moker po glavi, s pleteno mrežo v roki. V drugi drži denar, ki mu ga je dala mama. Vso pot se je bal, da ga ne izgubi. Pa ne zato, ker bi se mu to že kdaj zgodilo. Ne, odgovoren otrok je, ki zvečer, ko gresta starša spat, preveri, ali je pipa zaprta, ali so vrata zaklenjena, ali je plin zaprt. Ne bo več dopustil, da bo po celotnem stanovanju pol metra vode, ker je nekdo od staršev pozabil zapreti pipo, takrat ko voda ni tekla, ker je je zmanjkalo. Zato tudi denar trdno drži v roki.

Na listku ima napisano: 2 jogurta, 1 l mleka in 20 dkg sira. V trgovini je sam z mlado prodajalko. Sram ga je in zbira pogum, da naroči. Prvič je sam v trgovini. Požre slino in reče: »En liter mleka, prosim, dvajset dekagramov sira in dva jogurta.« Ko sliši svoj glas, se mu odvali kamen od srca. Uspelo mu je.

Ponosen je in še posebej pokončno zloži izdelke v mrežo. »Na svidenje,« sramežljivo reče in v spomin se mu vtisnejo nasmeh mlade prodajalke in kozarci z bomboni. »Pridi še kaj,« mu reče in mu podari limonin bombonček. Z užitek ga da v usta.

Edvard Progar

(ZPKZ Dob)

Kmalu napoči nov dan in medicinski brat že budi pacientke na oddelku. Teh je približno petdeset, vendar se Ana družijo samo z Barbaro. Ana je namreč precej samotarska in še bolezen ima, zato ne išče dodatne družbe. Po jutranji toaleti odide po zdravila, nakar ima kmalu vizito.

Psihiater jo pokliče k sebi.

»Kako je s tabo, Ana?«

»V redu sem. Rada bi šla na polodprti oddelek – že en mesec sem zaprta tukaj.«

»Kaj pa veseljci, kaj ti govorijo?« vpraša psihiater.

»Da sem neumna in da spadam v zavod Hrastovec,« odgovori.

»Ana, še vedno nas skrbi, ker se igraš z avtomobilčki. To ni dober znak, veš?«

Ana je tiho. Zdi se, da razmišlja o nečem popolnoma drugem. Videti je kot zombi, shujšana in odsotna. Če bi opisali Ano v tem stanju, bi rekli, da je odsotna.

Po viziti gre iskat Barbaro, ker ji je dolgčas. Ampak Barbare ni nikjer. Pogleda na hodnik, v dnevno sobo, kopalnico, nikjer je ni. Čez približno pol ure pride Barbara sama v dnevno sobo, kjer sedi Ana. Ano pretrese, ko vidi Barbaro, oblečeno v alufolijo. Barbara prisede k nji.

»Barbara, kaj imaš na sebi, zakaj alufolija?«

»Tako preprečujem veseljcem, da bi mi sledili in škodili. To me varuje.«

»Zelo bizarno izgledaš, ne pristaja ti.«

»Briga me, ali mi pristaja ali ne. Sama najbolje vem, kako se ubraniti veseljcem.«

Ana se zdi zanimivo, da Barbarine alufolije nihče na oddelku ne komentira. Kot da bi bila oblečena povsem normalno.

»Skozi alufolijo negativni signali veseljcem ne pridejo.«

»Ampak res izgleda čudno,« reče Ana.

»Briga me,« kljubuje Barbara.

Čez dan se družita, malo se igrata z avtomobilčki, malo hodita po hodniku gor in dol, pojedeta zajtrk, kosilo in večerjo. Ana se medtem te »nove« Barbare že navadi. Ne zdi se ji več tako nenavadno, da je oblečena v alufolijo. Ana tega dne nima obiska, ji pa medicinski tehnik pove, da je klicala Marjeta, ali lahko pride na obisk naslednji dan, in da ji je dovolil. Marjeta ga je tudi vprašala, ali bi Ana smela z oddelka za kakšne pol ure z njo v kavarnico.

* Odlomek iz nastajajočega romana.

Ana je nad novico navdušena, spet se bo za nekaj časa rešila »zapora«. Dan mine kot bi mignil, Barbara pa je še vedno oblečena v alufolijo. Ana upa, da bo naslednji dan spet normalna. To je pa vseeno preveč ...

Benjamin Okorn

(Društvo Altra Ljubljana)

106

Po podelitvi medalj so dobitnike in predvsem olimpijskega zmagovalca obstopili novinarji. V domovino so poročali o velikem uspehu reprezentance, ki je bila tako mlada, da meja njenih zmogljivosti državljani še niso poznali. Leon jih je pričakal spoštljivo, tako kot je bil spoštljiv do vseh ljudi, ki so dobro opravljali svoj poklic. Največ je bilo novinarjev iz Beograda, a tudi Slovenec je bil med njimi. Če je lahko, je Leon z novinarji govoril v nemščini, kajti srbohrvaščina zanj še ni bila jezik, ki bi mu kaj pomenil. Seveda jo je obvladal, toda nič več od tega. Pravzaprav do nje ni imel odnosa, o katerem bi bilo vredno govoriti. Poleg tega v sebi nikakor ni mogel najti navdušenja nad prestolnico, ki je bila od njegovega rodnega Novega mesta oddaljena več kot petsto kilometrov. Pogrešal je Dunaj in ulico Mariahilfer Strasse, pa Schönbrunn in Prater. Še po ne tako svetovljanskem Ottakringu se mu je tožilo. Ljubil je glasbo in nastope filharmonikov. Da je lahko užival v glasbi, je moral varčevati in se marsičemu odpovedati.

Opera mu je pomenila vse. Če je le mogel, si je privoščil obisk prelepe dunajske opere, ki je svoje razkošje kazala že navzven. V njej se je počutil kot v katedrali večne lepote. Prevzelo ga je vse; zlate obrobe na balkonih, velika, zračna in povsem akustična dvorana z bogatimi zavesami iz težkega brokata, temeljito očiščena medenina, veliki lestenci in čudovit orkester, v katerem so igrale violine, ki so jih izdelali največji mojstri, tudi sam Stradivari. Spominjal se je oblazinjenih sedežev, v katere se je kar pogreznil, in ljudi, ki so se sosedom spoštljivo priklanjali in tiho sedeli, da bi ne motili ostalih obiskovalcev. Nato se je stemnilo in njegova pričakovanja so bila na vrhuncu. Velike zavese so se razmaknile in osvetlile bogate, neverjetno lepe kulise in nato ... glasba. Prava poezija za ušesa in dušo. Leon je nepremično sedel in poslušal stvaritve starih mojstrov. Zanj ni bilo ničesar, kar bi bilo lahko boljše od tega doživetja. Po dveh urah neverjetnega užitka je po dolgih aplavzih opernim zvezdam, ki so prihajale iz svetovnih prestolnic, zapustil dvorano. Stopil je na osvetljeno ulico, se pomešal med sprehajalce, v ušesih pa mu je še vedno zvenel zvok violin. Do stanovanja svoje drage sestre si je popeval slišane arije.

Vsega tega nikoli več ne bo mogel doživeti, saj se je znašel v neki čudni državi, ki se je skoraj vsako desetletje vmešala v večjo ali manjšo vojno. In za to kraljevino, ki je bila sestavljena iz več narodov kot nekoč habsburška monarhija, je pravkar osvojil zlato medaljo. Ne, ni je osvojil kralju na čast, temveč zase. Zelo vljudno je odgovarjal na vprašanja novinarjev in povedal, da si je želel medaljo, a ni bil prepričan, da bo osvojil zlato. Ja, seveda je vesel uspeha. Na nekaj vprašanj je odgovoril s preprostimi da ali ne ter opazil novinarja, ki ga je vprašal, ali se veseli sprejema v Novem mestu.

»Vesel bom, če me bo kdo čakal in mi čestital. Predvsem moji prijatelji iz sokolskega društva,« je dejal in novinar se je ob odgovoru nasmehnil. Vedel je nekaj, kar je bilo Leonu še neznano. Po osvojenih zlatih medaljah v mnogoboju so se meščani Novega mesta namreč dogovorili, da Leonu v čast pripravijo razkošen sprejem. To je bila zaenkrat še skrivnost. Štiri dni pozneje je Leon komaj čakal, da vlak iz Ljubljane končno prispe na domačo postajo v Novo mesto. Dan se je prevesil v popoldne in upal je, da ga bo nekaj njegovih znancev in prijateljev utegnilo pričakati. Vlak se je pričel ustavljati in Leon je z veseljem opazoval znane zgradbe. Nato je opazil prve ljudi, ki so čakali že tik ob pričetku perona. Huronsko vpitje je zaslišal kljub trem rezkim piskom lokomotive. Pograbil je svoj kovček in skozi okno stoje opazoval neverjeten prizor. Pričakalo ga je vse, kar je v Novem mestu lahko hodilo! Vsi so vpili in skandirali, klicali drug čez drugega! Široko nasmejan in popolnoma presenečen je stal za sprevodnikom, ki je odprl vrata vagona. Preden je lahko Leon kar koli napravil, so ga že pograbile močne roke in ga posadile na ramena enega od močnih fantov, ki so ga nestrpno čakali. Nosili so ga po postaji in ljudje so vpili.

»Dajte me dol, da se zahvalim,« je prosil Leon.

»Ne. Sprejem je na glavnem trgu!« je zakričal eden od članov sokolskega društva. In Leona so na ramenih z železniške postaje odnesli proti glavnemu trgu, kjer je bil pred ogromno množico ljudi postavljen oder, ozaljšan s cvetjem in z zastavami. Leon je opazil župana, objokano mamo Marijo, silno ponosnega očeta Leopolda, predsednika sokolskega društva, nekdanje trenerje, prijatelje in znance.

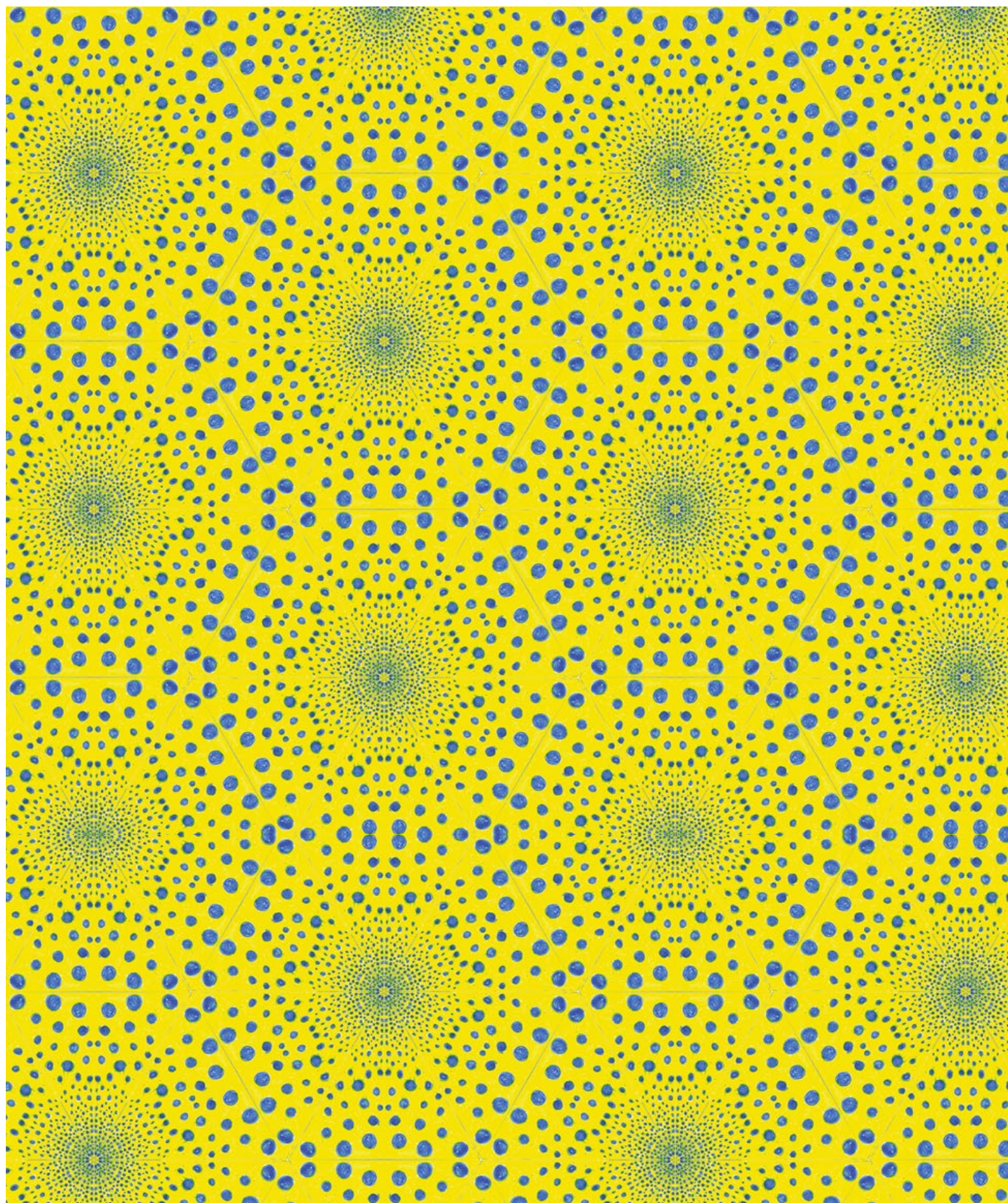
Leon ni vedel, da bo deležen tolikšne slave, ko se bo vrnil domov. Sedaj je vedel. Naenkrat je bila njegova največja naloga zadržati solze sreče, saj pred veselo množico ni želel pokazati preveč čustev.

»Hvala vam. Najlepša hvala!« so bile njegove prve besede, ki so požele nove viharje odobravanja. Leon je nato svojim someščanom pokazal obe zlati medalji in jim mahal. Besede so bile odveč. »Vse sem doživel!« si je rekel in še sam ni vedel, kako zelo se je zmotil.

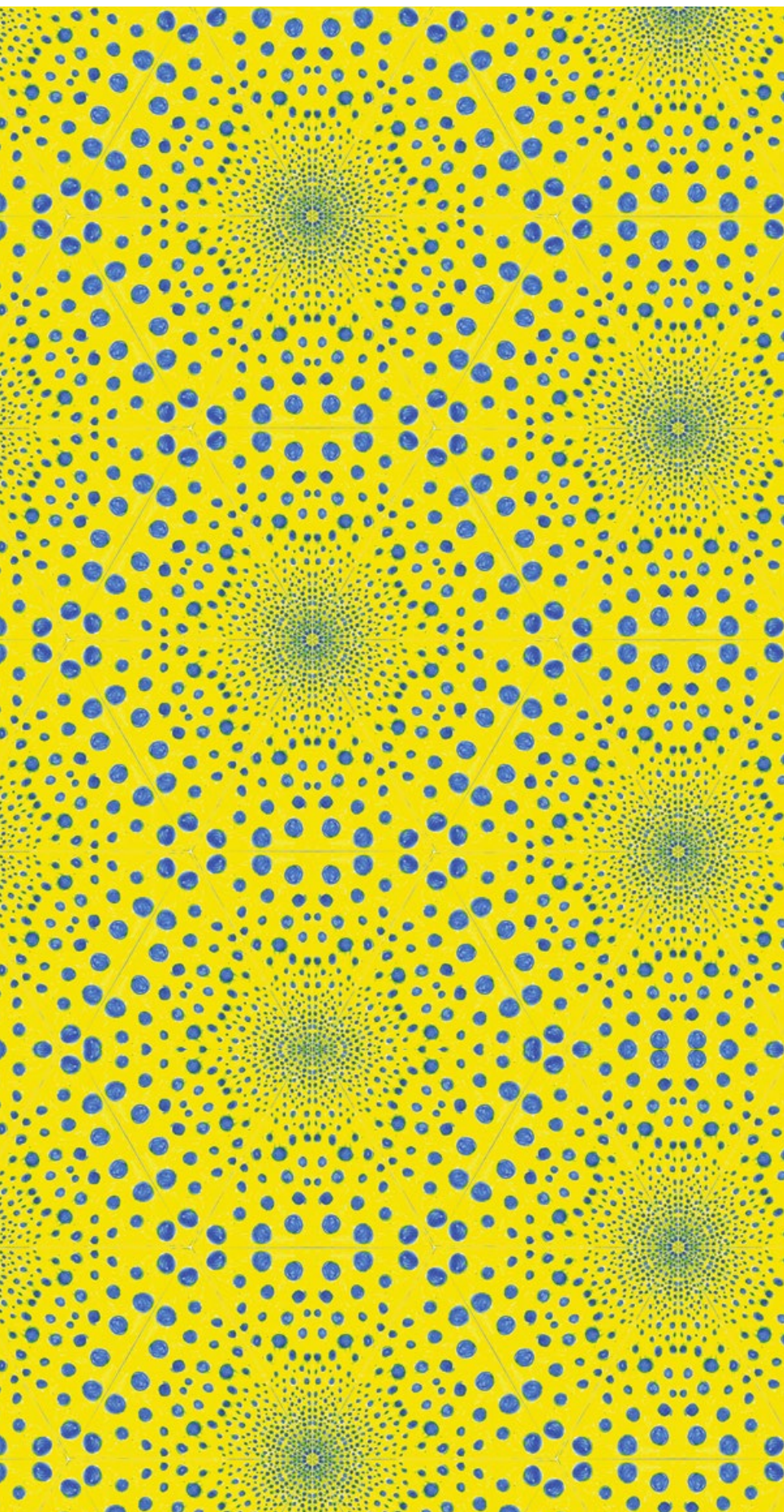
Boris Karlovšek

(ZPKZ Maribor)

* Odlomek iz nastajajoče literarizirane biografije Leona Štuklja.

Zgodbe brez besed

OBLIKE SVOBODE

Ervin Gomilšek

(SVZ Hrastovec)

1

2

3

4

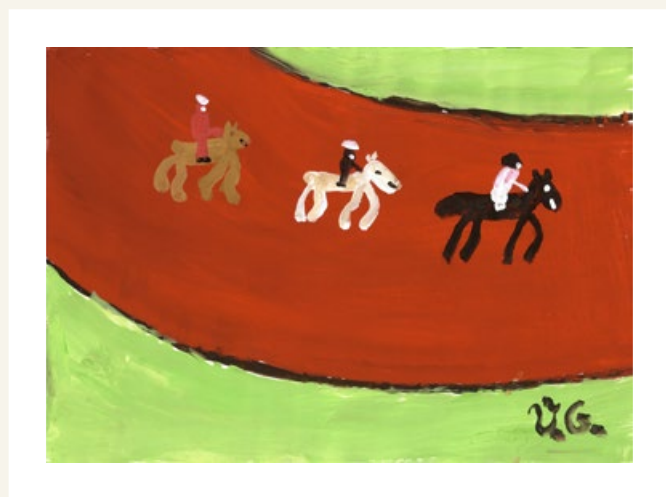
5

DIRKA
Vanja Grabar
(SVZ Hrastovec)

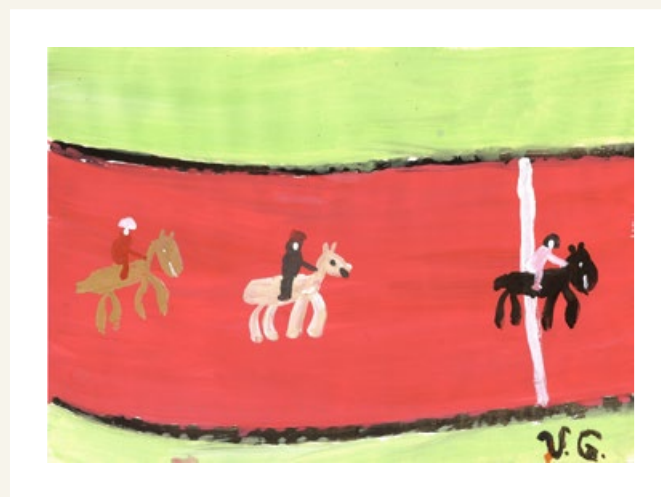
112

1

2

3

ROJSTVO METULJA

Stanka Ačko

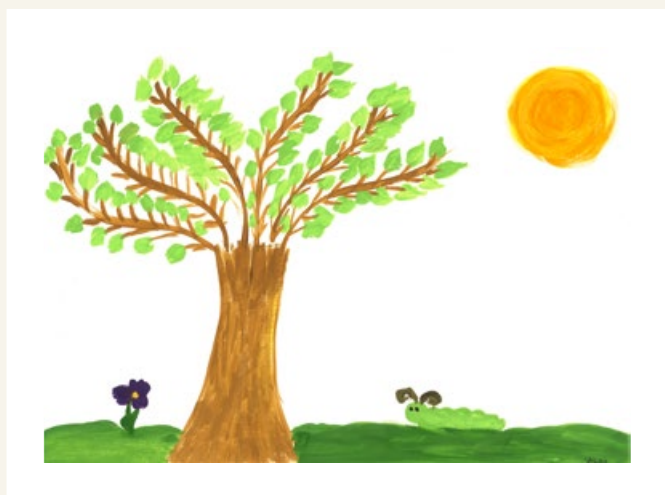
(SVZ Hrastovec)

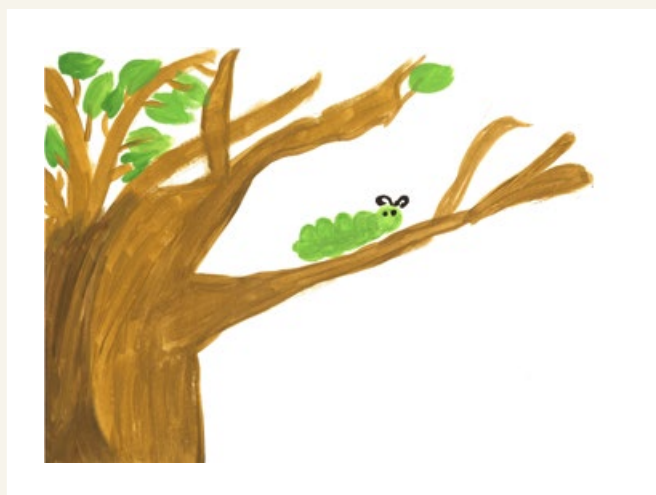
1

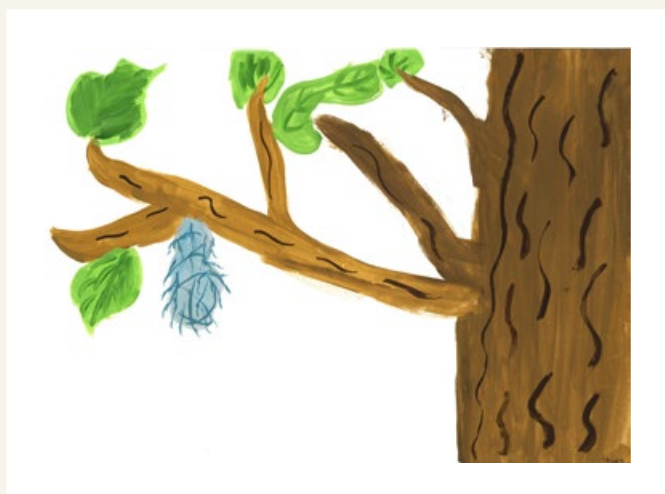
2

3

4

5

6

RDEČA KAPICA

Boris Komljenovič

(SVZ Hrastovec)

114

1

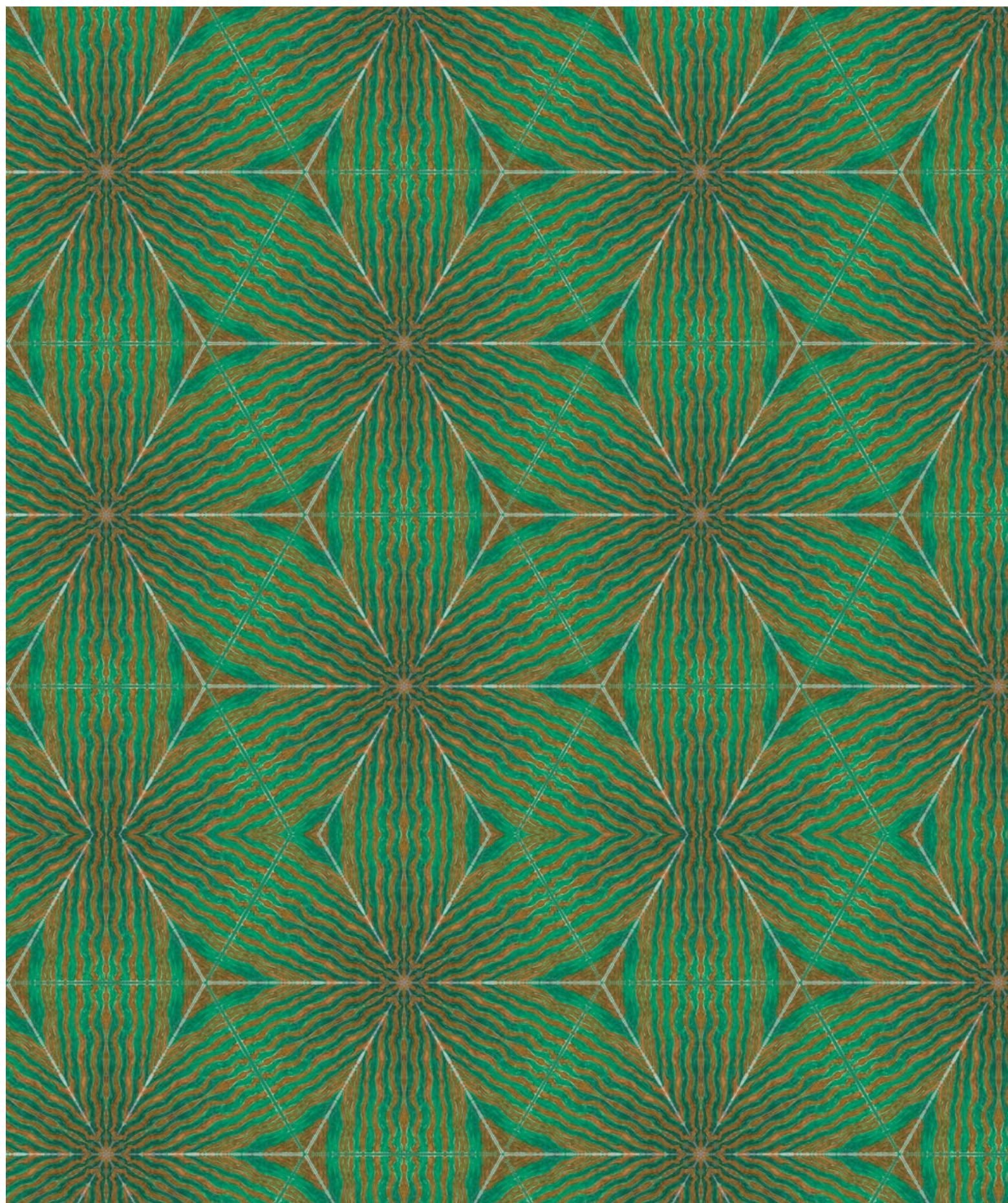
2

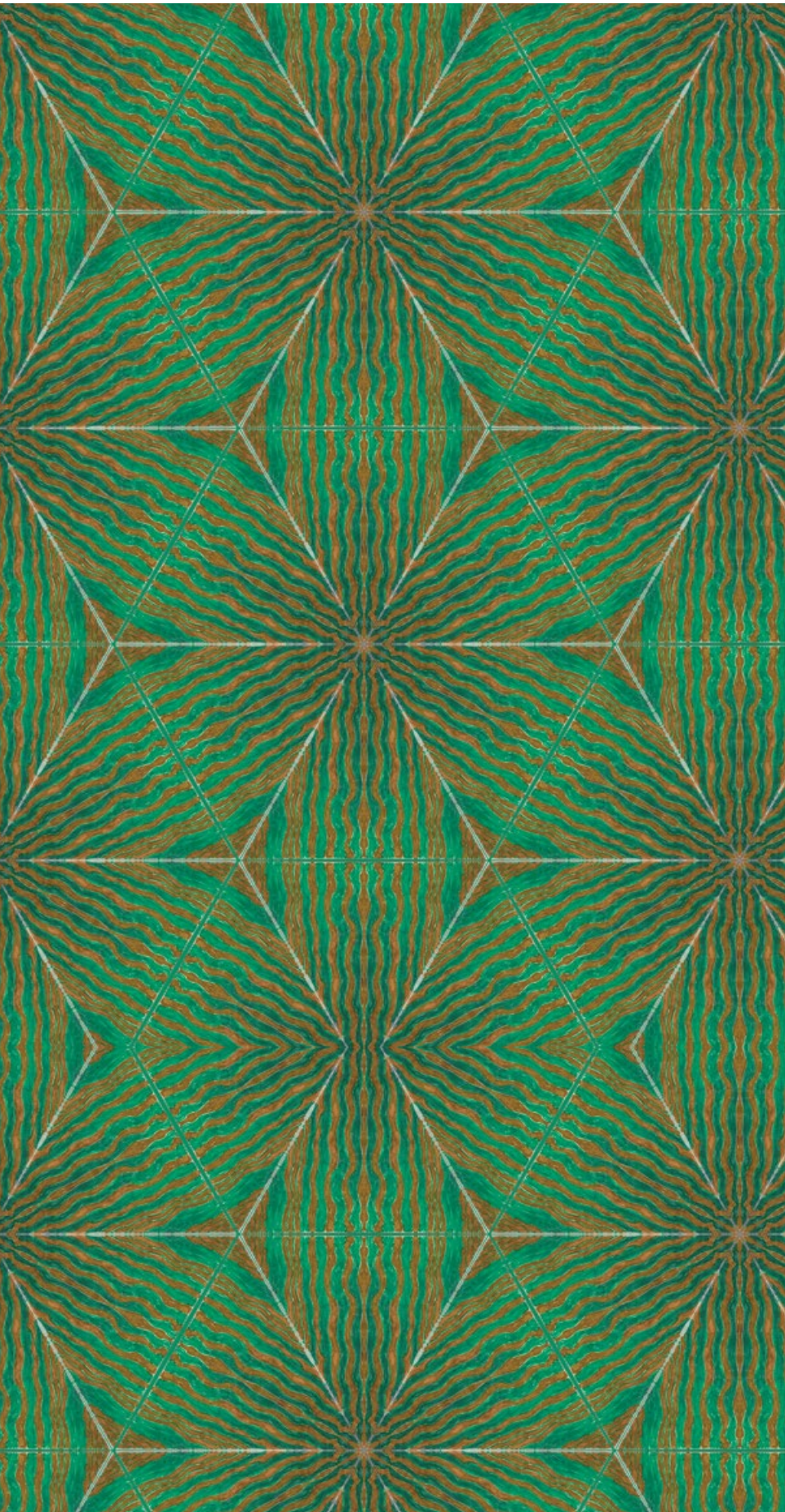
3

4

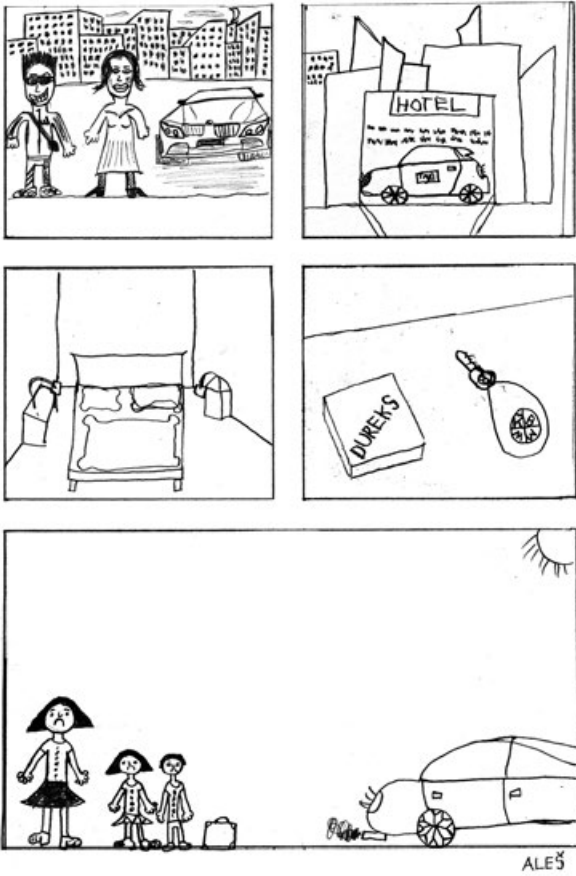
Stripi

DUREKS

Aleš

(PD Radeče)

SEVEN HEAVEN

Eva in Jernej

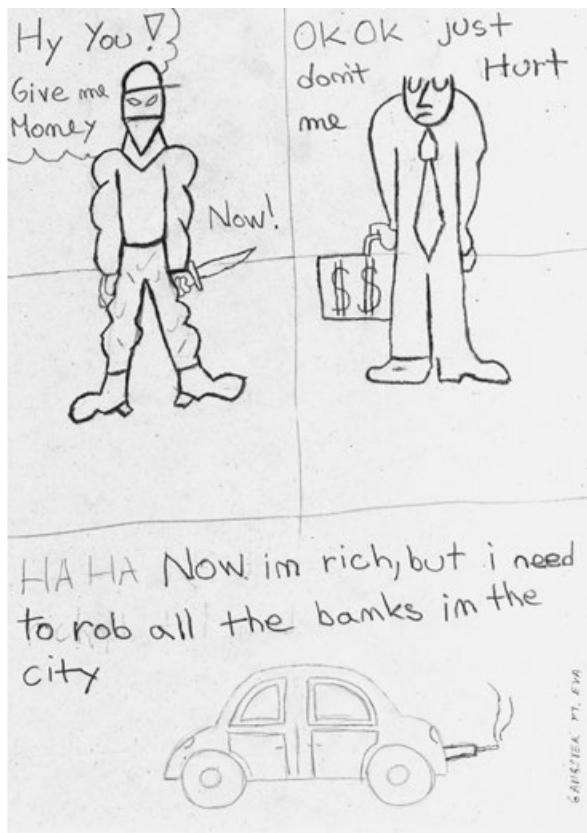
(PD Radeče)

GANGSTER

Gangster in Eva

(PD Radeče)

120

BREZ NASLOVA

Luđo

(PD Radeče)

PGD

Nikson

(PD Radeče)

RAD IMAM

Sanči

(PD Radeče)

MARIKA ROSA

Saraja

(PD Radeče)

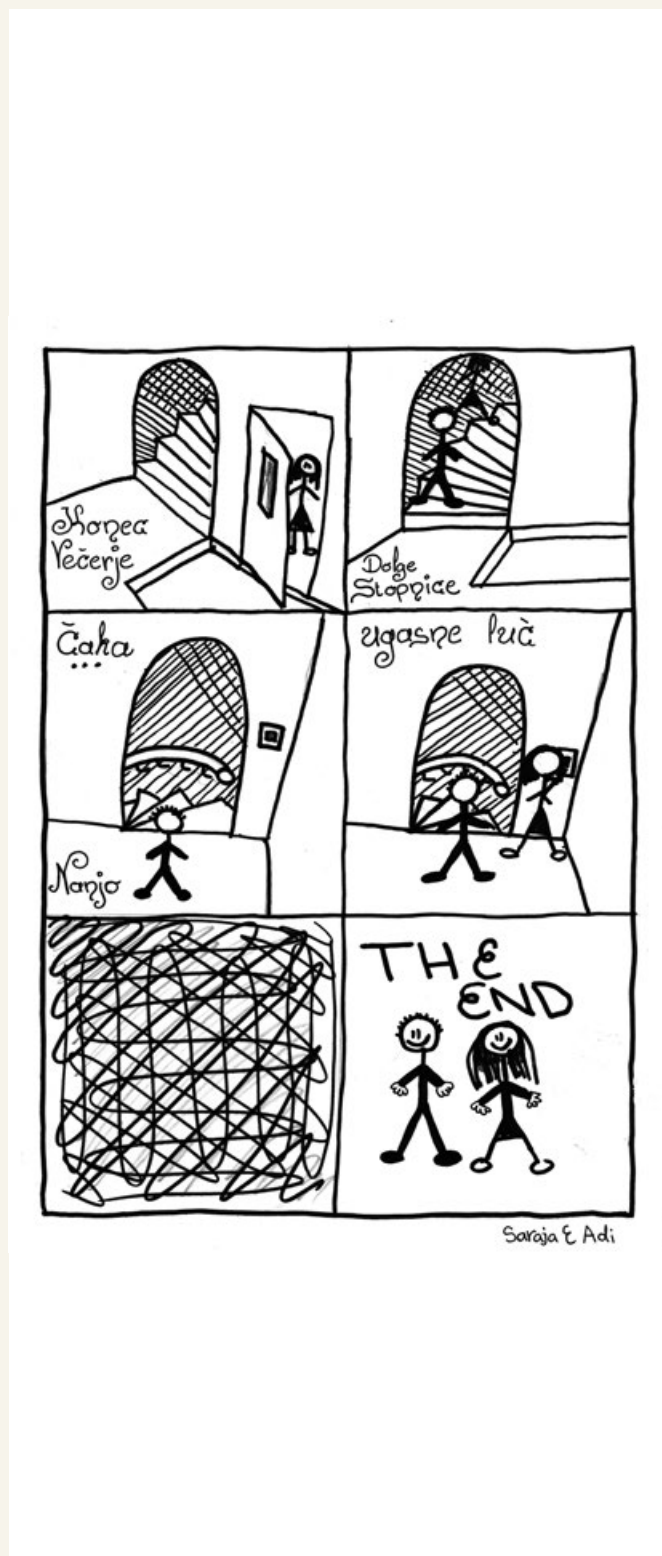

122

KONEC VEČERJE

Saraja in Adi

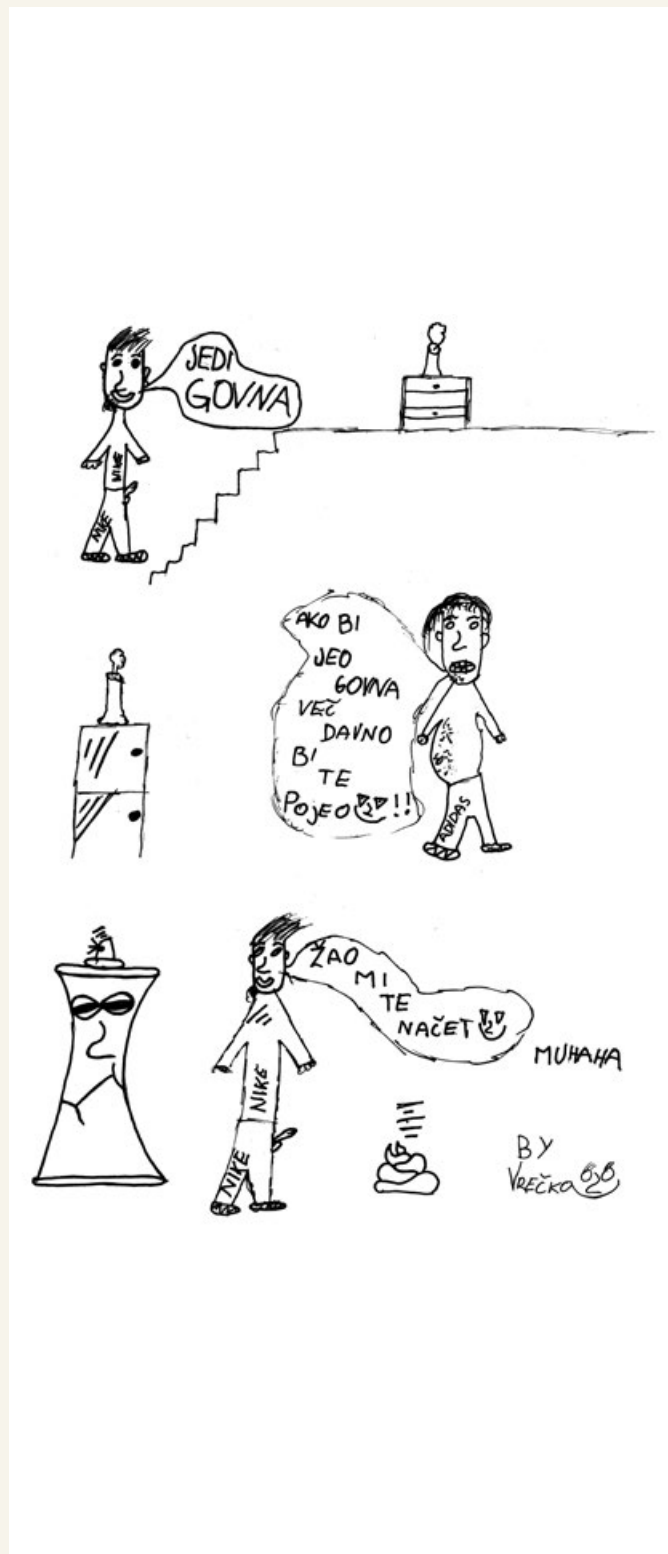
(PD Radeče)

JEDI GOVNA

Vrečko

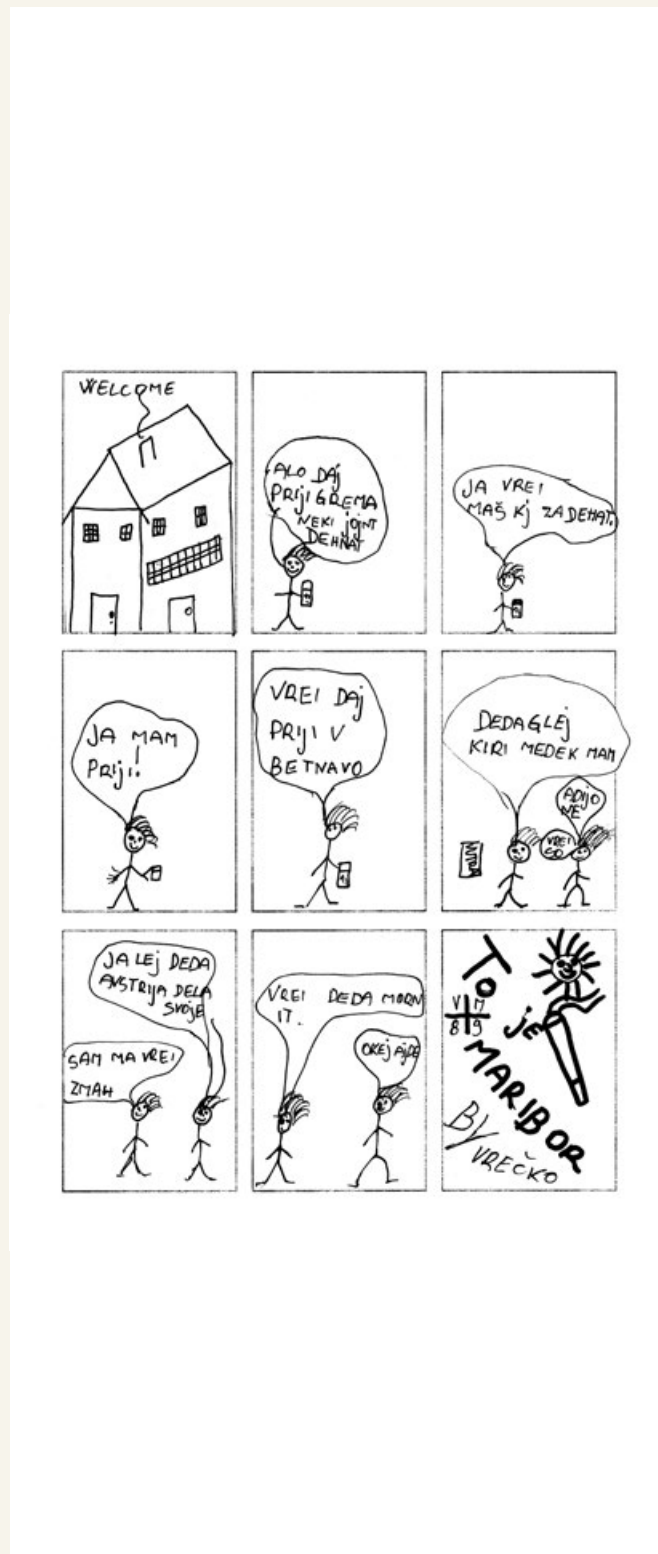
(PD Radeče)

TO JE MARIBOR

Vrečko

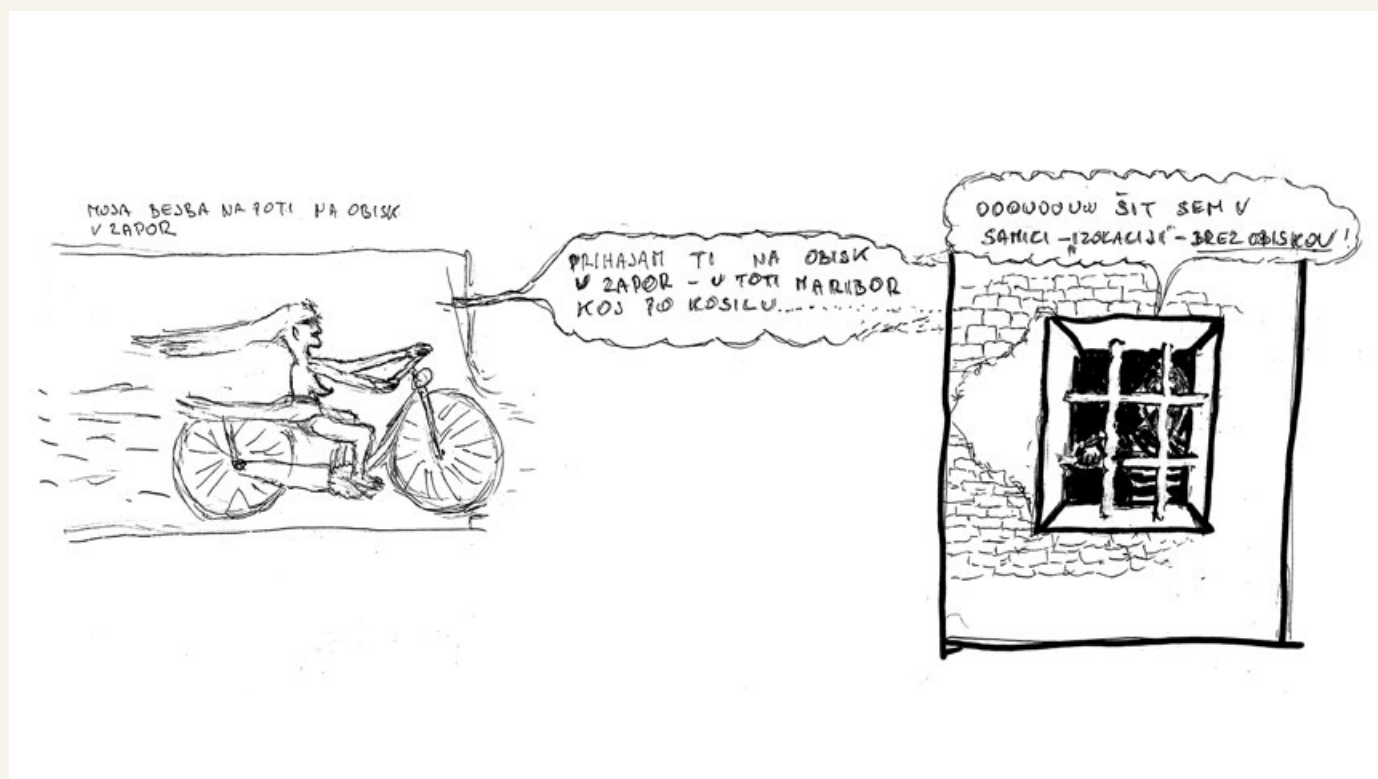
(PD Radeče)

MOJA BEJBA

Benjamin

(ZPKZ Maribor)

KONTROLA

Celi

(ZPKZ Maribor)

PIPA

Čoko

(ZPKZ Maribor)

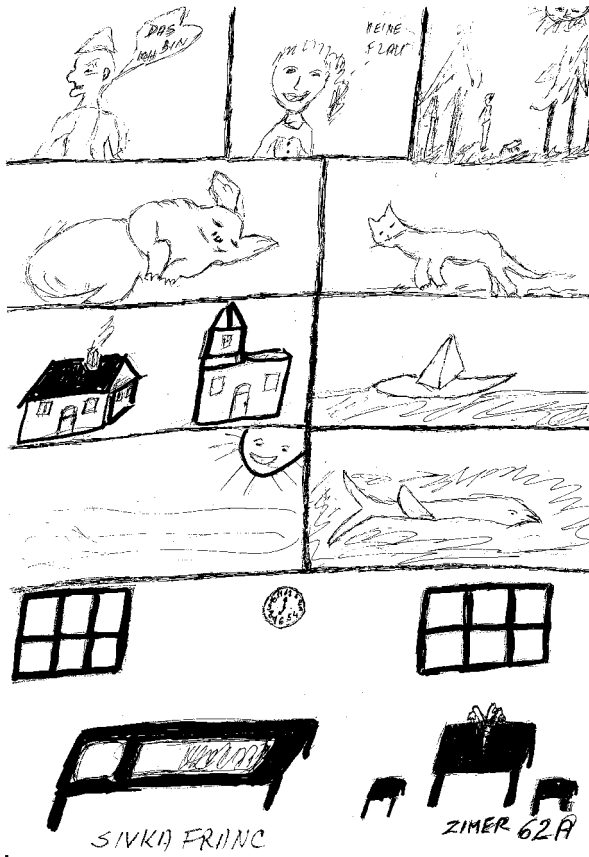

FANTAZIJA

Franc Sivka

(ZPKZ Maribor)

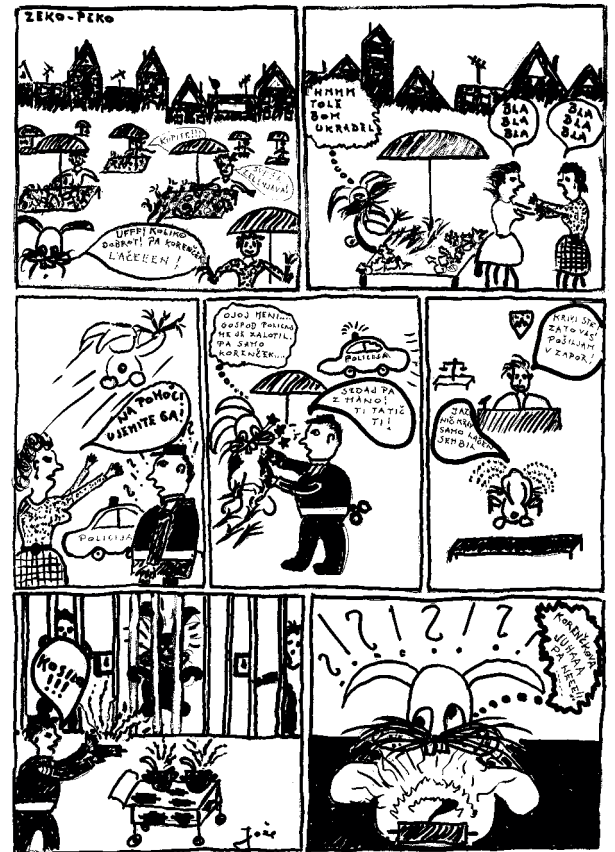
126

ZEKO PEKO

Jože

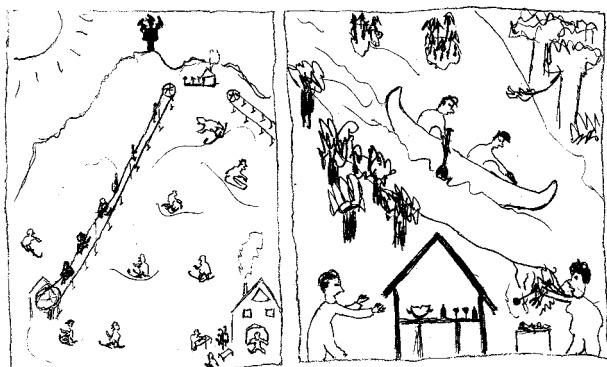
(ZPKZ Maribor)

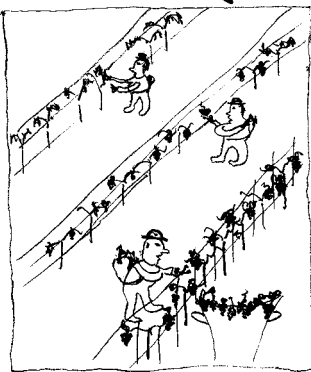
ŠTIRJE LETNI ČASI

Jože

(ZPKZ Maribor)

ŠTIRJE LETNI ČASI

RUDI

Peter

(ZPKZ Maribor)

NEKOČ, KO LUNA BO IMELA MOČ*

Rado

(ZPKZ Maribor)

* Strip je nastal
po izbrani kitici
iz pesmi Ferija
Lainščka.

128

Nekoč, ko luna bo imela moč

Tisoč zvezdic bo sijalo v noč

Sedel bo tam na veji črni vran

godca čakal bo nekdo zaman

*27.3.2018
Rado*

MOST

Rado

(ZPKZ Maribor)

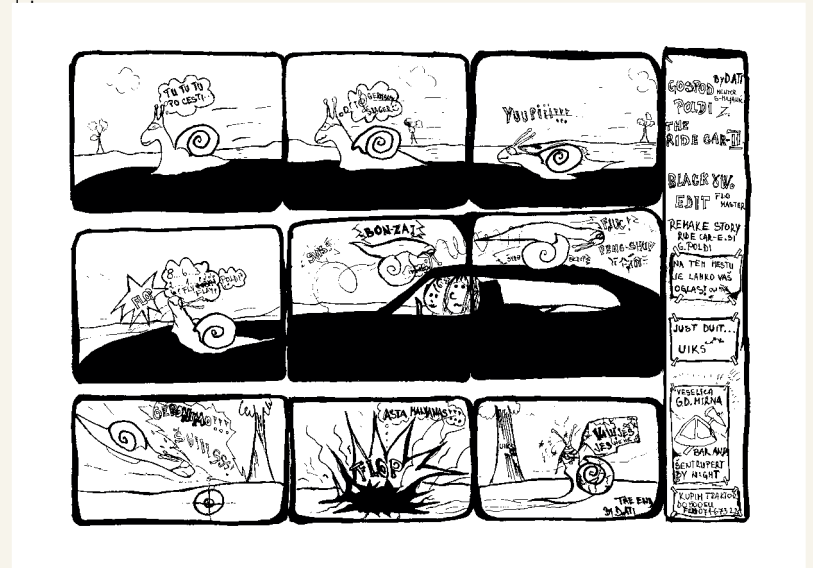

GOSPOD POLDI RIDE CAR

D.ATI

(ZPKZ Dob)

1.

129

2.

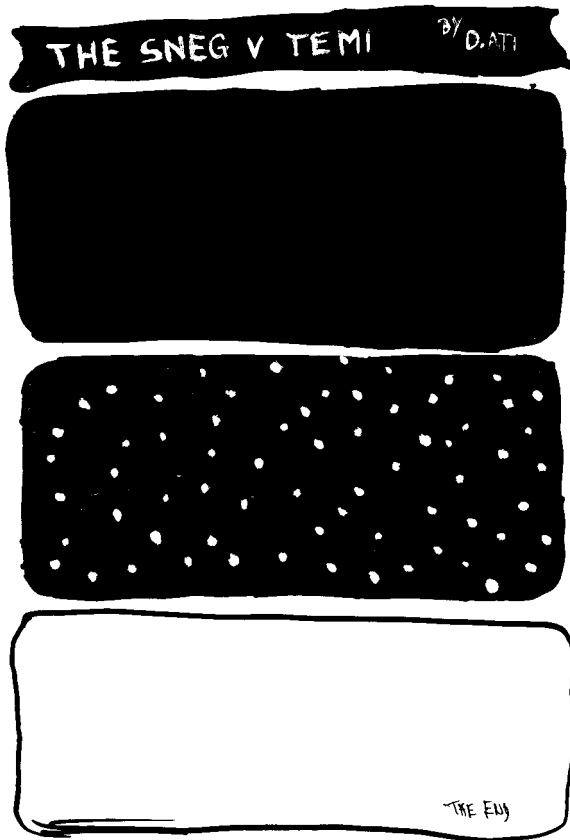

SNEG V TEMI

D.ATI

(ZPKZ Dob)

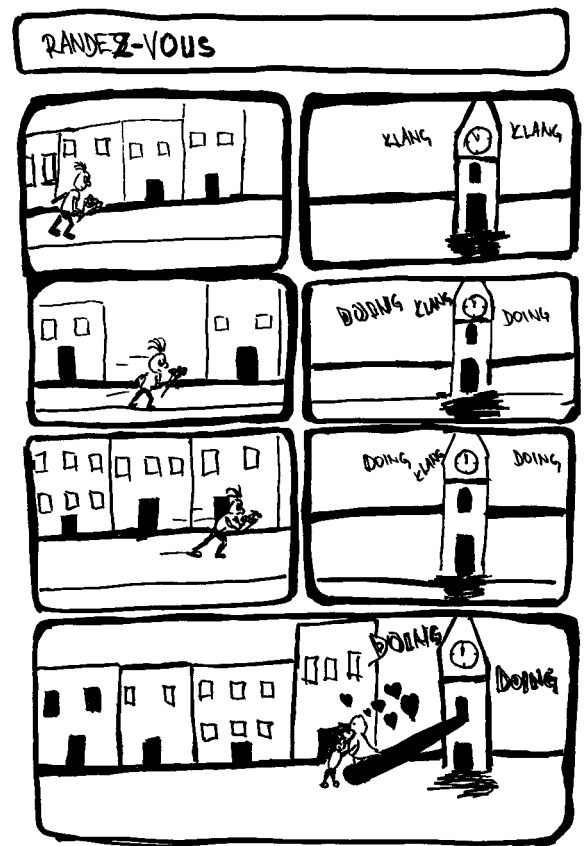
130

RANDEZ-VOUS

D.ATI

(ZPKZ Dob)

VEČNOST

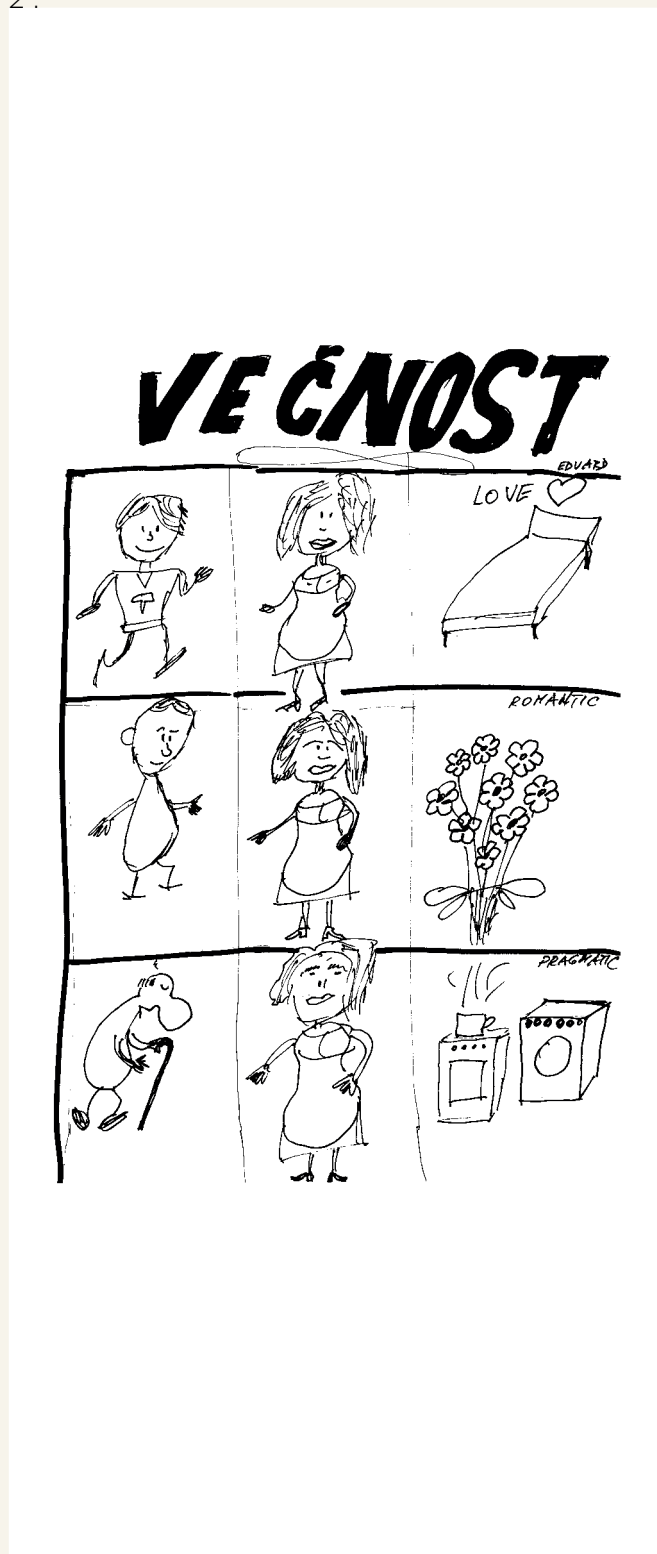
Edvard

(ZPKZ Dob)

1.

2.

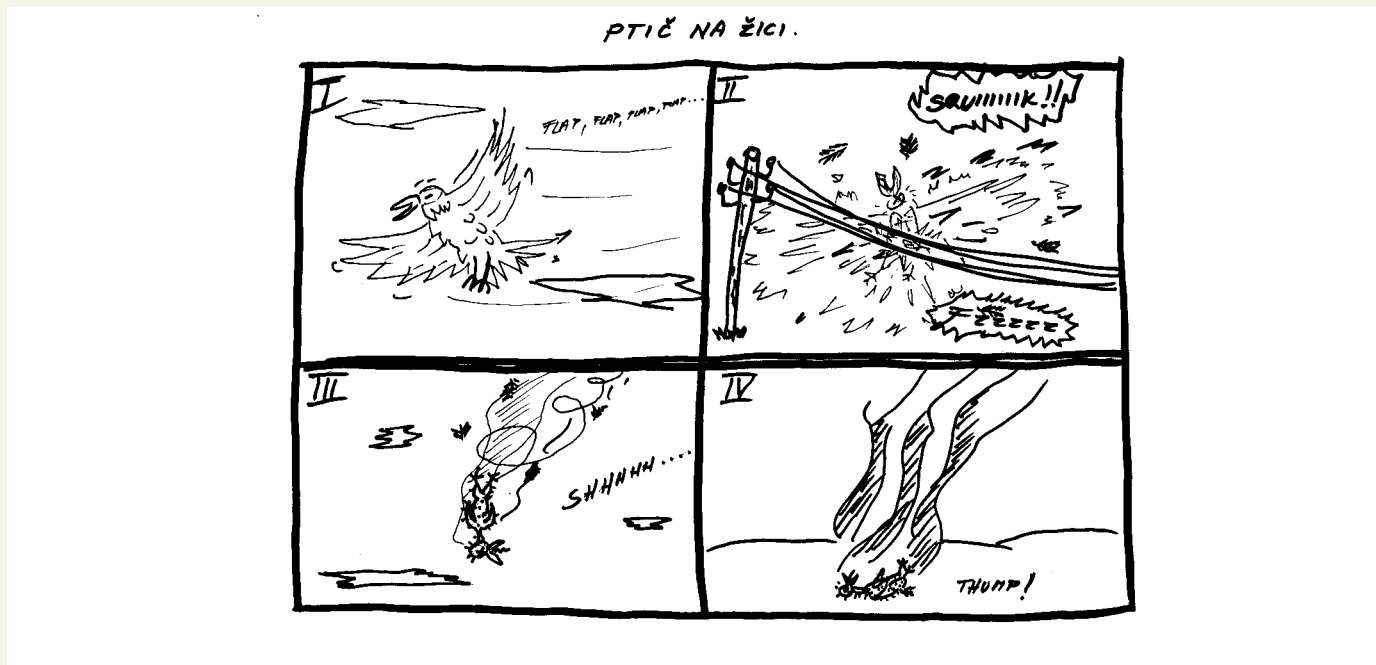

PTIČ NA ŽICI

Valentin B.

(ZPKZ Dob)

132

JAN JE ŽALOSTEN IN SAM

Vito Groznik

(ZPKZ Dob)

NAJPOMEMBNEJŠE OPRAVILO

Vito Groznik

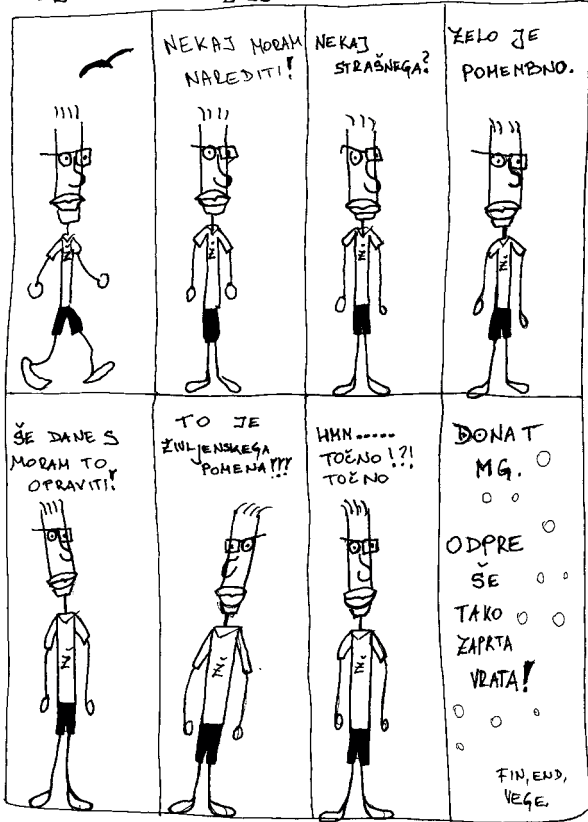
(ZPKZ Dob)

ROJSTNI DAN

Luka Senčar

(ZPKZ Ljubljana)

NAJPOMEMBNEJŠE OPRAVILO

BY: VITO GROZNIK

ROJSTNI DAN

LUKA
SENČAR

OŠPICE

Agim Musaj

(ZPKZ Ljubljana)

134

JAKNA

Jani H.

(ZPKZ Ljubljana)

ROŽICE

Daša

(ZPKZ Ig)

Kolaža

ZDAJ POSLUŠAJ*

Vito Groznik

(ZPKZ Dob)

"Zdaj poslušaj , župan.

tvoje bogato . Srce je vse dni in noči, sladke, bridkosti

samotne, brez slovesa s svojo veliko in z grenkobo,

je luč prihajala —

Bog : župan je namršil obrvi

Greh je greh, strmi v noč

ne ceste,

sveto hrepenenje, , Jernej.

MALENKOST JE BILA

Valentin B.

(ZPKZ Dob)

Malenkost je bila, župan To je rekel

ni mogoče , pojdi zdaj in v shrambe,

zadel na rame kakor se jih sto in , če ne

. tvoje bogato življenju spomin je lahko

lagal kakor Kdo je

* Kolaža Cankarjevih besed sta nastala na srečanju z gostjo Mišo Gams.

Pismi

DRAGI ATI,

Kakor praviš, papir prenese vse. In ker jaz običajno govorim same nesmisle, ti tokrat želim napisati vse, kar bi ti rada povedala, pa doslej nekako nisem mogla. Veš, da si poleg mojega moža in drage tašče edina družina, ki jo še imam. Že od ranega otroštva te postavljam na piedestal, ker te tako zelo spoštujem. Moje otroštvo je bilo čudovito. Čeprav si bil samohranilec, si mi skušal omogočiti popolnoma vse, kar so imeli drugi otroci. Najbolj cenim tvoje poštenje in odkritost. Nikdar mi nisi lagal, o vsem si se znal pogovoriti z menoj, tudi takrat, ko si me prvič dobil s cigareto. Vedno si me učil, naj ti povem vse po resnici, saj mi boš le tako lahko pomagal in svetoval. Zaradi tebe ne lažem.

Vedno me je navdihovala tvoja ljubezen do umetnosti. Zaradi tebe sem začela risati, kar je še danes moj ventil za sprostitev. Vedno boš moj vzor. Vedi, da te ne bi nikoli zamenjala, oče moj. Zamerim ti le to, da mi nisi povedal, kako lahko čokolada redi.

Daša

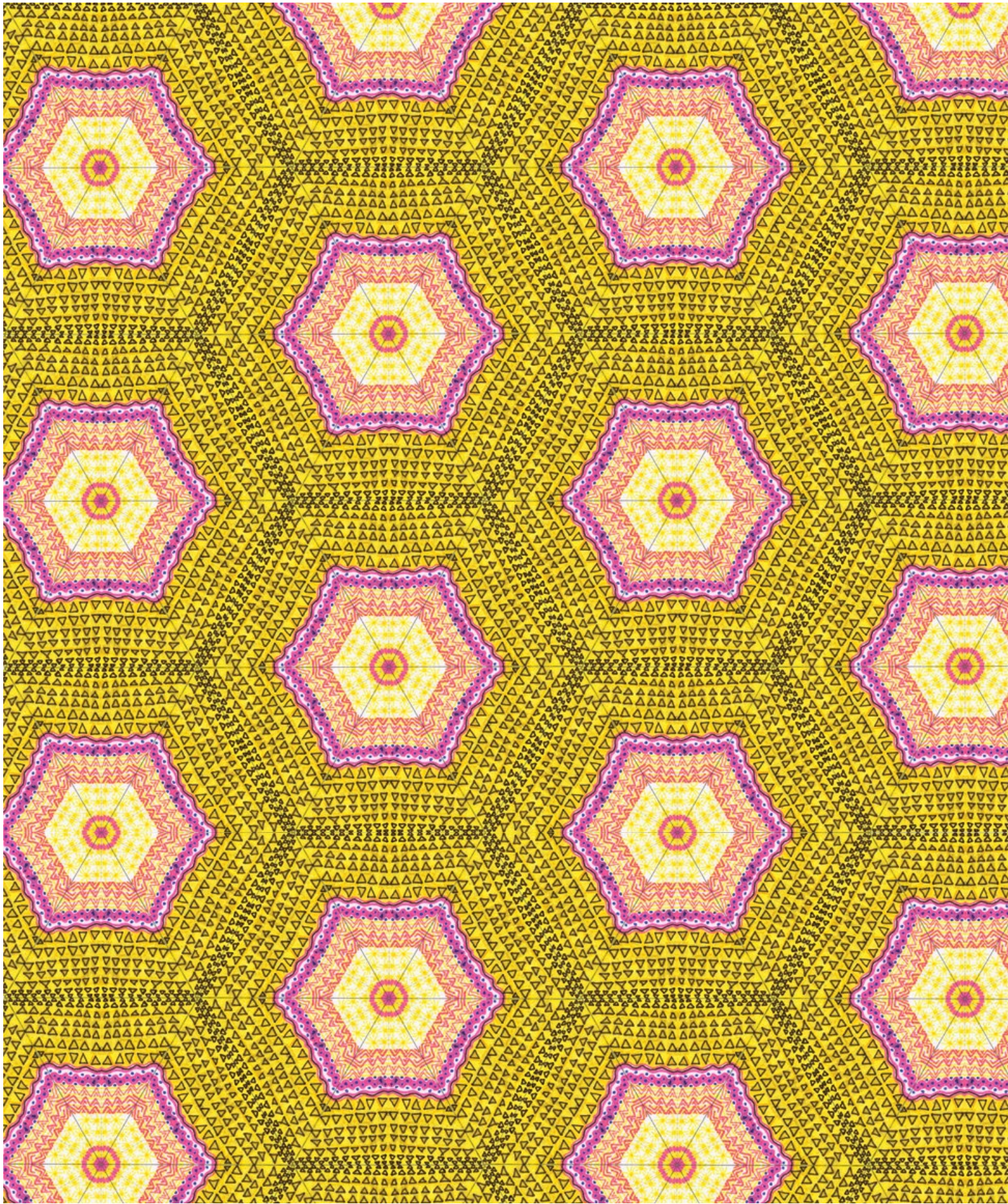
(ZPKZ Ig)

DRAGA MOJA PRIJATELJICA,

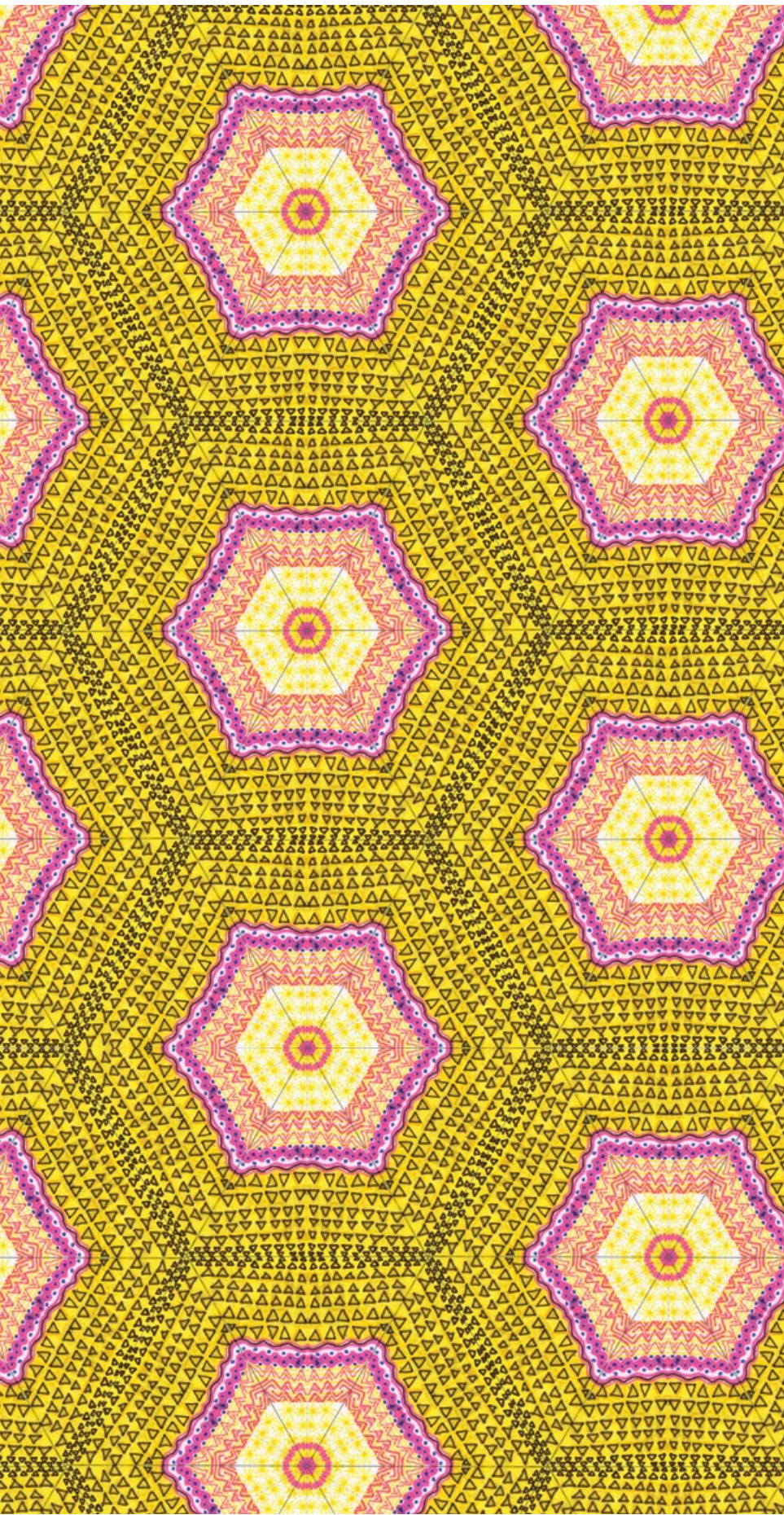
Po zelo dolgem času ti spet pišem. Medtem ko se nisva videli, se je zgodilo marsikaj. Poročila sem se, si ustvarila družino, kupila psa. Zaposlena sem v velikem podjetju, kjer ustvarjam računalniške programe. Zelo sem uspešna, a ti moram povedati, da tudi po tvoji zaslugi. Zato sem se odločila, da ti pišem in te konec meseca povabim k sebi domov na lepo prijateljsko druženje. Rada bi s tabo preživela malo več časa, da obudiva spomine na svoje odraščanje. Imeli bova časa na pretek, saj bo moj mož na službenem potovanju, otroke pa bom poslala k babici. Prosim samo, da čim prej potrdiš svoj prihod, ker ti bom kupila letalsko karto. Lepo te pozdravljam.

Mateja

(ZPKZ Ig)

Dialoga

ZAPLET

Telefonski pogovor.

MATEJA: Tina, lepo pozdravljena. Rada bi preverila, ali si dobila letalsko karto, ki sem ti jo poslala po pošti?

TINA: Pozdravljena. Ej, hvala ti za povabilo, res sem vesela, pridem zagotovo. Ja, ne vem, moram še preveriti, grem pogledat v poštni nabiralnik, verjetno je tam, se slišiva.

Naslednjega dne.

TINA (*se smeje*): Dobila sem tvojo pošto, ampak v kuverti ni bilo karte za Slovenijo. A me v znak hvaležnosti pošiljaš kar v New York? Sem vesela, ampak mislim, da si se zmotila.

MATEJA: Prosim? Kako je to mogoče? (*Začudena, zmedena.*) Ja, v New York službeno potuje moj mož istega dne kot ti k meni. Kaj se dogaja? Ne razumem. Preverim in te pokličem. Popolnoma nič mi ni jasno.

TINA: Okej, v redu, pomiri se, Mateja, saj boš uredila. (*Smeh.*)

MATEJA: Pa kaj se je zgodilo? To je noro.

Čez eno uro.

MATEJA: Tina, sporočam ti, da sem to zmešnjavo razrešila. Karte so bile na moji pisalni mizi, najbrž sta po njej brkljala moja sinova Timi in Tomi pa še pes rad raznaša stvari, vse se je pomešalo, mož je vtaknil tvojo karto v aktovko in se potem zapletel na letališču, kjer so zadevo nekako rešili. Tvoja karta je zdaj že na poti k tebi.

TINA: Ne sekiraj se, samo da ste uredili. Žal mi je, da ne bom spoznala tvojega moža. Veselim pa se tebe in tvojih nadobudnežev.

MATEJA: Hvala, Tina, pri nas je kaos nekaj vsakdanjega. Ampak vse rešimo. Se vidiva konec tedna, če ne boš po pomoti v New Yorku!

Obe se smejeta.

Mateja
(ZPKZ Ig)

PRIJATELJ

SUZANA: Ti, Marko, kako si bil lahko tistega večera tak pacek in kako si me lahko prepričal? Da smo šli žurat en dan pred izpitom, pa čeprav si dobro vedel, kako zelo pomemben je bil ta izpit zame? Vem, da je bila tebi vse skupaj ena sama zabava, ker si tak bister fant, ampak mi smo morali guliti in guliti knjige, da smo te v znanju ujeli!

MARKO: No, pa saj to ni nič takega (*nedolžno*) ... Saj je bil samo en drink.

SUZANA: Kaj? En drink? Vso noč? Pa kaj je s tabo? Saj nismo ničesar zamudili. Direktno na izpit! Skrokani, neprespani, utrujeni in vsi zmečkani ... Pa kaj ti ni jasno, človek?

MARKO: Ampak če se prav spomnim, smo izpit vsi opravili! Spomnim se, da si ti imela dve točki manj od vseh možnih. A to ni bilo dovolj? Vedel sem, da bomo imeli več sreče kot pameti.

SUZANA: Sreče, ja, sreče! Tebe se je itak štiri leta držala kot pijanec plota. Kaj pa jaz? Morala sem ogromno delati in se učiti, da mi je šlo tako kot tebi. Ja, smo naredili tudi faks, ja, ampak se sprašujem, kako. Ti zagotovo na izi, jaz pa z muko.

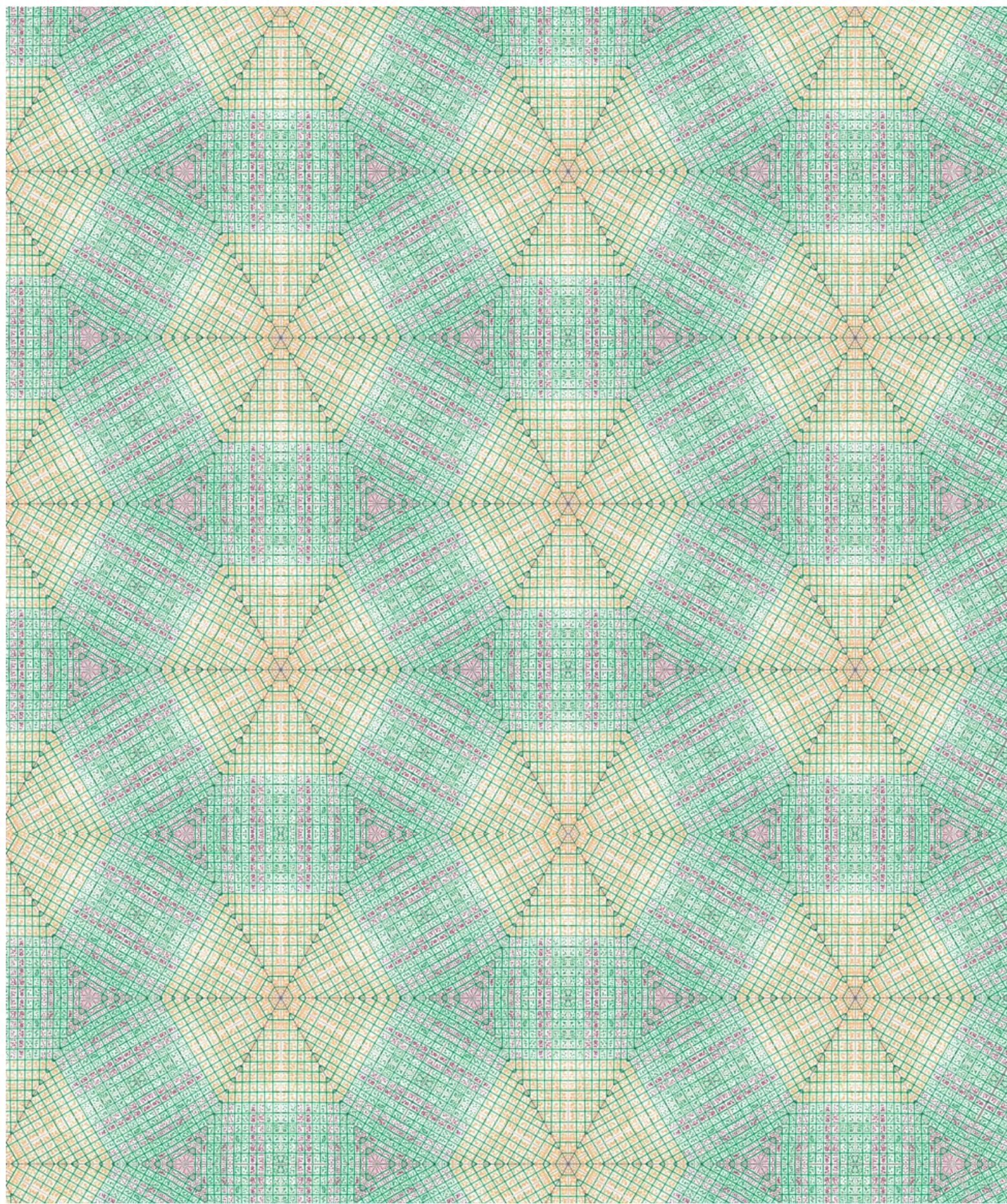
MARKO: Kaj, saj smo se imeli carsko! Bejbe, fantje, žuri ... Lepšega študentskega življenja si sploh ne moreš želeti. Daj, Suzi, diploma, služba, vse to imamo! Zbudi se že enkrat! (*Smeh.*)

SUZANA (*prijetno vznemirjena*): Ja, ampak jaz sem se res morala učiti kot nora.

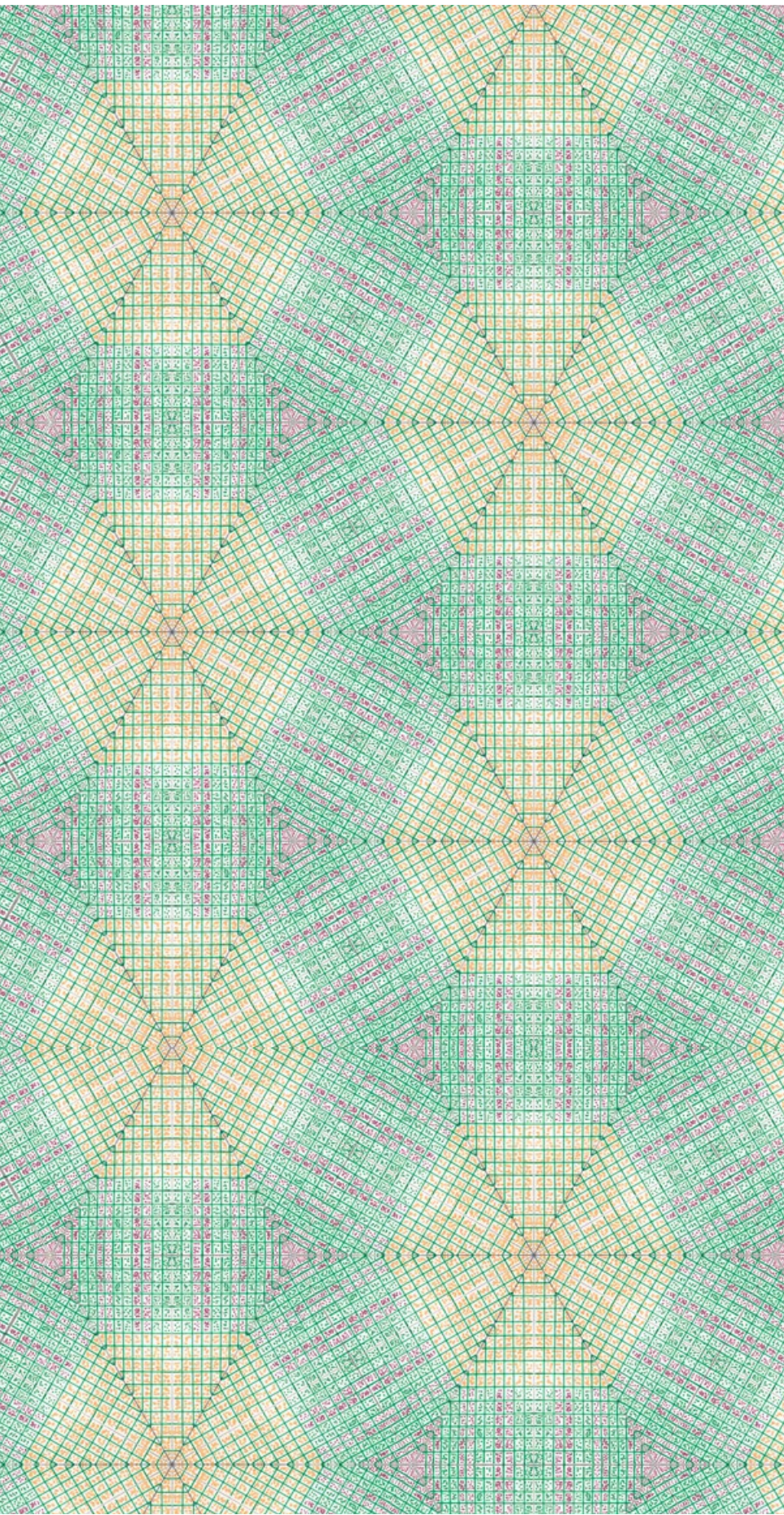
MARKO: Okej, vem, da je bilo toliko časa nazaj. Zakaj mi še vedno očitaš? Zakaj zapletaš stvari, ki so res že zdavnaj mimo? Glej, tako ti povem enkrat za vselej: rad te imam in te spoštujem, ne pogrevaj več tega, ker mi boš pokvarila veselje do obiska pri tebi. Hotel sem, da podoživiva lepe stvari, najlepša leta smo preživel skupaj, nora leta. Še ko bomo v domu upokojencev, se bomo lahko smejali ob teh spominih. Imamo nekaj, kar imajo redki. Posebni smo, carji smo! (*Smeh.*)

SUZANA: Joj, Marko, saj tebe človek mora imeti rad, čeprav si malo nor, ampak si dober kot kruh.

Suzana
(ZPKZ Ig)

Igra

ČEVLJAR

DRAMSKA IGRA IZ ŽIVLJENJA
OBSOJENCA O ZMOTI,
PREVARI, PRIJATELJSTVU
IN LJUBEZNI

O SEBE :

ČEVLJAR JANEZ, obsojenec

CIMER LUKA, obsojenec, Janezov cimer

ŽENA TINA, Janezova žena

ANDREJ, Tinin prijatelj

TERAPEVT

PAZNIK

KUHAR

PEVEC

MENJALEC NAPISOV

Zapornik 1

Zapornik 2

Zapornik 3

UVODNA PRIPOMBA :

Igra se lahko uprizarja v manjšem prostoru, za scenografijo in zaznamovanje različnih prostorov se uporabijo table z napisi Jetniška celica, Jedilnica, Dvorišče, Terapevtska soba in Soba za obiske. Za glasbene prehode se lahko uporabi različno glasbo. Posamezen igralec lahko igra tudi dve vlogi (Žena Tina/Terapevt; Kuhar/Pevec; Menjalec napisov/Zapornik 1)

Vsakršne podobnosti z resničnimi osebami so zgolj naključne.

1. PRIZOR :

JETNIŠKA CELICA

Na eni strani prizorišča MENJALEC NAPISOV dvigne tablo z napisom JETNIŠKA CELICA; PEVEC zapoje »Janez je prišel v zapor«; ČEVLJAR JANEZ in CIMER LUKA sedita na stolih; ob strani je miza, za katero sedijo ostali zaporniki, in nekaj praznih stolov.

ČEVLJAR JANEZ (*z glasom po pijanski noči; zmedeno*):

Oh, kako me boli glava! Kje pa sem? Sploh ne vem, kaj se je zgodilo. Kar pripeljali so me sem. Zakaj sem tukaj?

Nekaj se je zgodilo, pa ne vem, kaj.

CIMER LUKA:

Jaz sem Luka. Ti povem, najebal si ga, stari.

ČEVLJAR JANEZ:

Jaz sem Janez. Tako sem bil pijan, da se ničesar ne spomnim.

CIMER LUKA:

Pa saj si ves raztrgan. A te je kdo razsul?

ČEVLJAR JANEZ:

Sploh ne vem, zakaj sem tu.

CIMER LUKA:

Se govori po zaporu, da so enega tipa zaradi droge pripeljali ...

ČEVLJAR JANEZ:

Kakšne droge?! Jaz sem čevljar, čevlje popravljam, nimam nobene zveze z drogo. Včasih kaj spijem.

CIMER LUKA:

Ah, daj to komu drugemu govorit.

ČEVLJAR JANEZ:

A lahko koga pokličem? Ženo. Mojo ženo bo skrbelo.

CIMER LUKA (*ga zafrkava*):

Pozvoni pazniku za telefon.

MENJALEC NAPISOV izvede zvočni efekt zvonjenja; pride PAZNIK.

PAZNIK:

Kaj bi pa ti rad?

ČEVLJAR JANEZ:

Telefoniral bi rad.

PAZNIK:

Kakšen telefon neki. Kaj težiš? Telefon je samo od sedmih do devetih.

ČEVLJAR JANEZ:

Pa saj imam pravico do klica.

PAZNIK:

A si ti hodil na pravno fakulteto ali kaj? Moramo počakati do jutri, pa bomo videli. Adijo, lahko noč. *(odide)*

ČEVLJAR JANEZ:

Pa meni se bo utrgalo.

CIMER LUKA *(ga spet zafrkava)*:

Daj, pozvoni še enkrat, pa paznika lepo prosi.

Kar lepo ga prosi.

MENJALEC NAPISOV še enkrat izvede efekt zvonjenja: pride PAZNIK.

PAZNIK:

Kaj spet ti težiš?

ČEVLJAR JANEZ:

Gospod, prosim, ali lahko telefoniram? Najlepše vas prosim. *(pade na kolena)* Na kolenih vas prosim.

PAZNIK:

A me ti slučajno zajebavaš? Da te ne bi ...

ČEVLJAR JANEZ:

Potem sem res v zaporu.

PAZNIK odide; ČEVLJAR JANEZ se sesede na stol.

CIMER LUKA:

Končno si zaštekal.

ČEVLJAR JANEZ:

Pa lačen sem tudi ... Kako bi zdaj zmazal ajdove štruklje.

CIMER LUKA:

Tukaj jih boš sigurno dobil. Daj, spokajva se na kosilo.

2 . P R I Z O R :

J E D I L N I C A

Na eni strani MENJALEC NAPISOV dvigne tablo z napisom JEDILNICA; pevec zapoje »Janez gre v jedilnico«; ČEVLJAR JANEZ se pomakne do KUHARJA/PEVCA, ki je pred tablo z napisom; CIMER LUKA se usede na prazen stol; ostali zaporniki sedijo za mizo, kasneje ČEVLJAR JANEZ hodi od enega do drugega in prosi za prostor.

ČEVLJAR JANEZ *(proti kuharju)*:

Kaj pa je to za ena čorba? Tega jaz že ne bom jedel.

A imate še kaj? Kaj konkretnega, meso mogoče?

KUHAR *(jezno)*:

Pa kaj bi ti rad jedel? Evo ti čorba, pa briši!

ČEVLJAR JANEZ *(vzame pladenj; stopi do mize)*:

A se lahko tu usedem, prosim?

ZAPORNIK 1:

Ma poberi se!

ZAPORNIK 2:

A ne vidiš, da jem?

ZAPORNIK 3:

Tu bo nekdo drug.

ZAPORNIK 1:

Zasedeno. Spelji se!

ČEVLJAR JANEZ:

Kam naj se usedem, da ne bom tepen?

CIMER LUKA:

Ajde, usedi se tu zraven mene.

ČEVLJAR JANEZ *(se usede zraven Luka)*:

Ej, hvala, rešil si me. Komaj čakam, da bodo jutri obiski.

CIMER LUKA:

Ja, ja, kar sanjaj o tem. Obisk boš lahko imel šele čez en mesec. Še zlasti, ker so pri tebi našli drogo.

ČEVLJAR JANEZ:

En mesec ne bom videl žene?! Svoje Tince!

CIMER LUKA:

Ja, tako pač delajo s preprodajalci.

3. PRIZOR: SOBA ZA OBISKE

MENJALEC TABEL dvigne tablo z napisom SOBA ZA OBISKE; pevec zapoje »Janez je dobil obisk«; PRIJATELJ ANDREJ in ŽENA TINA se usedeta, približa se jima ČEVLJAR JANEZ.

ČEVLJAR JANEZ (*zagleda ženo in Andreja; govori kot sam zase proti občinstvu*):

A je ta moja žena normalna? S tem bedakom je prišla? (*proti ženi naglas*) Dober dan. Kako sta se pa vidva našla? Tina, kaj delaš tu z njim?

ŽENA TINA:

Ja, no, obiskat sva te prišla.

PRIJATELJ ANDREJ:

Tina me je prosila, da grem z njo.

ŽENA TINA:

Nekdo me je moral pripeljati sem. Saj so nam še avto zaplenili, na policiji je, da ga preiščejo.

PRIJATELJ ANDREJ:

Živijo, stari, pa kako si se ti tukaj znašel, povej mi.

ČEVLJAR JANEZ:

Pravijo, da zaradi droge.

ŽENA TINA:

Kaj?! Droga?!

ČEVLJAR JANEZ:

Tina, nehaj. Pa saj me poznaš. Jaz drogo sovražim. V policijskih papirjih piše, da sem imel drogo v zelenem ruzaku. Jaz nimam nobenega zelenega ruzaka. Na vrečki naj bi bili moji prstni odtisi. To mi je lahko kdo podtaknil.

ŽENA TINA:

Sigurno kdo od tvojih pijanskih kolegov! Samo zakaj ravno tebi?

PRIJATELJ ANDREJ:

No, to barabo, ki ti je podtaknila, ti bom jaz pomagal odkriti. Samo ne vem, kje naj začnem.

ČEVLJAR JANEZ:

Lahko začneš na mojem kavču v delavnici. Ti bo Tina »pomagala«.

ŽENA TINA:

Pomiri se, ne obtožuj prijatelja. Pa nehaj že spet igrati žrtev.

PRIJATELJ ANDREJ:

Poslušaj, k tebi sem prišel, da ti pomagam. A jasno? Da vidim, če kaj rabiš.

ČEVLJAR JANEZ:

Od tebe nič. S tabo bom samo še globlje zabredel.

PRIJATELJ ANDREJ:

Ma ne pretiravaj. Rajši se poskusi česa spomnit.

ŽENA TINA:

Sigurno se bo spomnil. Saj je bil pijan ko čep.

ČEVLJAR JANEZ:

Pa se spomnim. Lojze je prišel pome v čevljarsko delavnico. Potem sva nekaj popila ... potem pa ne vem več ...

PRIJATELJ ANDREJ:

Mogoče ti je pa Lojze dal kaj v pijačo?

Pride PAZNIK.

PAZNIK:

Halo! Konec obiskov.

ČEVLJAR JANEZ (*v odhajanju in posloavljanju od žene*):

A ti misliš, da je bil res Lojz?

ŽENA TINA:

Ja, sigurno je bil Lojz.

PRIJATELJ ANDREJ:

On je čisto sposoben narediti kaj takega. Bom že jaz uredil z njim.

ČEVLJAR JANEZ:

Ej, ti si pa res pravi frend.

PAZNIK (*nestrpno; priganja*):

Dajmo, dajmo, zaključimo obiske.

PRIJATELJ ANDREJ:

Drži se, stari.

ŽENA TINA:

Adijo, ljubček. Ne pozabi me. Čakaj name.

PAZNIK odpelje ČEVLJARJA JANEZA; ŽENA TINA

in PRIJATELJ ANDREJ ostaneta sama.

ŽENA TINA:

Ti, Andrej, a misliš, da je kaj posumil?

PRIJATELJ ANDREJ:

Ta lolek, da bi kaj posumil? Daj, lepo te prosim.

Gladko je šel na led.

ŽENA TINA (*sama zase*):

Jo, meni se je vseeno zasmilil.

PRIJATELJ ANDREJ:

Kaj si rekla?

ŽENA TINA:

Oh, nič takega. Saj me boš peljal na kosilo?

PRIJATELJ ANDREJ:

Ne samo na kosilo. Daj, spraviva se že od tu. Ta ambient mi ni ravno pri srcu.

4. PRIZOR:

JETNIŠKA CELICA

Na eni strani prizorišča MENJALEC NAPISOV dvigne tablo z napisom JETNIŠKA CELICA; PEVEC zapoje »Janez gre v celico«; ČEVLJAR JANEZ pride; CIMER LUKA že sedi.

CIMER LUKA:

Ej, kje pa ti hodiš?

ČEVLJAR JANEZ:

Sem moral še na stranišče. Saj veš, prebavne motnje.

CIMER LUKA:

To je zaradi obiska. Kako je bilo? A je prišla žena?

ČEVLJAR JANEZ (*se usede na stol*):

Prišla, prišla ... pa prijatelj tudi.

CIMER LUKA:

S prijateljem?

ČEVLJAR JANEZ:

Res ful prijazno od njega, da takole skrbi za mojo Tinco.

CIMER LUKA:

Čakaj malo. A ti to resno misliš?

ČEVLJAR JANEZ:

Čisto resno.

CIMER LUKA:

Pa od kje ga poznaš, tega prijatelja?

ČEVLJAR JANEZ:

No, saj ni ravno prijatelj. Pred kakimi deseti leti sva skupaj delala na komunalni, še preden sem postal čevljar.

Potem smo se pa poleti srečali na morju. Ful je bil prijazen. Častil je večerje in to. Še moja Tinco je plesat peljal, ko sem si jaz zvinil gleženj in nisem mogel z njima.

CIMER LUKA:

To sta se pa lepo zabavala ...

ČEVLJAR JANEZ:

Ja, je Tinca rekla, da je res pravi kavalir. Na take se človek lahko zanese. Pa ful mi bo pomagal.

CIMER LUKA:

Ma ne seri. A ne poznaš pregovora: »Čuvaj državo od sovražnikov, ženo pa od prijateljev.«

ČEVLJAR JANEZ:

A ti slučajno na kaj namiguješ?

CIMER LUKA (*posmehljivo*):

Niti najmanj.

ČEVLJAR JANEZ:

Ker ti tudi ne bi dovolil. Veš, sta našla rešitev zame. Zdaj vsaj vem, kaj se je dogajalo. En tip, Lojz mu je ime, mi je v pijačo dal drogo, da sem zaspal, potem mi je ...

CIMER LUKA:

Počasi, počasi, kdo ti je to povedal?

ČEVLJAR JANEZ:

Andrej, tisti frend, ki je plesal z mojo ženo. Ti si pa res nič ne zapomniš. Zdaj vem, da mi je Lojz vse zakuhal. Lojz je bil. Lojz. Lojz! Lojz!!

CIMER LUKA:

Daj, ustavi se.

ČEVLJAR JANEZ:

Prasec, pa tako fajn se je bilo z njim za šankom pogovarjat. Zdaj je vse jasno. Še žena je to potrdila.

CIMER LUKA:

Od kje pa tvoja žena pozna tvoje pivske prijatelje?

ČEVLJAR JANEZ:

Saj jih ne pozna. Menda je ne bom s sabo v gostilno vodil. Ampak je potrdila, da je bil Lojz. Ženi mora človek verjeti, pa prijateljem tudi.

CIMER LUKA:

A se slišiš, kaj govoriš? Hej, budala, zbudi se!

ČEVLJAR JANEZ (*se trešči po glavi*):

Sem pa res en osel. Končno mi je potegnilo!

CIMER LUKA:

Saj sem ti rekel, da tu nekaj smrdi.

ČEVLJAR JANEZ:

Pa tudi zelenega ruzaka nimam. Ej, ta tip, tale Andrej, me je nategnil.

CIMER LUKA:

Kaj tebe. Nategnil je tvojo ženo.

ČEVLJAR JANEZ:

Moja Tinca! Z menoj je konec!

CIMER LUKA:

Daj, nehaj stokat! Saj še ni vse izgubljeno. Poslušaj, imam prijatelje, pa take ta prave, ki lahko tega tvojega Andreja malo vzamejo pod lupo. Zdaj pa konec debate. Jaz grem spat. Bova jutri naprej. Lahko noč.

ČEVLJAR JANEZ:

Lahko noč. (*šepetaje, proti občinstvu*) Jaz ne morem spati. Mogoče bi pa Tinci lahko kaj lepega napisal. V prvem razredu sem napisal pesem o naši rački. Sem petko dobil. Punce imajo rade pesnike. Že vem! Napisal ji bom pesem. Tako bo lahko razumela, koliko mi pomeni.

ČEVLJAR JANEZ vzame list papirja in svinčnik in začne pisati, nazadnje mu list pade na tla; zaspil.

5. PRIZOR:

ZAPORNIŠKO DVORIŠČE

Na eni strani MENJALEC NAPISOV dvigne tablo z napisom ZAPORNIŠKO DVORIŠČE; med menjavo prizora PEVEC zapoje »Ljubezensko pesem«; med petjem se zaporniki razporedijo po prizorišču, hodijo v krogu; ob njih je PAZNIK; ČEVLJAR JANEZ potegne iz žepa list z napisano pesmijo in kasneje prebere pesem.

PAZNIK:

Dajmo, Janez, kaj sanjaš, stopi malo hitreje.

ČEVLJAR JANEZ:

Sem se spomnil, da bi nekaj popravil.

PAZNIK:

Daj to sem. Kaj imaš to?

ČEVLJAR JANEZ:

Pesem.

ZAPORNIKI nehajo hoditi, se ustavijo, se skupaj s PAZNIKOM zgrnejo okoli ČEVLJARJA JANEZA.

KUHAR:
A si jo ti napisal?

ČEVLJAR JANEZ:
Valjda. Za ženo moraš sam napisati pesem, če jo hočeš
dobiti nazaj.

CIMER LUKA:
Pa tale je čisto nor. Ona ga takole ..., on pa njej takole ...

PAZNIK:
Potem jo pa preberi.

ČEVLJAR JANEZ:
A se spomniš, draga, name vsaj kdaj pa kdaj,
se spomniš zaobljube, da greva skupaj v raj,
skupne sanje sva imela, a jih nisva doživela.
Ker prišel je nezmotljivi čas, ki razkril je tvoj obraz.

Če lahko me slišiš peti,
kot tuli volk v mesečino,
upam, da tako kot jaz
boš začutila bolečino.

*ZAPORNIKI komentirajo; eden zatuli, drugi ga utiša,
tretji reče: »Mir, naj bere naprej.«*

ČEVLJAR JANEZ (*bere dalje*):
Jaz besede sem se držal,
v tem boš spoznala mojo veličino.
In vsakič, ko me boš spet videla,
boš začutila bolečino.

Še sedaj po tebi hrepenim,
mislím nate in ne spím.
Živel sem zate, pazil nate,
zate bilo je srce.
Daj, povej, če zaboli te,
ko slišiš moje ime.

Ko me slišala boš peti,
kot tuli volk v mesečino,
upam, da tako kot jaz
boš začutila bolečino.

*ZAPORNIKI navdušeno ploskajo, trepljajo ČEVLJARJA
JANEZA po ramenih.*

6 . P R I Z O R :
J E T N I Š K A C E L I C A
*Na eni strani nekdo dvigne tablo z napisom JETNIŠKA
CELICA; ČEVLJAR JANEZ in CIMER LUKA spita na stolih;
ČEVLJAR JANEZ govori v spanju.*

ČEVLJAR JANEZ (*v spanju zatuli kot volk*):
Vauuuu! Vauuuu!

CIMER LUKA (*skoči pokonci*):
Pa to je že čisto čez. Že štirinajst dni takole tuli v spanju.
Ko se zbudi, pa kar naprej goni eno in isto. Andrej pa Tinca,
pa Tinca pa Andrej, pa zeleni nahrbtnik, pa rumeni,
pa oranžni ... Mislim, kar je preveč, je preveč.
Sem mu napisal raport. Naj gre malo k psihiatru, v Idrijo,
na forenziko, ali pa samo v spodnji štuk k terapevtu.
Jaz mu ne morem glave spucat, mu jo bo pa kdo drug.

*CIMER LUKA se preteguje; pride PAZNIK;
strese ČEVLJARJA JANEZA, ki znova zatuli,
nato skoči pokonci.*

PAZNIK:
Dajmo, dajmo, na brušenje greš. Spravi se čim prej pokonci.

ČEVLJAR JANEZ:
A si me moral zbuditi? Pa tako lepo se mi je sanjalo.
O moji Tinci. A veš, sem šel enkrat ...

PAZNIK:
Boš to specialcu razlagal, ne meni.

*PAZNIK odpelje čevljarja; CIMER LUKA ostane sam,
komentira brušenje; potem vstane in stopi na drugo
stran prizorišča.*

CIMER LUKA:
Upam, da ga bodo dobro zbrusili. Jaz sem tudi bil
na brušenju. Kako bi drugače bil tako skuliran?

7. PRIZOR:
TERAPEVTSKA SOBA

Na eni strani MENJALEC NAPISOV dvigne tablo z napisom TERAPEVTSKA SOBA; pevec zapoje »Janez gre na brušenje«; pride TERAPEVT; PAZNIK pripelje ČEVLJARJA.

PAZNIK:

Evo, pripeljal sem vam Janeza. Pa dobro ga poštimajte. Vsako noč tuli, pa pesmice prebira. Če tale ni usekan ...

TERAPEVT:

Hvala, to bom že jaz ugotovil. (*paznik odide; terapevt Janezu ponudi stol*) Izvolite, usedite se.

ČEVLJAR JANEZ:

Bom kar rajši stal. Sem preveč nervozen, da bi sedel.

TERAPEVT:

Lažje boste govorili, če se usedete.

ČEVLJAR JANEZ:

A mislite?

TERAPEVT:

Ne samo, da mislim. Prepričan sem. Saj sem terapevt.

ČEVLJAR JANEZ (*se usede*):

Jaz sem tudi prepričan o marsičem, samo ne vem, kaj naj si mislim.

TERAPEVT:

No, saj zato ste tu, da bova to odkrila. Jaz sem doktor Praznik, vaš terapevt. Ali imate mogoče kakšne čustvene težave?

ČEVLJAR JANEZ:

Čustvene težave? Ne, jaz sem vendar zaljubljen v svojo Tinco. Kaj sploh počnem tu? Jaz nisem ničesar naredil.

TERAPEVT (*proti občinstvu*):

To vsi govorijo. (*proti Janezu*) Gotovo je v vašem spominu kaka stvar, ki ste jo zagrešili.

ČEVLJAR JANEZ:

Ja, enemu sošolcu sem v osnovni šoli ukradel jabolko. Me še zdaj peče vest. Pa mami sem se zlagal.

In enkrat sem šprical športni dan, pa v službo sem trikrat zaspal, takrat ko sem delal na komunalni ...

TERAPEVT:

Ne to. Hočem reči, saj vendar veste, zakaj ste v zaporu.

ČEVLJAR JANEZ:

Pojma nimam. To sta mi zakuhala ... Pa ni bil Lojz, veste, še dobro, da imam cimra, on mi je vse pojasnil. A moja Tinca, zdaj jo ima ta tip v rokah ... pa zelen nahrbtnik ... od kje naj bi jaz dobil zelen nahrbtnik, saj zelene sploh ne maram ... Jaz imam črnega. Saj nisem barvno slep ... Pa Tinca ima tudi rada črno.

TERAPEVT:

Tinca? Katera Tinca?

ČEVLJAR JANEZ:

Ja, moja žena. Saj to vam ves čas dopovedujem.

TERAPEVT:

Ona je torej vaš problem.

ČEVLJAR JANEZ:

Pa tako lepo pesem sem ji napisal. Zdaj sem še konec popravil. Zdaj je še boljša. Poslušajte ...

TERAPEVT (*zavzdihne*):

Če že moram.

ČEVLJAR JANEZ:

Seveda morate, saj ste terapevt.

ČEVLJAR JANEZ prebere zaključek pesmi »Ali čutiš bolečino«; TERAPEVT posluša, vidno ganjen je, smrka, vzame si robček, si obriše solzne oči.

ČEVLJAR JANEZ:

Ko me slišala boš peti,
kot tuli volk v mesečino,
Upam, da tako kot jaz
boš začutila bolečino.

Daj, povej mi, če obstaja kanček upanja,
oprostil bi ti, možnost dal, novo seme posejal,

ga čuval in negoval, dokler ne obrodi sadov,
vse začela bi spet znova.

TERAPEVT:

O, ko bi jaz svoji ženi lahko napisal kaj takega ... Vse začela
bi spet znova ...

ČEVLJAR JANEZ (*skoči pokonci, treplja, objame terapevta*):

Gospod doktor, vi ste fantastični. To! To bom naredil.
Ženi bom poslal pesem.

TERAPEVT (*še vedno posmrkava; pokliče paznika*):

Paznik, odpeljite ga nazaj v celico. In ne vodite ga več
k meni. Imam čisto dovolj svojih čustvenih težav.

PAZNIK:

Greva, Janez. Glej, glej, saj ves siješ. Te je dobro zbrusil, kaj?
Si kot en diamantek.

8 . P R I Z O R :

J E T N I Š K A C E L I C A

*Na eni strani MENJALEC NAPISOV dvigne tablo z napisom
JETNIŠKA CELICA; pevec zapoje »Janez gre v celico«;
ČEVLJAR JANEZ in CIMER LUKA prideta na prizorišče
in se usedeta na stola.*

CIMER LUKA:

Moj načrt bo deloval. Moji fantje bodo temu tvojemu
»prijatelju« nastavili past. Kot miška bo šel v mišnico,
hočem reči, v zapor.

ČEVLJAR JANEZ:

Pa ne bom ga potem tu gledal.

CIMER LUKA:

Ko boš ti zunaj, bo on notri. A štekaš?!

ČEVLJAR JANEZ:

Kaj bo pa s Tinco?

CIMER LUKA:

Ti pa tvoja Tinca. Tudi njo bo treba zašiti.

ČEVLJAR JANEZ:

A si ti nor? Kaj potem, če noče več slišati zame. Moji Tinci
se ne sme nič zgoditi. Kdo bo pa potem za otroke skrbel?
Za moja Petrčka in Minko.

CIMER LUKA:

A bi rad šel iz zapora ali ne?

ČEVLJAR JANEZ:

A Tinca pa noter ali kaj? Odpade. Sem ji pismo poslal.
Tisto pesem, veš. Poezija ima moč. To sem ugotovil, ko se je
še terapevt zjokal; pa se moja Tinca ne bi!

CIMER LUKA (*proti občinstvu*):

Pa kako ga naj prepričam, da ne gre drugače, kot da zašijemo
tudi ženo? Drugače ne gre. Saj je tudi ona imela prste vmes.

Pride PAZNIK.

PAZNIK:

Janez, obisk imate.

ČEVLJAR JANEZ (*presenečeno*):

A jaz?

PAZNIK:

Ne me zajebavat. Ena ženska vas je prišla obiskat. Pa saj se
ne boste branili, ali kaj?

ČEVLJAR JANEZ:

Najbrž je moja mama.

CIMER LUKA:

No, vidiš, vsaj mama misli nate.

9 . P R I Z O R :

S O B A Z A O B I S K E

*Na eni strani MENJALEC NAPISOV dvigne tablo z
napisom SOBA ZA OBISKE; PEVEC zapoje »Janez je dobil
obisk«; ŽENA TINA pride z ene strani, PAZNIK pripelje
ČEVLJARJA JANEZA z druge.*

ČEVLJAR JANEZ:

Tina! Kaj pa ti tu? Kje pa je mama?

ŽENA TINA:

Otroke čuva.

ČEVLJAR JANEZ:

Pa si rekla, da me nočeš nikoli več videti.

ŽENA TINA (*skrušeno*):

To je bilo, preden sem dobila tvoje pismo. Tukaj sem, če hočeš biti z mano.

ČEVLJAR JANEZ:

Ampak v sobi že imam cimra ...

ŽENA TINA:

Pa saj nisem mislila tako. Na sploh sem mislila.

ČEVLJAR JANEZ (*zmagoslavno*):

Ti moraš biti prepričana. Mi je terapevt povedal na brušenju. Zdaj sem kot en diamant.

ŽENA TINA (*zajoče*):

Saj si res diamantek. Kako sem lahko bila tako neumna?! Andrej je nula proti tebi. Veš, takrat na morju sva malo takole ... Nič takega. Sem se ga potem hotela otresti. On je pa kar težil. Je rekel, da bo vse tebi povedal. Pa da mi bodo potem otroke odpeljali. Pojma nisem imela, da ti bo podtaknil drogo.

ČEVLJAR JANEZ:

Saj sem vedel, da si ti ena poštena ženska. A bi se poročila z mano?

ŽENA TINA:

Pa saj sva že poročena.

ČEVLJAR JANEZ:

Pa kaj potem! Se bova pa še enkrat. Samo da pridem domov.

ŽENA TINA:

Komaj čakam. Samo kako boš pa to naredil? Če hočeš pobegniti, ti lahko pomagam. Lahko ti prinesem pilo za nohte ali kaj takega.

ČEVLJAR JANEZ:

Ne trapaj. Moj cimer Luka ima načrt, kako bomo zašili tvojega tipa, hočem reči, tistega Andreja.

ŽENA TINA:

Samo kako ...

ČEVLJAR JANEZ:

Nič ne skrbi. Luka obvlada posel. Ga bo spravil pred sodišče, pa meni bo tudi odškodnino plačal. In potem bova šla na počitnice.

ČEVLJAR JANEZ in ŽENA TINA si padeta v objem; pevec zapoje »Ljubezensko pesem«; vsi nastopajoči se postavijo v vrsto in se obrnejo proti občinstvu.

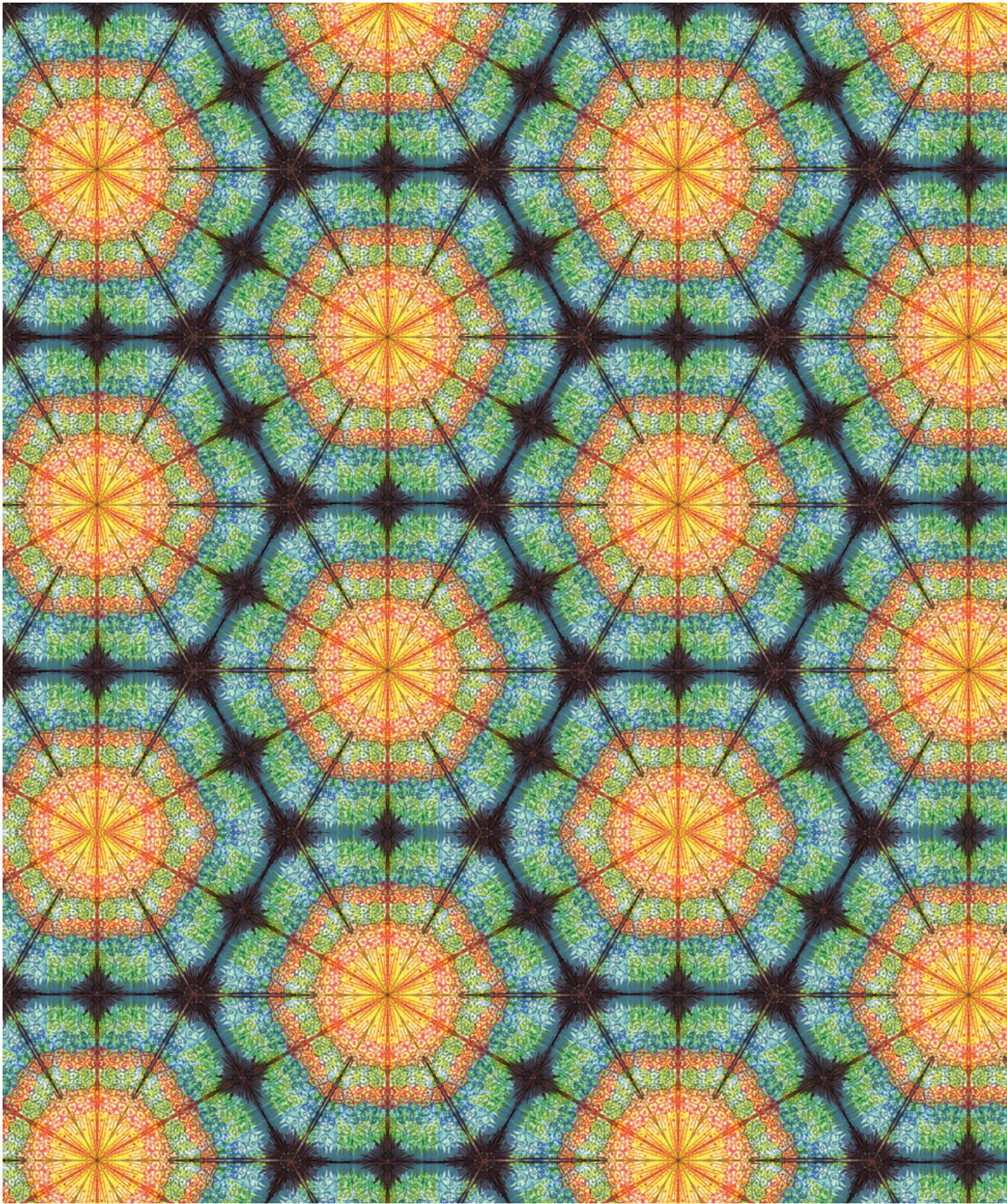
159

VSI: Trnova je pot do svobode, svoboda pa je vrh življenja.

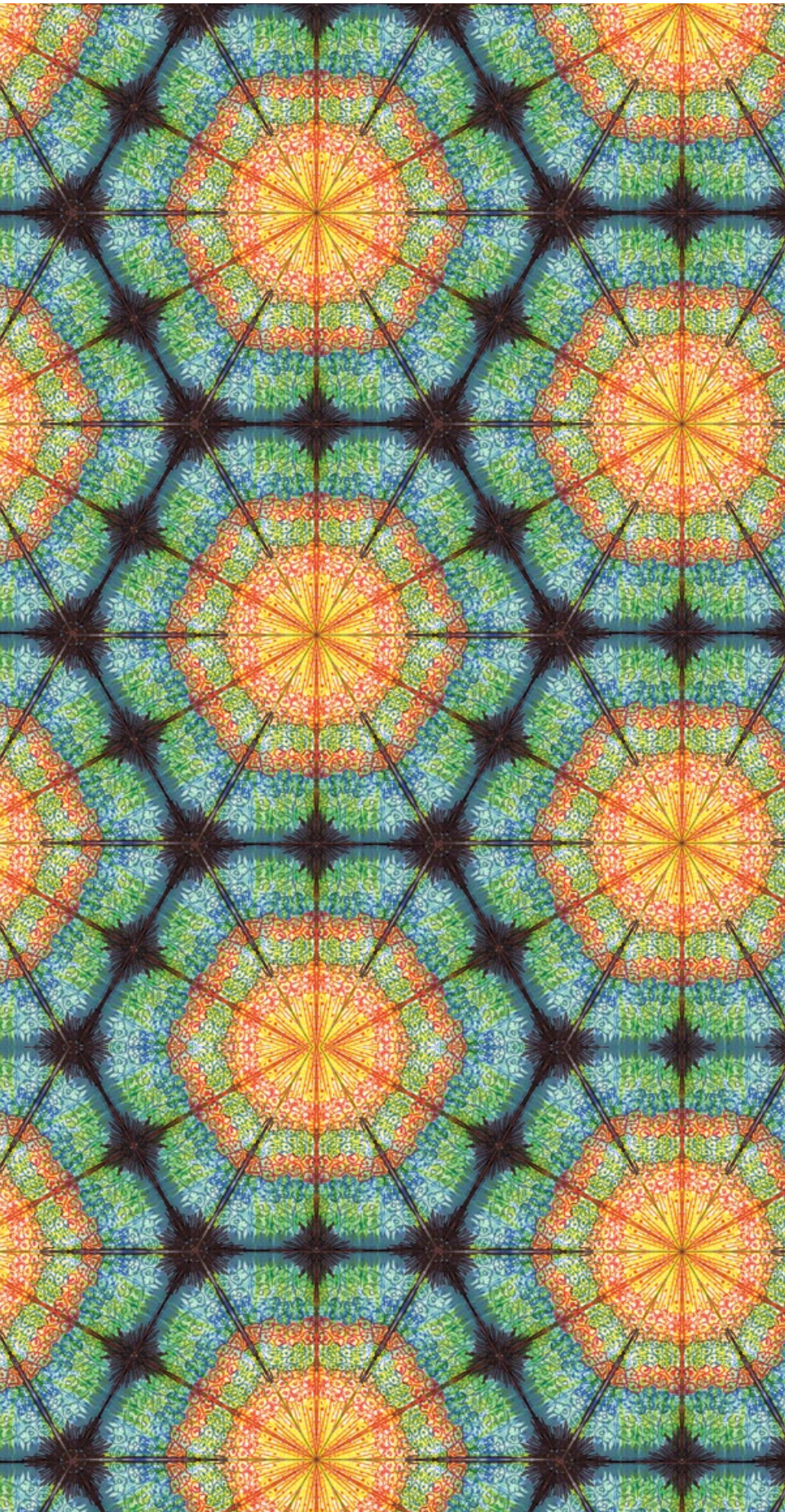
K O N E C

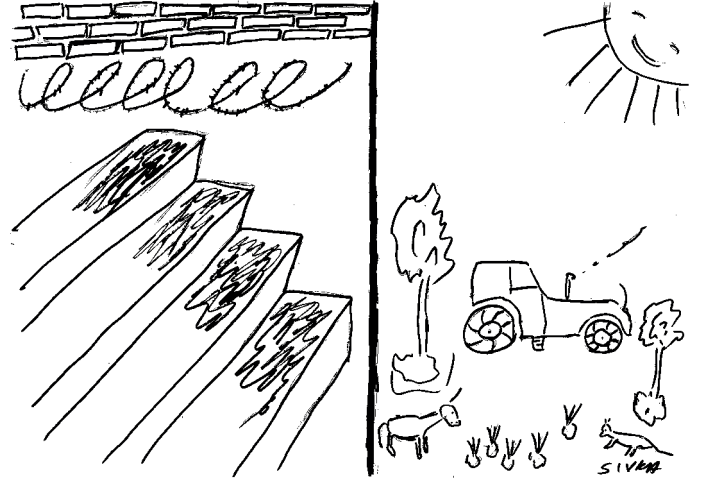
Udeleženci

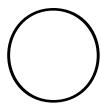
v ZPKZ Ljubljana

Intervju

določili sva se, da za svojo sogovornico izbereva kar sostanovalko v zaporu, ki nas bo v kratkem zapustila. Odslužila je dveletno zaporno kazen in zdaj odhaja domov k svoji družini. Intervju smo opravile v parku zapora, kjer imaš občutek, da nisi zaprt. Bilo je lepega in mrzlega zimskega dne.

Povej nama, Tina, kakšni so občutki zdaj, ko nas zapuščáš, ko zapuščáš našo sobo?

Moji občutki so mešani, puncji moji ... Čeprav odhajam in se tega najbolj veselim, mi je hudo, da vas zapuščam. *(Pogleda naju malce nagajivo, kot vedno, in nato povese oči.)*

Marsikaj smo doživele skupaj v zaporu. Najbolj naju zanima, kaj od tega si boš najbolj zapomnila.

V teh dveh letih sem spoznala, da v tem zavodu marsikaj ne funkcionira, kot bi moralo. To vesta tudi sami, saj skupaj marsikaj predebatiramo. Ne bi rada govorila o podrobnostih, saj vesta, da znam biti direktna in da bi zato moja izjava zvenela kot huda kritika. *(Pogleda z nagajivimi očmi.)*

Pa povej raje, kaj si lepega doživela v zaporu.

O, kar nekaj lepega ... Če besedo »lepo« sploh lahko uporabim glede na to, da sem bila zelo dolgo proč od svojih najdražjih. *(Iskren nasmeh se razleze po njenem rahlo zagorelem obrazu.)* Vsak naš smeh, ko smo bile v sobi, je bil lep, pa tudi ženski krožek pred spanjem, predstave, ki smo jih pripravile, prireditve, ki so v zavod vnesle vsaj malo živahnosti in nas za nekaj ur odpeljale od vsakdanjika. To mi bo ostalo v lepem spominu.

Kaj pa je tisto, kar si boš zapomnila kot najhuje?

To je bil zagotovo dan, ko sem nastopila zaporno kazen. Hudo je bilo, da zelo dolgo nisem mogla domov. Najhuje pa je bilo, da so morali moji otroci obiskovati mamo v teh mračnih in hladnih prostorih. Takih trenutkov je bilo še kar nekaj, nočem se jih spominjati. Omenila bom samo še eno stvar. To, da moramo obsojenke ob vseh prihodih od zunaj na osebne preglede. Ta ukrep, ki ga zdaj po enoletnem premoru ponovno izvajajo, mi je vzela še tisto malo dostojanstva, kar sem ga ohranila v zavodu. *(Vidno razburjena.)*

Ali bi ti bilo za naš intervju o tem neprijetno govoriti?

Ne, lahko povem, čeprav je težko. Sami vesta. To so pregledi, ki jih izvajajo paznice. Zelo žalostno je, da se moramo do gola sleči pred njimi, češ da tako veleva zakon. Vse tri pa dobro vemo, da je ta zakon zelo nerodno napisan oziroma so spremembe v njem nejasne. Ob teh osebnih pregledih se počutimo vse punce res ničvredno glede na to, da smo več ali manj vse mame. Ko stojimo pred paznicami gola. Zelo nizkotno je to, puncji moji. Sami sta okusili. *(Nervozno prižge cigareto, po snegu stopa sem in tja, jezno brca vanj.)*

163

Oprosti, da sva te s tem vprašanjem razburili. Saj veš, da naju tvoje mnenje zanima. Vseeno te vprašava še nekaj. Nama lahko poveš, kaj je zate »nauk« tega zavoda?

Imela sem veliko časa za razmislek, zakaj sem bila tu. Odgovor sem hitro našla in sklenila, da se ne vrnem več.

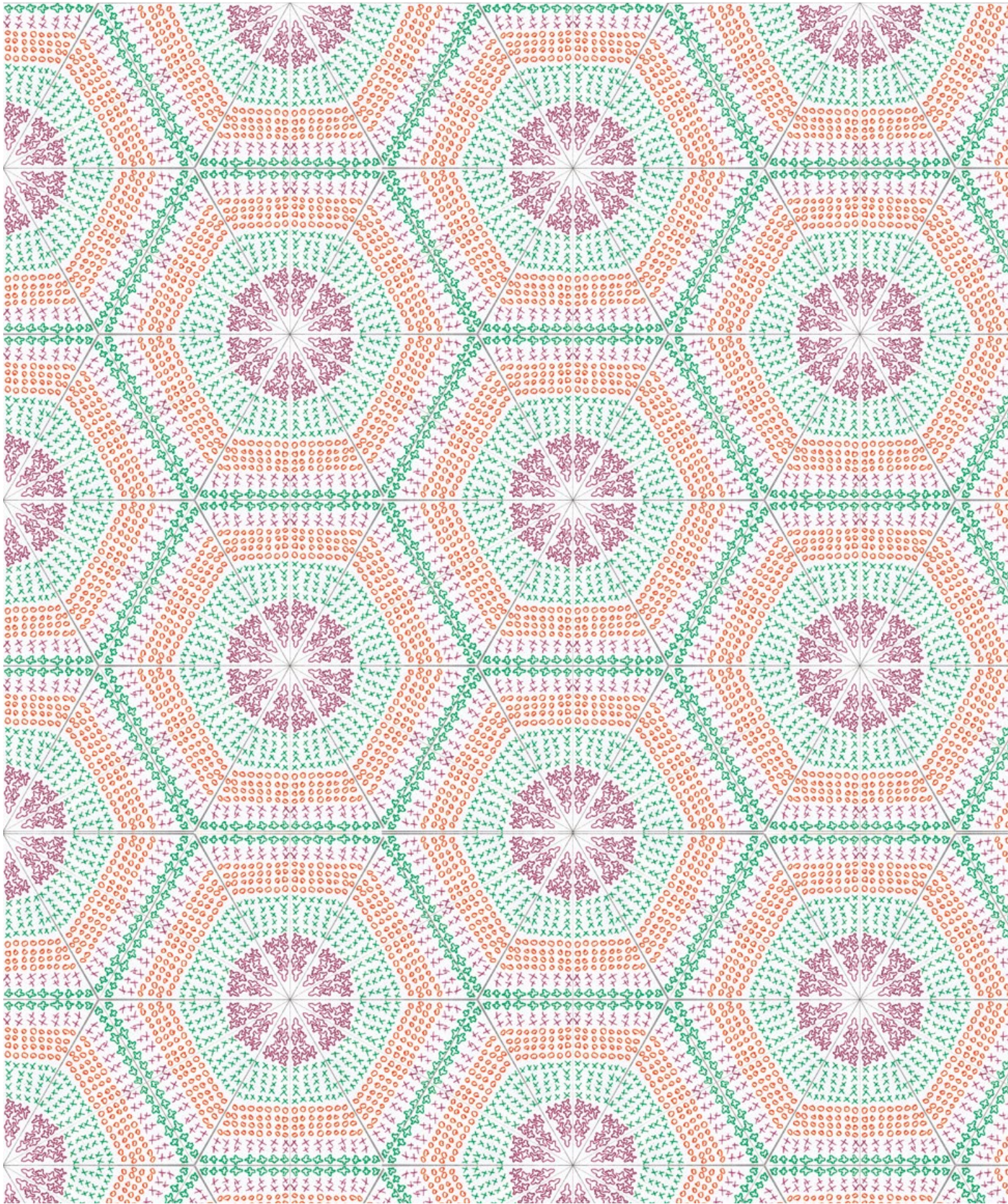
Ali veš, da se zarečenega kruha največ poje?

Izkušnja je bila tako grda, da tega kruha zagotovo ne bom več jedla. Že zaradi svojih dveh zlatih otrok ne. *(Usede se med naju in naju objame.)* Žal mi je, da vaju bom morala pustiti tu. Vsaj še za nekaj časa. Pogrešala vaju bom.

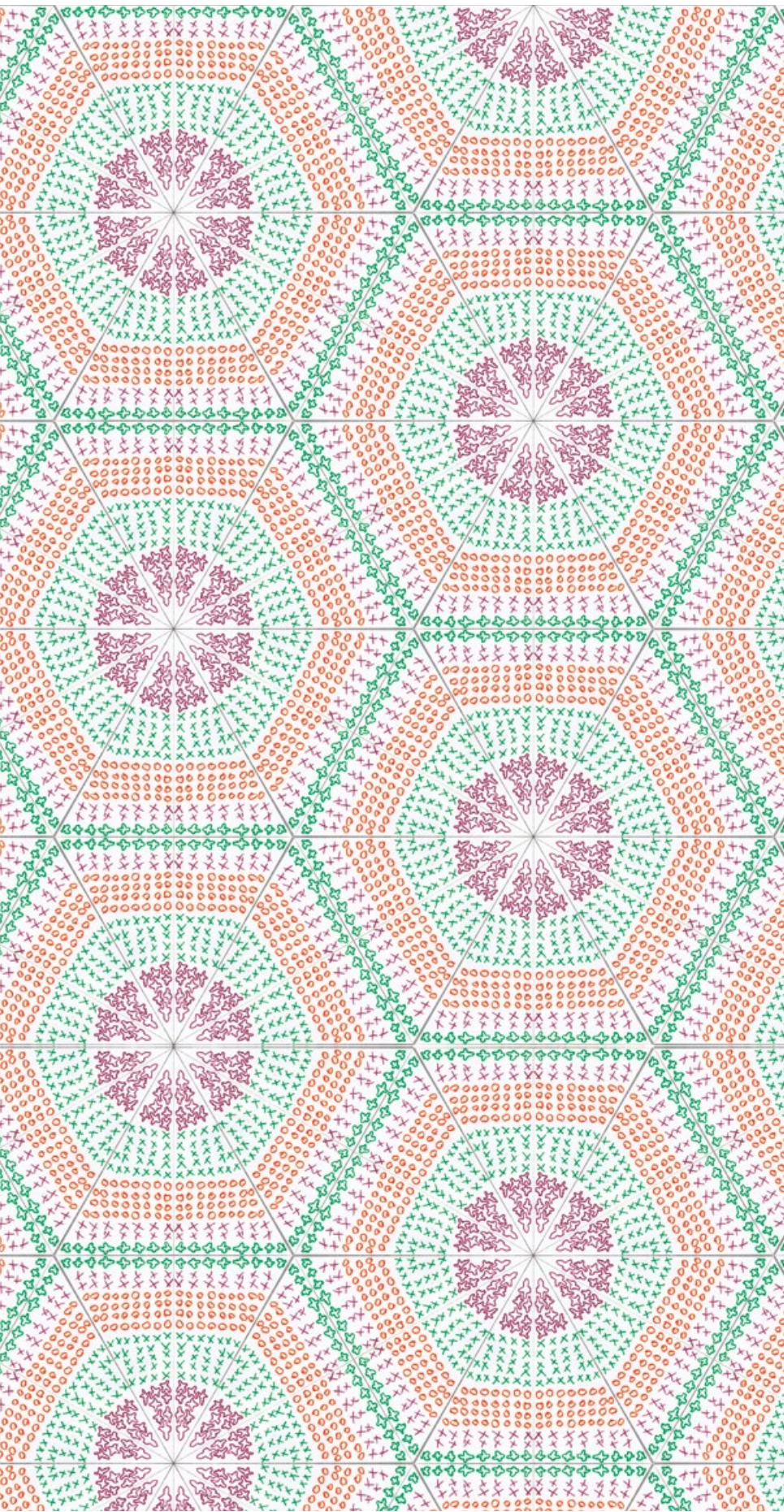
Tudi midve tebe. (In naše stopinje izginejo v snegu na ozki potki, ki vodi nazaj v zapor.)

Suzana in Mateja

(ZPKZ Ig)

Spremne besede

TRETJE LETO PROJEKTA »VKLJUČUJEMO IN AKTIVIRAMO!«

Tretje leto izvajanja projekta »Vključujemo in aktiviramo!«, namenjenega opolnomočenju štirih ciljnih skupin (zapornikov v fazi odpusta, oseb s težavami v duševnem zdravju, oseb z motnjami v duševnem razvoju in oseb, ki se zdravijo odvisnosti od prepovedanih drog) za približevanje trgu dela, ki ga med letoma 2016 in 2019 vodi Javna agencija za knjigo RS, sofinancira pa Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada, je bilo leto presežkov. V letu 2018 smo namreč namesto sprva načrtovanih sedem skupin lahko v usposabljanje zaradi dobrih rezultatov prvih dveh let in pozitivnih odzivov s terena vključili kar petnajst skupin. Z iskanjem institucij, ki bi z nami sodelovale, ni bilo nikakršnih težav. Dober glas o projektu ViA se je že razširil med njimi, tako da so se nam vse, ki smo jih povabili, z veseljem pridružile. Zaradi večjega števila skupin smo seveda v projekt vključili tudi več literarnih in likovnih mentorjev ter, najpomembneje, dali priložnost večjemu številu udeležencev, da so se kot v prvih dveh letih pod vodstvom mentorjev in na podlagi izbranega slovenskega leposlovja preizkušali v svojih sposobnostih umetniškega ustvarjanja in socialnih spretnosti.

Poleg šestih skupin, ki smo jih organizirali v sodelovanju z institucijami, v katere so vključene osebe z motnjami v duševnem razvoju, smo usposabljanje omogočili še zapornicam in zapornikom (tokrat ponovno v Zavodih za prestajanje kazni zapora Ig, Dob in Maribor, na novo pa še v ZPKZ Ljubljana in v Prevgojnem domu Radeče) ter osebam s težavami v duševnem zdravju (v Društvu Altra v Ljubljani in v Prevaljah ter v Socialno varstvenih zavodih Hrastovec in Dutovlje). Nekaj institucij se je v projekt vključilo prvič, z nekaterimi pa smo bili že stari znanci. Enako je bilo tudi z našimi mentorji, saj jih je nekaj projekt in način dela že poznalo iz lastnih predhodnih izkušenj, nekateri pa so bili novi v tovrstnih vlogah (letošnji mentorji in mentorji ilustriranja, ki so delali z zaporniki ter z osebami s težavami v duševnem zdravju, so bili Nataša Konc Lorenzutti ter Tanja Komadina in Igor Šinkovec, Stanka Hraščel in Zoran Smiljanić, Orlando Uršič in Jakob Klemenčič, Cvetka Bevc in Iztok Sitar, Esad Babačić in David Krančan, Žiga Valetič in Arjan Pregl, Alja Adam in Ciril Horjak, Kristina Kočan in Andreja Peklar, Neli Filipić in Ana Zavadlav). Tudi to je precej pripomoglo, da so bili načrti usposabljanja premišljeni,

velikopotezni in inovativni ter izzivov polni tako za mentorje kot za udeležence, njihovi skupni končni besedilni in likovni dosežki pa številčni in kvalitetni. Nekateri so res presegli lastne meje in vsa pričakovanja okolice, kar nas že tretje leto zapored utrjuje v prepričanju, da projekt ViA ni brca v prazno ter da kumpom birokracije navkljub izpolnjuje višje poslanstvo.

S tem skluden je tudi letošnji obsežen zbornik, ki sem ga kot prvo leto ponovno razdelila na dva dela. Prvi del z naslovom *Sprehodi čez mostove* združuje izdelke oseb z motnjami v duševnem razvoju, drugi del *Iz zlate kletke* pa prispevke skupin iz ZPKZ-jev in institucij, v katere so vključene osebe s težavami v duševnem zdravju.

Udeleženci, katerih prispevke beremo v tem zborniku, so (ali so bili v določenem trenutku svojega življenja) na neki način kot ptiči v kletki: bodisi dejansko zaprti v različnih institucijah (zapori ali psihiatričnih bolnišnicah), bodisi zgolj ujetniki svojih strahov, bolezni in najrazličnejših življenjskih okoliščin. A tudi kletka se lahko pozlati. Tako se je zgodilo na primer v ZPKZ Ig, kjer so zapornice, kot opisuje Nataša Konc Lorenzutti v svoji spremni besedi, preuredile in obnovile zavodsko knjižnico ter jo poimenovala »Zlata kletka«, kraj, kjer si je mogoče ob knjigi oplemenititi ali pa vsaj popestriti in olajšati bivanje. Besedilna in likovna dela, nastala v okviru letošnjega projekta ViA, so torej glasovi udeležencev, ki v vsej svoji polnokrvnosti, realistični neizprososti, pomenljivi duhovitosti, presunljivosti, pa tudi lepoti zvenijo iz takšnih in podobnih z zlatom ožarjenih prostorov.

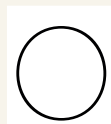
Prispevke v zborniku sem kot prvi dve leti skušala čim bolj smiselno žanrsko in tematsko strukturirati. Kratke in pomensko učinkovite haikuje nadaljujejo druge, zvrstno manj opredeljive pesmi z različnimi vsebinskimi poudarki. Likovni poeziji sledijo prozna besedila, sprva tista, ki se tematsko bolj navezujejo na spomine nekdanjih dogodkov (predvsem iz otroštva in mladostništva) zapisovalcev, nato pa krajši zapisi, razmišljanja, refleksije in besedila, ki so nastala (tudi) ob različnih vajah v slogu. V zborniku to poglavje smiselno nadgrajujejo utrinki, pri katerih je že očitneje prisotna želja po literarnem oblikovanju besedila, ki pa je še bolj izrazita v poglavju, v katerega so vključene (daljše in krajše) zgodbe. Sledi nekaj zgodb brez besed, v katerih pripovedno funkcijo prevzemajo ilustracije, predvsem obsežno

INDIVIDUALNE ZGODBE

pa je poglavje stripov, ki so bili v tem letu izjemno priljubljeni v različnih institucijah. Zbornik se zaključuje s krajšimi poglavji, ki vključujejo kolaže, pisma, intervju, dialoge in celo celovito dramsko besedilo. Ta žanrska raznolikost dokazuje, kako domiselno so se mentorji lotevali svojih nalog, vsebinska raznovrstnost izbranih besedil pa kaže, da njihovi avtorji imajo (in znajo) kaj povedati. Naj se njihovi glasovi slišijo čim dlje!

168

Zarika Snoj Verbovšek,
urednica in koordinatorka projekta

b večletnih izkušnjah pri aktivnostih, povezanih z destigmatizacijo duševnih motenj, pri katerih sem bil udeležen kot avtor nekaj knjig (in gledališke predstave) o samomoru, sem že v preteklosti prihajal v stik s populacijo tistih, ki imajo težave v duševnem zdravju. Tudi sam sem štiri leta svojega življenja živel z močno izraženimi nihanji med akutno depresijo, občasnimi napadi panike in pa stanjem, ki mu sam rečem »blaženost«, zanj pa slišim tudi oznako »manija«. Od mojih radikalnih stanj je zdaj preteklo že več kot dvajset let, v vmesnem času pa je v meni zraslo nekakšno sočutje do vseh, ki se spopadajo s podobnimi tegobami. Skozi običajne življenjske stike z ljudmi, skozi filmsko in literarno umetnost, pa tudi skozi ponavljajoče se aktivnosti ob svetovnem dnevu samomora (vsako leto 10. septembra) pa sem seveda spoznal, da so duševne motnje še veliko bolj kompleksno področje, kot sem vedel in verjel.

Dela v Altrini skupini sem se lotil z nekim globljim zanosom, v skupini sem se od prvega trenutka dalje počutil dobro. Kakor da sem med svojimi. Njihov dnevni center, v katerem imamo delavnice, kar kipi od življenja in družabnosti, zato mi nikoli ni bilo težko priti na srečanje. Skupina je sila raznolika, tako kot so seveda različni njihovi značaji – pa ne samo značaji, tudi diagnoze in socialne situacije. Nekateri bivajo doma in čez dan pač obiskujejo Altrin dnevni center. Drugi bivajo v Altrinih stanovanjskih skupinah. Nekateri imajo službo, drugi jo iščejo, tretji hodijo na faks, četrti verjetno nikoli ne bodo mogli delati polnih osem ur dnevno. Eni se spopadajo z depresijo, drugi z bipolarno motnjo, tretji s shizofrenijo, ki ima sama po sebi veliko različnih obrazov, četrti z obsesivno-kompulzivno motnjo ali s kakšno drugo težavo in prav vsak ima svojega psihiatra ali psihiatrinjo in terapijo. Nekateri na delavnici ves čas samo molčijo in poslušajo, vendar je zaznati, da so v duhu živi in prisotni. Nekateri ne premorejo bralne koncentracije in ne preberejo tako rekoč nobene knjige, se pa kljub temu udeležujejo pogovora (česar so verjetno vajeni že iz samega dnevnega centra in navsezadnje iz terapevtskih skupin, ki jih občasno gotovo obiskujejo). Spet drugi preberejo vsako obravnavano knjigo, ki jo imamo na sporedu, ali pa se odprejo in zacvetijo ob točno določeni tematiki in ob gostih.

Prav gostje so bili tisti, ki so v skupino vsakič znova prinesli dodano vrednost, svež veter, duhovno presenečenje na dveh nogah. V tako raznorodni družčini ljudi sem že po nekaj tednih ugotovil, da bo razkorak med načrtom, ki sem si ga pripravil na začetku leta, in med dejansko izvedbo programa s praktičnih vidikov velik, po namenu pa niti ne. Veliko zanimivih nalog, ki sem si jih zamislil, nikoli nismo uresničili, po drugi strani pa smo se lotili izzivov, na katere poprej niti nismo mogli računati. V skupini smo namreč imeli dva udeleženca, ki sta bila vsak na svoj način literarno posebej aktivna. Z Brigito Krek smo imeli priložnost pripraviti knjigo. Likovno-pesniško zbirko, ki smo jo v veliki meri uresničili ravno skozi delavnico. Postavil sem se v vlogo urednika (in sem knjigo na koncu tudi izdal pri svoji mali založbi), udeleženci pa so ves čas sodelovali pri branju pesmi, pogovoru o poeziji, pri fotografiranju Brigitinega slikarskega opusa, pri ocenjevanju oblikovanja, pri obisku galerije, kjer smo pozneje naredili tudi razstavo in pripravili odmeven predstavni dogodek. V povsem nenadejanem projektu Brigitine knjige, v katerega je bilo sicer treba vložiti nekaj vsebinskega in logističnega truda, sem prepoznal možnost, da si vsi skupaj dokazemo, kako se nekaj lahko izpelje, če za to obstaja vsaj majhna pripravljenost in odločenost. In smo to tudi naredili. Drug vzporedni projekt, ki smo ga imeli priložnost spremljati, pa je razvoj romana, ki ga piše eden od udeležencev. Piše ga na papir, nato pa rokopis s pomočjo prijatelja prostovoljca pretipkava v digitalno obliko. Besedilo bo potrebovalo nekaj uredniškega in lektorskega dela, preden bo zrelo za objavo, vendar verjamem, da bo nazadnje tudi izdano, predvsem pa bo zanimivo z vidika edinstvenega vpogleda v duševno bolezen, o kateri piše udeleženec, o čemer bi celo boljše artikulirani pisatelji, če nimajo osebne izkušnje, težko povedali kaj tehtnega.

Ta dva projekta sta nas torej zaposlovala vsakič, kadar nismo imeli gostov, seveda pa sem tudi od ostalih udeležencev zahteval kolikor je le mogoče aktivno sodelovanje. Nekateri se lažje izrazijo skozi poezijo kakor skozi prozo, kar sta s svojima preprostima, a lepima in iskrenima doprinosoma dokazala Barbara in Miha. Brigita, ki je sicer pesnica, se je preizkusila v prozi in opisala enega bolj zahtevnih dni v svoji mladosti, ko je

še obiskovala Srednjo šolo za oblikovanje v Ljubljani. Tudi Matej je zapisal avtobiografski utrinek, ki mu veliko pomeni, zato je dragoceno, da ga je delil z nami, medtem ko je Andrej opisal svojo pot, ki jo je zaznamovala obsesivno-kompulzivna motnja. Vsi, ki ne veste, kaj je to in kako se odraža, imate zdaj edinstveno priložnost, da se z njo spoznate. In za konec se je v izboru znašel odlomek iz romana Benjamina (literarni psevdonim), ki na moje presenečenje ne piše o lastni izkušnji, temveč ustvarja svoj lik in svoj ločeni literarni svet. Poglavitno vlogo v njem ima mlada Ana z duševno motnjo, skozi zgodbo pa nam avtor pokaže tudi notranjost psihiatrične ustanove in ljudi, ki se tam znajdejo – bodisi kot pacienti bodisi kot zdravniki in osebje. Kar so me udeleženci literarne delavnice v Altri v tem letu naučili, je, da je prav vsak človek kompleksna, zanimiva in edinstvena zgodba. Tudi jaz. In tudi ti.

Žiga Valetič,
mentor v Društvu Altra Ljubljana

O LEPIH VOŠČILIH IN AKTIVIRANJU

Kot mentor likovnih delavnic pri projektu »Vključujemo in aktiviramo!« sem letos sodeloval drugič. Lani sem delal z zaporniki iz Zavoda za prestajanje kazni zapora Maribor, letos z ljudmi s težavami v duševnem zdravju na Društvu Altra. Prav tako pa sem imel že mnogo drugih delavnic pred tem. Najprej bi namenil nekaj besed temu, kakšne razlike delam pri izvedbi delavnic: bolj ali manj nobenih!

No, vsekakor so kakšne razlike zaradi konkretnih posameznikov, s katerimi delam: eni so izrazito odprti, drugi sramežljivi, eni govorijo veliko, drugi nič, eni so strahovito talentirani, drugi imajo le željo, da bi s srečanj nekaj odnesli. Tematike izbiram mogoče takšne, kakršne se zdijo za določeno skupino ali čas bolj aktualne, da so udeležencem bližje, a poglobljena ideja ima pri vseh prav isto usmeritev: spoznavati logiko likovnega izražanja in sodobne vizualne komunikacije.

Oboje dandanes ni dobrodošlo le zaradi morebitnih umetniških nagnjenj posameznika, ampak je mogoče še ključneje, ker živimo v izrazito vizualnem svetu in bi boljše poznavanje logike, kako vizualna govorica sploh funkcioniira, torej »vizualna pismenost«, moralo biti nujno. Delavnice poskušam načrtovati tako, da se udeleženci počutijo čim bolj sproščeno, kreativno, igrivo, a prav zaradi te igrivosti hkrati tudi z občutkom, da delamo nekaj pomembnega.

Zdaj pa h konkretnostim.

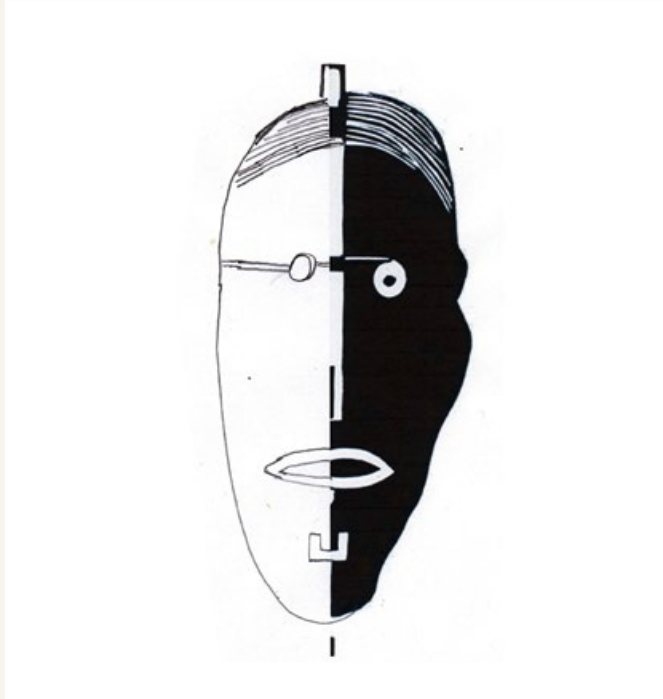
Pri prvem srečanju sem pripravil portrete, podobe obrazov različnih slikarjev. Natisnil sem jih na liste tako, da je polovica obraza manjkala. Naloga za udeležence je bila, da vsak potem doriše manjkajočo polovico. Skozi to vajo smo naredili dvoje: pogovarjali smo se o ustvarjalcih, ki so naslikali originale (Klee, Gauguin, Warhol, Picasso ...), obenem pa, ker je bilo podobe treba »le« dorisati, dopolniti, so tudi tisti udeleženci, ki so imeli prej zadržke pred risanjem, izgubili strah. Sam namreč menim, da se prav vsakdo lahko likovno izraža.

Naslednja serija izdelkov, ki smo jih naredili, se je navezovala na način snovanja podob, ki je danes zelo aktualen, od slikarstva do različnih medijskih vsebin: da iz obstoječega vizualnega materiala ustvarimo nove, lahko zelo osebne celote. Dejansko se del naše osebne identitete ustvarja na ta način: kulturni fenomeni postanejo del naše intime. Za izhodišče smo

Brigita Krek (Društvo Altra Ljubljana)

M Kokalj (Društvo Altra Ljubljana)

Brigita Krek (Društvo Altra Ljubljana)

M. S. (Društvo Altra Ljubljana)

vzeli izjemno zanimivega umetnika Henryja Dargerja (revnega hišnika z Aspergerjevim sindromom, ki je v sredini prejšnjega stoletja živel v Chicagu, njegovo umetnost pa so slučajno odkrili šele po njegovi smrti). Ta je s kopiranjem sličic znanih ilustracij ustvarjal popolnoma nove podobe, celote, lasten likovni svet. Mi smo uporabili različna popkulturna izhodišča: od Mikija Miške, Disneyjeve Sneguljčice, Snoopyja, junake Mikija Mustra ... Nato smo se lotili še enega zelo vseobsegajočega, zgodovinsko bogatega, a danes tudi povsod navzočega področja: prepleta besede in podobe. Pogovarjali smo se o zgodovini, ki sega od srednjeveških iluminiranih rokopisov, ruske avantgarde, MTV-jevske kulture devetdesetih let prejšnjega stoletja, sodobnih digitalnih naprav ... in konec koncev do vizualne poezije. In prav to smo nazadnje naredili, sestavili smo vizualno pesem iz posameznih besed, ki jo je mogoče brati v različne smeri, postavljati na različne načine. Prav tako kot je bilo avtorjev več, je seveda več tudi bralcev, ki bodo zopet iz prebranega ustvarjali svoje pomene, besede razumeli na njim lastne načine.

Potem smo govorili o podpisu kot o likovnem delu. Na eni strani o čisti likovnosti podpisa, kako je sestavljen iz črt, ki jih lahko razumemo kot slikarske, na drugi strani o podpisu kot o

pomembnem delu slike (in trga z umetninami): če na listu piše Picasso, to pomeni, da ima tudi veliko vrednost ipd.

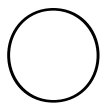
Navezovali smo se tudi na aboriginsko in afriško ustvarjalnost, na podlagi katerih smo delali vzorce in maske ob pogovoru o zgodovini »norosti« v slikarstvu pa smo omenili slovite Rorschachove teste ... A ker nam tukaj prostor ne dopušča, da bi se spuščali v podrobnosti, naj naprej govorijo podobe same.

Poudariti moram, da je na naših srečanjih skoraj vedno nastal kakšen presežek, delo, ki je bilo zanimivo na formalnem ali vsebinskem nivoju, da pa dejansko to ni bil naš edini namen. Naj nadaljujem že prej začeto misel, da se prav vsakdo lahko likovno izraža. Ni nujno, da to počne tako, kot so to počeli renesančni risarji, ampak vsekakor na način, da svoje ideje izraža likovno, pa naj bo to skica obrtniku za obliko police, ki jo želi, naj bo črtni graf ali konec koncev, da delodajalca prav z narisanim prepriča, da lahko od njega pričakuje kreativne rešitve. Ali, kar pa je dejansko še najbolj pomembno, da poskuša z likovnim izražanjem prikazati svoj notranji svet, ga raziskati ali celo razveseliti koga drugega.

Ko smo recimo delali s tušem in ugotovili, da ta tehnika omogoča prav nepredvidljive rezultate, ki jih včasih niti ne moremo nadzorovati, a so lahko čudoviti, mi je ena od udeleženk (Brigita Krek, izjemna oseba, ki je vseskozi aktivno sodelovala na naših delavnicah, letos pa je izdala svojo prvo pesniško zbirko in ob tem postavila spremljajočo likovno razstavo) z veseljem v obeh rekla: tole tehniko bom uporabila za novejše voščilnice! Obstaja mogoče še kakšen jasnejši primer, da naša dejavnost dejansko povezuje, »vključuje in aktivira«?

Arjan Pregl,

mentor ilustrator v Društvu Altra Ljubljana

določila sem se, da bom začela pri koncu, pri našem zadnjem srečanju, ko smo imeli v gostih dr. Tamaro Trobentar, psihoterapevko, ki je izvedla delavnico z naslovom »Zdravje in kreativnost – krepitev notranjih virov«. Delavnica je bila udeležencem zelo všeč, še posebej zato, ker je bila Tamara v skupini prisotna z vso svojo pozornostjo in čutenjem. Udeležence je podprla s tem, da je izpostavila njihove pozitivne lastnosti, predvsem pa eno od osrednjih lastnosti, ki zaznamuje skupino kot celoto – to je strpnost. Že na prvih srečanjih sem opazila, da udeleženci zelo dobro razumejo relacijo jaz/drugi, boljše kot marsikdo, ki ni bil nikoli hospitaliziran ali ni živel v skupnosti (kot je na primer Altra). Ob tem bi se navezala na pojem »inkluzije« s področja geštalt terapije, ki poudarja pomen »sprejemanja drugega«, pri čemer pa je bistven dialog, ki temelji na zaupanju. Gary M. Yontefa primerja pojem inkluzije s pojmom empatije in pravi, da naj bi šlo pri inkluziji za globlje vživljanje v občutke drugega kot pri empatiji, s tem da občutek lastne avtonomije ni zasenčen.

Med usposabljanjem smo krepili občutek lastne avtonomije v odnosu do »drugega«. Ljudje smo po naravi bitja odnosov, kar nas določa, je prostor med nami, torej odnos, saj šele ta omogoča vzpostavitev »lastne identitete«. Žal živimo v družbi, ki je polna predsodkov, stereotipov in sovraštva do drugačnosti, kar so mi dodatno potrdili tudi udeleženci: »Ko se usedem v lokal, da bi si naročil kavo, me ne postrežejo, ker nosim s seboj stigmato, da sem norec.« Ko sem slišala take in podobne zgodbe, me je zabolelo pri srcu, hkrati pa sem začutila jezo in razočaranje, da živim v tako nezreli družbi.

Večina ljudi, ki obiskuje Altra, živi izolirano od širše skupnosti, številni med njimi imajo odločbo o nezaposljivosti, kar pomeni, da nimajo nobene perspektive, kar se tiče iskanja delovnih mest, drugi so izločeni zaradi predsodkov, kar sem že omenila itn. Prav zato je še posebej pomembno, da izvajamo take in podobne projekte čim bolj kontinuirano in po možnosti podprto tudi s strokovnjaki s področja duševnega zdravja, ki imajo izkušnje z delom s telesom.

Tekom prvih delavnic se mi je, kot sem predvidevala že pri snovanju načrta, potrdilo, da udeleženci veliko lažje in bolj sproščeno ustvarjajo, vstopajo v dialog, če je v program vključeno tudi telesno gibanje v obliki preprostega razmigavanja,

mišičnega sproščanja, avtentičnega gibanja po prostoru itn. Ustvarjalnost je nemogoče ločiti od čustev, ki so v naših telesih – beseda čustvo prihaja iz latinske besede in pomeni »gibati se na ven«. Če ločimo svoje občutke od okolja, jih ločimo tudi od samih sebe, zaradi česar nastane vrzel v občutenju sebe v odnosu do lastnih telesnih občutkov. Ker ljudje s težavami v duševnem zdravju pogosto trpijo zaradi »potlačenih« ali »od sebe odrezanih« čustev«, je pomembno, da prek gibanja stopajo v stik s telesom – tako pa tudi z lastno ustvarjalnostjo.

Zelo zanimivo delavnico je pripravila pesnica in plesalka Kaja Teržan, ki je s pomočjo gibanja v prostoru udeleženca pripeljala do tega, da so iz posameznih vsebinskih segmentov ustvarili zelo domiselne, kratke pesmi, ki so tudi objavljeni v zborniku pod naslovom Prebliski. Ivo Rotar, avtor izvirne pesmi »Diha me pametni telefon«, se sicer raje posveča risanju kot pisanju (še raje pa igra šah), a prek gibanja je prišel v stik z lastno senzibilnostjo in domišljijo. Predvsem pa se je – zaradi sproščene vzdušja – znebil notranjega »kritika«, ki večino udeležencev omejuje pri njihovem ustvarjalnem procesu. Pogosto se namreč borijo z občutki, da ne znajo pisati in da njihovi ustvarjalni produkti »niso dovolj dobri«.

Tako pri snovanju načrta kot tudi pri izvedbi programa se mi je zdelo pomembno, da si mentorice/mentorji puščamo odprt prostor in se znamo prepustiti kreativnim tokovom, ki krožijo v skupini, kar pomeni, da imamo načrt zgolj za ogrodje in mu ne sledimo v linearnem zamahu. Sama sem imela srečo, da sem lahko (ko so delavnice že potekale) nekaj gostov zamenjala za druge in tako oblikovala celosten program, ki je sledil potrebam in željam udeležencev. Najbolj uspešne so bile delavnice z gosti, ki so bili pripravljene z udeleženci deliti svojo ranljivost, osebne izkušnje, zgodbe, misli, prav tako pa so bili učinkoviti tudi programi, ki so vključevali izkustveno delo, gibanje in skupinsko dinamiko, kar sem že omenila.

Udeleženci so z veseljem sledili režiserju Andreju Jusu, ki jih je popeljal v »svet« avtentične igre. Zelo se jih je dotaknila delavnica s Jedrt Lapuh Maležič, na kateri je pisateljica prebrala zgodbo in z njimi delila svojo izkušnjo hospitalizacije. Malce drugačno srečanje, polno humorja in lahkotnih ritmov smo izkusili z glasbenikom in pesnikom Petrom Andrejem,

skupaj z njim pa tudi napisali (in uglasbili) pesem »Pomladni veter« o fantu, ki sosedi krade spodnje hlačke (s štrika), zato da bi jih lahko namesto šopka podaril svoji puncici. Na delavnici z naslovom »Čarobni vrt – kako premagovati duševne težave s pomočjo umetnosti« smo vaje kreativnega pisanja in branje literarnih del povezali z izkustvenim delom, z oblikovanjem »mini« vrta – v lonce smo zasadili okrasne rože in zelenjavo. Tako kot zemlja med prsti je namreč tudi umetnost nekaj snovnega, nekaj, kar nastaja v prostorih »vmes«, kjer se ljudje srečujemo in učimo strpnosti, zato pa je tudi vir zdravja.

Alja Adam,
mentorica v Društvu Altra Prevalje

Hinko Smrekar, *Žlindra*, 1933

preteklih treh letih sem se v projektu ViA znašel v treh vlogah: bil sem literarni in likovni mentor, občasno pa tudi gost na delavnicah. Nazadnje sem vodil ilustratorski modul v svoji domači regiji, na Koroškem, v prevaljski enoti Društva Altra. Bilo je lepo, a tudi naporno. V zadnjem letu projekta me čaka še en velik izziv. Likovne delavnice bom vodil v Vzgojnem zavodu Planina. To bo le ena izmed napornih nalog v letu, ki prihaja. Konec februarja sem se namreč odločil, da bom začel s pripravami na doktorski študij. Tema: »Hinko Smrekar in njegov čas. Umetnostno zgodovinska in likovna kritična analiza njegovih ključnih del«. Prvi del moje naloge je iskanje neznanih umetnikovih del. Kot lovski pes sledim neznane risbe, grafike, slike, razglednice in pisma. Včasih najdem popolnoma neznano delo, drugič pa (kar je skoraj enako vznemirljivo) izvirnik, ki smo ga poznali le po reprodukcijah. Pozno spomladi sem dobil namig, da se bo morda v kratkem prodala risba *Žlindra* – to je ena bolj znanih Smrekarjevih risb. Podoba je nastala kot del njegovega velikega cikla *Zrcalo sveta* v letu 1933.

Prizor s tremi delavci, ki s koli porivajo reko izrabljenih ljudi, je preroška podoba grozot, jih je prinesla druga svetovna vojna. Triinosemdeset let stara risba s tušem me je presunila tudi zato, ker je kritična metafora našega dela pri projektu »Vključujemo in aktiviramo!«. Na zadnjo stran lista je Hinko Smrekar (1883–1942) zapisal: »Die Schlacke der Verbrauchten wird fortgeschweint, – das gold setzt sich.« V slovenščini to pomeni: »Žlindra porabljenih ljudi se izloči, – zlato se usede.«

Kaj mi kaže to zrcalo sveta, ko se kot mentor v projektu »Vključujemo in aktiviramo!« pogumno zazrem vanj? Trije mišičasti moški, ki sklonjeni odpravljajo trupla, so priročna metafora za

literarnega mentorja, likovnega mentorja in gosta na naših delavnicah. Zlato so izjemni izdelki in odmevni dogodki, ki jih pripravimo ob zaključkih projekta v tekočem letu. Zlato je zmaga projekta ViA v kampanji »EU projekt, moj projekt« leta 2017. Zlato je tudi pričujoč lepo oblikovan in bogato opremljen zbornik. Reka trupel so udeleženske in udeleženci delavnic. Po zaključku projekta redko znova pridemo v stik z njimi, mediji nanje pozabijo.

Ali smo mentorji res pomočniki družbenega sistema, ki odprava izrabljene ljudi? Ustvarjalno delo ima vendar lastno kvaliteto, tudi če ne prinese družbenih sprememb. Na iskrene trenutke med udeleženci in mentorji nočem in ne morem gledati s cinizmom. Na piedestalu mojega spomina ostaja dejstvo, da sem bil priča pravim čudežem. Kako lahko gospa brez likovne izobrazbe nariše in pobarva čudovito podobo? Kako lahko gospod, ki zase trdi, da ne zna risati, nariše zapleten vzorec? Kako lahko nekdo s hudim pomanjkanjem koncentracije zdrži uro risanja? Kako lahko tiho, zadržano dekle s težko življenjsko zgodbo nenadoma izda izjemno pesniško zbirko?

Letošnja delavnica na Fari na Prevaljah je bila intenzivna. Nastalo je veliko risb. Narisali smo šahovske figure in naredili vajo, pri kateri smo urili spomin in hitro risanje. Potem smo se lotili barvanja inicial in elementov za rastre. Udeleženske in udeleženci so preseglji moja pričakovanja. Uspeli smo pripraviti vse črke slovenske abecede. Nastalo je tudi celih sedemindvajset elementov za geometrijske rastre. Vrhunec našega druženja je bila končna predstavitev izdelkov in podelitev priznanj. Ko smo na platnu gledali, kako se iz trikotnega elementa sestavi šesterokotnik, iz mnogo šesterokotnikov pa hipnotičen geometrični vzorec, je bilo slišati vzklike navdušenja. Komaj čakam, da se bomo spet srečali in na predstavitvi zbornika še v drugo doživeli občutek, da smo skupaj naredili lepo reč.

Britanski pisatelj in teolog Gilbert Keith Chesterton je v neki kratki zgodbi o očetu Brownu zapisal: »Najbolj neverjetna reč pri čudežih je, da se dogajajo.« Sovpadanja in nenavadni dogodki pa mislečemu in čutečemu človeku ne smejo biti dovolj (tudi G. K. Chestertonu niso bili). Naše delavnice premikajo meje – o tem ni dvoma. Moramo pa se vprašati: od kod prihajajo ljudje, ki se znajdejo v institucijah, ki so kraj naših obiskov?

Kaj se dogaja z njimi, kaj počnejo po našem odhodu? Kam odhajajo, kadar se njihovo bivanje v instituciji zaključí?

Javna agencija za knjigo ni policija, ni socialna služba in tudi nalog sodne veje oblasti ne more opravljati. Javna agencija za knjigo ni bila še v nobeni vladi. Tudi mentorice in mentorji ne moremo izvajati intervencij na domovih problematičnih družin ali institucij. Kako vplivati na to, da se bo slovenska družba začela zavedati usod najbolj ogroženih? Mentorice in mentorji moramo k dvema nalogama, pri katerih smo se izkazali odlično, v novem letu dodati še tretjo.

Načrt za zadnje leto našega projekta:

1. nadaljevati z dobrim delom vodij delavnic,
2. nadaljevati s prakso izjemnih gostov in
3. v medijih več čas opozarjati na to, da je mnogo ljudi odrinjenih na rob. Naše udeleženke in udeleženci so zaradi projekta ViA postali bolj vidni, a tudi oni morajo pogosto živeti v zelo težkih razmerah.

Poudariti moramo, da so potrebne sistemske rešitve.

Spomnimo se, da je pglavitni cilj operacije socialna aktivacija ranljivih skupin. S kulturnim delom udeležence programa približujemo trgu dela, zmanjšujemo brezposelnost in posredno nižamo odstotek ljudi, ki živijo pod pragom revščine.

Bolj kot kadar koli potrebujemo vizijo egalitarne družbe. Svoje javne nastope, še posebej tiste v medijih, moramo dobro izkoristiti.

Ciril Horjak,

mentor ilustrator v Društvu Altra Prevalje

Na svetu sta samo dve bandi: dobra in slaba. Sam sem najprej padel v slabo in to pošteno plačal. Seveda ne vem, kaj bi bilo, če bi bilo drugače in bi najprej srečal dobre fante. Morda ne bi nikdar napisal niti vrstice in bi bilo moje življenje izpolnjeno tudi brez vse te silne ustvarjalnosti. Tega ne bom izvedel nikoli in to me na neki način pomirja. Preteklost je speča zver, ki je ni dobro motiti, ker nikoli ne veš, o čem se ji sanja. A sanjati vseeno ne smeš nehati. Pa če je še tako hudo. To je edino, kar šteje, ko te zver stisne za vrat. Nekaj podobnega sem želel povedati tudi svoji bandi v Radečah, ki me je tako odprto sprejela v svoji kletki. Hvaležen sem jim, da so mi odprli oči in me ponovno utrdili v prepričanju, da je svoboda, ki nam jo je dala naša slaba banda, v resnici zapor, za katerega smo se žal odločili prostovoljno. In kdo to bolje ve od tistih, ki so zaradi sistemskih in družinskih napak končali v takšnih in drugačnih zavodih po vsej državi. Tako kot sem sam postal pisatelj po čistem naključju in bi lahko končal tudi povsem drugače, tako se je tudi mojim prijateljem v Radečah obrnilo drugače, kot so si verjetno želeli. Kar pa seveda ne pomeni, da so s tem zapravili vse svoje priložnosti. Še veliko jih bo in pisanje jim bo prišlo še kako prav. Imajo tisto, česar nima večina slovenskih literatov: resnično boleče izkušnje. In zgodbe, prave zgodbe. Ne na silo pridobljene in pobrane iz akademskih sefov ali okorno stkane iz globoko zamrznjenih travm. Nikakor ne. Fantje in punce, ki so se tvorno udeleževali naših delavnic, so pisali iz srca in duše, brez vnaprejšnjih formalnih postopkov. Uporabljali so metodo nadzorovane improvizacije, kar pomeni, da so teoretski del, za katerega sem poskrbel kot mentor v programu, vtkali v svojo improvizacijo. Mnogo jih je pisalo na naših srečanjih, nekateri pa so raje izbrali samoto in izolacijo, kjer so lažje ubesedili svoje stiske in bremena. Predvsem prozni del je bil po večini posvečen rdeči niti našega programa, torej iskanju dobre bande, tako med nami kot zunaj grajskih zidov. Seveda smo poskušali ohranjati kritičnost in angažiranost, zato je bilo veliko napisanega namenjenega tudi iskanju slabe bande. Vmes je nastalo tudi precej intimistične in deloma celo erotične poezije, pri kateri je prednjačila predvsem rima. Drugače pa smo zasledovali modernistične postopke in večinoma uporabljali prosti verz. Za ostalo je poskrbel ritem, ki seveda izhaja iz rapa, dominante glasbene zvrsti med gojenci zavoda. Največjih uspeh

O DELAVNICAH STRIPA V PREVZGOJNEM DOMU RADEČE

DELO NA TERENU

Na prvo srečanje sem se odpravil v dvomu: bom sploh znal uspešno izvesti delavnico v prevzgojnim domu? Mojim pomislekom ni toliko botrovalo dejstvo, da bom delal s prestopniki, ki živijo pod ključem. Ne, v zaporu sem že vodil eno prijetno usposabljanje. Strah me je bilo tega, da bom delal z adolescenti! Z njimi namreč ne delam posebno rad. Jaz rad raziskujem meje stripovskega jezika, oni preradi meje moje potrpežljivosti. A strah je bil popolnoma odveč. Že pred obiskom me je po telefonu pomiril Esad Babačić, češ da gre za prijetne mladostnike. In res so bili fantje in punce v Radečah do mene uvidevni in prijazni. Odlično smo se razumeli. Za marsikaterega od njih sem kar težko verjel, da v zavodu preživlja eno- oziroma triletno kazen.

Delavnico sem zasnoval enako kot pred dvema letoma v zaporu na Dobu. Prvi termin sem najprej posvetil kratki predstavitvi svojih stripov. Toliko, da se jim predstavim. Imel sem sicer zoprno težavo pri vzpostavitvi povezave med računalnikom in projektorjem, a mi je na pomoč priskočil prijazen pravosodni policist. Po samopredstavitvi sem nadaljeval s svojim predavanjem »Raz dva strip«. Udeleženci so bili razživet, a spoštljivi. Največjo pozornost so zbudili moji stripi z multistabilno percepcijo in »globinski« strip *Bilo je zapisano*, ob katerem so se iz publike slišali presenetljivo barviti vzkliki odobravanja. Tako lepega odziva še nisem bil deležen! Ni čudno, da sem srečanje zapustil kar nekoliko vznosen. Opogumljen sem komaj čakal na naslednji termin in pričetek dela.

Pri izbiri vsebin njihovih stripov sem jim prepustil popolno svobodo. In niti nisem bil presenečen, da je bilo zato v stripih vse polno vulgarnosti, profanosti in droge. A vsaj delali so. Tudi največji razboriteži med njimi. Včasih sem bil prav presenečen, ko je na sicer kaotični delavnici nastal popoln mir in je petnajst glav tiho sledilo svinčnikom, ki so škrabljali po papirju.

Še lepši od tišine pa je bil krik presenečenja ene udeleženke, ko je izvedela, da je sprejeta na kozmetično šolo. Tisti hip sem ravno stal poleg nje in imel sem čast, da ji prvi čestitam. V najlepšem spominu pa mi bo verjetno ostal pripetljaj, ko sem en dan že končal z delavnico in odšel skozi težka zavodska vrata, pa za mano priteče fant v kuharski obleki. Entuziastu, ki prestaja kazen na odprtem oddelku, je bilo žal, da se ni mogel udeležiti srečanja.

je bil, da so svoja prva literarna dela napisali tudi tisti, ki doslej praktično niso brali knjig – teh pa je bilo kar nekaj. Tako kot tudi jaz so torej postali pišoči, še preden so bili beroči. Kaj takšnega se v literaturi zgodi zelo redko, zato si štejem v posebno čast, da sem bil prisoten pri tem čudežu. Svoje so dodali tudi gostje, ki so bili zelo kooperativni, saj so udeležencem zaupali marsikatero skrivnost iz svojega ustvarjalnega Babilona. Tu mislim predvsem na Miho Mazzinija in pa Gorana Vojnovića, ki sta se popolnoma odprla in jima razložila svoje postopke pisanja, kar je bilo resnično dragoceno. Tudi gostje pa so bili nemalo preseenečeni, kaj vse so jih spraševali udeleženci, ki so izkazali veliko željo po pridobivanju znanja in veščin pisanja.

Tudi sam sem bil sprva zbezan, ko sem ugotovil, da se lahko s svojimi fanti in puncami v prevzgojnim zavodu pogovorim bolje in več, kot s komer koli zunaj grajskih zidov. A sem se kaj hitro adaptiral in se iz pedagoga prelevil v učenca, ki je na svobodi veliko pozabil. Recimo to, da se je za svojo bando treba boriti in da se ne sme nikoli obupati pred tistimi, ki si te ne zaslužijo. Tudi za ceno svobode, ki je dejansko precenjena. Svoboda mora namreč vsakdo najti v samem sebi. Tako kot pesnika. Ker sem tudi sam predvsem nekdo, ki se bori za lastna načela, šele nato pisatelj, nisem uporabljal cenениh pedagoških prijemov, da bi svoje slušatelje pripeljal do izvira poezije. Lahko bi rekel, da smo se učili skupaj in dosegli, kar smo dosegli, enotno, kot dobra banda, ki pazi nase. Saj za to konec koncev gre; da imaš nekoga, ki mu lahko zaupaš. Potem je to poezija in literatura, ki je večja od življenja. Včasih razumeš knjigo, čeprav je nisi prebral. Ja, tako nekako je to z nami. Hvala banda, nikoli vas ne bom pozabil.

Esad Babačić,
mentor v PD Radeče

V tednu med dvema delavnicama je v prostem času samoiniciativno narisal strip in svoj upravičeni ponos je želel deliti z mano. In tudi meni je bilo žal, da mu tistega dne niso mogli dati prosto in da je zato namesto nad papirjem švical nad lonci.

ANALIZA STRIPOVSKIH DEL

Strip »Dureks« je Aleš zasnoval z Luđom, ki je tudi narisal promiskuitetneža z »benflom« na prvi sliki. Preostale slike je, zaradi Luđove neodložljive obveznosti, narisal Aleš. Na njih sledimo paru pri nočnem obisku hotela. Vendar si moramo dogajanje razložiti sami s pomočjo serije treh slik, na katerih se par nikoli ne prikaže. Mestna veduta s hotelom, pogled na posteljo, miza, na kateri ležijo škatlica kondomov in ključi BMW-ja. Na zadnji sliki vidimo žalostno družino in avto, ki zapušča kader. Bendi je na delavnici bolj kot svinčnik vrtel jezik. Dokler ni zadnjo minuto zadnjega srečanja, ko se mi je že mudilo, padel »noter« in mi za spomin v prepričljivem »grafiti« slogu izpisal moje ime. Koga je upodobil nad mojim imenom, ni povedal.

Blaž in M. K. sta sicer začela snovati strip o življenju v domu, vendar se ta zgodba zaradi njune pogoste odsotnosti ni premaknila z začetne točke. Na zadnji delavnici sta na mojo željo le naredila dve ilustraciji. Blaž je v kontrastnem likovnem izrazu narisal zapornika. M. K. pa, s prepričljivo spretnostjo, punco v »štiklih« in mrežastih nogavicah, ki ji je sprva želela dodati še krzneni plašč, a se je nato odločila, da bi bilo to že preveč. Eva in Jernej sta pripravila strip o dveh zadetih hudičkih na oblakih. Lika se med seboj ločita le po očeh, a tudi ta razlika na koncu stripa prav zabavno izgine. Eva je tudi avtorica »punce za rešetkami«, ilustracije, ki je pristala na naslovnici fanzina, ki sem ga pripravil za udeležence delavnice.

Gangster je skladno s psevdonimom narisal gangsterski strip. A na koncu mu je malo zmanjkalo, zato je zadnjo sliko narisala Eva. Luđo je poleg barvnega stripa, ki ga je zrisal v prostem času, na delavnici ustvaril še eno fino ilustracijo. Na stežaj odprta vrata vabijo v celico, v kateri utesnjujoče križanje zaporniških rešetk razbremeni tabla z napisom WC.

Niksonov strip prikazuje prostovoljne gasilce, ki hitijo na kraj prometne nesreče. Tam poteka smešen dialog, ki se za enega od udeležencev konča v prevzgojnem domu.

Sanči je težko zasnoval strip. Govoril mi je sicer, da bi rad naredil strip o tihotapljenju orožja v avtu, a mu ni uspelo zapisati niti ene besede. Tudi risal ni, vseeno pa je obiskoval usposabljanje. Tako sem mu pripravil mrežo pravokotnikov na dveh listih. Enemu listu sem dal naslov »Kaj mi gre na živce?«, drugemu pa »Rad imam«. Izbral je slednjega. V simpatičnem stripu, ki je nastal, je presenetil z zadnjim kadrom. Le kdo bi na seznamu pričakoval preprogo?

»Marika Rosa« je strip o mački, ki po klubih vrti glasbo. Pred »gigom« popije kozarček z drogo molly. Občutek vznesene zadetosti je avtorica Saraja izvrstno prikazala z dinamično diagonalno postavitvijo kadrov in z likom mačke, ki zadetih oči iz črnine zre v bralca.

»Konec večerje« avtorjev Saraje in Adija, je strip o dveh zaljubljenih, ki se po večerji odpravita k »počitku«. Čeprav je kraj dogajanja v tem poetičnem stripu resnična lokacija prevzgojnega doma, gre skoraj zanesljivo za fantazijski dogodek, saj so telesni stiki v domu prepovedani.

Vrečko je bil med najglasnejšimi udeleženci delavnice, a vseeno mu je uspelo zrisati dva zabavna stripa. Enega v srbskem jeziku, drugega v mariborskem slengu. Pri slednjem sem ga prosil za prevod.

David Krančan,

mentor ilustrator v PD Radeče

USTVARJALNOST IMA MOČ PREBUJANJA

Vozim se po vijugavi cesti čez Kras, skozi vasi ter mimo zaplat vinogradov in vrtov, ki tu in tam razkrivajo svoje rdeče prsteno srce. Pod nadstreški šumečih borovcev zrak diši ostro kot burja in mehko kot morje. To je Kosovelov Kras, prostor, kjer se je rodil in stesal. Ko sem pisala načrt dela za SVZ Dutovlje, pravzaprav ni bilo izbire – morala sem ga posvetiti Srečku Kosovelu, ki je čutil, videl in razumel ter zapisal vse, kar lahko zapiše velika duša. Velika, pa tudi ranjena duša. Kajti le tisti, ki dovoli, da se svet vanj neusmiljeno vtika bodisi s svojo lepoto ali bolečino, lahko čuti celovitost življenja. Ranljivost ni le šibkost, je tudi sposobnost čutiti več. Toda to je breme, ki ga je težko nositi. Pogosto za ceno psihičnega ravnovesja. Zato so bili veliki umetniki pogosto na robu bolezni. In zato imajo osebe, ki trpijo, nemara večjo željo po lepoti umetnosti. Kar je lepo, je pravi balzam za dušo, pravi stara fraza. Vemo tudi, da je beseda močno orožje. Že z navadno besedo lahko človeka prizadeneš ali povzdigneš. Lahko nekaj daš ali vzameš. Kaj šele z umetniško besedo. Ta ima moč, da staro srčno rano odpre, da znova zakrvavi, jo očisti in zaceli. In če je ne celi, jo vsaj milo poboža.

Pri mentorskem delu z osebami, ki imajo težave v duševnem zdravju, mi je zato to ljuba prisposoba. Ranjene duše. O tem razmišljam, ko se vozim čez pokrajino, prežeto s Kosovelovim duhom, do velike hiše na koncu Dutovelj, kjer sem se januarja letos prvič, oborožena s Kosovelom, povzpela do drugega nadstropja. Tu se ob torkih zbere naša skupina. Celoletno druženje smo začeli s Kosovelom in k njemu se neprestano vračamo. On je naša srečna zvezda. Z njim smo začeli dva večja vsebinska sklopa, ki sem si ju zamislila v načrtu – ukvarjanje s prozo in poezijo. Iz pretekle izkušnje s podobno skupino sem vedela, da je med proznimi deli bolje izbirati kratke zgodbe, saj imajo udeleženci težave z ohranjanjem pozornosti in težko berejo. Skoraj polovico svojih srečanj smo torej brali kratko prozo različnih slovenskih avtoric in avtorjev. Da bi ohranila dinamičnost, sem skoraj na vsaki delavnici organizirala tri dejavnosti: branje, kreativne vaje in pisanje. Vaje za spodbujanje ustvarjalnosti so igrive, osvobajajo um tipičnih vzorcev, ki strašijo večino ljudi – da je namreč ustvarjalnost rezervirana za izbrance in da je literarno ustvarjanje nekaj pretežkega. Te vaje sem vsebinsko navezala na trenutno branje, pogosto pa se je že iz samih vaj

izcimilo prav solidno pisanje, ki ga je bilo treba zgolj še popiliti. Domišljija, ta zaveznik ustvarjalcev, je z osebami, ki se zdravijo zaradi težav v duševnem zdravju, pogosto v sporu; povzroča jim odklone od »resničnosti«, zato se je s pomočjo zdravil v velikem loku izogibajo. Torej se kot mentorica nisem zanašala nanjo, raje sem jih spodbujala, naj iščejo motiv za pisanje v lastnih življenjskih izkušnjah, kar je s pristnostjo čustvovanja več kot uspešno nadomestilo umanjkanje izmišljij. Tako sem oblikovala koncept »literarnih razglednic«. Razglednica je navadno utrinek s poti, prostorsko omejen na nekaj besed ali stavkov. Ta način je udeležencem zaradi njihovih omejitev nadvse ustrezal. Namesto v oddaljene kraje smo skupaj potovali v otroštvo, odraščanje, mladost, zrelost – skratka po časovnici lastnega življenja. Snov smo prilagajali prebranim vsebinam – začeli smo s kraško motiviko po Kosovelu in v nadaljevanju iskali navdih v delih, ki smo jih brali. Kot primer naj navedem obisk pisateljice Nine Kokelj, s pomočjo katere so poskušali v pisanje vdahniti kanček magičnega realizma; ko smo brali zgodbe Metke Lampret, smo razmišljati o tem, »kam bi dali takle dan«, iz knjig smo jemali besede ali besedne zveze in jih razvijali po svoje. Ta princip dela smo ohranili tudi kasneje, ko smo prešli na poezijo. V obdobju ustvarjanja teh liričnih literarnih utrinkov je svoje delo v skupini opravila tudi ilustratorka. Na njenih delavnicah so tako literarne »razglednice« dobile tudi svojo likovno podobo.

Pravi vrhunec srečanj smo doživeli s poletjem, ko smo prešli na poezijo, seveda spet s Kosovelom, ki ga je s strastjo in ljubeznijo predstavil še en veliki pesnik, Josip Osti, najprej na Kosovelovi in nato še na svoji domačiji v Tomaju. Dogodek je bil literarna poslastica.

Kosovel je bil spet navdih za iskanje lastnega izraza, iz njegovi pesmi so si udeleženci izposodili besede ali besedne zveze in iz njih pisali lastno poezijo, eno delavnico smo posvetili vizualni poeziji, kjer smo vsebinski lok naredili s povezavo treh pesnikov: od Prešerna prek Simona Gregorčiča do Kosovela. S pomočjo pesnic in pesnikov, ki so nas obiskali, so se udeleženci seznanjali s sodobno slovensko poezijo in pod vodstvom izkušenih ustvarjalcev poskušali ustvarjati svojo. Esad Babačić je, na primer, uporabil kot izhodišče za pisanje lasten verz, pesnica

Jana Kolarič pa je udeležence vešče vodila v pisanju soneta in tako je pesniška oblika, za katero se je zdelo, da je rezervirana za vrhunske pesnike, postala dosegljiva tudi njim. Nastal je skupinski sonet, ki po naključju slavi prav naše druženje – ViA! V času, ko to pišem, je pred nami še kar nekaj srečanj, gostov, knjig in tem, ki se jim bomo posvetili. Tudi s Kosovelom se bomo spet srečali, v njegovi sobi v Sežani in v knjižnici. Načrtujemo manjši recital, s katerim bi svoje delo predstavili javnosti. Če se vrnem k začetku: dolgotrajna bolezen pusti človeku posledice in še posebej za to ranljivo skupino se zdi, da so ljudje neko odstavljani od vsega, kar vsakdanje življenje zahteva. Projekt »Vključujemo in aktiviramo!« je pokazal, da je ustvarjalna sila tista, ki nikoli ne zataji, če ji le daš priložnost, ter da ima umetniška beseda blagodejno moč – kot tista nežna sapa, ki zaveje skozi borove iglice, da zašumijo skozi Kosovelovo pesem ... in skozi bralčevo dušo.

Ustvarjalnost ima torej moč prebujanja. Ko se človek prebudi, se vključi in želi več – hoče se aktivirati. To je sila, ki tli v vsakem od nas.

Neli Filipić,

mentorica v SVZ Dutovlje

Ko prebiram uvodnike svojih kolegov, vključenih v projekt ViA, vidim, da smo se skoraj vsi srečali s podobnimi dilemami – bom zmogla, sem dovolj kompetentna, bom znala k sodelovanju in ustvarjanju spodbuditi tako zelo različne ljudi, ki jih ne poznam dovolj dobro ... Vendar je bil to zame izziv, ki sem ga sprejela z mešanico radovednosti, odgovornosti in strahu. Vedela sem, da to ne bo učenje risanja, tehnik, še manj ilustriranja. Pet srečanj je premalo za tako delo. Zato sem z udeleženci želela narediti nekaj osebnega, kar bo bližje skici kot končnemu izdelku. Prvič sem se z udeleženci srečala na delavnici svoje somentorice Neli Filipić v zavodu za ljudi s težavami v duševnem zdravju v Dutovljah. Na prvem srečanju nas je bilo deset. Začeli smo s spoznavanjem.

Najprej sem se predstavila jaz. S seboj sem imela nekaj knjig, ki sem jih ilustrirala, blok s skicami in nekaj originalnih ilustracij. Z zanimanjem smo skupaj gledali skice in originale. Primerjali smo jih s končnimi izdelki v knjigi. Povedala sem jim, da je risanje in ilustriranje proces. Da traja dolgo, včasih mesece. Nikoli ne nastane kar tako »iz prve«, na hitro. Nisem namreč želela, da bi udeleženci začeli s pomisleki: »Jaz ne znam risati.« Kljub pripravi na proces likovnega ustvarjanja pa smo se srečevali z raznolikimi dilemami. Dvom vase je prisoten tudi pri slikarjih, ki slikamo že dolgo časa, pri ljudeh, ki so na začetku tega procesa, pa je nerodnih korakov še toliko več. Kasneje smo med potekom delavnic zato strli kar nekaj »trdih orehov«. Načrt dela sem oblikovala že veliko pred samim začetkom delavnic. Postavljala sem si veliko vprašanj: toliko možnosti je, jaz pa ne vem, kje začeti, kje se omejiti, izbrati eno temo, eno tehniko ... Kaj pa, če komu to ne bo ustrezalo? Na seminarju so večkrat poudarili, da naj si zastavimo konkretne naloge, cilj, ki mu bomo lahko sledili in prišli do konkretnega izdelka. Zame je bolj pomemben proces kot pa končni izdelek, zato sem se s tem obremenjevala ... Na koncu se je vendarle izkazalo, kako pomembno je za udeležence, da nekaj ustvarijo.

Delavnice sem načrtovala tako, da bodo čim bolj podobne temu, kar počnem sama: branje besedila, razmišljanje o prebranem, iskanje idej in skiciranje. V delovni načrt sem zapisala, da bomo ilustrirali izbrana kratka besedila. Iz nabora knjig sem izbrala tista dela, za katera sem menila, da ponujajo zanimive likovne motive.

Včasih je za ustvarjanje dovolj zanimiv že naslov, tako da sem si zapisala nekaj motivov: vrata (Maja Vidmar: *Minute prednosti*), hiša (Jure Jakob: *Hiše in drugi prosti spisi*), okno, svetloba, ogledalo, zrcaljenje (Peter Svetina: *Ropotarna*) ... Teden pred mojimi delavnicami sva se z Neli slišali in se dogovarjali. Poslala mi je nekaj kratkih besedil udeležencev delavnic. Zdela so se mi prelepa – kratka, polna čustev in podob. Kot jih je imenovala Neli, »literarne razglednice«. Krasne za ilustriranje. Polna pričakovanj in s polno škatlo vsemogočega materiala sem se odpravila na prvo delavnico. Najprej smo vse razglednice skupaj prebrali. Besedila sem natisnila na kartončke, ne prav veliko večje od razglednic. Tako so učinkovala kot utrinki s potovanj, ne v daljne kraje, ampak v otroštvo, odraščanje, mladost, zrelost ... Nato smo se o prebranem pogovarjali in iskali ustrezne likovne motive. Seveda ni šlo vse zlahka in tekoče. Veliko je bilo individualnega dela, spodbujanja vsakega udeleženca posebej. S tehniko in materiali se nisem veliko ukvarjala, pustila sem, da se sami odločijo za tisto, kar imajo najraje: svinčnik, suhe barvice, pasteles, kolaž. Da bi premagali začetne blokade, smo poskusili besedilo razstaviti na čisto osnovne elemente. Ena od »razglednic«, »Pobeg«, zelo na kratko oriše, kako sta dekleti pobegnili v Koper in čakali na ladjo, ki bi ju odpeljala v Ameriko. Razložila sem, da bo dovolj, če uporabimo le barvo, da ustvarimo atmosfero, veliko modrine, morje, posebej ladjo, majhen policijski avto, črn oblak, ki nakazuje dramo ... Podobno je bilo z besedilom »Srečen dan«, kjer je Ema negotovost v risbi lepo premagala s čutno, žgočo gmoto oranžne barve, ki je zelo prepričljivo ilustrirala zapisan motiv. Prav tako je Tini po začetnem oklevanju uspelo prepričljivo upodobiti njeno »razglednico« »Štetje dežnih kapelj«. Korak za korakom: 1, 2, 3 ...

Tako smo nadaljevali na vseh srečanjih: z branjem, pogovarjanjem, gledanjem različnih knjig, ki sem jih prinesla na delavnice. Izbirala sem jih po občutku in glede na to, kaj bi lahko bilo komu v navdih. Zdaj sem namreč udeležence že bolje poznala. Ker so bile delavnice ravno v mesecu maju, je bilo zunaj vse polno rož, zato sem na delavnice prihajala tudi z velikimi, pisanimi šopki rož. Tako smo imeli vedno pred sabo še en motiv. Nisem pričakovala, da bodo risali po opazovanju, hotela sem

183

jih le spodbuditi k uporabi barv in k bolj abstraktni obravnavi motiva, da bi s tem malce razgibali vzdušje v dokaj turobnem skupnem prostoru. Med našim druženjem se je izkazalo, da zanimanje za eno stvar, eno temo, zelo hitro popusti in kako zelo dobrodošlo je, da imajo več manjših konkretnih nalog. Čeprav sem sprva načrtovala, da bo cilj/izdelek naše delavnice ilustrirana literarna razglednica, sem skozi proces ustvarjanja spoznala, da izdelki najbolj smiselno učinkujejo, šele ko so skupaj, povezani med seboj in z zapisano besedo. Zato sem se odločila izdelati majhno knjižico. Udeležence sem prosila še za ilustracijo naslovnice. Nuška je dala idejo za naslov: *Risbe našega življenja*.

Na zadnji delavnici sem vsakemu dala izvod. Mislim, da so bili udeleženci presenečeni, koliko smo ustvarili. Predvsem pa smo skupaj stopili v svet upodabljanja, se ob tem mnogo naučili o sebi ter drug o drugem ter se povezali na drugačen način.

Ana Zavadlav,

mentorica ilustratorica v SVZ Dutovlje

Letošnji september je poletno topel in taka so tudi torkova jutra, ko se odpravim do svoje skupine v eno od stanovanjskih skupnosti SVZ Hrastovec, ki se nahaja v Mariboru. Mojo vožnjo z avtobusom na drugi konec Maribora spremljajo nežni sončni žarki in Drava se krasno blešči pod modrim nebom. Ko prispem v hišo, me že čakajo. Po dolgem poletnem premoru smo zadovoljni, da smo spet skupaj. Pripravljene so, da bomo delali. Brali, diskutirali, pisali ali pa se samo pogovarjali. Samo pogovarjali. Kako bedno se to sliši. Pogovor prepogosto jemljemo kot nekaj popolnoma samoumevnega, in ko potegnemo črto, hitro ugotovimo, kako malo se zares pogovarjamo. Odkar se družimo, se še bolj zavedam, kako dragocen je pogovor in koliko nam pomeni, da nas nekdo posluša. Posluša in sliši. Eden od udeležencev pogosto vso skupino opomni, da se je treba pogovarjati o čustvih. To je ključno, pravi.

Ko sem lansko leto izvedela, da bo moja skupina v SVZ Hrastovec, se me je sprva polotil dvom, ali bom zmogla. Porajala so se mi številna vprašanja in dileme. Nemudoma je iz mene privrel spomin na najboljšega prijatelja iz otroštva, ki ga je kasneje v življenju doletela bolezen in je moral nekaj časa bivati tudi v Hrastovcu. To je bila še dodatna motivacija, da sprejemem to priložnost in jo pravzaprav zgrabim z obema rokama. Na seminarju v Ankaranu sva se s strokovno delavko Ešli Pušnik dobro ujeli in že od začetka sem bila navdušena, da bo ilustratorski modul v naši skupini prevzela Andreja Peklar, saj sem že dolgo velika oboževalka njenega dela. V decembru smo se ponovne srečale in obiskale prostore v Mariboru ter seveda spoznale nekaj stanovalcev, za katere je strokovna delavka že vedela, da bodo v projektu sodelovali. Takoj ob prihodu v hišo v Mariboru je zadišalo po domači kuhi in nemudoma je bilo moč zaznati, da je okolje pri njih res prijetno. Ogledale smo si tudi glavno enoto Hrastovec, kjer se je že na prvi pogled videlo, da so razmere vendarle drugačne od teh v hiši. Pomembno se nam je zdelo, da se seznanimo z njihovim načinom delovanja karseda dobro. Januarja smo začeli z delom v skupini. Hitro se je izkazalo, da je skupina dinamična, heterogena in polna ljudi, ki so pripravljene sodelovati in se aktivirati. Ljudi, ki jih zanima vse sorte. Hvaležnih ljudi, da imajo priložnosti izraziti svoja mnenja in skozi pisanje izraziti sebe. Ljudi, ki mi dajo iskren občutek, da delam

zanje nekaj dobrega. Ljudi, ki mi pomagajo vsak teden postaviti zadeve v novo perspektivo. Na začetku so imeli nekateri tremo ali pa zadržke, ker se jim je zdelo, da niso dobri bralci, da imajo tudi zaradi jemanja zdravil pri ustvarjalnem delu omejitve, da ne znajo dobro pisati ... Vsi naši dvomi so se v hipu razblinili. Prijetno me je presenetilo, s koliko volje so pristopili k projektu in kako so bili s pravo spodbudo pripravljene prestopati svoje meje. Nekateri v skupini so odlični bralci, spet drugi so motivacijo za branje našli v naši skupini. Veseli jih, ko nas običejejo gostje. Še vedno se radi spomnijo Andreja Rozmana Roze, ki je bil naš prvi gost že konec januarja. Prinesel je zvrhan koš dobre volje in humorja in takrat so prvič povedali, da jim tega najbolj manjka. Vseskozi so gostom postavljali zelo zanimiva vprašanja; Rozo so vprašali, kdo je njegov najljubši človek v življenju. Konec maja nas je obiskala temperamentna Benka Pulko, ki je navdahnila vso skupino s svojim ognjem v srcu. Še vedno obujajo spomine na srečanje z njo. Spet drugim v skupini največ pomenijo trenutki, ki jih namenimo branju in pisanju. Skozi celoten proces skupaj ugotavljamo, kakšne pozitivne učinke prinaša pisanje; pomaga jim raziskovati in izražati čustva ter obujati spomine, razvija občutek zaupanja in pripadnosti skupini, vliva samozavest in pogum, omogoča boljšo koncentracijo in občutek za čas, spodbuja zavedanje o drugih in okolju, pomaga izboljševati pisne spretnosti, tolaži in nudi priložnost, včasih tudi zatočišče tihim.

Izdelki, ki jih ustvarjamo – od pisanja pesmi do spominov in ustvarjanja likovne poezije –, se seveda zelo razlikujejo. Nekateri udeleženci presenečajo. Ko smo pisali pesmi o živalih, so se s tako lahkoto vživeli vanje in na simbolni ravni izrazili svoje najgloblje občutke. Ob pisanju skupinskih pesmi so se nadvse zabavali. Veliko se smejimo, veliko pogovarjamo, včasih pa nam zaradi kakšne njihove izkušnje kane tudi solza iz oči.

Počasi se bomo z grenko-sladkim priokusom začeli pripravljati na sklepno prireditev. Veselimo se je, hkrati pa se zavedamo, da je zaključna. Nekateri že omenjajo, da ne želijo konca, pa se potolajimo, da zdaj še uživamo v tem, kar imamo. Kar je največ, kar je neprecenljivo.

Kristina Kočan, mentorica v SVZ Hrastovec

Letos sem pri projektu »Vključujemo in aktiviramo!« sodelovala drugič. Prva negotovost pred podajanjem v neznano je bila zaradi tega takoj manjša. Skupina, v katero sem bila določena kot mentorica modula ilustriranja je bila, prav tako kot lanska, skupina oseb s težavami v duševnem zdravju in tudi zato se nisem podajala v povsem neznano. Seveda pa sem vedela, da vsako skupino sestavljajo ljudje, ki imajo vsak svojo lastno osebnost in dinamiko, ki narekuje tudi dinamiko skupine kot celote. Z mentorico literarnega dela, pesnico Kristino Kočan, in strokovno sodelavko SVZ Hrastovec Ešli Pušnik smo že na seminarju v Ankaranu nekako premislile osnovne ideje našega pristopa k delu.

Izhodiščna zamisel za delavnice ilustriranja je bila, da naj bi te bile vsebinsko in izvedbeno povezane v celoto. To se mi zdi pomembno, kajti osebe s težavami v duševnem zdravju imajo pogosto pomanjkljivo koncentracijo, bodisi zaradi bolezni bodisi zaradi terapije. Želela sem, da bi si udeleženci zamislili, kako naslikati zgodbo, ki bi jo tekom petih srečanj dograjevali in na koncu zaključili v celoto, pripoved, ki bi govorila s sosledjem podob. Pri vztrajanju v dograjevanju celote bi udeleženci utrjevali svojo koncentracijo, morali bi načrtovati delo od ideje do končne izvedbe in pravilno določiti obseg dela glede na čas, ki je na voljo. S sodelavkama smo se dogovorile, da bom z ilustratorskimi delavnicami začela kar kmalu, na začetku programa, in sicer zato, da bi udeleženci najprej naslikali vsak svojo zgodbo v petih posameznih prizorih, potem pa bi te na literarnih delavnicah ubesedili. To bi bil obraten vrstni red od ustaljenega postopka pri ilustriranju, kjer sicer na podlagi besedila razčlenjuješ posamezne likovne prizore. Ta zamisel se mi je zdela prav vznemirljiva.

Še pred začetkom delavnic sva se s Kristino odpravili na obisk, najprej v zavod Hrastovec. Ešli, strokovna sodelavka, naju je popeljala po prostorih starega gradu, v katerem domuje ustanova, pa tudi po novejših oddelkih sosednjih stavb, kjer sva lahko spoznali vsakdan prebivalcev in z njimi tudi poklepetali. Stavba, ljudje, njihove zgodbe, vse se me je zelo dotaknilo. Tudi njihov odnos z Ešli, ki je strokovna, hkrati pa prežeta z empatijo in potrpežljivostjo. Potem smo se zapeljale še v Maribor, na Livadno ulico, kjer so pozneje potekale delavnice. Hiša stoji v

naselju med seboj podobnih si družinskih hiš, a je vendar malo drugačna. Že takoj ob prihodu je bilo začutiti zelo sproščeno vzdušje. Za hišo je prijeten, lepo urejen vrt, kjer stanovalci lahko posedijo, popijejo kavo, poklepetajo. Razkazali so nama prostore, z nekaterimi udeleženci smo se tudi spoznali in na kratko sva jim predstavili vsebinski okvir projekta in najinih delavnic. Prostori, namenjeni usposabljanju, so v kletnem delu hiše, kjer tudi sami izvajajo svoje programe. Nekateri šivajo gobeline, drugi slikajo, izdelujejo podobe iz slame, skratka, zelo so ustvarjalni in imajo s tem veliko veselja. To se mi je zdelo obetavno izhodišče.

Za začetek sem pripravila veliko rolo papirja z namenom, da bi ustvarjali vsi skupaj s sestavljanjem delov v celoto. Sprva se namreč pogosto pri nekaterih pojavi zavora, strah pred likovnim izražanjem, ki ga marsikdo že od časov obiskovanja šole ni prakticiral. Ampak to oviro smo kar hitro premagali. Nekateri so hrabro in z veseljem zarisali v veliko površino, nekateri pa so potrebovali malo več spodbude. Veliko smo se tudi pogovarjali, udeleženci so bili zelo dobrovoljni, odprti, sproščeni in radovedni. Predvsem so jih pritegnile žive barve in samo slikanje. Nekateri med njimi že sami slikajo, tako da smo se pogovorili tudi o različnih tehnikah in materialih za slikanje. Dve veliki površini sta bili do konca prvega dne usposabljanja veselo in barvito poslikani. A dopolnjevanje risbe oziroma interakcija med udeleženci nekako ni zaživela. Vsak je raje ustvarjal lasten prizor, svoj kos slike. Svoje je dodal tudi hišni muc, ki se je radovedno sprehajal med barvami in »nadzoroval« ustvarjanje. Naslednjič sem predstavila ustvarjanje zgodbe v slikah. Na primeru svoje knjige *Ferdo, veliki ptič*, zgodbe brez besed, sem jim razložila pomen zaporedja prizorov in dramaturgije celotne zgodbe. Nekateri so se zelo hitro domislili zgodbe ter jo tudi razdelili na posamezne prizore in skicirali. Drugi so se v tem malo slabše znašli, pa smo poskusili skupaj. Z malo spodbude so tudi oni kmalu našli rešitve za posamezne prizore, ki so jih nato tudi naslikali. Na izbiro sem jim ponudila tuš, barvne svinčnike, voščenke, kolaž papir in tempera barvice. Prepustila sem jim svobodno izbiro materiala. Nekaj si jih je izbralo suhe barvice in voščenke, tudi kolaž, večina pa se je odločila za tempero. Slikanje jih je zelo pritegnilo in čeprav so se s to tehniko

srečali prvič, so jo hitro usvojili. Naših pet srečanj je hitro minilo. Nastalo je nekaj slik, ki so povezane v zgodbe, v celoto, nekatere dokončane, nekatere samo v par slikah. Zgodbe o Rdeči kapici, o rojstvu metulja, o konjskih dirkah, o srečanju para, ki si ustvari dom in družino, o spominu na sprehode z možem in kužkom, o gozdu čudežnih dreves, o nenavadnih pošastih, o nastopu orkestra, o svobodi, pa hitri zapisi misli iz indijske filozofije in o žerjavih, hiškah, šopkih, jadrnicah, kozolcih, vodnjakih ... Včasih so prišli na ogled kateri od ostalih stanovalcev, da so videli, kaj se dogaja, pa so se tudi sami hitro z veseljem pridružili. Tako je bilo kdaj za našo veliko mizo kar malo gneče, zato smo se razširili še po ostalih prostorih. Vedno pa je bilo vzdušje zelo prijetno in sproščeno. Zdelo se mi je, da se stanovalci med seboj dobro razumejo ter da imajo zelo afirmativen odnos do vsega novega in drugačnega. In to je bilo odlično.

Andreja Peklar,

mentorica ilustratorica v SVZ Hrastovec

LITERARNI JUNAK VS. LUKNJE V ASFALTU

NEKI ŽUPAN, KI SE JE
V TEM ZAPISU ZNAŠEL
NA POL BREZ ZVEZE

Bila je neka kulturna prireditev z govorom župana, ki je o kulturi in umetnosti tisti dan povedal vse, kar je premogla njegova od ubadanja z resnimi temami težka glava (na primer o zamakanju strehe mrliške vežice, novih luknjah v asfaltu itd.). Šlo je za srečanje kulturnih društev neke občine, in da ne bi v govoru prevečkrat izrekel »kultura«, je župan besedo občasnno nadomestil z »umetnost«, kar je po njegovi z magisterijem kronani pameti eno in isto. Nato mu je nekako uspelo posebno pozornost nameniti tudi literaturi (kajti bil je februar) – da je smisel pesnjenja izlivanje lastnih bolečin na papir in kako fino je, da jih pesniki lahko delijo z drugimi. Khm, khm.

Ta župan je res frajer, vam rečem, kljub zabasanem urniku si je vzel čas in namenil pozornost patronom, ki take sorte jamranj producirajo. Ker literatura je to, aneda, jamranje o pesnikovih križih in težavah, aneda, in dobra je takrat, ko je iskrena. Če ni iskrena, potem tega ljudje zlepa ne bodo odpustili. Sploh pa ne, če bi pisali o čem, kar se ni res zgodilo. To se pa ne sme, je neokusno in žaljivo. Aja, pa biti mora lepo. Lepe besede, lepe misli. Da se dotaknejo src. Literatura mora biti iskrena, resnična in lepa. Sicer je nateg. Basta.

Mogoče se zdi, da ta župan (ali ta zapis) nima nikakršne povezave s projektom »Vključujemo in aktiviramo!«. Saj je nima, vsaj ne neposredne, sicer pa kar precej, saj tako razmišlja večina ljudi v Sloveniji.

NEKA TRANSGRESORKA
IN NALOGA, KI SI JO JE ZADALA

In tako sem se namenila iti med ljudi in jim povedati, da z literaturo, iskrenostjo, resnico in lepoto ni čisto tako. In čeprav bi bilo nemara modro iti naravnost do tistega in tistega župana, tega nisem storila, ampak sem šla v največji in najstrožje varovan zapor pri nas. Moj pohod ni imel namena pametovati in nato požeti žanrsko raznolika besedila, ki bi stala na stebrih običajnega razumevanja trojstva iskreno-resnično-lepo ter bi kot taka čim bolj umetelno in obrtniško spretno popisovala dogodke, izkušnje in spomine. Nak, pri udeležencih sem hotela te stebre zamajati in ponuditi alternativo: pisanje naj bo ustvarjanje in graditev novega sveta, pisateljske materije pa ni dovolj

božati, temveč jo je treba pregnesti in oblikovati v novo stvar. Protagonist zgodbe namreč ni nujno pisec sam, niti ni nujno, da je kdaj dejansko obstajal, za zgodbo ni nujno, da se je resnično in natanko tako zgodila, od literarnega besedila ni nujno zahtevati, naj bo vsečno, in če avtor v besedilu ne zagovarja lastnega stališča, če torej ni iskren in če celo vzbudi močna (negativna) čustva, je morda naredil več, kot če bi svojo publiko le ujčkal z večinsko sprejemljivimi, preverjenimi temami, načini, slogi, izpeljavami in podobno. Torej, sem si rekla, lotimo se osnov in nagovorimo zarjavele, romantične predstave o tem, kaj naj bi literatura bila. In konec koncev, premislimo o smislu in namenu pisanja.

NEKI LJUDJE, KI SO SPREJELI IGRO

A tudi ko je bil plan spisan in poštempljan na JAK-u, nisem vedela, s kom se bom pravzaprav igrala. Kakšni bodo starost, izobrazba, poklic mojih naslovnikov, kakšne njihove bralne izkušnje, pisateljske ambicije, kreativni domet, interes. Sklepala sem, da so bodoči udeleženci pač taki, kot so ljudje, ki jih sicer srečujem na literarnih delavnicah. Da jim je leposlovje ljubo in da so v sebi prepoznali bodisi literarni talent bodisi željo po ustvarjalnem besednem ustvarjanju. Ja, (bili) so natanko taki, le še bolj motivirani, bolj odprti, bolj pripravljeni sodelovati. Seveda naš okvir ni bil bistveno drugačen kot pri drugih skupinah, vključenih v projekt. Le vsak mentor je naredil nekoliko drugačen nabor obravnavanih del, povabil druge avtorje in goste, si zamislil drugačne vaje iz kreativnega pisanja in izražanja, javnega nastopanja ... Sama se bom v tem zapisu osredotočila na pisateljski dril, kakršnega sem načrtovala.

ZAVIHALI SMO ROKAVE IN SE LOTILI DELA

Kot osnovo za vaje iz kreativnega pisanja sem udeležencem dala nalogo, naj najprej ustvarijo lastnega literarnega junaka. »Ta naj bo odrasla oseba,« sem rekla, »sodobnik, naj ne bo realna oseba, a biti mora verjeten, poznati morate njegov ekonomski in družbeni položaj, življenjski slog in standard, okolje, iz

katerega izhaja, poklic, hobije.« Prvi zapis torej ni bil zgodba ali pesem, temveč nekakšna študijska zabeležka, izhodiščna skica. Potem so morali opisati njegov oziroma njen zunanji videz, nato smo se počasi lotili še značaja, zapisati so morali najvidnejše pozitivne in negativne lastnosti. In ko so si ga tako v grobem zamislili in mu dali še ime, smo ga začeli nadgrajevati in detajlirati. Postavljali smo ga v različne situacije, ob katerih smo preverjali, ali se njegovo obnašanje ujema z zasnovo, in ga razvijali. Ko smo ga izpostavljali različnim preizkušnjam, je moral ohraniti svoj značaj in ravnati v skladu z drugimi danostmi, ki so mu jih določili.

Nekaj primerov vaj:

- Junak ima pomemben opravek, na katerega zamuja. Nekdo mu pred nosom zasede zadnje prosto parkirno mesto. Opiši junakovo reakcijo. Zapis naj bo v tretji osebi.
- Junak dobi zdravnikov poziv na dodatne zdravniške preiskave. Kaj je njegova prva misel, ko prebere dopis? Utemelji njegov odziv.
- Opiši junakov obisk trgovine. Pripovedovalec naj bo nekdo, ki je dogodku prisostvoval in junaka pozna. Tip trgovine izberi sam.
- Postaraj junaka na starost devetdeset let. V zgodbi opiši njegovo jutranjo rutino.

Po vsaki vaji so udeleženci besedila na glas prebrali in skupaj smo jih tudi komentirali in pretresli določena mesta. Primer: junak, ki naj bi bil zadržan in odljuden, je ob zasedenem parkirnem mestu odreagiral z vpitjem in grožnjami. Ali nas je njegovo ravnanje prepričalo, kakšno reakcijo bi sicer pričakovali od zadržane osebe, v kakšnih okoliščinah bi bila junakova burna reakcija dejansko verjetna ipd.

Udeleženci so s pomočjo vaj (nekako spontano) spoznavali različne pripovedne vrste in žanre, koncepte in sloge ter se preizkušali v njih, morali so menjati dogajalni čas, tip pripovedovalca, vnašati dialoge, se ukvarjati z naslovi, začetki in zaključki, zapisovati nenadzorovan tok misli, ustvarjati haikuje, nadaljevati zgodbo z določenim začetkom (»Tako ko je vstopila, sem vedel, da nekaj ni v redu ...«), pisati v soavtorstvu ...

(JUNAŠKI) GOSTJE
IN NJIHOVE PROVOKACIJE

Vaje smo povezovali tudi z izbranimi knjigami in obravnavanimi temami, poleg vaj, kako zgraditi literarnega junaka, pa so se nenačrtovano ponudili še drugačni izzivi. Knjiga *Zakaj potujete v takšne dežele* Agate Tomažič je kar klicala po potopisu – tako so napisali potopis ene od poti v zaporu. Obisk igralca Branka Jordana je rodil snemanje teh potopisov na radiu, pri čemer so sodelovali študentje AGRFT. Nato sem na svojo avtomobilsko armaturo namestila GoPro videokamero in posnela svojo vožnjo na Dob, Blaž Milar pa je vse skupaj zmontiral v prav ličen video.

Ob obisku Žiga Valetiča smo z njim spregovorili tudi o njegovi najnovejši knjigi o slovenski popularni glasbi *80ta: desetletje mladih*, beseda pa je nanelsa na Jana Plestenjaka. In kot je Uroš Zupan nekoč napisal pesem »Jan Plestenjak je žalosten in zamišljen«, so morali tudi sami napisati pesem z istim naslovom. Miša Gams je s sabo prinesla razrezana odlomke Cankarjevih besedil. Izžrebali so različne koščke in iz njih v dadaistični maniri sestavili lastno kolaž pesem.

Jure Engelsberger je očaral in začaral s kamišibajem, japonskim papirnatim gledališčem, tako da prav v teh dneh udeleženci pripravljajo lastne zgodbe, ki jih bodo povedali ob na stežaj odprtem lesenem odru butaju.

Kakšna izmed zgodb se je iz literarne medenine prelevila v čisto stripovsko zlato, ko jim je moj vrli somentor Zoran Smiljanec razkrival alkimijo svojega posla.

In še. In še.

Delali smo veliko in krepko, šli na široko in globoko ter se ob tem – nič hudega sluteč – ogromno presmejali. Župan iz uvoda zapisa pa še vedno čisto resno krpa luknje v asfaltu in verjame, da ljudje ustvarjamo literaturo, ker nas boli srce.

Stanka Hrastelj,
mentorica v ZPKZ Dob

**POROČILO
O STRIPOVSKIH DELAVNICAH
V ZPKZ DOB**

(Z OSEBNO IZPOVEDNO NOTO)

Če ne bi bilo stripa, bi bil mogoče tudi jaz danes med vami.«

Ne vem, zakaj, a to je bila prva misel, ki mi je šinila skozi glavo, ko sem prejel vabilo, da kot mentor ilustriranja sodelujem v projektu »Vključujemo in aktiviramo!« v Zavodu za prestajanje kazni zapora Dob, po domače v zaporu na Dobu. To je prvo, kar bi lahko rekel zapornikom, eee ... udeležencem stripovske delavnice. In to ni samo leporečje, s katerim bi skušal prebiti led in navezati prvi stik z njimi, pač pa v to res verjamem. Stripu se imam zahvaliti, da sem kot mladenič skozenj izživel svoje frustracije, agresijo in (avto)destruktivnost, pa še kaj bi se našlo. Stripovski medij mi je ponudil svobodo in možnost, da sem, kdor hočem biti, in da storim, kar želim, in to brez posledic. Zato so bili moji mladostni stripi precej divji, nasilni, anarhistični, agresivni in tudi sadistični izdelki, ki so bolj kot o svetu okrog mene govorili o meni. Tega sem se zavedel šele dosti pozneje. In to spoznanje me je na neki način kvalificiralo, da ga posredujem tistim, ki so zares prestopili črto in za to plačujejo ceno. Tako sem načrtoval, realnost pa se je, kot je že v navadi, zasukala po svoje.

Priznati moram tudi, da sem svoje sodelovanje v programu sprva jemal precej na lahko. Predstavljal sem si, da bom na pol turistično, na pol delovno oddelal seminar v Ankaranu, se petkrat z Gorenjske zapeljal na Dolenjsko, oddrdral svoje, nazadnje odključal še tiste formularje in poročila ter pokasiral za naše razmere kar velikodušen honorar. Brez pretiranega truda se bom sprehodil skozi program, solidno zaslužil, poleg tega pa bom imel še dobro zgodbo za prijatelje in znance.

No, resničnost me je ujela že v Ankaranu. Skozi serijo izredno zgoščenih, poučnih in tudi napornih predavanj sem ugotovil, da ne bo šlo tako zlahka, kot sem si sprva predstavljal. Da tu ni bližnjic, ki bi me ekspresno pripeljale do cilja. Poslušal sem avtoritete z različnih področij, ki so povedale marsikaj novega ter delile z nami svoje izkušnje in spoznanja. Počasi sem dojemal ambicioznost, širokopoteznost in večplastnost programa. Z zanimanjem sem poslušal tudi predavanja s področij, ki niso neposredno povezana z mojim. Ponovno sem srečal nekatere ljudi, ki jih poznam, a jih že dolgo nisem videl, in ki so v teh letih nekaj dosegli v svojem poklicu. Spoznal sem nekatere vzornike iz svoje mladosti, poslušal strokovnjake, ki so na svojih

področjih kot pionirji orali ledino in uveljavili nove načine dela. Hkrati sem dobil čisto praktične nasvete, kaj se v zaporu sme in česa ne, kje so pasti dela z zaporniki, kako se obnašati in kako reagirati v določenih situacijah ... Zavedal sem se, da sem v družbi najboljših, strokovnjakov, ki obvladajo svoje področje in vedo, o čem govorijo, pa najsi je šlo za igralce, pisatelje, ilustratorje, uslužbenke javnih zavodov, psihologe ali specialiste na različnih področjih. Povezoval sem informacije v celoto, ki je bila neprimerno kompleksnejša in zahtevnejša, kot se mi je sprva zdelo, spoznaval, kaj so družbeno ranljive skupine, in odkrival delo z njimi v smislu (re)integracije v družbo. Se pripravil na praktične plati obiska na Dobu z literarno mentorico Stanko Hrastelj in uslužbenko zapora Bojano Redenšek. In konec koncev, občudoval sem neizčrpno energijo, sposobnost in prijaznost obeh vodij projekta, Zarike Snoj Verbovšek in Mojce Bergant Dražetić, ki sta bili ves čas na razpolago, imeli odgovore na številna vprašanja in suvereno speljali seminar do konca. S svojo vnemo, predanostjo in entuziazmom sta okužili marsikatero zadržano ali skeptično dušo, med katere sem na začetku spadal tudi sam. Zanimivo je, da sta imeli takrat obe po dva priimka in tri otroke.

Ko je prišel čas, da začnem s stripovsko delavnico v ZPKZ Dob, sem kljub teoretični pripravi čutil blago nervozo. Pomagale niso niti joga niti dihalne vaje, pač pa Stanka Hrastelj, ki si je vzela čas, se pripeljala iz Krškega in mi nežno pomagala prebroditi začetne težave pri občevanju z ustanovo ZPKZ Dob. Kljub vsemu je prvi sprehod od vhodne kapije do bloka 6, kjer je potekala delavnica, nekaj, kar je treba doživeti. Eno je, ko zapor gledaš na filmih ali po televiziji, drugo pa je, ko ga vidiš na lastne oči. Poudarek je na glagolu gledati, saj si tega, kako se v resnici počutijo vsi tisti ljudje tam, ne morem niti predstavljati. Kakšna pričakovanja sem imel? Pravzaprav nobenih. Poskusil se bom prilagoditi situaciji, od sebe dati največ, kar zmorem, ostati pozitiven in se ne sprenevedati. Vse ostalo ni v mojih rokah. Ko je v učilnico prišlo kakih deset udeležencev delavnice, me je vrla Stanka predstavila in prepustila usodi. Najprej sem, da bi prebil led, izrekel tisto misel z začetka tega zapisa (ki pa ni naletela na pričakovan sprejem, saj je bila deležna le mlačnega

smeha), zatem okvirno načrtno načrt dela, nato pa teoretično predstavil še medij stripa: kaj je to strip ter kakšni sta njegova vloga in uporaba v današnjem svetu. Ko sem udeležence vprašal, kakšne so njihove izkušnje s stripom, so bili razen enega, ki je stripe že risal, večinoma le bralci, občasni uporabniki stripov, nekateri pa še to ne. Ta podatek mi je bil v pomoč, da sem temu prilagodil zahtevnost delavnic.

S pomočjo videoprojekcije sem predstavil nekaj najbolj nazor-nih primerov in avtorjev v zgodovini svetovnega stripa ter tudi slovenski strip in najpomembnejše avtorje. Pri tem sem v njih med vrsticami, bolje rečeno pa med sličicami, skušal spodbuditi željo po izražanju, po ustvarjanju, po realizaciji njihovih idej. Udeležencem se je najtežje zdelo, da bi lahko brez risarskega znanja in kakršnih koli izkušenj z ustvarjanjem stripov narisali svoj izdelek. Zagotovil sem jim, da ustvarjanje ni tako težko, kot se nemara zdi, in da sploh ni treba risati kot profesionalci. Pomembno je, da najdejo nekaj svojega, svoj izraz, zgodbo ali idejo, da poskusijo izraziti lastno izkušnjo, spoznanje ali pa doživetje. In da se pri ustvarjanju zabavajo. Jaz pa jim bom pri celotnem procesu sledil in jim pomagal. Ko so iskali ideje, sem jim sugeriral, da njihov trenutni položaj ni nujno nekaj slabega, saj bi to izkušnjo lahko izrazili v stripu. Za »domačo nalogo« so tako morali razmisliti o temah stripov, ki jih bomo realizirali. Ob koncu prve od petih delavnic smo tako vzpostavili sprošče-no ustvarjalno vzdušje.

Pri naslednjem srečanju sem med udeleženci opazil določen osip, tisti, ki so prišli, pa so bili redni, zavzeti, aktivni in prav z vsemi je bilo veselje delati. Vsi so prišli z izdelanimi idejami, o katerih smo še malo debatirali, tako skupinsko kot individualno, potem pa smo se lotili skiciranja. Še največ sem pomagal pri vizualnem definiranju junaka in pri razporejanju dogajanja v določeno število sličic, da se je zgodba na koncu strani »izšla«. Večina njihovih idej je bila precej zahtevnih, dogajanje pa kompleksno, tako da smo se morali kar potruditi, da smo izdelke uredili v čitljivo in razumljivo obliko. Nato smo presedlali na risanje originalov na papir šelešamer formata A3 najprej s svinčnikom, nato pa smo risbe stuširali, kot se temu reče. Delo je potekalo gladko in brez večjih težav, nastajali so prvi pravi stripi.

Ko smo na tretji ali četrti delavnici končali s prvo in zahtevnejšo serijo stripov, sem se odločil za nekoliko preprostejšo izdelavo tako idejno kot likovno enostavnejših stripov. Z udeleženci smo se že nekoliko poznali, tako da sem lahko približno ocenil, kaj komu leži, zato se jim predlagal tematske usmeritve. Nekateri so jih sprejeli, drugi so se odločili za svoje. Tako smo do konca usposabljanja ustvarili še drugo serijo stripov, vmes pa smo se tudi precej pogovarjali. Manjše število udeležencev se je ob tem pokazalo kot prednost, saj sem se lahko bolj poglobljeno posvetil posameznikom. Ustvarila se je skupinska dinamika, ki je vsebovala mešanico dela, pogovorov, izmenjavo idej in mnenj. Vse skupaj je potekalo v sproščenem in humornem ozračju, kar se mi zdi pomembno. Precej pogovorov se je seveda sukalo okoli življenja v zaporu, spraševal sem jih (z nekaterimi omejitvami, na katere so nas opozorili na seminarju), kako ga dojemajo, sprejemajo, kako živijo. Izvedel sem stvari, o katerih nisem imel pojma, nekatere ustaljene predstave, ali boljše rečeno predsodki, o življenju zapornikov so se sesule v prah. V resničnosti so zadeve bistveno drugačne kot v filmih ali na televiziji. Nekoliko me je presenetilo, da se praktično nihče od udeležencev ni odločil za »zaporniško« tematiko v stripu, za prikaz njihovega aktualnega položaja. Ko sem jih vprašal, zakaj so se temu izognili, so skoraj hkrati zamahnili z roko, češ, to nas ne zanima, le kdo bi se ukvarjal in obremenjeval s tem, tukaj smo samo začasno. Tudi prav. Učijo se oni, učim se jaz.

Čeprav sem jih prišel učiti obrti ustvarjanja stripa, sem bil navsezadnje jaz tisti, ki se je iz projekta največ naučil. Moram priznati, da me je vse skupaj posrkalo vase, da sem se tudi doma večkrat zalotil, kako razmišljam o zapornikih, o življenju na Dobu. Resnični ljudje, resnične usode in resnične težave imajo svojo težo. Vsekakor dragocena izkušnja.

Ko smo ob koncu kratko analizirali delavnice, sem udeležence vprašal, zakaj so se jih udeležili, kakšno je njihovo mnenje o njih in predvsem, kje sem kot mentor usekal mimo, kaj bi lahko naredil, pa nisem, kaj bi lahko naredil bolje, drugače? Sem bil preveč vsiljiv, neprimeren, dolgočasen, prezahteven ...? Skratka, kritike so bile dobrodošle.

Presenetljivo, odnesel sem jo brez omembe vrednih pripomb, večinoma se jim je zdela izkušnja pozitivna. Bili so zadovoljni, da so premagali blokado in ustvarili nekaj, kar si niso mislili, da zmorejo. Rekli so, da na strip kot medij zdaj gledajo drugače in da bodo v prihodnosti skušali ustvariti še kakšnega za zabavo, nagajanje drugim, izražanje mnenja ali pa kar tako.

Med razlogi za prijavo na delavnice so omenjali priporočila Stanke Hrastelj, ki so jo očitno vzeli za svojo, potem pa še firbec ob odkrivanju in preizkušanju nečesa novega. Eden izmed udeležencev je rekel, da se je na tečaj prijavil, ker se ničesar ne ustraši. Tisti udeleženec, ki je stripe že risal, pa se je delavnic udeležil, ker je moje stripe že poznal, zato me je hotel spoznati in delati z mano. Ob teh besedah sem se za hip počutil vsaj tako ali še bolj pomembnega kot Kim Kardashian.

ANALIZA IZDELKOV

Udeleženec, ki se je podpisal s psevdonimom D.Ati, stripe dobro pozna in jih je že risal. Strip o polžu, ki ljubi hitrost, z naslovom »Gospod Poldi Ride Car-E IV«, je prinesel na prvo uro delavnice. Strip se mi je zdel zabaven, solidno narisani in z odlično idejo, ki vsebuje še presenetljiv preobrat, mu je pa primanjkovalo jasnosti. Kljub trudu nisem mogel dojeti, kaj se je pravzaprav zgodilo, zato sem D.Atiju predlagal, da ga nariše še enkrat. Pristop naj bo preprostejši in bolj čitljiv, rakurz (kot pogleda) naj bo le en, velikost polža pa naj bo približno enaka, tako da bo bralcu jasno, kaj se je zgodilo: polž na havbi avtomobila doseže veliko hitrost, potem ga piš čez streho odpihne na cesto, kjer konča z razbito hišico, a srečen. Sprejel je izziv in narisal strip »Gospod Poldi the Ride Car-II (Black & White Edit)«, ki je pravzaprav tako izdelan, da je skoraj že goden za objavo v tisku. D.Ati ima nebrzdano domišljijo, ideje se mu zelo hitro kopičijo, vsakemu elementu pa doda še kakšno domisljico (poglejte le »najavno špico« ob naslovu črno-bele izdaje »Gospoda Poldija«, ki se šibi od idej). Njegova sta tudi stripa »Sneg v temi«, kjer sem ga skušal usmeriti v nekoliko preprostejši likovni izraz, in »Rendez-Vous«, v katerem zaljubljeni junak hiti k uri na randi, a se tam namesto z dekletom objame s kukavico v uri, ki

se prikaže natanko ob dvanajstih. D.Ati uporablja strip tudi za komunikacijo s svojo hčerko, iz zapora ji je namreč narisal kar nekaj stripov, kar je vsekakor hvalevredna uporaba medija kot sredstva za vzdrževanje kakovostnih stikov z družino.

»Jan je žalosten in sam« je zabavna parodija na našega znanega pevca, ki ob božiču razmišlja o samomoru, potem pa si zadnji hip premisli. Pesem je avtor Vito napisal že pri modulu književnosti, v stripovski delavnici pa jo je še vizualno nadgradil. Glede na to, da ni avtor še nikoli risal, gre za hvalevreden projekt, ki je zahteval veliko truda in iskanja rešitev. Ko sem Vita vprašal, od kod fascinacija s pevcem, ali je njegov oboževalec, je odvrnil, da je ravno narobe. Vseeno v stripu ni bil žaljiv. Zanimivo bi bilo videti, kaj bi rekel junak stripa, če bi strip videl. Mogoče nekega dne. Tudi Vitov strip »Najpomembnejše opravilo« govori o realni osebi in je menda uvod v serijo z istim likom. Vita sem pri tem usmeril v bolj preprosto zgodbo, igranje z izrazi lika in piljenje dialogov.

Edvard je naredil tri stripe o večnosti, temi, o kateri očitno precej razmišlja. Tema »Večnosti 1« je, kako bomo v prihodnosti, ko bodo naša telesa zaradi starosti odpovedala, preprosto odšli v trgovino, si izbrali novo telo in dušo ter spet uživali v mladosti in zdravju. Ko se bo tudi temu telesu iztekel rok uporabe, nas bo čakala še bolj presenetljiva ponudba ... Tudi stripa »Večnost 2« in »Večnost 3« se ubadata s problemi eksistence, ljubezni in razmnoževanja v prihodnosti. Edvard je zelo samosvoj in razmišljujoč mož, ki veliko bere, zato se njegovi stripi ponašajo s poglobljeno filozofsko, psihološko in eksistencialno noto. So izdelki, ki vsebujejo kritiko človeštva, humanost in humor pa tudi zelo unikatno vizijo prihodnosti. Zahtevajo razgledanega bralca, ki se bo potrudil razumeti njihovo kompleksno sporočilo. Ker je Edvardov svet tako unikatno, sem v njegov ustvarjalni proces posegal minimalno, saj bi z vmešavanjem le skalil njegovo primarno energijo. Predlagal sem zgolj nekaj kozmetičnih sprememb, ki so pripomogle k jasnosti zgodbe. Po likovni plati je Edvard avtentičen naturščik, ki riše hitro, odločno in energično, zato sem se tudi tu umaknil v ozadje in pustil, naj njegov talent neovirano stopi v stik z večnostjo.

In še Valentin, padalec, ki je na usposabljanje menda zaradi delovnih obveznosti prišel samo enkrat in to sredi delavnice. Brez priprave in odvečnih besed je sedel za klop ter s krepkimi potezami narisal neverjetno energičen in zabaven strip »Ptič na žici«, ob katerem sem kar zazijal. Valentin je nedvomno talent, ki ima kaj povedati, njegov stil je izdelan, dela hitro in z lahkoto, rezultat pa je preprost, učinkovit in udaren. V njegovem stripu je prepoznati tudi subtilno metaforo za življenje v zaporu. Odtlej Valentina nisem več videl.

Razen z nekoliko okrnjenim številom udeležencev sem z delavnicami zelo zadovoljen. Če bi jih izvajal ponovno, ne bi spremenil nič bistvenega, saj se je tako in tako treba prilagajati okoliščinam, skupini in posameznikom.

In še moje sklepno razmišljanje o projektu »Vključujemo in aktiviramo!«. Bil sem sicer le droben kolešček v orjaški mašineriji, a na koncu se mi je posvetila velika slika, celota. Vse skupaj me spominja na velikansko mravljišče – Slovenijo, kjer na različnih koncih nenehno potekajo najrazličnejše delavnice, predstavitve in druge mrzlične aktivnosti, ki imajo en sam namen: manj privilegiranim ponuditi možnost in pot, da skozi ustvarjanje naredijo kvalitativen preskok, posežejo po nečem novem in presežejo ujetost v svoj trenutni položaj. Čeprav v programu kot pedagogi sodelujejo najboljši kadri, kar jih premore Slovenija, je največ odvisno prav od udeležencev samih. Noben program ne more narediti čudežev, zagotoviti služb, spremeniti odnosa družbe, ukiniti predsodkov ali popraviti krivic. Lahko pa jim ponudi orodje, da bodo to storili sami. Lahko se naučijo delati tisto, za kar so nadarjeni in kar jih zanima, pa tega morda niso niti vedeli. Lahko o sebi spoznajo kaj novega, kar jih bo prineslo nove možnosti. Lahko napredujejo, se razvijajo in odkrivajo svoje talente in omejitve. Mentorji in organizatorji jim lahko samo za kanček odškrnemo vrata v ta svet, odpreti jih in prestopiti njihov prag pa morajo udeleženci sami.

Dandanes, ko se vse vrti okrog dobička, interesov in osebne koristi, vidim to akcijo kot nekaj pozitivnega, humanega in globoko smiselnega. Kot nekaj, kar skrbi za javno dobro in izboljšuje razmere v naši že precej zahojeni državi. Kot edino kritiko bi

ZAČARANO KOLO, KI MELJE VODO

lahko omenil le precejšnjo zbirokratiziranost in tozadevno zapletenost projekta, v okviru katerega je treba izpolniti kar nekaj obrazcev in početi marsikaj, kar ni neposredno povezano z delom z ranljivimi skupinami. Hkrati pa ne vidim načina, kako bi vse skupaj poenostavili. Sicer pa sem vesel in ponosen, da sem bil del projekta »Vključujemo in aktiviramo!«. Naj še dolgo živi!

Zoran Smiljanić,

mentor ilustrator v ZPKZ Dob

192

Nekoliko nelagodno mi je pisati o delu z obsojenkami v Zavodu za prestajanje kazni zapora na Igu, ker nikakor ne želim, da bi se one, ko bodo to brale, počutile kot kakšna redka vrsta živih bitij, o katerih se bom zdaj, ko sem si pridobila njihovo zaupanje, razkošno razpisala. Nočem torej biti podobna strokovnjakom za človeško ribico ali divjega petelina in rada bi povedala, da ženske, ki sem jih v tem letu spoznala, spadajo v isto vrsto ljudi kot jaz, le njihove zgodbe so se v nekem trenutku preveč zapletle. Poleg tega moja naloga v projektu ni zbujanje zanimanja »za redko vrsto« v javnosti, ampak le zbujanje želje v njih samih, da bi začele misliti skozi pisavo; da bi brale, o prebranem razmišljale, se pogovarjale, svoje misli zapisovale in tako govorile o sebi na drugačen način, z drugimi izrazi; da bi tisto, kar se jim nenehno in včasih kot zakleto plete po glavi, preusmerile v opazovanje, iskanje besed, zbiranje vtisov in urejeno brskanje po svojem pretresenem notranjem svetu.

Že samo to, da k njim prihaja nekdo, ki ni zaposlen v zavodu, jim veliko pomeni. No, pa se spet bojim, da bo zvenelo, kot da se postavljam nadnje. Ni res, celo nasprotno. Vsakič, ko se za menoj zapahnejo železna grajska vrata, se zavem, da sem še vedno svobodna, ker me bodo čez poldrugo uro spustili ven, in obide me čuden občutek krivde pred tistimi, ki jim je bila svoboda odvzeta. Nimam se torej za nekaj več, se pa zavedam, koliko mi je dano in kako majhne so moje skrbi v primerjavi z njihovimi. Spoštujem jih, ker se zmorejo napojiti iz trenutkov lepote, ker znajo biti srečne, ko jim nekdo pove pesem. Nikoli ne bom pozabila majhnega zapiska v zvezku ene izmed njih. Nesla sem ga domov, da bi prebrala njen utrinek. V vogalčku prve strani je pisalo: »Draga mami, hvala ti za čudovito darilo.« Za en zvezek! Bom kdaj doživela, da mi bo kateri mojih otrok tako hvaležen za en zanikrn zvezek? Ali res potrebujemo tako skrajno izkušnjo, da smo nečesa iskreno veseli?

Povedati moram tudi, da sem bila na obisku v zavodu že lani, ko me je kot gostjo v projektu ViA tja povabila njihova takratna mentorica Barbara Korun. Srečanje smo imele v pusti in temačni dnevni sobi, povedale pa so mi, da širijo knjižnico, ki bo kmalu odprta, in da se bo ta dejavnost preselila vanjo. Njihova knjižnica je zdaj pravi čudež. Obsojenka, ki je skrbela za zbirko knjig, je menda odkrila, da se za tesnim pritličnim prostorom

Patricija (ZPKZ Ig)

Ida (ZPKZ Ig)

skriva še en prostor, založen s staro šaro. Obsojenke so se odločile pridobiti dovoljenje za širitev in uspelo jim je. Same so prebile zid, naredile prehod med obema prostoroma, pospravile, očistile, položile ploščice, popravile omete v zidu in obokanih stropih, napeljale cevi za ogrevanje, prebelile. Same so sestavile police in uredile zbirko. Novo knjižnico so poimenovala »Zlata kletka« in zdaj je to prostor, v katerem si lahko odpočijejo od domotožja in prejkanih ur. Celo nepismene obsojenke menda prihajajo sedet v knjižnico in prelistavat ilustrirane knjige, da se pomirijo ob slikah.

Vsa letošnja srečanja smo torej imele v novem prostoru. Program sem načrtovala v smeri od prebiranja proze in poezije do spoznavanja slovenske sodobne dramatike, ker sem želela, da bi se v drugi polovici leta začele ukvarjati z dramskim dialogom in na koncu nekaj malega uprizorile. Seveda sem si spet, čeprav v projektu nisem novinka, delo predstavljala precej naivno. Obsojenke se večinoma otepajo zamisli, da bi nastopile, zato nenehno spreminjamo zasedbo in niti zdaleč še nismo prišle do tega, da bi se katera izmed njih naučila besedilo na pamet. Sprijaznila sem se s tem, da bomo na koncu pripravile kratko bralno uprizoritev.

Tudi med našimi gosti je bilo kar nekaj gledaliških ustvarjalcev, predvsem takih, ki so tudi sami avtorji. Nad njimi so bile vedno navdušene. Spoznale so veliko zanimivih ljudi. Nekaterim so

potem pisale. Njihova pisma sem poslala naprej, gostom, ki so jim bila namenjena. Lahko pa navedem delček pisma, ki je bilo namenjeno meni: »Hvala vam za to izkušnjo, prejšnji teden, ko ste v goste pripeljali pesnico Miljano Cunta. S svojim pomirjujočim glasom je pri meni dosegla, da sem na njenih besedah odplavala zelo daleč proč, ven iz grajskih obzidij.«

Skoraj na vsakem srečanju so kaj napisale, saj sem si vedno, včasih tudi skupaj z gosti, izmislila literarno vajo; vmes, med enim in drugim srečanjem, pa so pisale samo nekatere. Lucijino zgodbo z naslovom »Jaz sem ti in ti si jaz« sem čakala štiri mesece. Po prvem poskusu, ki je veliko obetal, bil pa je še popolnoma neizoblikovan zapis, sem Luciji napisala predloge in navodila, kako naj se zadeve loti, da ji bo iz gmote besed lažje izluščiti tisto, kar lahko pripelje do prave zgodbe, literarne stvaritve. Ni in ni se spravila k delu. Zgodbo sem dobila tik pred oddajo prispevkov za zbornik. Zato se mi zdi še toliko več vredna. Vesela sem, da sem vztrajala in da je ona zmogla v sebi zavrteti to »začarano kolo, ki melje vodo, ki teče po duši, polni grdih, lepih, norih, edinstvenih spominov«.

Vsaki od udeleženk je uspel vsaj en tak vrtljaj. In za to sem jim hvaležna kakor tisto dekle svoji mami za zvezek.

Nataša Konc Lorenzutti,
mentorica v ZPKZ Ig

VIA VAJA VEN

Ko so naju povabili k sodelovanju pri projektu »Vključujemo in aktiviramo!«, sva vabilo z veseljem sprejela, ob tem pa sva se zavedala, da sva pred precej zahtevno nalogo. Oba sva imela že kar nekaj izkušenj z delavnicami za mlajše, delo z odraslimi pa je bilo za naju še precejšnja neznanka.

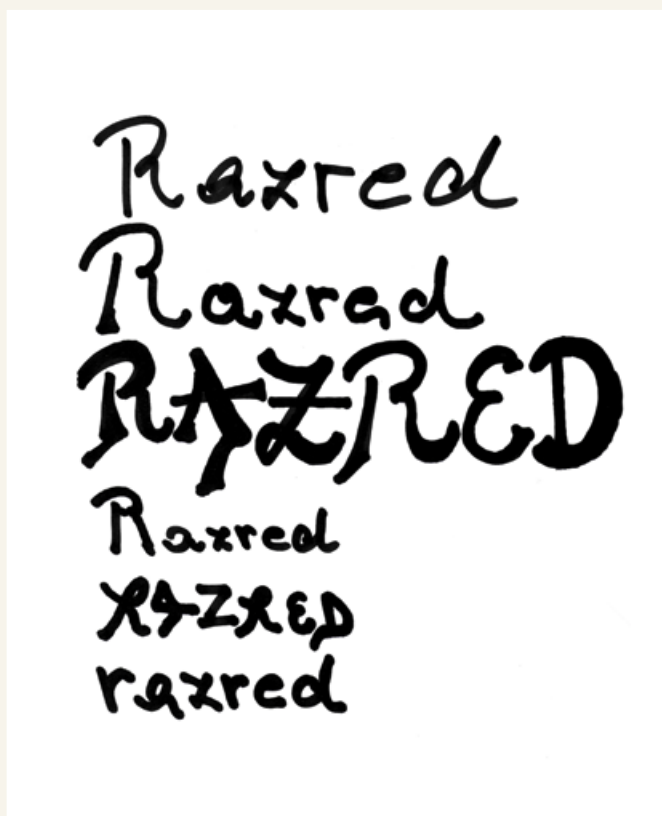
Skupaj s pisateljico Natašo Konc Lorenzutti smo v mentorstvo dobili skupino v ženskem zaporu na Igu. Nataša se je odločila, da bo cilj literarnih delavnic gledališka igra oziroma performans po dramskem besedilu Matjaža Zupančiča *Razred*. To je bilo odlično izhodišče za likovne delavnice. Na prvem srečanju smo se odločili ustvariti gledališke plakate za predstavo in narisati nekaj prizorov iz besedila, ki bi jih lahko nato objavili v gledališkem listu.

194

Daša (ZPKZ Ig)

Lucija (PZKZ Ig)

Daša (ZPKZ Ig)

Marija (ZPKZ 1g)

Dušanka (ZPKZ 1g)

Tina (ZPKZ 1g)

Sprva smo načrtovali tudi izdelavo kamišibaja, ki bi ga udeleženke kot del predstave uporabile na odru. Hitro pa sva spoznala, da sva delavnice načrtovala nekoliko preobsežno ter da bo že izdelava plakatov in ilustracij dovolj za pet družinj, kolikor smo jih imeli na voljo.

Ko sva se prvič peljala po griču proti staremu gradu na Igu, kjer so prostori zapora, sva imela mešane občutke. Po eni strani sva se veselila nove izkušnje, po drugi pa nisva prav natančno vedela, kaj pričakovati. Prvo spoznavno srečanje z zapornicami smo imeli skupaj z Natašo. Vzdušje je bilo sproščeno. Predstavila sva se in skupaj smo na kratko predstavili delavnice.

Kot sva predvidevala, je večina udeleženk izgubila stik z risanjem že nekje v osnovni ali srednji šoli. Zato so bile, razumljivo, do likovnega ustvarjanja precej zadržane. Precej pogosto sva slišala stavek: »Joj, ampak jaz res ne znam risati.« Edina, ki je imela že nekaj več risarskega znanja, je bila Daša, ki se je delavnic veselila in je v skupino prinesla ustvarjalni entuziazem. Za prvo nalogo sva si tako zadala, da prebijemo led. Pokazala sva jim nekaj različnih tehnik: od risanja z barvicami s pomočjo ročno izdelanih šablon do kolaža in poenostavljanja pri risanju. Dušanka je pokazala interes, da bi se bolje naučila risati človeško figuro, zato sva se ji več posvečala tudi individualno.

Ker sva imela delavnice enkrat tedensko (in vmes tudi nekoliko daljši premor), je vsakič trajalo od pol do ene ure, da so se udeleženske popolnoma sprostile, se osvobodile predsodkov in pričele uživati v ustvarjalnem procesu. Zanimivo je bilo gledati, kako so od prvih previdnih potegov s svinčnikom postopoma pridobile samozavest in proti koncu srečanja prešle že v pravo kreativno meditacijo, ko so jim minute tekle, ne da bi se jih zavedale. Tako smo nekajkrat pozabili, da sta dve uri našega druženja že minili, in so nas na to morali opomniti pazniki.

Gledališki plakat je poleg ilustracije zahteval tudi risanje črk, izmisliti pa si je bilo potrebno še ime gledališke skupine. Skupaj smo se odločili za besedno igro »ViA vaja ven«.

Logotip smo zaupali Daši, ki je imela s tovrstnim delom že nekaj izkušenj. Najbolj naju je presenetila njena hitrost. V manj kot uri je nastalo nekaj manj kot ducat različnih predlogov. Skupaj smo izbrali najboljšega. Logotip sedaj ne krasi le plakato, pač pa smo dali izdelati tudi štampiljko, ki jo bodo uporabljale kot vstopnico za gledališko predstavo.

Na naše tretje srečanje sva prinesla nekaj plakatov, ki sva jih po dogovoru sestavila iz že dokončanih risb udeleženk. To je v skupino prineslo svež zagon. Presenetilo jih je, kako so njihove risbe zaživele v povsem novi luči, ko sva jih kompozicijsko uredila in jih iz A4 povečala na A3 format.

Sledil je dvomesečni premor, in ko sva se vrnila, je poleg starih znank, ki so nadaljevale z že začrtanim delom, prišlo še nekaj novih, ki še niso bile dobro seznanjene z besedilom igre. Treba je bilo improvizirati, zato smo se odločili narediti nekaj prostih stripovskih interpretacij, kamor bodo udeleženske vstavljale naključno izbrano besedilo iz scenarija predstave. Da bi se izognili že znanim zadržkom glede risanja, sva predlagala uporabo kolaž tehnike. V ta namen smo uporabili nekaj revij. Kolaž se je izkazal kot dobra ideja. Ne le, da so se hitro sprostile, iz njih je naloga izvabila tudi sproščeno igrivost in humor. Iskrive domislvice in zabavne uporabe kolaž tehnike so krasile večino izdelkov. Zadnje srečanje smo izkoristili za piljenje plakatov in risanje glavnih likov v predstavi.

Daša (ZPKZ 1g)

Vida (ZPKZ 1g)

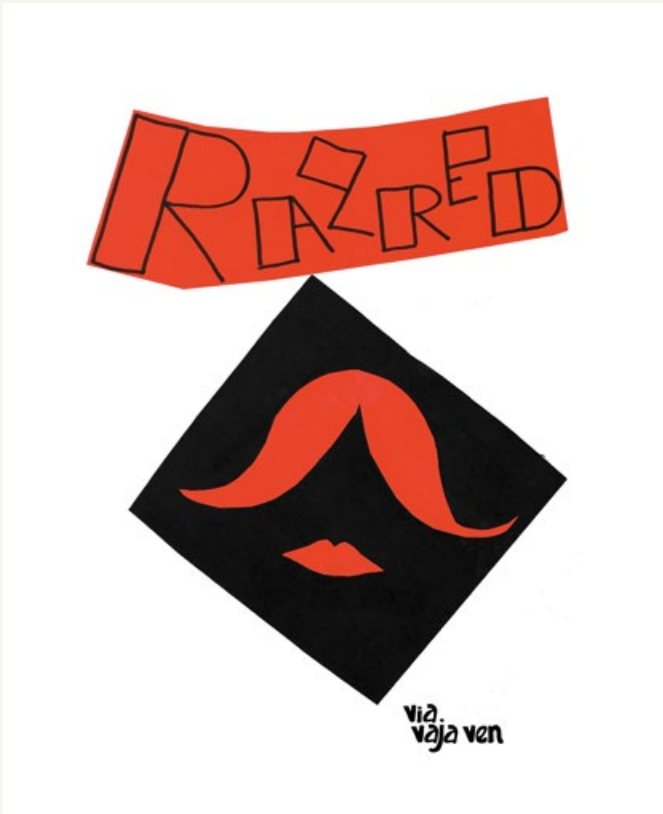

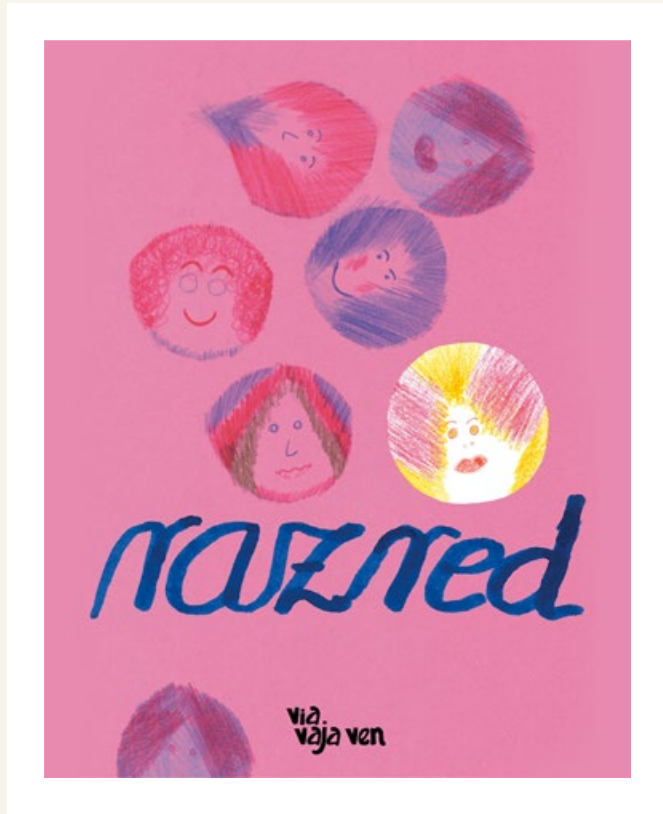
Simona (ZPKZ Ig)

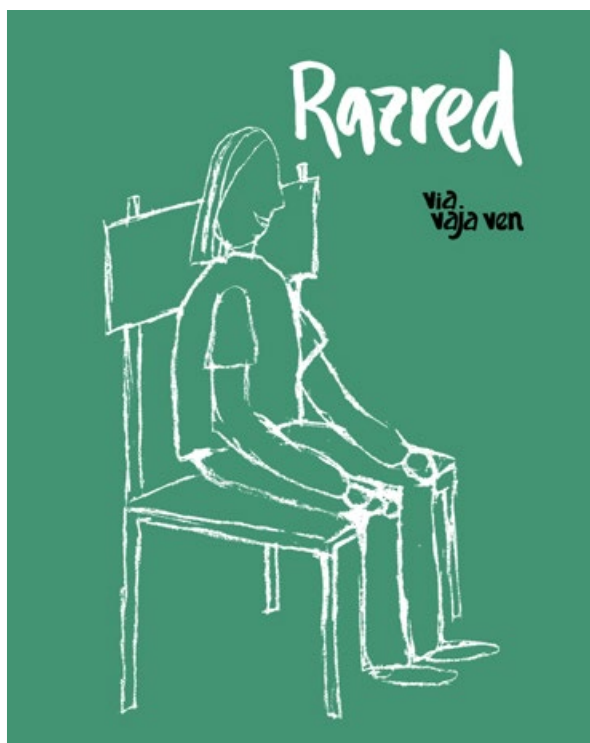
Simona (ZPKZ Ig)

Daša (PZKZ Ig)

Marija (ZPKZ Ig)

Ko sva se po koncu peljala domov, sva se strinjala, da so bile delavnice lepa, a nikakor ne lahka izkušnja. Predvsem sva bila vesela, da sva nekaterim udeleženkam pomagala premagati zadržke, ki so jih imele do risanja, in jim dala priložnost, da so še dodatno raziskovale svojo ustvarjalno plat. Seveda pa je bilo pet srečanj premalo, da bi se lahko posameznikovi likovni izraznosti posvetila tudi na bolj individualni ravni. Vsekakor izjemno zanimiva izkušnja, ki nama bo ostala v lepem spominu.

Tanja Komadina in Igor Šinkovec,
mentorja ilustratorja v ZPKZ Ig

Bilo je na enem izmed prvih srečanj, ko smo se z udeleženci srečanj ViA v ljubljanskem zaporu na Povšetovi pogovarjali o Almi Karlinovi, glavni junakinji romana Milana Dekleve *Telo iz črk*. Nekdo je postavil vprašanje, kako si pisatelj izbere, izmisli in ustvari glavnega junaka. Pogovor je postal iztočnica za kreativno vajo pisanja »Moj literarni junak«. Pri navodilih sem uporabila napotek bosanskega pisatelja Dževalda Karahasana, ki pravi, da mora pisatelj vedeti, kako njegov junak vstopi v lokal, pogleda natakarico, naroči kavo in jo pije, čeprav tega opisa v roman dejansko sploh ne bo vključil. A vedeti mora. Ker ima tako več možnosti, da bo junak res iz mesa in krvi.

In tako se je začelo. Udeleženci so kot glavnega junaka večinoma izbrali obsojenca, ki v zaporu sedi po krivici, saj mu je nekdo podtaknil drogo. Ob tem se je komu utrnila ideja, da bi lahko o tem skupaj napisali igro in jo potem tudi zaigrali. Prvo navdušenje se je začelo mešati z dvomom. Ali bomo zmogli? Ali je to sploh izvedljivo? Ali – če premagamo vse težave – bi lahko igro ob koncu pomladi predstavili soobsojencem v zaporu in nemara (kar se žal ni zgodilo) celo v ženskem zaporu na Igu?

Priznam. Ko sem prepričevala udeležence, sem prepričevala sebe. »Mi bomo vztrajali, kar bo, pa bo,« je postalo naše vodilo. Začeli smo postopoma. Prilagodila sem načrt usposabljanja, kreativne vaje pisanja so bile namenjene predvsem izpeljavi osnovne zgodbe, izbiri stranskih likov, postavljanju dramskih situacij in pisanju dialogov. Nekateri so nastali kar sami od sebe, spet drugi se niso in niso hoteli oblikovati. Pomagala je govorna vaja, v kateri smo preigrali nekatere prizore. Ali na glas prebirali ustrezne prizore iz obravnavanih knjig. In, ja, tako so udeleženci začeli igrati. Nekateri v zadregi, a vendarle pripravljeni sodelovati vsaj v množičnih prizorih, spet drugi, igralsko močni, pa so bili polni izvirnih domislic. Visok mladenič se je lotil celo upodobitve ženske vloge, odkrili smo imenitna pevca. V samo igro smo vključili tudi pesem Pesnika, s čimer je igra dobila novo dimenzijo. Da je »Čevljar«, kot smo naslovili svojo enodejanko, postal res prava gledališka predstava, gre zasluga tudi likovnim delavnicam, na katerih so udeleženci pod mentorstvom Iztoka Sitarja izdelali table z napisi, risbo prizorišč in plakat žene Tine. Pred premiero je bilo seveda v zraku kar nekaj nervoze, a vse je bilo pozabljeno, ko je glavni igralec, ki je

upodobil lik čevljarja, ob bučnem aplavzu ostalih obsojencev rekel: »Hej, uspelo nam je!«

Obsojenec, ki je igral njegovega cimra, je kasneje zapisal: »To je igra o življenju zapornika, o zmoti, prevari, ljubezni in prijateljstvu. Napisali in igrali smo jo udeleženci literarnih delavnic v okviru projekta »Vključujemo in aktiviramo!« na čelu z mentorico Cvetko. Na premieri, ki je potekala 11. 6., so nastopali čevljar Janez, cimer Luka, žena Tince (sicer narisana), prijatelj Andrej, paznik, terapevt, pevec in štirje obsojenci. Igro smo pisali v nadaljevanjih. Najprej smo izbrali glavni lik čevljarja Janeza in mu določili lastnosti. Nadaljevali smo z razvijanjem zgodbe in vanjo vpeljali še ostale junake. Največji problem je bil izbira igralca za ženo Tino. Igralec je vlogo odlično opravil. Glede na to, da smo imeli intenzivne vaje za izvedbo dober mesec, je igra kar dobro uspela in imela tudi dober odziv. Eden od gledalcev je o predstavi dejal: »Zmagali ste! Super ste bili!« Drugi jo je opisal z besedami, da je bila nekaj ekstra, še zlasti pesmi. Če se predstave niste udeležili, imate možnost, da se prijavite v »Vključujemo in aktiviramo!« ter ustvarite nekaj novega. Zabava zagotovljena.«

Pa igre ni bilo lahko izvesti. Zaradi premeščanja obsojencev na ZPKZ Dob, odprti oddelek na Igu (kasneje je tudi od tam nekaj udeležencev prihajalo na srečanja) ali odpustov na svobodo je na premieri sodelovala deseterica, od tega le štirje iz prvotne zasedbe. Z glavno vlogo se je iz istih razlogov spopadlo kar nekaj igralcev. Toda pri postavljanju predstave ni šlo le za osvajanje večšine nastopanja in prezentacije samega sebe, kar v življenju na svobodi še kako prav pride. Udeleženci so gradili samozavest, pozitivno samopodobo in zavest o lastnem ustvarjalnem potencialu.

Slednji se je konec koncev razkril tudi v pesmih, zgodbah in literarnih utrinkih, besedilih, ki so med usposabljanjem nastajala samostojno ali kot odmev na prebrane knjige in razmišljanja po obiskih gostov. Včasih so ustvarjali vsi skupaj in tako je nastala pesem »Naša pot«. Njena različica je zapisana na plakatu, ki krasi prostor naših srečevanj. Še posebej zanimivo je bilo pri pisanju zgodb. Ob ogledu starih razglednic je trojica Tine, Marko in DX (nekatera imena so prava, druga na željo udeležencev izmišljena) ustvarila zgodbo »Zaupanje«, ki smo jo kar nekaj

časa obdelovali. Podobno je bilo z zgodbo »Moj Sergej« Janija P. in Tineta 2, vzpodbujeno s kipcem malega spačka in pogovorom o černobilski nesreči. Nekatere spretnosti, ki so jih udeleženci usvojili pri postavljanju našega »Čevljarja«, so prišle prav, tudi kadar so poskušali zapisati svoje spomine. Tako na primer v miniaturni zgodbi, kjer DX opiše, kako je, ko te sin prvič pokliče – tata. V proznih utrinkih »Soča« (D. R.) in »Moj spomin« (M. Č.) sta se preizkusila udeleženci, ki sta se šele pred kratkim priključila delavnicam.

Več izkušenj je imela skupina, ki je igro besed zapisovala s pomočjo asociativnih povezav in ustvarila ciklus pesmi o barvah. Nekateri med njimi so nadaljevali s pisanjem poezije in tako so nastale pesmi »Čakanje v zaporu«, »Prišla si, da ...«, »Ropot«, »Zakaj«, »Potovanje v zaporu«. Pesmi, ki so intimistično naravnane, razkrivajo, da je tudi zapor mesto za hrepenjenja in sanje. Pa čeprav je o sanjah težko spregovoriti. Zato smo včasih poskusili s pisanjem »Utrinkov«, kot smo jih poimenovali. Gre za zapise misli in spoznanj, ki jim ne manjka humornih pobilskov. Za tiste, ki so bili manj veščji branja in pisanja, imajo ti zapisi zagotovo veliko vrednost. Bolj spretni, ki so že dlje časa pisali literarne prispevke, pa so se lotili tudi tehtnejših razmišljanj o pisanju. Tako Pesnik med drugim opozarja na katarzični učinek pisanja.

Prispevki v zborniku so izbor iz pisanja udeležencev. Verjamem, da vsaka njihova zapisana beseda spreminja svet. Njihov in naš.

Cvetka Bevc,

mentorica v ZPKZ Ljubljana

STRAH PRED PRAZNI PAPIRJEM

Ko so Danijela Žežlja, enega grafično in risarsko najboljših in originalnih striparjev ne samo na področju nekdanje Jugoslavije, ampak tudi v svetu, nekoč vprašali, kako mu uspeva biti konstantno kvaliteten, je odgovoril, da se vsak dan usede pred prazen list papirja in se vselej znova uči risati. Kar je seveda čisto res in se dogaja vsem striparjem in drugim likovnikom, ko se usedemo pred bel list papirja in začnemo ilustrirati zadano temo. Ker sem že imel nekaj izkušenj s pedagoškim delom na področju stripa, saj sem vodil likovne delavnice v osnovnih šolah, delal pa sem tudi z avtističnimi otroki in odvisniki, sem z veseljem sprejel povabilo k izvajanju ilustratorskih delavnic z zaporniki na Povšetovi v Ljubljani v projektu »Vključujemo in aktiviramo!«. Izkušena literarna mentorica Cvetka Bevc je naredila odličen program, v okviru katerega sem vodil likovne ure. Na uvodnem srečanju smo se pogovarjali o risanju in slikanju, pri čemer jih večina ni risala od konca osnovne ali srednje šole naprej, zato je bila že prva tema, ki se je navezovala na knjigo Milana Dekleve *Telo iz črk*, velik zalogaj za bodoče risarje. Narisati so namreč morali žensko ali moško telo ter namesto linij uporabiti črke. Glede na prej omenjeni strah pred praznim papirjem in zahtevno nalogo risanja človeške figure, s katero imajo pogosto težave tudi uveljavljeni risarji, sem kot pomoč udeležencem razdelil različne fotografije žensk in moških v formatu risalnega lista, s katerimi so si lahko pomagali pri risanju, kar so tudi s pridom izkoristili. Osnovna risba je bila linija s svinčnikom, na katero so potem s flomastrom ali čopičem in tušem pisali različne črke. Zanimivo je, da jim pisanje in risanje s čopičem ni delalo nobenih preglavic, čeprav je zaradi specifičnih lastnosti čopiča in večdebelinske linije ta tehnika precej težja kot pisanje z lažjim, a sterilnejšim flomastrom. V obliki telesa so lahko napisali tudi pesem ali sestavek, vendar je večina raje pisala zgolj posamezne črke ali besede. Nekateri so kasneje svoje risbe tudi pobarvali z akvarelnimi barvami. Rezultati so bili različni, najbolj pa se je potrudil Alen Kraljević, ki je s pomočjo fotografije pod papirjem natančno in precizno narisal obris ležeče ženske figure, ki bere knjigo. Od ostalih izdelkov sta bili najbolj zanimivi risbi Darka Šajnoviča in Agima Musaja, ki sta dopasno moško in žensko telo povsem zapolnila s črkami in tako dobila svojevrstni grafični podobi.

Za potrebe igre »Čevljar«, ki so jo udeleženci sami napisali pod mentorstvom Cvetke Bevc in kasneje zaigrali, sem na trši karton s svinčnikom narisal žensko figuro do pasu, potem pa so jo trije udeleženci skupinsko stuširali in pobarvali. Timsko delo jim je bilo zelo všeč, saj so bili sami odgovorni za izbor barv, ki so jih usklajevali med sabo.

Druga likovna delavnica se je navezovala na strip Andreja Rozmana Roze in Damijana Stepančiča *Živalska kmetija*. Udeleženci so že prej prebrali strip in po scenah iz njega narisali živali. Živalska tematika jim je bila precej bliže kot risanje figure. Namesto za klasično risbo z barvami sem se odločil za kolažno trganke.

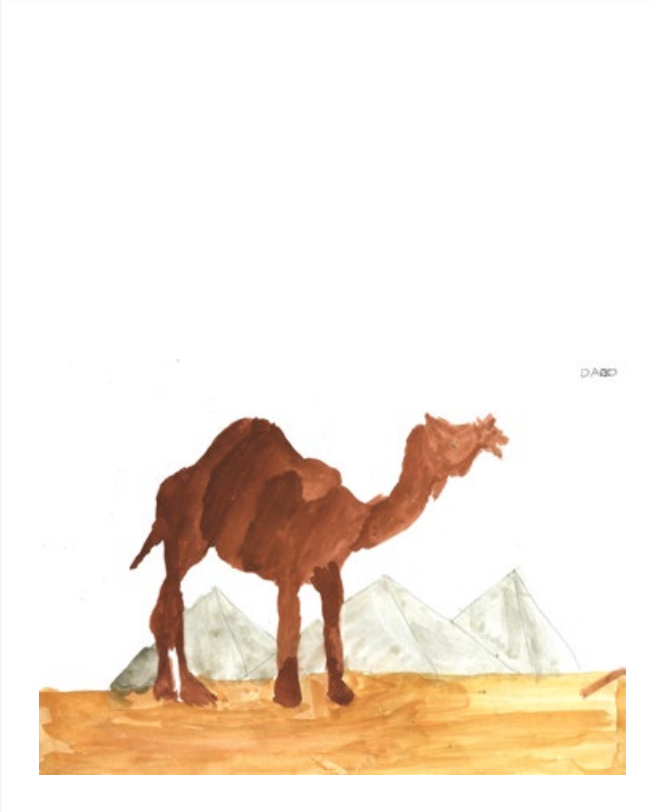
Najprej so pobarvali risalne liste z različnimi akrilnimi barvami, potem pa so jih strgali na majhne koščke, ki so jih lepili na s svinčnikom narisano risbo živali. Tehnika trganke je bila za vse udeležence novost, kljub temu pa so bili rezultati fascinantni. Vsi so zelo dobro in z občutkom kombinirali barve, tako da je nastalo nekaj izvrstnih del. Izpostavil bi samo Janija P., ki je prašiča in kokoš naredil v pravem impresionističnem slogu.

Risanje živali in lepljenje kolaža je bilo za udeležence precej lažje kot risanje človeške figure, zato so bili tudi rezultati veliko boljši. Poleg tega pa smo za potrebe igre »Čevljar« naredili panoje, na katere so fantje napisali kraje dogajanja v igri, potem pa so na kartone nalepili še letvice, da so nastale panoje lahko držali v rokah.

Naslednja delavnica je bila posvečena stripu. Najprej sem na kratko opisal zgodovino stripa v svetu in pri nas, potem pa smo nadaljevali pogovor o njihovih izkušnjah z branjem stripov. Vsi so seveda poznali Alana Forda in Zagorja, ki so ju brali kot mulci, ter stripe Mikija Mustra, ki je malo pred tem umrl. Potem sem jim opisal, kako nastane strip, od ideje in scenarija do risbe s svinčnikom in finalnim tuširanjem. Razdelil sem jim tudi več stripov in stripovskih revij, od Zabavnika do Calvina in Hobbesa, da so lahko videli različne žanre in sloge risanja, pa tudi razliko med realističnim in stiliziranim stripom ter karikaturo. Glede na to, da so vsi brali stripe, sem pričakoval, da bo to za udeležence ena najlažjih in najzanimivejših delavnic, vendar ni bila. Narisati je bilo treba humoristični strip v dveh sličicah po zadanem scenariju.

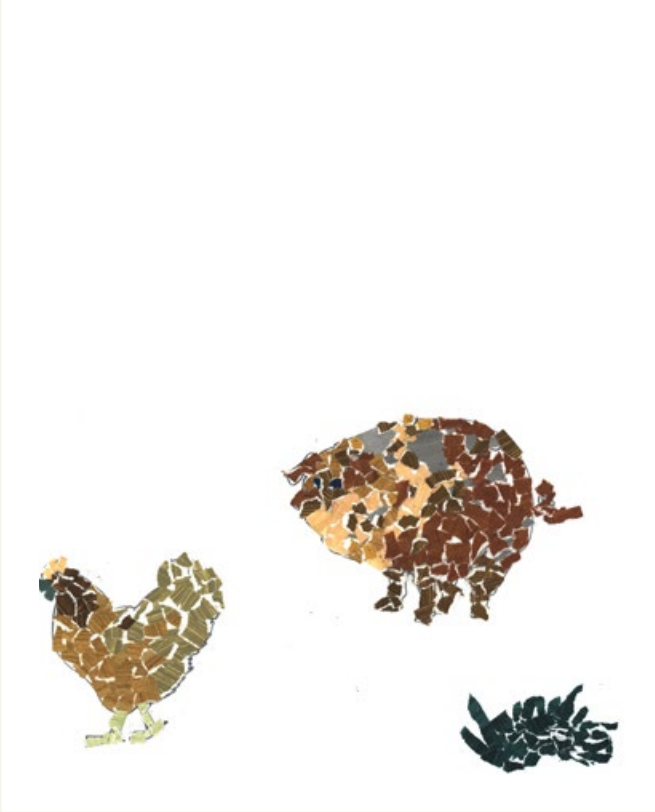
Darko Šajnovič (ZPKZ Ljubljana)

Darko (ZPKZ Ljubljana)

Jani P. (ZPKZ Ljubljana)

Arz (ZPKZ Ljubljana)

L. S. (ZPKZ Ljubljana)

Darko (ZPKZ Ljubljana)

Anže M. (ZPKZ Ljubljana)

Anže M. (ZPKZ Ljubljana)

Ker sem vedel, da je najtežje dobiti idejo in napisati skeč, sem prinesel na srečanje deset različnih scenarijev, pri čemer je vsak lahko sam izbral zgodbo. Kljub temu se jim je zdel strip prezahteven, zato so scenarije izkoristili zgolj trije udeleženci, drugi pa so raje risali slike, pri čemer se jih je največ odločilo za podobe živali iz Živalske kmetije, ki pa so bile tokrat narisane in pobarvane z akvareli. Likovno najboljša dela so bila tako narejena po svobodnem izboru, pri čemer bi izpostavil Darkovo sliko z dobro narisanimi in karikiranimi živalmi ter duhovito Arzovo sliko sneženega moža in žene.

Zadnja delavnica se je navezovala na Afriko ter knjigo Toma Križnarja *Nube, čisti ljudje*. Glede na dosedanje izkušnje z udeleženci, ko so jim bile najbolj pri srcu živali, sem se odločil, da bodo tudi pri likovnem potovanju po Afriki risali živali. S sabo sem prinesel fotografije različnih afriških živali v naravnem okolju, po katerih so udeleženci narisali svoje verzije in jih pobarvali z akvareli. Med najboljša dela sodi L. S.-ova žirafa v savani, ki jo je dobro naslikal s prelivajočimi se akvareli, pa tudi sama žival je doživeto narisana in pobarvana s toplimi barvami. Darko je izbral kamelo v puščavi, narisano v pravem slikarskem slogu z večjimi in močnejšimi nanosi barv, s čimer je dobil svojevrsten volumen živali. Anže M., ki je bil med vsemi udeleženci najbolj nadarjen in zagret za risanje, je prispeval dve deli, afriškega bivola in nosoroga. Bivola s ptičem na hrbtu je narisal z akvareli v rahlo karikiranem slogu, nosoroga pa v tušu, pri čemer je uporabljal tudi suhi čopič, s katerim je dobil teksturo pri senčenju živali. Anže odlično obvlada risanje s čopičem s kratkimi, prekinjajočimi potezami, ki se na koncu zlijejo v celoto. Glede na to, da nisem veliko pričakoval od udeležencev, ki že od najstniških let niso prijeli svinčnika v roko, sem bil prijetno presenečen nad njihovim sodelovanjem v okviru likovnega ustvarjanja ter nad samo kvaliteto risb. Mislim, da je za to najbolj zaslužna Cvetka Bevc, ki je z dobrim literarnim programom udeležence navdušila in navdihnila tudi za likovni del. Vsekakor upam, da so s pomočjo likovnih delavnic izgubili strah pred praznim papirjem in da bodo vsaj nekateri še kdaj z veseljem vzeli svinčnik v roke. Kot je rekel Danijel Žeželj, vsak dan je nov in vsak dan se znova učimo risati.

Iztok Sitar, mentor ilustrator v ZPKZ Ljubljana

ZUNAJ

Tako ob vstopu v Zavod za prestajanje kazni zapora v Mariboru me je obšlo spoznanje, da za prebivalce te ustanove obstajata dva svetova; ta noter in tisti zunaj. Udeleženci projekta ViA se sicer nikoli niso označili kot obsojenci, so si pa rekli »mi, ki smo noter«. In to ob različnih temah, seveda najbolj, ko smo obravnavali temo ljubezni in svobode. Kar hitro mi je kot mentorju postalo jasno, da smo si jaz, gostje in udeleženci v marsičem podobni. Še zlasti v tem, da kot ljudje med najvišje vrednote postavljamo svobodo in ljubezen. Obsojencem je bila svoboda odvezta, nekateri so odgovornost za to sprejeli, drugi, še nekoliko jezni in nemočni, pa za to še potrebujejo čas. Pa vendarle sta nam ta dva svetova, zunaj in noter, bila ves čas usposabljanja poglobljena nit naših srečanj. Skozi obravnavane knjige, kreativne vaje in pogovore z gosti smo večkrat prišli do sklepa, da smo tudi mi, ki smo zunaj, kdaj oropani svobode in da se moramo za občutek svobode večkrat boriti. Tako mi zunaj kot oni noter smo ljudje, ki se pogosto znajdemo v situacijah, ko nam nekdo s pozicije moči svobodo jemlje. Največji smisel in smoter projekta ViA kot mentor zato vidim v tem, da so se udeleženci v tem projektu vsaj enkrat na teden počutili svobodne. In to tako, da smo jim z gosti vsakič pričarali nekakšen stik z zunanjim svetom. Ko smo brali knjige, se učili artikulirano govoriti, pisati in kar je še teh ciljev, sem večkrat imel občutek, da so zunaj. Ob njihovem sprva nerodnem, kasneje pa vse bolj samozavestnem razpravljanju in pisanju se mi je tako razkrila še ena moč literature, na katero prej nisem pomislil. Tako sem skupaj z njimi tudi sam šel skozi neko zame povsem nepričakovano usposabljanje.

Govoriti na birokratski način o temeljnih vrednotah projekta ViA mi je zelo težko, birokracija sama po sebi uporablja suhoparen jezik, po človeški plati pa lahko napišem, da sem ponosen na prav vsako srečanje, na prav vsakega udeleženca in konec koncev tudi nase, da sem jim znal približati literaturo. Večkrat so mi rekli, da se za literaturo najbrž nikoli ne bi zanimali, če bi bili zunaj, tako pa so dobili priložnost, da so se usposobili za prepoznavanje, refleksijo in tudi artikuliranje svojih misli o prebranih knjigah.

Prispevkov za zbornik ni prav veliko, tudi ne vem, koliko naj bi jih bilo, prepričan pa sem, da tile, ki so, stojijo. Radovan Šetina nas v svoji črtici pograbi že s prvim stavkom.

Sprožilni moment v tej zgodbi je tako močan, da z branjem preprosto ne moreš prenehati. Seveda se ti po prebranem človek, ki ga v zavodu vztrajno in ponavljajoče se naslavlja z besedo »obsojenec«, razkrije v povsem drugi luči. Ta črtica bralcu nudi t. i. premik paradigme. Na človeka, ki jo je zapisal, začnemo gledati povsem drugače.

V prispevku, ki obravnava naš obisk knjižnice v Murski Soboti in okviru Noči knjige, je skrita neka res ganljiva reč. Udeleženci so bili najprej zelo veseli in hvaležni, da so bili lahko v družbi knjige in avtorja Zorana Predina nekaj ur zunaj, da so sodelovali v pogovoru, mu postavljali vprašanja in se na koncu z njim slikali. Potem pa so bili hvaležni še za nekaj, česar nihče, ki ne ve, da so »noter«, najbrž ni opazil. Z velikimi nasmeški na obrazu so neumorno jedli piškote, ki so bili tam za pogostitev, a se jih publika niti dotaknila ni. To, da lahko po mili volji ješ piškote, je tudi na neki način svoboda, mi je rekel eden od njih. Benjamina sem v zavodu spremljal od vsega začetka, sprva je bil seveda besen na ves svet, jezen, ker mu niso pustili do besede, užaloščen in nemočen, da je že kar hitro po prihodu okusil samico, kamor je, mimogrede, pozneje ob budni navzočnosti paznikov peljal Ferija Lainščka na ogled. Presenetile so me njegove razgledanost, številčnost prebranih knjig, artikuliranost, konec koncev tudi izobraženost, saj je doktor znanosti. Pa se je kljub temu znašel noter. Njegove pesmi so bile najprej bruhanje besa, silovito izpoved je večkrat motila erupcija besed, kar je seveda kvarilo jasno sporočilo pesmi. Danes, ko berem njegove pesmi v zborniku, pa vidim, da je v njem pesnik. Seveda je ta pesnik noter, a prav pri Benjaminu sem spoznal, da se na delavnicah ViA od vseh najbolj počuti zunaj. Hvaležen sem mu, da je skupino večkrat motiviral, da je za vsakega gosta pripravil vprašanja in vsakemu prebral pesem.

Strašno zanimiv je Boris, ki se je kar pojavil, naenkrat je bil zraven. Zgodbo Alme Karlin, ki smo jo obravnavali, je imel v malem prstu, navajal je številne druge znamenite Slovence, ki bi si zaslužili literarizirano biografijo. Po dveh, treh srečanjih sem zvedel, da je pisatelj, kar se je kasneje tudi potrdilo, saj ima namreč kar nekaj objavljenih knjig. Zdaj ko se že malo bolj pozna, za založbo, ki ji urednikujem, piše roman o znamenitem olimpijniku Leonu Štuklju.

Od vsakega udeleženca sem se naučil, da se svetova »zunaj« in »noter« vsem nam ves čas prepletata, nihče ni samo zunaj ali samo noter, vsi smo tako ali drugače povsod. Vesel sem, da sem se od Radovana, Milana, Benjamina, Jožeta, Boruta in vseh ostalih nekaj naučil. Predvsem, da noben človek ni za na smeti, s človekom in iz človeka se vedno da kaj narediti. Po tolikih srečanjih, branjih in pogovorih sem namreč trdno prepričan, da so udeleženci nekaj pridobili ter da jih bo to spremljalo in jim pomagalo tudi, ko bodo zunaj.

Orlando Uršič,
mentor v ZPKZ Maribor

Preden sem začel z delavnicami v ZPKZ Maribor, sem se želel s specifikami zapora čim bolj seznaniti. Najprej je bil na vrsti seminar, udeležba na katerem je bila obvezna za vse udeležence projekta »Vključujemo in aktiviramo!«. Predavatelji, ki so govorili prav o tej tematiki, so bili na vrsti čisto na koncu programa in so dali precej zanimivih informacij in smernic, zabeleženih tudi s kakšno anekdoto – kakšno pa je dodal tudi slušatelj seminarja, ki je bil z obsojenci že delal. Precej izkušenj iz druge roke sem prejel tudi od kolega Davida, ki je pred enim letom učil striparjenja udeležence delavnic v zaporu na Dobu.

Kljub vsej teoriji je bil zapor zame popolnoma neznan teren, zato sem z veseljem sprejel povabilo na zaključno proslavo decembra 2017, ki je bila prav v mariborskem zaporu. Previdno sem vstopil in vtisi so kar padali drug čez drugega: utesnjeni vhodni prostori, resni, vendar ne neprijazni policisti, pot čez ozko dvorišče in v drugo krilo stavbe ter nekaj nadstropij navzgor v dvorano. In v vsakem nadstropju vhod na hodnik, zaprt z velikimi rešetkami. Takrat sem ujel na ušesa, da temu, čemur na Kranjskem pravimo »gavtre«, Štajerci rečejo »gitre«. Proslava, ki jo je s svojo skupino ter gosti zasnoval in izvedel Tone Partljič, je bila navdušujoča. Potem sem si lahko ogledal še učilnico in knjižnico – že od seminarja naprej sem bil odločen, da bom njenemu fondu dodal nekaj primerov kvalitetne stripovske literature.

Pred samim začetkom delavnic sem Vošnjakovo 16 obiskal še enkrat. Z Barbaro Ternik, strokovno sodelavko pri projektu ViA, in direktorjem mariborskega zapora Robertom Šilcem sem se za sestanek domenil že na decembrski proslavi in hitro smo se dogovorili glede praktikalij poteka delavnic v tem nenavadnem okolju s številnimi uradnimi in neuradnimi pravili. In ker je bil sestanek učinkovit, sem lahko ujel še začetek Orlandove literarne skupine. Takoj sem prepoznal nekaj znanih obrazov s proslave, naredil malo sramežljive reklame za stripovsko delavnico, in ko sem odhajal, sem se počutil čudno domače.

Z stripom smo začeli na snežen torek konec februarja. Ogrelimo se z vpisovanjem novih besedil v prazne besedilne oblačke obstoječih stripovskih strani in prav vsi so uspešno razbrali dinamiko narisane dogajanja in to dopolnili s primernimi, na trenutke prav duhovitimi dialogi.

Potem smo se lotili skiciranja enostranske stripovske strani po lastnem scenariju. Le Čoko je posegel po Murnovi pesmi in jo duhovito nadgradil: če je pesnik nameraval kupiti navadno pipo, bo risar raje odšel po vodno pipo v Amsterdam.

V uri in pol se mi je razbilo nekaj predsodkov. Malo me je bilo strah neobvladljive nediscipline, pa se je takoj izkazalo, da s tem ne bo nikakršnih problemov. Bal sem se, da bom moral poslušati znano jamranje, da »sploh ne znajo risati« (in sem v ta namen prinesel nekaj fotokopij sumarno ali celo namerno navivno risanih avtorskih stripov, da bi jim pokazal, kako je v stripu pripoved važnejša od polikanega zunanjšega videza posameznih sličic), vendar so se risanja lotili z vnemo, zagnanostjo in pogumom (in sem na tiste fotokopije lahko pozabil). Mislil sem, da se bomo pošteno namučili z iskanjem scenarijev za stripovske zgodbe, pa so po krajšem razmisleku povsem samostojno začeli z risanjem vsak svoje zaključene, smiselne enostranske stripovske pripovedi.

Rado se je odločil upodobiti humoren dogodek iz mladosti, ki se je zgodil le streljaj od zgradbe, kjer smo risali (in se tako navezal na enega od tematskih sklopov, ki so jih obravnavali pri Orlandu), Jože je zasnoval enostranski geg s humornim sklepnim preobratom o zajčku, ki je kradel korenje, Franc je soočil resničnost zaporniške sobe s spomini in fantazijami, Peter je za nekaj podobnega – vendar na bolj šaljiv način – uporabil (baje resnični) lik Rudija, Celi pa je skiciral dogodek iz zaporniškega vsakdana z avtentičnimi dialogi vred.

Čeprav z znanjem osnov stripovskega jezika ni bilo nikakršnih problemov, sem jim na prihodnjih delavnicah predstavil nekaj likovnih prijemov, ki lahko naredijo dogajanje v zgodbi čitljivejše (smeri gibanja, simbolika pozicioniranja znotraj slikovnega polja, uporaba črno-belega kontrasta). Ugotovili smo tudi, da so sestavni del stripovske strani gitre – mreža, ki deli posamezne sličice med seboj.

Začelo se je delo na »pravih« stripovskih straneh, risanih s flomastri (prek predrisbe s svinčnikom) na trši papir večjega formata. Na drugem srečanju se nam je pridružil Benjamin, ki je potem obiskoval vse delavnice do konca. Ob naših pogovorih, ki so spremljali risanje, je povsem spontano prišel do spoznanja, da je strip s svojo zgoščenostjo izraza lahko zelo blizu

poeziji – dejstvo, ki je žal neznano marsikateremu profesionalnemu kulturnemu delavcu. Raznolikost izdelkov je tudi z likovnega stališča fascinantna. Jožetova risba je nenavadno polna življenja, tako v zgodbi o zajčku (med risanjem je uspešno reduciral besedni del stripa) kot v upodobitvi štirih letnih časov s tremi množičnimi prizori. Tudi Radova risba je v avtobiografskem stripu o skoku z mosta živa in polna simpatičnih pripovednih detajlov; v stripu, narisanim s čopičem in tušem po izbrani kitici pesmi Ferija Lainščka, pa je za upodabljanje simbolnih prizorov uporabil ekspresiven kontrast z veliko črne barve. Franc riše s tanjšimi črtami in tudi v svojem drugem izdelku, ilustraciji lastnega besedila, je soočil dva svetova – tokrat z nekoliko večjo uporabo vizualnih simbolov – Maribor in Rogozo. Benjamin je k stripu pristopil z literarne strani, ga pa kljub temu – ali pa ravno zato – privlači simbolna plat stripovskega jezika. Kako hitro je čas tekkel! Ne samo, da so risarji po petih srečanjih

izrazili interes, naj se stripovsko ustvarjanje nadaljuje, tudi pri vsakem srečanju je ura zaključka prišla prehitro in popolnoma nepričakovano. Tako se je spet pokazalo, kakšna je moč ustvarjanja: medtem ko so striporisci med gitre stripovske strani postavljali svoje like, so bili vsaj z glavo izven drugih, železnih giter.

Jakob Klemenčič,
mentor ilustrator v ZPKZ Maribor

